

KNJIŽNICA

Revija za področje
bibliotekarstva in informacijske
znanosti

letnik **52**
številka **2–3**

Ljubljana, oktober 2008

UDK 02

KNJIŽNICA. Revija za področje bibliotekarstva in informacijske znanosti

LIBRARY. Journal for Library and Information Science

© Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, Narodna in Univerzitetna knjižnica

Citate iz posameznih člankov je dovoljeno uporabiti z navedbo vira. Fotokopiranje za študijske namene je dovoljeno.

KNJIŽNICA je začela izhajati leta 1957 kot glasilo Društva bibliotekarjev Slovenije. Po preimenovanju Društva v Zvezo bibliotekarskih društev Slovenije je leta 1984 postala glasilo Zveze bibliotekarskih društev Slovenije.

Izhaja štirikrat letno (dve enojni in ena dvojna številka).

Dostopno tudi: <http://revija-knjiznica.zbds-zveza.si>

Uredniki KNJIŽNICE so bili doslej:

Maks Veselko			1957
dr. Branko Berčič	od 1958	do	1962
Maks Veselko	od 1963	do	1964
Jože Munda	od 1965	do	1969
Maks Veselko	od 1970	do	1971
Vlasta Pacheiner	od 1972	do	1973
dr. Bruno Hartman	od 1974	do	1979
Jože Šifrer	od 1980	do	1985
mag. Jelka Gazvoda	od 1986	do	1999
dr. Melita Ambrožič	od 2000	do	2005

VSEBINA

ČLANKI

- JUŽNIČ, Stanislav:** Knjige o arhitekturi v Turjaški knjižnici 7
- VODEB, Gorazd:** Združevanje različnih vrst knjižnic: izkušnje v tujini 29
- VILAR, Polona; Maja ŽUMER:** Poizvedovanje in individualne razlike 49
- VILAR, Polona; Maja ŽUMER:** Kako uporabniki različnih strok zaznavajo uporabniško prijaznost vmesnikov sistemov za poizvedovanje 71
- MERČUN, Tanja; Maja ŽUMER:** Vizualizacija informacij v sistemih za poizvedovanje 95
- FRAS POPOVIČ, Sabina:** Knjižničar v novem plačnem sistemu 115
- BLATNIK, Andrej:** Še ena knjiga (pre)več: kako smo nehali brati in začeli šteti 135

JUBILEJ

- KOLER - POVH, Teja; Maja BOŽIČ:** Gozdarska knjižnica ob svoji 60-letnici 149

VRŽENA ROKAVICA

- JAGER, Petra:** »Najbolj brane knjige« v slovenskih knjižnicah 169

BIBLIOGRAFIJE

- HOČEVAR, Matjaž:** Maks Veselko: osebna bibliografija 187

ZBDS

- Razpis natečaja za nagrade Kalanovega sklada 197

CONTENTS

ARTICLES

- JUŽNIČ, Stanislav:** Architecture related books in Auersperg's Library 7
- VODEB, Gorazd:** Combined libraries: foreign experiences 29
- VILAR, Polona; Maja ŽUMER:** Information retrieval
and individual differences 49
- VILAR, Polona; Maja ŽUMER:** How do users of different
academic areas perceive user friendliness of
IR systems user interfaces? 71
- MERČUN, Tanja; Maja ŽUMER:** Information visualization
in information retrieval systems 95
- FRAS POPOVIĆ, Sabina:** Librarian in the new
salary system of civil servants 115
- BLATNIK, Andrej:** One book too many 135

JUBILEE

- KOLER - POVH, Teja; Maja BOŽIČ:**
Forestry library and its 60-anniversary 149

THE GLOVE THROWN DOWN

- JAGER, Petra:** "Best read books" in Slovenian public libraries 169

BIBLIOGRAPHIES

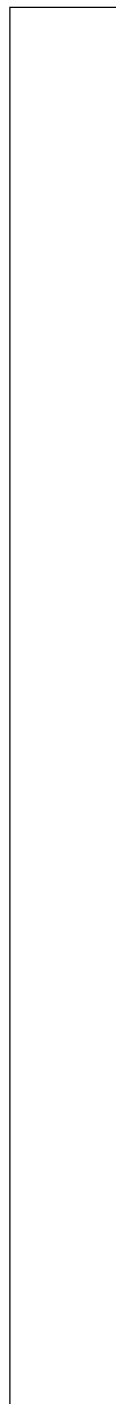
- HOČEVAR, Matjaž:** Maks Veselko: personal bibliography 187

UNION OF ASSOCIATIONS OF SLOVENE LIBRARIANS

- Kalan Fund Awards 2009 197

ČLANKI

ARTICLES

KNJIGE O ARHITEKTURI V TURJAŠKI KNJIŽNICI

Stanislav Južnič

Oddano: 15. 6. 2007 – Sprejeto: 8. 10. 2007

Izvorni znanstveni članek

UDK 027.1(497.4Ljubljana):929.52Auersperg(091)

UDK 655.3.066.11:72

Izvleček

V prispevku so prikazane ugotovitve pri raziskavi knjig, uvrščenih v razred arhitekture rokopisnega kataloga turjaške ljubljanske knežje knjižnice. Mednje so ob popisu leta 1668, prepisanem leta 1762, šteli še številna dela o fiziki, tehniki in vojaških vedah. Izpostavljena so nagnjenja in usmeritve obeh prvih lastnikov zbirke knjig v ljubljanski palači, turjaškega grofa Volfa Engelberta in njegovega brata kneza Janeza Vajkarda. Podrobno je raziskan pomen gradiva, ki sta ga imela na voljo. Knjižnica je podlaga za razmišljanje o okusu Turjačanov in še posebej o njihovem odnosu do umetniških, stavbarskih in tehniških novosti. Volf in Janez sta v svojih knjigah brala o novostih, uporabnih za gradnjo njihovih palač v Ljubljani in Kočevju. Našteti so sedanji lastniki nekaterih njihovih knjig v ZDA in v Evropi. Podane so primerjave z drugimi knjižnicami 17. stoletja v cesarstvu in drugod po Evropi.

Ključne besede: Turjačani, baročne knjižnice, zasebne knjižnice, Ljubljana, arhitektura

UDC 027.1(497.4Ljubljana):929.52Auersperg(091)

UDC 655.3.066.11:72

Abstract

The manuscript catalogue of Ljubljanian Prince Auersperg's Library was used to describe his architectural book acquisitions. The special concern was put on the Count Volf Engelbert and his brother, Prince Janez Vajkard Auersperg's architectural and

---

JUŽNIČ, Stanislav. Architecture related books in Auersperg's Library. Knjižnica, Ljubljana, 52 (2008)2-3, p. 7-27

technical taste. The architecture class of Auersperg's book catalogue (1668) contained several important applied physics, technique and military works. The importance and value of particular items are discussed. The library was used as the basis for the analysis of Auersperg's early modern technical interests just after they returned to the Catholic faith. They used their knowledge of architecture design for the palaces in Ljubljana and Kočevje. The books of former Auersperg's Ljubljana library are today at different libraries in USA and Europe.

Key words: Auerspergs, baroque libraries, private libraries, Ljubljana, architecture

1 Uvod

Turjaška (knežja) knjižnica je bila po svojih tehniških in naravoslovnih vsebinah primerljiva s približno 35 000 še danes ohranjenimi knjigami v nemškem Wolfenbüttlu, popisanimi leta 1666. Med plemiškimi zbirkami je s Turjaško (knežjo) knjižnico mogoče primerjati knjižnico grofov, pozneje knezov Strahembegov v Eferdingu. Strahembergove najboljše primerke so v petdesetih letih 20. stoletja prodali na dražbi v Kölnu, podobno kot ob istem času del turjaških knjig. Več sreče je imela še danes ohranjena Bauschova meščanska knjižnica v Schweinfurtu, ki pa ni hranila veliko del o arhitekturi.

Turjačani so začeli zbirati knjige v 14. stoletju na gradu Turjak, do začetka 16. stoletja pa je njihova knjižnica narasla na tretjino svojega poznejšega obsega šest do sedem tisoč zvezkov. V 17. stoletju sta jo v Ljubljani dopolnjevala predvsem Ditrihova sinova, grof Volf Engelbert in knez Janez Vajkard (Pivec Stele, 1971, 94).

2 Stavbarstvo s tehniko in vojaškimi vedami

Baročna literatura o arhitekturi Volfove dobe ni bila povsem enaka tistemu, kar si pod arhitekturo predstavlja sodoben Slovenec. Vojaška arhitektura je še v naslednjem stoletju obravnavala vse vede, povezane z vojskovanjem. Tedanje pisanje o gradnjah je bilo gotovo del eksaktnih ved; Volfov knjižničar J. L. Schönleben pa je v stavbarski oddelek vključil še številna raziskovanja plovbe, vojaških ved, geometrije in celo mehanike. Marsikatero od teh knjig bi sodobni knjižničar raje uvrstil v matematiko ali celo fiziko.

Preglednica 1: Volfove knjige o stavbarstvu: dvanajsti razred z bibliotečnimi številkami 3049–3096 (48 knjig). Po katalogu 1668/1762 so vanj spadale civilna in vojaška arhitektura, pomorstvo s številnimi obravnavami mehanike in per-

Pisec	Leto	Naslov, kraj, format, vezava in barva	Stran ¹
Labacco, Anton	1552	Architettura notabile delle antiquita Di Roma. Roma. Fol. Perg. Belo	387; 224; -
Cellarius, Andreas	1645	Architectura militaris ornata iconismus. Amstelodami. Fol. Perg. Belo	387; 86; -
Freitag, Adam	1635	Architectura militaris. Leyden. Fol. Perg. Belo	387; 133; -
Jungnickel (Jungenickel), Andrea	(1661)	Clavis Mechanica. Norimb. 4 Perg. Belo	387; 199; -
Bonini, Filippi Maria	1666	Il tevere incatenato. Roma 4 Perg, Belo	387; 62; -
Maggi, Girolamo	1564	Della fortificationi (Architectura militare). Venetia. Fol. Perg. Staro	387; 236; -
Alghisi, Galiassi	1570	Delle fortificationi (Architectura militare). Venetia. Fol. Perg. Staro	387; 7; -
Böckler (Boekler Bekler), Georg Andrea	1664 (1673)	Architectura recreationis curiosa. Norimberg. Fol. Perg. Belo	387; 57; -
Böckler, Georg Andrea	1661	Theatrum machinarum. Norimberg. Fol. Perg. Belo	387; 58; -
Ryff (Rivis), Walther (Hermann)	1582	Mechanica, geometria, und Einigen Maisterrey. Basel. Fol. Perg.	388; 348; 2719–1721 D
(Monte), Guido Ubaldo	1577	Mechanica. Pisinais. Fol. Perg. Staro	388; 264; -
Fournier, Georg	1667	Hydrographia, concernant La theorie d'toutes les parties de la navigation. Paris. Fol. Perg. Belo	388; 130; -
Schott, Gaspar	1657	Mechanica hidraulico pneumatica. Herbipoli 4 Perg. Belo	388; 368, 2; 360; -
Philandrier, Gulielmo (Vitruvij)	(1552)	Arctitectura annotationes. (Lugdini). 8 cor: Belo	388; 301; -
Androuet, Jacques	1607	Bastiments de France. Paris. Fol. Perg. Belo	388; 12; -
Montano, Joan. Bapt.	1624	Architectura civile, con le piante et prospectica desegnata. Roma. Fol. Perg. Belo	388; 262; -
Barozzi, Joachim (Vignola)	1605	Arctitectura civile. Siena. Fol. Perg. Staro	389; -; 673 D
Blum, Hans (Blumen)	1662	Saulen Buch. Zürich, fol. Perg. Belo	389; 53; 1153 D
Scala, Joan	1627	Architectura militaire. Roma. Fol. Perg. Belo	389; 358; -
Furttentbach, Joseph	1635	Architectura Universalis. Ulma. Fol. Perg. Belo	389; 143; -
Furttentbach, Joseph	1630	Architectura recreationis. Ulma. Fol. Perg. Belo	389; 142; -
Furttentbach, Joseph	1627	Büchsenmeisterey. Ulma. Fol. Perg. Belo	389; 144; -
Furttentbach, Joseph	1630	Architectura militaris. Ulma. Fol. Perg. Belo	389; 139; -
Furttentbach, Joseph	1629	Architectura navalis. Ulma. Fol. Perg. Belo	389; -; -
Vredman (Wiedemanni), Joannis	1647	Architectura civilis, militaris et perspectiva. Amstelodami. Fol. Perg. Belo (+ Vredman: Perspectiva, 1647+ Marolois: Opticae, 1644)	389; 421; -

¹ Stran v katalogu 1668/1762; številka v Sotheby's prodajnem katalogu (1982) ali 2: (1983); Bauschov katalog; Druga knjiga istega pisca ali druga Letnica izdaje iste knjige (Müller, 2004). Znak + označuje prveze. V oklepajih so podatki, ki jih Volfov knjižničar ni navedel.

Pisec	Leto	Naslov, kraj, format, vezava in barva	Stran ¹
Furtenbach, Joseph	1667	Garten-Pallästlins. Augusta. 4. Perg. Belo	389; -; -
Faulhabers, Joannis	1633	Ingenieurs Schul. Ulmae. 4 Perg. Belo	389; -; D
Zanki, Joan Batt.	1556	Modo di fortificare le citta. Venezia. 4 Perg. Staro	390; -; 825-827 D
Faulhabers, Joannis	1630	Ingenieurs Schul. Erster Theil. Frankfo. 8 Perg. Belo	390; -; D
Barozzi, Jacom (Joachim Baroccio Vignola)	1635	Regel der Architectur. Amstelodami. 8 Perg. belo)	390; -; -
Branca, Joan	1629	Manuale d'architettura. Ascoli. 8 Perg. belo	390; 67; -
Sirigatti, Laurent	1625	Prospettiva, Venezia, fol. Perg. Rumeno	390; 380; -
Isla, Lazar della	1603	Trattato del Artilleria y artificios de fuego. Valladolid, 8 Perg. belo	390; 194; -
Milanese, del ²		Architettura civile. fol. Perg. Belo	390; -; -
Remhold, Mathias in Schuelz, Joannis	1641	Architectura civilis private. Augusta, fol. Perg. Belo. (2 izvoda)	390; -; -
Vitruvij, Marcus	1567	Architettura civile. Venezia. Fol. Perg. Belo.	391; 418; 284 (L. 1575)
Vitruvij, Marcus	1629	Architettura civile. Venezia, 4 Perg. Belo.	391; 419; D
Strada, Octavis de	1629	Allerhand Künstlich Mühlen. Francoforti. Fol. Perg.	391; 387; 56 D
Rubens, Peter Paul	1652	Palazzi di Genova. Anversa. Fol. Perg	391; -; -
Accolto, Petri	1625	Prospettiva ovvero L'ingano de gli occhi. Firenze. Fol. Perg. Belo.	391; 1; -
Marolois, Samuelis	1628	Geometria perspectiva et fortifico. Amstelodami. Fol. Cor. Belo	391; 240; -
Serly, Sebastian	1619	Architectura civilis. Venezia. Fol. Perg. Belo.	391; 378; -
Stevin, Simon	1631	Militariss Wasser gebau. Francoforti. Fol. Perg. Belo	391; 384; -
Scamozzi, Vincenzo	1615	Idea della Architettura universale Parte 1ma et 2da. Venetis. Fol. Perg. Belo (2 izvoda)	392; 359; -
Zonca, Victor	(1621)	Theatro di Machine et edificis. Padova, fol. Cart: belo (2 različna izvoda in privez k Porcacchijevi knjigi)	392; 440; -

spektive, »prav dobre bogate študije delovanja vojaških novosti« ter upodobitve orožja. V oklepajih so podatki, ki jih Volfov knjižničar ni navedel.

S sodobnega stališča se zdi, da Volfov knjižničar ni posebno natančno razvrščal knjig v posamezne razrede; pogled na panoge znanja se je namreč v preteklih treh stoletjih in pol temeljito spremenil. Vsekakor pa najdemo več Volfovih knjig o stavbah in še posebej o bojevanju v drugih oddelkih zunaj arhitekture.

2 Verjetni pisec Osio, ki je svojo Arhitekturo objavil leta 1661 v Milanu.

Preglednica 2: Knjige o arhitekturi in vojaštvu zunaj dvanajstega razreda o arhitekturi v Volfovem katalogu (1668) po prepisu iz leta 1762.

Pisec	Leto	Naslov in kraj izdaje	Stran popisa in razred
Anonimno		Antiquarum templarum...; Icones architecta varium in modum. Fol. Perg. Belo	Icones (likovna umetnost) ; - ; -
Collado, Luigi	1586	Pratica navale d'artigleria. Venezia (2 izvoda)	144, politika; 99, 100; -
Sardi, Pietro	1621	Artigleria	146, politika; 356; -
Fabri, Salvatore	1666	Scherma scienza overo d'arme. Copenhagen	147, politika; 122; -
Tarducci, Achille	1601	Ordonance delle machine militari. Venetiis (+ Ruscelli + Mendoza, Bernardino de)	157, politika; 392; -
Marzioli, Francesco	1670	Precetti militari	-; 244; -
Panigarola, Francesco	1604	Specchio di guera	289; - ; -
Ruscelli, Girolamo	1601	Precetti	-; 347; 5053 D
Porcacchi, Thoma	1620	Isole famose, funerali antichi e theatro nuovo di machina. Patavii. Fol. Perg. Belo (+ Porcacchi, 1591 + Zonca, 1621)	265, posvetna zgod.; 313; -
Porcacchi, Thoma	1591	Funerali antichi. Venetiis	265, posvetna zgod.; 312; -
Patrizi, Francesco	1594-1595	Paralleli militari. Roma. Fol. (+ Ferraro, Piero Antonio, Cavallo Frenato, 1620 + Freitag, Adam, Architectura militaris, 1635)	-; 2: 336; 5574 D
Patrizi, Francesco	1583	La Militia romana. Ferrara ³	-; 2: 337; D

Pomen Volfovih knjig o stavbarstvu, slikarstvu in kiparstvu je že dolgo znan, saj so številni pisci napovedovali pričujočo raziskavo kot pot h globljemu poznavanju Volfovega umetniškega okusa (Weigl, 2006, 33, 46). Volfovo branje je kazalo njegovo izbiro italijanskih graditeljev Volfove ljubljanske palače: Donina, Francesca Olivierija in Rosinija. Rosini je leta 1656 postal kranjski deželni stavbni mojster, dobro leto po Volfovi smrti pa je dne 5. 5. 1674 z rentnim mojstrom Volfovega brata in dediča, turjaškega kneza Janeza Vajkarda, sklenil pogodbo za gradnjo gradu v Kočevju (Weigl, 2006, 42; Žargi, 2003, 269).

Volf ni nabavil nekaterih pomembnih del arhitektov polpretekle dobe. Manjkala mu je Palladio, ki je svojo slovito študijo *I quattro libri dell' architettura* objavil leta 1570 v Benetkah, ali pa jezuitski arhitekt Orazio Grassi, ki je pod psevdonimom

3 *Privezi: Consolato del mare, 1576 + Appianus Aleksandrijski: Delle Guerre Civili, 1563 + Roseo, Mambrino: Historia de' successori di Alessandro Magno, 1570 + Guazzo, Marco: Histoire delle cose degne di memoria, 1552 + Priscianese, Francesco: Della lingua Italiana, 1577 + Riccio, Dante: Elociones... Ciceronis, 1577 + Sansovino, Francesco: Del Secretario, 1573.*

Lothario Sarsio zašel v hudo nasprotje z Galilejevo teorijo kometov. Na Bogenšpergu je Volfov mlajši prijatelj Valvasor zbral tri Palladijeva dela in več priredb (Valvasor, 1995, 559–560).

3 Arhitektura

Volf je še posebej upošteval Vitruvijevo klasično delo *De architectura*. Nabavil ga je v prvi francoski priredbi Philandrierja in v komentiranem italijanskem prevodu Daniela Barbara. Danielov sorodnik, humanist Hermolano Barbaro, je zaslovel z urejanjem Plinijevih del.

Prva izdaja Philandrierjeve priredbe Vitruvija je izšla leta 1544; Volf je nabavil ponatis. Philandrier je bil prijatelj Georgesa d'Armagnaca. Ko je d'Armagnac postal škof v Rodezu leta 1529, mu je njegov tajnik Philiander uredil naraščajočo knjižnico. Kralj Franc I. je imenoval d'Armagnaca za svojega odposlanca v Italiji in Philandrier ga je seveda tja spremljal. Najprej sta šla v Benetke (1536–1539) in nato v Rim (1540–1546). Philandrierja so navdušila Serliova *Pravila arhitekture* (1537); na dvoru papeža Pavla III. pa je spoznal Michelangela in druge vodilne umetnike. Kljub francoskemu rodu so ga izjemoma sprejeli v *Accademia della Virtù*, ki jo je pozimi 1540/41 ustanovil Claudio Tolomei. Medtem ko je Philandrier prvo izdajo Vitruvija posvetil francoskemu kralju Francu, je drugo po kraljevi smrti posvetil d'Armagnacu. Philandrier si je pri delu pomagal z Ryffovo arhitekturo iz leta 1543 in z Barbarovim odličnim jezikoslovnim delom pri prirejanju *Naravoslovja* Plinija starejšega (Lemerle, 1994, 518, 52, 528, 529).

Vitruvij se v svoji *Arhitekturi* seveda ni izogibal sončnim uram; vseč so mu bili celo na muslimanski način obarvani motivi (Vitruvij, Frontius, 1522, 20^r, 150^v, 163^v). Opisal je vodomete in dovajanje vode po ceveh (Vitruvij, Frontius, 1522, 140^v, 141^r). Nove prirejevalce Vitruvija je zanimalo delovanje orgel, ki so ga obravnavali v zadnji (deseti) knjigi o strojih (Vitruvij, Frontius, 1522, *De architectura*, 180^v). Zamislili so si celo zobati prenos za pogon kopenskih vozil in plovil na pogonsko kolo z navpično osjo; slednjim so za vsak primer dodali še jadro (Vitruvij, Frontius, 1522, *De architectura*, 181^r, 182^r). Volf je nabavil razmeroma pozne izdaje Vitruvija; inkunabulo tega znamenitega arhitekta hrani v Sloveniji le Mariborski škofijski arhiv (Gspan, Badalič, 1957, 250).

Volf je hranil kar dve Vignolovi deli. Vignola je sodeloval z Michelangelom, ki mu je v knjigo risal ilustracije; skupaj se omenjata kot pisca nekaterih izdaj *Pravil petih redov stavbarstva*. Ponatise te in drugih Vignolovih knjig so tiskali predvsem v Sieni in Amsterdamu; prevajali so jih v številne jezike.

Volf je bral *Arhitekturo stebrov* Bluma iz Lohra na Maini, ki je deloval celo stoletje pred Volfom, tj. okoli leta 1567. Volfov izvod knjige je po londonski dražbi danes v *British Library* (Bircher, 1995, 297). Stebri so bili Volfova posebna strast pri obeh palačah, tako ljubljanski kot kočevski, ki jo je sicer dokončal še njegov brat Janez. V Volfovem času so Blumovo delo prevedli celo v Londonu.

Ryff je objavil delo o arhitekturi, perspektivi, geometriji in vojaških vedah v Baslu pri Henricpetriju, tiskarju druge izdaje Kopernika. Knjigo je Volfov knjižničar zapisal pod latiniziranim Ryffovim priimkom »*Rivius*«. Ryff se je najprej izučil za lekarnarja v Güstrowu (Mecklenburg), nato pa je odšel za mestnega fizika v Strasbourg. Opisal je samosvoje ideje o destilaciji in kirurgiji; objavil je celo prvo nemško pisano anatomijo. Leta 1540 in 1542 je v Strasbourgu objavil *Majhno nemško lekarno* z opisom domačih zdravil, predvsem pa kuhanja.

Vredmanovo arhitekturo raznovrstnih stebrov je Volfov knjižničar uvrstil pod piščevim germaniziranim priimkom Wiedemann. Ni omenil njenega priveza k Maroloisovemu delu, čeravno je geometrijska dela samega Maroloisa popisal v istem stavbarskem razredu.

Marolois je predelal, popravil ter razširil Vredman de Vriesovo geometrijsko perspektivo utrdil in jo objavil po de Vriesovi smrti. Opisal je toskanske, jonske, korintske in dorske stebre, ki so Volfa še posebej zanimali. Objavljal je tudi matematična dela o perspektivi.

V Volfovih deških letih je Benečan Scamozzi opisal osnove svoje vede v sloviti splošni arhitekturi, ki jo tiskajo še danes. Od 14. marca do 11. maja 1600 je potoval iz Pariza v Benetke in svoje dogodivščine tako zanimivo popisal, da so leta 1959 potopis ponatisnili.

4 Stroji, vodometi in vakuumske črpalke

Knjige o strojih so bile pomemben del baročnih knjižnic, še posebej za Volfa, ki je kot deželni glavar skrbel za uvajanje novih tehnik na Kranjskem. Opis hidravličnih strojev, mlinov in črpalk Jakoba Strade je Volfov knjižničar uvrstil pod imenom izdajatelja, Jakobovega edinega nečaka (po drugih virih vnuka) Octavija. Ob tem bi mu lahko morda očitali rahlo nestrokovnost. Dovolj znani Jakob Strada je bil starinar cesarja Rudolfa II. Dne 1. 5. 1607 ga je nadomestil Daniel Fröschl; le-ta je pozneje objavil katalog zanimivosti iz Rudolfove »sobe čudes«, ki je postala vzor poznejšemu Kircherjevemu muzeju v Rimu in Volfovi sobani, polni nenavadnih reči, v Ljubljani.

Stradovi spisi so sprva krožili v rokopisu (Thorndike, 1958, 7: 618). Njegovo delo so nadaljevali Jungnickel, Böckler in drugi s pisanjem o mehanskih napravah, vzvodih, vijakih ter škripcih. Bržkone je bil bolj znani Böckler glavni pisec knjige, ki jo je Volfov knjižničar pripisal Jungnicklu; istega leta 1661 je namreč prav Böckler objavil podobno knjigo v latinščini. Jungnicklov sodelavec, Nizozemec Mathias van Somer, je izdelal gravure tudi za druge Böcklerjeve knjige (Sotheby's, 1982, 57).

Wolf je nabavil kar dve Böcklerjevi knjigi s prekrasnimi slikami vodometov, mlinov in drugih naprav za poljedelstvo in zabavo, ki jih je pustil poganjati ljudem, živalim ali naravnim silam. Morda si je Wolf želel podoben vodomet zgraditi kar v domačem ribniku v mestnem jarku pri Nemških vratih (Weigl, 2006, 41) ob palači. Böckler se je v Nürnbergu posvečal predvsem gradnjam na vodah. Štiri dele knjige o *Zanimivi novi arhitekturi* je dal leta 1664 okrasiti z dvestotimi gravurami. V prvih treh delih je razložil teorijo in uporabo hidrodinamike za vodomete, brizgalke in vrtove. V četrtem delu je dodal paviljone in poglede na evropske palače, kar je Volfa ob gradnji lastne palače še posebej zanimalo. V *Teatru novih strojev* je Böckler leta 1661 opisal mletje žita in smodnika, črpalke, parne stroje, druge hidravlične pripomočke, mehe, ražnje ter podobne naprave. Böcklerjeva hidravlika je morala turjaškega kneza Janeza Vajkarda še posebej spominjati na njegovo sodelovanje pri znamenitih vakuumskih poskusih Otta Guernicka sedem let prej. Bralca je seznanil z regulacijo voda za mline na Saškem, Aragricolovimi pripomočki za rudarjenje in lorenskimi stroji za črpanje vode (Thorndike, 1958, 7: 618).

Böckler je za svojo knjigo dal vrezati kar sto štiriinpetdeset celostranskih plošč; zadnja je kazala parni stroj, ki ga je Johann Hautsch leta 1658 postavil v Nürnbergu. Štiriindvajset mož je lahko z njim dvigovalo vodo do 30 m visoko, kar je bil za Volfov čas izjemen dosežek. Vsekakor znanilec prihajajoče industrijske revolucije, čeravno Turjačani na svojih kranjskih posestih niso uporabljali parnih strojev pred začetkom 19. stoletja. *Teater novih strojev* je objavil tudi Zonca, vendar je enega od treh Volfovih izvodov neprevidni knjižničar v privezu k Porcacciju uvrstil kar k posvetni zgodovini.

Zonca je bil uradni padovski mestni arhitekt v času, ko je tam študiral Volfov oče Ditrih. Leta 1599 je Zonca sodeloval pri dogovorih med Benečani in mantovskim vojvodstvom glede obmejnih voda. V svojih risbah je nadaljeval tradicijo Rame'llija in Jacquesa Bessona, predvsem pa se je zanimal za tekstilne stroje in svilo. Upošteval je trenje, vendar v svojih risbah ni kazal opor in stolpov; stroje je raje pustil *viseti* kar v praznem. V sodelovanju z rokodelci je razčlenil delovanje posameznih delov uporabnih naprav. Opisoval je resnične naprave v sodelovanju z rokodelci, ki so jih sestavljali in uporabljali. Gotovo je poznal sorodne Montejeve raziskave, vendar ni citiral ne njega ne Montejevega varovanca Galileja.

Zoncov opis petdesetih naprav s skicami je Volf nabavil v treh izvodih; vsakokrat je kupil drugo padovsko izdajo. Gotovo ga je posebej zanimala naprava za tiskanje knjig po Gutenbergovem izumu in druga za reprodukcijo slik pod vrtljivim valjem (Zonca, 1621, 64, 76), saj si je zelo prizadeval, da bi Ljubljana dobila svojega tiskarja. Pri gradnji svojih palač v Ljubljani in Kočevju se je zgledoval po Zoncovih vitlih za prenos tovorov in priročni stiskalnici za kitanje okenskih šip s svincem (Zonca, 1621, 51, 79). Kot vrhovnega kranjskega vojaškega poveljnika sta Volfa posebej privlačili dve napravi za tiskanje oglja pri izdelovanju smodnika za topove (Zonca, 1621, 82, 85). Zonca je za peko mesa predlagal posebno razpihovanje dima (Zonca, 1621, 81); to je bil njegov edini predlog za uporabo ognja, saj parni stroj pol stoletja pred Papinovimi poskusi še ni bil posebno uporaben. Za ljubitelje pečenk je izumil posebne stožčaste ražnje v obliki svetrov z zobatimi kolesi (Zonca, 1621, 105c). Predstavil je zanimiv tekstilni stroj (Zonca, 1621, 86), morda že po angleških vzorih. Predlagal je posebne Fabrijeve ročne črpalke za dvigovanje vode do velikih višin brez uporabe Arhimedovega vijaka; seveda je bil vmes vakuum, ki pa ga četrto stoletja pred Torricelijevim izumom ni posebej izpostavljalo. Vodo je na več načinov prečrpaval, tudi z uporabo koles (Zonca, 1621, 101, 103, 61, 110). Zanimal se je za poseben premični žitni mlin na vozu, ki ga je inženir Pompej Targone izumil za španskega generala Ambrosia Spinola Doria, poveljnika flandrijskih katoliških sil (Zonca, 1621, 105b). Nazadnje je ponazoril še dvigovanje vode z večnim gibalom (Zonca, 1621, 114), ki se je izkazalo za iluzijo, ko je Pariška akademija stoletje pozneje zavrnila vsako zanimanje zanj.

Monte je študiral v Padovi, predaval pa je tako v Urbino kot v Padovi. Kot vojni inženir je načrtoval utrjene postojanke, leta 1588 pa je postal generalni inšpektor utrd v Toskani. Volf je imel njegovo *Mehaniko*. V njej je prebral najnovejša dognanja o ravnovesju sil, predvsem pa o navorih in navideznih hitrostih kot priročnem novem prijemu za raziskovanje ravnovesja. S poskusi je določal težišča teles, zapletene stroje pa je sestavil iz preprostejših. Uporabil je klasičen Evklidov pristop z lemami, predpostavkami in zaključki, začeni s širokim opisom ravnovesja navorov pa vse do treh, med seboj povezanih škripcev z zanemarljivim trenjem (Monte, 1577, 62^r, 92^v). Dokazoval je s sorazmerji daljic brez uporabe števil, kar je za sodobnega bralca seveda dokaj nenavadno. Veliko pozornost je posvetil Pappusovemu antičnemu škripcu za dvigovanje uteži s kolesom na lopatici in vijakom, povezanim z zobatimi kolesi (Monte, 1577, 106^r, 111^v, 120^r, 123^r). V posebnem poglavju je pisal o klinu in njegovi uporabi pri lepo ponazorjenem cepljenju (Monte, 1577, 112^r, 118^v). Skice pričajo, da je delal predvsem z lesom. Citatom se je z izjemo Arhimeda in Pappusa izogibal, saj je delo bržkone namenil predvsem študentom.

Po Volfovi smrti so ljubljanski jezuiti leta 1707 vpisali ekslibris v poznejšo Montejevo knjigo o perspektivi z zanimivim prikazom vzporednih črt, ki se pri pogledu v globino lahko celo stikajo v isti točki. Monte je bil eden prvih Galile-

jevih učiteljev; Descartes ga je bral, Lagrange pa ga je pogosto citiral. Monte je Galileja priporočil tako za katedro v Pisi kot pozneje v Padovi. Vsekakor je ob Montejevem delu Volf občudoval raziskovanja Galilejeve vrste, saj si je obenem privoščil kar dve Galilejevi knjigi; pri tem je Galilejeva *Zbrana dela* v katalogu navedel kar dvakrat.

Volf je nabavil Faulhaberjev inženirski priročnik v dveh različnih izdajah. Faulhaber se je izučil za tkalca; vendar je pokazal tolikšno matematično nadarjenost, da so ga v domačem Ulmu postavili za mestnega matematika. Leta 1600 je odprl šolo; obenem je bil zelo iskan načrtovalec utrdb v Baslu in Frankfurtu, z vodometi pa se je proslavil v Ulmu. Sodeloval je s Keplerjem in Ludolfom van der Ceulenom; Faulhaberjeva dela in rožnokrižarsko filozofijo je občudoval sam Descartes. Johan Bernoulli ga je navajal kot svojega predhodnika pri verjetnostnem računu. Faulhaber je prvi na Nemškem objavil Briggsove logaritme; raziskoval je predvsem vsote potenc celih števil v svojem vplivnem nemškem delu z latinskim naslovom *Akademija algebre*, ki ga Volf ni nabavil. Novosti Faulhaberjeve *Inženirske šole* so Volfa zanimale tako glede domiselnih vodometov kot zaradi Faulhaberjevih povezav z legendarnimi rožnimi križarji⁴; rožnokrižarske ideje je Volf sprejemal tudi z alkimijo legendarnega Johanna Grasshoffa, ki jo je nabavil.

Volf je seveda uporabljal Schottovo *Pnevmatsko mehaniko* s prvimi opisi Guericovih vakuumskih poskusov; hranil jo je tako v samostojni izdaji, kot v privezu z drugimi Schottovimi deli. Tri leta pred Schottovo izdajo je novopečeni knez Janez Vajkard Turjaški sodeloval z Guericom pri eksperimentiranju v Regensburgu leta 1654. Guericke si je dopisoval s Schottom, vendar se osebno nista srečala; knez Janez pa je obiskal Schotta v cesarjevem spremstvu. Jezuit Schott je bil najljubši učenec rimskega profesorja Athanasiusa Kircherja, ki je bil najpogostejši pisec v Volfovi knjižnici; Volfov mladi prijatelj Janez Vajkard Valvasor pa je kupil domala vsa Kircherjeva dela.

5 Deželni glavar skrbi za urejevanje voda

Volf je nabavil drugo izdajo knjige o tokovih in hidravličnih posebnostih reke Tibere, ki jo je petdesetletni Bonini objavil leta 1666. Z njo je začel razmišljati o urejevanju rek v Papeški državi, s katerimi je pozneje zaslovel jezuit Bošković, po katerem se je zgledoval Gabrijel Gruber v Ljubljani. Boninija je zanimala pred-

⁴ Rožni križarji so bili člani tajne religiozno-mistične organizacije v 17. in 18. stoletju. Imenovali so se po legendarnem ustanovitelju H. Rosenkreutzu, ki je živel v 14. ali 15. stoletju, oziroma po svojem znaku, roži v križu.

vsem obramba pred poplavami Tibere. Pisal je pod vtisom škode, ki jo je prizadejala velika povodenj leta 1598, poldrugo desetletje pred njegovim rojstvom. Razpravljal je o antičnih delih na Tiberi, akvaduktih in preskrbi s svežo vodo, saj so poplave Tibere neposredno vplivale na tok zgodovine starega Rima. Bonini je še posebej hvalil papeža Aleksandra VII., ki je odstranil veliko hiš, da bi naredil prostor za široke rimske ceste in *Collegio Romano*. Kot mecen je omogočil delovanje genialnega arhitekta, kiparja in slikarja Berninija, katerega rimska dela je Volf gotovo občudoval. Aleksander VII. je obogatil tako knjižnico univerze *Sapienza* kot knjižnico v Vatikanu; zanimal pa se je tudi za urejanje voda.

Seveda je problem ljubljanskih voda še kako zanimal vestnega deželnega glavarja Volfa, ki ga je mučil slab zrak v ljubljanski megli. Od leta 1649, ko je prevzel položaj deželnega glavarja, je moral tudi z branjem Boninija in drugih strokovnjakov poznavalsko ocenjevati številne načrte za izsuševanje ljubljanskega barja, med njimi predloge nekdanjega kranjskega deželnega pisarja Wolffgangusa Markoviča (Valvasor, 1977, 263–264), seminarista jezuitskega kolegija (1623) in lastnika dvorca Jama v Zgornji Šiški (1642) (Črnivec, 1999, 66, 239; Smole, 1982, 200).

Genovski meščan Bonini je veliko objavljaj; ni se izogibal niti zabavnim zgodbam o ženskah, politiki, potovanjih po Turčiji, Palestini, Egiptu in Vzhodni Indiji. Sestavil je številne polemične politične spise, čeprav jih niso prav vneto brali. Svoje prvo delo o političnih popotovanjih po genovski okolici je posvetil kardinalu Mazarinu; obenem je navajal genovskega Mazarinovega dopisnika, markiza Guannettina Giustinianija in kardinala Antonia Barberinija.

6 Slikarstvo, geometrija in risanje v perspektivi

Volf je nabavil Accoltijevo delo v prvi izdaji. Pod naslovnico je Accolti dal odtisniti plemiški grb mecena, kateremu je posvetil svoje pisanje. Knjiga je vsebovala obilo lesorezov diagramov, Volf pa jo je hranil vezano v pergament. V njej so prvič objavili del *Trattato della pittura* Leonarda da Vincija (Sotheby's, 1982, 1), kar je Volfa gotovo spodbudilo k nakupu. Tako so si Ljubljanci dobro stoletje po Leonardovi smrti že lahko ogledovali njegove domiselne risbe, ki jih občudujemo še danes.

Sirigattijeva perspektiva je prvič izšla že leta 1596; Volf je nabavil izdajo, ki je bila leta 1625 posvečena mlademu Ferdinandu II. de Medici, velikemu vojvodi Toskane. Na vrhu naslovnice se je bohotil nadvojvodov, na dnu pa Sirigattijev grb. Sirigattijevo poučevanje je temeljilo na risbah. Najprej je osnove perspektive pojasnil na krogih, kvadratih, piramidah in podobnih likih. Opis obokov in dvorišč

je ozaljšal z lepimi zapletenimi risbami obokov; oboke je primerjal z violinami in lutnjami. Objavil je krasno perspektivo teatra. V drugem delu knjige je zakone perspektive uporabil v arhitekturi različnih delov zgradb. Nadaljeval je z geometrijskimi telesi, okrašenimi s podrobnostmi stavbarskih krogov, poliedrov in kombinacij obeh. Vsekakor je bilo Sirigattijevo delo dober priročnik za novogradnje Volfa Engelberta in Janeza Vajkarda Turjaškega. Plemič Sirigatti je bil ljubiteljski arhitekt v službi velikega toskanskega vojvode Francesca de Medici in član Akademije *del Disegno*, ki je v svoje vrste sprejela celo Galileja.

Volf je imel Rubensa še posebej v časteh, saj si je v palači obesil njegovo umetnino »Samson ubije leva« (Žargi, 2002, 282); seveda so tudi drugi Kranjci hranili Rubensova dela.

Volf je nabavil Rubensovo v Antwerpnu izdano knjigo o arhitekturi. Žal iz knjižničarjevega zapisa ni povsem jasno, katero od obeh tam izdanih knjig iz leta 1652 je imel; bržkone je Volf nabavil kar obe. Rubens je bil v časteh pri »Galilejevi« Akademiji *dei Lincei*, saj ga je zdravil njen član Johannes Faber (Freedberg, 2002, 283–284).

7 Utrdbe in bojne naprave

Velik del oddelka za arhitekturo v Volfovi knjižnici je opisoval vojaške vede, več knjig o njih pa najdemo tudi v drugih oddelkih. Volfu se je hrvaški platonist Petrišević očitno priljubil s svojimi vojaškimi in političnimi deli, saj je nabavil kar dva njegova spisa. Turjačani so bili znani po dobrem znanju hrvaškega jezika (Steklasa, 1881, 674), kar je gotovo vplivalo na Volfovo zanimanje za Petriševića. Eno od Petriševićevih knjig je dal vezati s Freitagovim delom, čeravno je isto Freitagovo knjigo hranil tudi v samostojni knjigi. Ni pa nabavil Petriševićevega kopernikanskega *Nova de universis philosophia* (Ferrara 1591) z opisom rotacije Zemlje. Zaradi tega dela se je Petrišević moral zagovarjati pred inkvizicijo; zvito se je opravičeval, da Zemlje ni mislil zares zavrteti okoli Sonca. Petrišević je med letoma 1577–1592 predaval na katedri za Platonovo filozofijo v Ferrari kot prijatelj vojvode Alfonza II. d'Este. Nato je prevzel podobno katedro na rimski Sapienzi (Lerner, 2005, 17; Thorndike, 1941, 6: 373; Bazala, 1978, 200–202; Dadić, 1982, 108).

Volf seveda ni mogel pogrešati slovite Stevinove razprave o Vojaških vodogradbenih delih. Flamec Stevin je leta 1586 dokazal hidrostatični paradoks. Nekatera domnevno večna gibalna je razkrinkal kot nemogoča in je še pred Galilejem izpeljal poskus s sočasnim padanjem dveh neenakih uteži. Ob Galilejevem prijatelju Monteju tudi Stevinova knjiga kaže globoko Volfovo zanimanje za novo fiziko,

ki jo danes povežujemo še z imeni Keplerjevega sodelavca Faulhaberja in Huygensovega znanca Cellarius, katerih dela je Volf prav tako hranil v svoji knjižnici. Stevinova dela je hranil tudi Valvasor (Dular, 2002, 264), ki je v mladih letih pogosto obiskoval omizje grofa Volfa Turjaškega in se je tam navzel sodobnega znanstvenega duha.

Volf je kupil Freitagovo raziskovanje utrd v drugi izdaji. Freitag je bil nizozemski inženir za bojne utrdbe in zdravnik. Promoviral je iz medicine in filozofije in postal profesor matematike v mestu Kiejdany v Litvi. Litvanski hetman, knez Janusz Radziwill, ga je obenem vzel za svojega osebnega zdravnika, povrh pa še za pisca astroloških napovedi, ki jih je objavljala kar v poljščini.

Volf je kupil znamenito Cellariusovo Harmonijo z zemljepisom sveta neposredno po prvem natisu, njegovo knjigo o utrdbah pa celo v prvi izdaji. Cellarius je bil rojen v družini protestantskega pastorja blizu Wormsa. Od leta 1614 je študiral v Heidelbergu, pozneje pa je popotoval po Poljski. Leta 1630 je postal rektor v Haagu, leta 1637 pa v Hoomu. Svoje zemljevide je začel snovati že leta 1643. Poznal je družino slovitega pariškega akademika Christiaana Huygensa, saj je bil Cellariusov pomočnik v Hoomu Henrick Bruno sprva Huygensov domači učitelj.

Tarducci je opisal boje na Ogrskem pod generalom Giorgiom Basto. Volf je dal Tarduccijevo knjigo vezati z drugimi deli, med katerimi je Ruscellijevo knjigo nabavil še v samostojni izdaji.

Salvatore Fabri je v široko zasnovani knjigi razpravljal o mečevanju in dvobojih; poznavanje tovrstnih umetnij je sodilo k osnovni izobrazbi plemičev Volfovega kova. Posebno koristno je postalo šest let pred natisom Fabrijevega dela, sredi septembra 1660, ko je deželni glavar Volf s pomočjo svojih bratov v Ljubljani s številnimi viteškimi in kulturnimi prireditvami pogostil samega cesarja.

8 Zaključek

V katalogu Volfove knjižnice smo našli uporabne podatke o baročni arhitekturi in tehniki v Ljubljani. Katalog je bil v glavi označen z letom 1668. Prepis iz leta 1762 je vseboval tudi nabave po smrti prvega kneza, med katerimi pa ni bilo razprav o arhitekturi; po končanih novogradnjah v Ljubljani in Kočevju le-te potomcev morda niso več toliko zanimale. Vsekakor sta Volf in Janez Turjaški zbrala dovolj številno bero kvalitetnih naslovov iz stavbarske geometrije, strojništva, vojaških in sorodnih ved. Ob njih se je izoblikoval izborni okus Volfa in njegovih dedičev, ki so ob svojem ljubljanskem omizju vplivali na Valvasorja, posredno

pa celo na ustanovitelje akademije Operozov. V ljubljanski turjaški (knežji) knjižnici se je tako klesal smisel za lepoto sedanje slovenske prestolnice, čeravno sam knežji dvorec žal že desetletja ne kraljuje več v njenem središču. Seveda pa je deželni glavar Volf kot vojaški poveljnik prebiral tudi novosti o orožju, še posebej glede na junaško preteklost svojih prednikov. Pri nabavi vojaških knjig mu je gotovo svetoval mlajši brat Herbert s Šrajbarskega Turna pri Krškem, general karlovske vojne krajine. Pri čitvu o pravi, diplomaciji in medicini pa se je lahko zanesel na najmlajšega brata Janeza, kateremu je po smrti zapustil svoje posesti.

Zahvala

Mellonovemu skladu univerze Oklahoma se zahvaljujem za gmotno podporo, dr. Matiji Žargiju pa za kopije kataloga turjaške knežje knjižnice (HHStA, FAA).

Viri in literatura

Viri in okrajšave

HHStA, FAA - Dunaj, Minoritenplatz 1, Haus-, Hof- und Staats-archiv, Dep. Fürstlich Auerspergsches Archiv, VII Laibach, A 14/4 conv. 1 Laibach-Fürstenhof 1729–1895.

NM – Signature knjižnice Narodnega Muzeja v Ljubljani

NUK – Signature Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani

T – Nekdanja knjiga iz turjaške »knežje« knjižnice, določena na osnovi zapisov v *HHStA, FAA*, prodajnih katalogov in vpogleda v ekslibrise posameznih knjig

Literatura

1. Accolti, Pietro. (1625). *Lo inganno degl'occhi: prospettiva pratica*. Firenze: Pietro Cecconcelli (T).
2. Alghisi, Galasso. (1570). *Delle fortificationi libri tre*. Venetia (T).
3. Androuet du Cerceau, Jacques. (1607). *Le premier volume des plus excellents bastiments de France. Auquel sont désignez les plans de quinze bastiments, & de leur contenu: ensemble les élévations & singularitez d'un chascun*. Paris (T).

4. Bazala, Vladimir. (1978). *Pregled hrvatske znanstvene baštine*. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske.
5. Bircher, Martin. (1995). The "splendid library" of the Counts of Auersperg in Ljubljana. *The German Book 1450–1750*. (ur. John L. Flood in William A. Kelly). London: British Library. 285–297.
6. Blum, Hans. (1662). *Des berühmten Meisters Hans Blumen, von Lor am Mäin, Nutzlich Säulenbuch Oder Kunstmässige Beschreibung von dem gebrauch der V. Säulen: Wie namlich ein Werkmeister dieselbigen wol ergründen... solle; Samt anderen dazu gehörigen hochnohtwendigen Architecturstukken... Von wolbewährten Antiquiteten abgerissen nach Euclidis, Vitruvii, Archimedes, und anderer ochgelehrter Mathematischen Reglen und Ausstheilungen ... erläuteret, und ... aufs neu in truckk gefertiget*. Zürich: Bodmer (T).
7. Böckler, Georg Andrae; Somer, Mathias van; Jungnickel, Andreas; Stier, Martin. (1661). *Schlüssel zur Mechanica, Das ist: Gründliche Beschreibung der Vier Haupt Instrumenten der Machination, als dess Hebels, Betriebs, Schrauben, Kloben... In einem Gespräch... verfasst, und mit 137. Figuren vorgestellt... Clavis Machinarum Das ist Gründliche Beschreibung Der Bewegung-Künste.. von Andrea Jungnickeln... und an der Tag geben Durch... Martin Stier*. Nürnberg: Paul Fürst (T); Niedersächsische Staats – und Universität Bibliothek).
8. Böckler, Georg Andreas. (1661). *Theatrum machinarum novum: das is Neuvermehrter Schauplatz der mechanischen Künsten, handelt von allerhand-Wasser-Wind-Ross-Gewicht-und Hand-mühlen, wie dieselbige zu dem Fruct-Mahlen, Pappypulver-Stampff-Segen-Bohren-Walcken-Mangen, und dergleichen anzuordnen. Beneben nützlichen Wasserkünsten als sa Seynd Schöpff-Pomppen-Druck-Kugel-Kästen- Blass-Wirbel-Schnecken-F Feuer-Sprützen und Bronnen-Wercken. Damit das Wasser hoch zuheben, zuleiten unf fortzuführen, auch andern Sachen, so hierzu dienlich und nützlich zugebrauchen. Alles mit grosser mühe und sonserbahren Fleiss, auch meisten Theil auss eigner Erfahrung, dem Liebhaber dieser Künste zusammen getragen und colligirt*. Nurnberg: P. Fürst (T).
9. Böckler, Georg Andreas. (1673). *Architectura Curiosa Nova Pars Tertia*. Nuremberg: Paulus Fürst (T).
10. Bonini, Filippo Maria. (1663). *Il tevere incatenato ovvero L'arte di frenare l'acqua corrente...* Rome: Francesco Moneta. Ponatis: (1666). Roma: Francesco Moneta (T; Huntington Library art Gallery & Gardens; Lehigh University).
11. Branca, Giovanni. (1629). *Manuale d'architettura*. Ascoli: M. Salvioni (T).
12. Cellarius, Andreas. (1645). *Architectura militaris oder Gründtliche Underweissung der...* Amstelodami: Jansson (T).
13. Collado, Luigi. (1586). *Pratica manuale d'artigleria... composta... dal mag. Signor Luigi Colado*. In Venetia: Pietro Dusinelli (T). Ponatis: (1606). *Pratica manuale dell'artigleria*. Milano: Birdoni.
14. Živka, Črnivec (Ur.). (1999). *Ljubljanski klasiki 1563–1965*. Ljubljana: Maturanti klasične gimnazije.

15. Dadić, Žarko. (1982). *Povijest egzaktnih znanosti u Hrvata*. 1. del. Zagreb: SNL.
16. Dular, Anja. (2002). Valvasorjeva knjižica. *Theatrum Vitae et Mortis Humanae* (ur. Maja Lozar Štamcar in Maja Žvanut). Ljubljana: Narodni Muzej. 259–275.
17. Fabri, Salvatore. (1666). *De lo schermo overo Scienza d'arme*. Copenhagen: Henric Waltkirch, 25. 9. 1606. Ponatis: Copenhagen (T).
18. Faulhaber, Johann. (1610). *Neue Geometrische und Perspectivische Inventiones Etlicher Sonderbahrer*. Franckfurt: Wolfgang Richter.
19. Faulhaber, Johann. (1631). *Academia Algebra*. Augsburg.
20. Faulhaber, Johann. (1630). Frankfurt (T). Ponatis: (1633). *Ingenieurs-Schul*. Ulm: Saur (T).
21. Fournier, Georges. (1667). *Hydrographie contenant la theorie et la pratique de toutes les parties de la navigation. Composé par... Georges Fournier... seconde édition. Revevë, corrigée & augmentée par l'auteur... Plus, la navigation du Roy d'Ecosse Jacques cinquiesme... au tour de son royaume sous la conduite d'Alexandre Lyndsay*. Paris: Jean du Puis (T).
22. Freedberg, David. (2002). *The Eye of the Lynx*. Chicago: The University of Chicago Press.
23. Freitag, Adam. (1631). *Architectura militaris nova et aucta, oder Neue vermehrte Fortification... beschriben durch Adamum Freitag*. Leyden: Elzeviers. Ponatis: (1635). *Architectura militaris nova et aucta, oder Neue vermehrte Fortification von regular Festungen*. Leyden: B.A. Elzeviers (T).
24. Furttenbach, Joseph. (1627). *Newes Itinerarium Italie: in welchem der Reisende nicht allein gründtlichen Bericht, durch die herrlichste namhafftste örter Italiae sein Reiss wol zubestellen: sonder es wirdt ihme auch gantz eygentlich beschrieben, was allda, ... denckwürdig zu sehen*. Ulm: Johan Saur (T, NM-12062).
25. Furttenbach, Joseph. (1627). *Halinro-pyrobolia. Beschreibung einer newen Büchsenmeisterey...* Ulm: Johan Saur (T).
26. Furttenbach, Joseph. (1667). *Garten-Pallästlins Gebäu*. Augspurg (T).
27. Grassi, Orazio. 1626. *Ratio ponderum Librae et Simbelae*. Pariz: S. Cramoisy.
28. Labacco, Antonio. (1552). *Libro D'Antonio Labacco Appartente A L'Architettura Nel Qual Si Figurano Alcune Notabili Antiquita Di Roma*. Roma: Impreso in casa nostra, tisk Antonio Blado Ascolano (T; New York Public Library Residence Library).
29. Lemerle, Frédérique. (1994). Philandrier et la texte de Vitruve. *Mélanges de l'École française de Rome, Italie et Méditerranée*. 106/2: 517–529.
30. Lerner, Michael-Pierre. (2005). The Heliocentric "Heresy" From Suspicion to Condemnation (ur. Ernan McMullin) *Studium sapientiae universalis contextus scientiarum. The Church and Galileo*. Notre Dame: University of Notre Dame Press. 11–37.

31. Maggi, Girolamo. (1564). *Della fortificationi delle cittř, di Girolamo Maggi, e del capitan Jacomo Castriotto... Discorso del medesimo Maggi sopra la fortificatione de gli alloggiamenti de gli esserciti*. Venetia (T).
32. Marolois, Samuel, (Vredman de Vries, Hans). (1627–1628). *Mathematische Wercke (Geometria, Perspectiva, Fortification)*. Amsterdam: Jansson (T).
33. Marolois, Samuel. (1644). *Opticae, sive perspectivae, pars prima (-sexta)... Fortifications.... pars secunda*. Amstelodami: Jansson (T).
34. Monte, Guido Ubaldo markiz. (1577). *Guido Ubaldi e' marchionibus Montis Mecanicorum liber: in quo haec continentur De libra, De vecte, De trochlea, De axe in peritrochio, De cuneo, De cohlea*. Pisauri (Pesaro): Hieronim (Girolamo) Concordia (T).
35. Monte, Guido Ubaldo markiz. (1600). *Guidi Ubaldi e Marchionibus Montis Perspectivae Libri sex*. Pisauri (Pesaro): Hieronim (Girolamo) Concordia (NUK-4025).
36. Müller, Uwe. 2004. *Die Bausch-Bibliothek in Schweinfurt - Katalog*. Stuttgart: Acta Historica Leopoldina.
37. Palladio, Andrea. 1570. Venetia. Ponatis: 1601. *I quattro libri dell'architettura ... Venetia: Carampello*.
38. Patrizi (Petrišević), Francesco. (1594–1595). *Paralleli militari... ne quail si fa paragone delle Milizie antiche, in tutte le parti loro con le moderne: Parte II della militia riformata*. Roma: Luigi Zanetti (T).
39. Patrizi (Petrišević), Francesco. (1583). *La Militia romana di Polibio di Tito Livio e di Dionigi Alicarnasso... dichiarata*. Ferrara: Domenico Mammarelli (T).
40. Porcacchi, Thomaso; Porro Girolammo (graver). (1620). *L'isole piu famose del mondo*. Padova: Paolo & Franceso Galignani fratelli. Privezano: Porcacchi, Thomaso; Porro Girolammo (graver). (1591). *Funerali antichi de diversi popoli, et nationi; forma, ordine, et pompa de sepulture, de essequie. De consecrationi antiche et d'altro*. Venetia: Simon Galignani; Privezano: Zonca. 1621 (T in še drugi izvod v samostojni knjigi).
41. Rubens, Peter Paul. (1652). *Palazzi antichi di Genova raccolta e designati da Pietro Paolo Rubens...* Anversa: Giacomo Mevrison (Meurisio) (T).
42. Rubens, Peter Paul. (1652). *Palazzi moderni di Genova*. Anversa: Giacomo Mevrison (Meurisio) (T).
43. Ryff, Walther Hermann. (1547). *Der furnembsten, notwendigsten, der gantzen Architectur*. Ponatis: (1582). *Bawkunst; oder, Architectur aller fürnemsten, notwendigsten, angehörigen mathematischen und mechanischen Künsten, eygentlicher Bericht und verständliche Underrichtung, zu rechten Verstand der Lehr Vitruvij ... Als der newn Perspectiva das I. Buch: Vom rechten gewissen geometrischen Grundt... Weitern Inhalt des II. und III. Buchs der geometrischen Büchsenmeisterey und geometrischen Messung... durch Valtherum H. Rivium...* Basel: Sebastian Henricpetri (T).

44. Scala, Giovanni. (1627). *Delle fortificationi di Giovani Scala mathematico; nuovamente ristampte con aggiunta d' diverse piante e fortezze*. Roma: Giuseppe di Rossi (T).
45. Scamozzi, Vincenzo. (1615). *Dell'idea della architettura universale ... divisa in X libri*. 1-2. Venetia: Presso l'autore (T). Ponatis: (2003). Venetia: Marsilio.
46. Schott, Gaspar. (1657). *P. Gasparis Schotti Mechanica hydraulico-pneumatica qua praererquàm quòd aquei elementa natura, proprietas, vis motrix, atque occultis cum aëre conflictus, à primis, fundamentis demonstratur: omnis quoque generis experimenta Hydraulico-pneumatica recluduntur: & absoluta machinarum aquâ & aëre animandarum ratio ac methodus praesribitur: opus bipartitum, cujus Pars I., Mechanicae hydraulico-pneumaticae theoriam continet: Pars II., Ejusdem praxin exhibet, machinasque aquarias innumeras, uti & organa, aliaque instrumenta, in motum as sonum concitat: nec non varia technasmata, quae motum perpetuum v aquae spondent, exponit: accessit experimentum novum Magdeburgicum, quo vacuum alij stabilire, alij evertere conantur*. Francoforti ad Moenum: Heredum Joannis Godefridi Schönwetteri excudebat Henricus Pogrin, Typographus Herbipoli (T).
47. Sirigatti, Lorenzo. (1625). *La pratica di prospettiva del cavaliere Lorenzo Sirigatti: al ser.mo et invitiss.mo Ladislao Sigismondo, principe di Polonia, e di Svezia (al ser.mo et invitiss.mo Ferdinando Medici Ganduca Di Toscana)*. Venetia: Barnardo (T).
48. Smole, Majda. (1982). *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: DZS.
49. Sotheby's, Bloomfield Place, New Bond Street, London W1A 2AA. (1982). *The Catalogue (A Collection) of Valuable Printed Books and Atlases of the Fifteenth to the Seventeenth Century Formed in the Seventeenth Century by a Continental Nobleman and Now the Property of Senhor German Mailhos and Senhora Johanna Auersperg de Mailhos from Uruguay. Days of Sale Monday, 14th June 1982 Lots 1-223. Tuesday, 15th June, 1982 Lots 223-440 at eleven o'clock precisely each day*. London: Sotheby's.
50. Sotheby's, London. (1983). *Second Day's Sale: 27th May, 1983 at 10:30 AM precisely, Continental and Early Printed Books and Bindings, The property of Señor German Mailhos and Señora Johanna Auersperg de Mailhos, of Montevideo, Uruguay. The Catalogue of Valuable Printed Books and Atlases*. London: Sotheby's. 133-171.
51. Steklasa, Ivan. (1881). Herbart X. Turjaški (1613-1669). *Ljubljanski Zvon*, 16: 612-616, 673-676, 739-741.
52. Stevin, Simon. (1631). *Wasser-Baw Das ist Eygentlicher unnd vollkommener Bericht von Befestigung der Stätte durch Spindel Schleussen wie auch von Räumung oder Spülung der Gräben und Schiffhäffen Versteuffung der Gründte unnd Auffbawung der Wassermühlen auff allerhand an offnen Seen Sciffreichen Wsassern unnd kleinen Riurlein auch ebenen Landerbaweten Stätten und Vestungen gerichtet durch eine besondere neue Invention mit Künstlichen Fuguren auch etlichen Kupfferstücken vorgestellt*. Franckfurt: Frideric Hulsi.

53. Strada, Jacobus í Rosberg; Strada, Octavio í Rosberg. (1617–1618). Frankfurt. Ponatis: (1623). *Künstliche Abriss allerhandt Wasserkünsten... auch Wind- Ross-Handt- unnd Wassermühlen beneben schönen unnd nützlichen Pompen und andern Maschinen damit des Wasser in die höhe zu erheben auch lüstige Brunnen dergleichen vor diesem nie gesehen worden... Durch Herrn Iacobum de Strada à Rosberg... verlägt durch Octavio de Strada à Rosberg... Iacobi unicum Nepotem*. Franckfurt: G. Greuenbruch; Ponatis: (1629). Frankfurt (T).
54. Tarducci, Achille. (1601). *Delle machine, airdinanze, et quarteri antichi, et moderni... Discorsi d'Achille Tarducci da Corinaldo... Aggiuntoui del medesimo la fattioni occorse nell'Ongaria vicino a Vaccia nel 1597.e la battaglia in Transilvania contro il Valacco 1600. Fatte dal signor Giorgio Basta generale dell'armi nell'Vungaria superiore. Con la vera effigie del medesimo...* Venetia: Gio. Battista Ciotti (T).
55. Thorndike, Lynn. (1941–1958). *History of Magic and Experimental Science*. 5–8. del. New York: Columbia University Press.
56. Valvasor, Janez Vajkard. (1977). *Slava Vojvodine Kranjske*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
57. Valvasor, Janez Vajkard. 1995. *Bibliotheca Valvasoriana. Katalog Knjižnice Janeza Vajkarda Valvasorja*. Ljubljana/Zagreb: Valvasorjev odbor pri SAZU.
58. Vignola, Jacomo Barozzio. (1632). *Reigles des cinq ordres d'architecture de Vignole...* La Muet. Prevod. (1635). Vignola, Buonarroti, Michelangelo: *Regola delli cinque ordini d'architettura*. Siena: B. Oppi (T).
59. Vitruvij Pollio, Marcus; Frontius, Sextus Julius. (1522). *M. Vitruvii De architectura libri decem: nuper maxima diligentia castigati atq, excusi, additis, Julii Frontini de aqueductibus libris propter materiae affinitatem*. Florentia: P. Iunta. Ponatis: Vitruvij Pollio, Marcus. (1544). *In decem libros M. Vitruvii Pollionis De architectura Annotationes. Ad Franciscum Valesium Regem Christianissimum. Cum Indicibus Graeco & Latino locupletissimis*. Roma: Andrea Dossena. Ponatis: Vitruvij Pollio, Marcus; Philandrier, Gulielmo. (1552). *M. Vitruvii Pollionis De architectura libri decem ad Cesarem Augustum omnibus omnium editionibus longè emendatiores, collatis veteribus exemplis. Accesserunt, Gulielmi Philandri Castilionii, civis Romani Annotationes castigatiores, & plus tertia parte locupletiores. Adiecta est Epitome in omnes Georgii Agricolae de mensuris et ponderibus Libros, eodem autore, Cum Graeco pariter & Latino Indice locupletissimo*. Lugduni: Joan. Tournes (Tornaesi) (T).
60. Vredman de Vries, Hans; (Marolois, Samuel). (1647). *Perspective contenant la theorie, pratique et instruction fondamentale d'icelle*. Amstelodami: Jansson. Ponatis: *Perspectiva theoretica ac practica. Hoc est, opus opticum*. Amstelodami: Jansson (T).
61. Vredman de Vries, Hans (Marolois, Samuel). (1647). *Architectura... studio atque opera... Samuel Marolois*. Amstelodami: Janson (T).
62. Weigl, Igor. (2006). Ljubljanska palača knezov Auerspergov. *Kronika*. 54/1: 29–48.

63. Zonca, Vittorio. (1607). Padova. Ponatis: (1621). *Nuovo teatro di machine et edificii per urarie et sicure operationi, Cō le loro figure tagliate in rame é la dicgiaratione dimostratione di ciascuna. Opera necessaria ad architetti, et a quelli, ch' di tale studio su diletmano.* Padova: F. Bertelli (T).
64. Žargi, Matija. (2002). Auerspergov knežji dvorec v Ljubljani. *Theatrum Vitae et Mortis Humanae* (Ur. Maja Lozar Štamcar; Maja Žvanut). Ljubljana: Narodni Muzej. 277–308.
65. Žargi, Matija (2003): Doslej neznana upodobitev Kočevja. *Kronika*. 51/3: 267–271.

Seznam oseb

- Aleksander VII. (Fabio Chigi, * 1599; papež; † 1667)
- Jacques Androuet du Cerceau (deloval 1549–1584)
- Georges d'Armagnac (* okoli 1501; † 1585)
- Daniel Barbaro (* 1514; † 1570)
- (H)Ermolao Barbaro (beneški patricij, * 1454; † 1493)
- Antonio Barberini (* 1608 Rim; kardinal; † 3. 8. 1671 Nemi)
- Giorgio Basta (* 1550; † okoli 1612)
- Georg Andreas Böckler (Boecklern, deloval 1648–1685)
- Filippo Maria Bonini (* 1612 Chiavari)
- Andreas Cellarius (* 1596 Neuhausen; † februar/marec 1665 Hoom severno od Amsterdama)
- Abdonio Donino mlajši (* okoli 1591 Ljubljana; † 1652 Ljubljana)
- Johannes Faber (Giovanni Fabri, Fabro, † september 1629).
- Salvatore Fabri († 1617)
- Georges Fournier (* 1595; † 1652)
- Adam Freitag (Freitag, * 1608; † 1650 Kiejdany).
- Joseph Furttenbach (Furtenbach, * 1591; † 1667)
- Orazio Grassi (Lothario Sarsio, * 1583 Savona; † 1654 Rim)
- Antonio Labacco (* okoli 1495)
- Girolamo Maggi († 1572)
- Samuel Marolois (* 1572?; † 1627?)
- Jules Mazarin (Gulio Mazarini, * 1602; kardinal 1641; † 1661)

Guidobaldo markiz del Monte (Guido Ubaldo Montis, * 1545 Bariccio v Umbriji; † 5. 1. 1607)

Carlo Cesare Osio (* 1612), ki je svojo *Arhitekturo* objavil leta 1661 v Milanu.

Andrea Palladio (* 1508 Padova; † 1580 Maser)

Francesco Patrizi (Franjo Petrić, Petrišević, * 1529 Cres; † 1597)

Gulielmo Philandrier (* 1505 Châtillon-sur-Seine; † 1565 Toulouse)

Marcus Vitruvij Pollio (Vitruvius, * okoli 75 pr. n. š.; † okoli 25 pr. n. š.)

Thomaso Porcacchi (* 1530? Padova; † 1585?)

Francesco Rosini (* Severna Italija; † 1675)

Peter Paul Rubens (* 1577; † 1640)

Walther Hermann Ryff (Rivium, † 1548)

Vincenzo Scamozzi (* 1552; † 1616)

Kaspar Schott (Gaspar, * 1608 Königshofen pri Würzburgu; SJ 1627 Würzburg; † 1666 Würzburg)

Ambrosia Spinola Doria, markiza de los Balbases (* 1569 Genova; † 25. 9. 1630)

Simon Stevin (* 1548 Brugge; † 1620)

Octavio Strada († 1607?)

Jacobus Strada († 1588)

Achille Tarducci (* 1580; † 1601)

Pompej Targone (* 12. 10. 1575 Rim; † 1630? Milano)

Knez Janez Vajkard Turjaški (* 11. 3. 1615 grad Žužemberk; † 13. 11. 1677 Ljubljana)

Grof Volf Engelbert Turjaški (* 22. 10. 1610 Žužemberk; † 28. 4. 1673)

Jacomo Barozzio de Vignola (Baroccio, * 1507; † 1573)

Hans Vredman de Vries (Wiedeman, Uries, * 1527/29; † okoli 1604)

Dr. Stanislav Južnič, dipl. ing. fizike in doktor zgodovinskih znanosti, je raziskovalec pri Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU.

Naslov: Fara 2, 1336 Vas

Naslov elektronske pošte: stanislav.juznic-1@ou.edu

ZDRUŽITEV RAZLIČNIH VRST KNJIŽNIC: IZKUŠNJE V TUJINI

Gorazd Vodeb

Oddano: 27. 8. 2008 – Sprejeto: 5. 9. 2008

Strokovni članek

UDK 026/027

Izveček

Članek podaja pregled tuje literature, ki obravnava tematiko združitve različnih vrst knjižnic. Predstavi načine združevanja in definicije termina *združena knjižnica*. Nakaže pomen družbenega konteksta in izpostavi problematiko poslanstva. Obravnava dejavnike uspešnega delovanja združene knjižnice ter njene prednosti in slabosti. Predstavi kritične točke v združevanju knjižnic in model evalvacije.

Ključne besede: združene knjižnice, knjižnični sistemi

Professional article

UDC 026/027

Abstract

The article reviews foreign literature on subject of combined libraries. Libraries can integrate at different levels. Definitions of the term combined library are summarized. Societal context influences integration, and a mission of combined libraries needs special consideration. Author examines strengths and weaknesses of combined libraries and identifies factors of succesful operation. Critical steps in integration process are considered, and evaluation model is suggested.

Key words: combined libraries, joint-use libraries, library systems

»Regrettably, the possibility of dual use libraries not only inflames passion but also seems to release all reason.« (Haycock, 2006, str. 81–82)

1 Uvod

Stroka načeloma usmerja razvoj v širitev knjižničnih mrež posameznih vrst knjižnic in večanje obsega ter kvalitete storitev. Tudi v svetovnem merilu velja, da pobude za sodelovanje v obliki skupne rabe virov ali celo združevanje običajno ne prihajajo iz stroke in ga stroka tudi ne zagovarja (Bundy, 2003). V slovenskem prostoru so se začele pojavljati pobude v smeri združevanja različnih vrst knjižnic, da bi obstoječe knjižnice prevzele še funkcije druge vrste knjižnic. Pobude za združevanje šolskih in splošnih knjižnic prihajajo predvsem s strani občin, zanimivo pa je tudi združevanje splošnih in visokošolskih knjižnic. Veljavni zakonski okvir v Sloveniji (Zakon o knjižničarstvu, 2001) zelo jasno loči različne vrste knjižnic, ki jih deli na splošne, šolske, visokošolske, specialne in na nacionalno knjižnico. Združevanje knjižnic se sicer dopušča, vendar pod določenimi pogoji. Pravilnik, ki določa minimalne pogoje za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe, 2003), namreč v zadnjem odstavku 3. člena določa: »Kadar se knjižnice različnih vrst organizacijsko ali prostorsko združujejo, se morajo organizirati tako, da nobena od knjižničnih funkcij prejšnjih knjižnic v združeni knjižnici ni okrnjena.« Čeprav so pri nas različne vrste knjižnic načeloma ločene, pa v praksi prihaja do različnih oblik združitve oziroma sodelovanja knjižnic. Pri tem ne moremo prezreti največje knjižnice, ki združuje funkciji nacionalne in univerzitetne knjižnice, ter nekaterih specialnih in visokošolskih knjižnic. Vsekakor bi bilo zanimivo izvesti raziskavo, ki bi razkrila oblike sodelovanja različnih knjižnic, npr. lokacijo v šolskih prostorih, opravljanje storitev za visokošolske zavode itn. Glede na to da postaja vprašanje združevanja različnih vrst knjižnic v Sloveniji čedalje bolj aktualno, v nadaljevanju podajamo pregled izbrane literature na tematiko združevanja različnih vrst knjižnic po svetu. S problematiko združenih knjižnic se ukvarjajo tudi v svetu, kar lahko sklepamo glede na nedavno konferenco, posvečeno združenim knjižnicam (Bundy, 2007), in tematsko številko ugledne revije *Library Trends* (*Library Trends*, 2006). Tuje izkušnje predstavljamo z različnih vidikov, od družbenega konteksta, problematike novega poslanstva, dejavnikov uspešne združitve, obravnave prednosti in slabosti združenih knjižnic, kritičnih točk procesa združevanja do stanja po določenih državah.

2 Opredelitev možnih oblik združitve knjižnic

Uporabljena terminologija v tuji literaturi odslikava pestrost različnih oblik združevanja knjižnic. Tako Haycock našteva termine: »dual use libraries«, »school housed public library«, »joint-use library«, »combined library«, »community library«, »co-located libraries« (Haycock, 2006, str. 488), medtem ko članek Peggy Conaway v *Encyclopedia of Library and Information Science* navaja še »shared libraries« (Conaway, 2003, str. 2636). Avtor predlaga za slovenski termin izraz *združena knjižnica* in tako terminološko sledi *Pravilniku o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe*. Definicije v literaturi se omejujejo na osnovne značilnosti združenih knjižnic. Alan Bundy, eden najvidnejših raziskovalcev tega vprašanja, definira združeno knjižnico oziroma, dobesedno, knjižnico za skupno uporabo (joint-use library) kot knjižnico, kjer dvoje različnih ponudnikov knjižničnih storitev, običajno šolska in splošna knjižnica, nudi storitve svojim uporabniškim skupinam v isti zgradbi, razmerja med ponudnikoma pa so določena v dogovoru (Bundy, 2003). Definicija Kena Haycocka je še krajša – ko ugotavlja osnovno načelo vseh različnih možnosti združevanja, meni, da gre za skupen prostor in druge materialne vire, kjer nudijo knjižnične storitve dvema različnima skupinama uporabnikov (Haycock, 2006, str. 488). Peggy Conaway definira združeno knjižnico podobno kot zgoraj, da se namreč nahaja v eni zgradbi in nudi šoli podporo pri izvajanju kurikulumu ter zagotavlja storitve splošne knjižnice za lokalno skupnost. Formalni sporazum ureja rabo zgradbe, upravljanje knjižnične zbirke in ponudbo storitev (Conaway, 2003, str. 2636). Vsi trije ugotavljajo, da se najpogosteje združujejo šolske in splošne knjižnice, nekoliko manj pa visokošolske in splošne, čeprav lahko najdemo tudi drugačne primere, ki pa so precej redkejši.

V zgornjih definicijah in tudi sicer v tuji literaturi, se govori o različnih stopnjah in vidikih združitve knjižnic, ki se razlikujejo po obsegu in formalizaciji. Naj najprej omenimo oblike sodelovanja, ki so običajne ali pa celo nujne med dvema vrstama knjižnic. Haycock omenja obisk šolarjev v splošni knjižnici, storitve za določeno skupino uporabnikov do skupnih programov ali celo projektov, npr. promocije branja. Sodelovanje se lahko stopnjuje do stopnje, ko šolska in splošna knjižnica skupno rešujeta določene probleme v lokalni skupnosti, npr. izvajata opismenjevanje družin (Haycock, 2006, str. 489). Knjižnica lahko nudi določeno storitev uporabnikom druge vrste knjižnic in se tako odmakne od prakse, običajne za njeno vrsto, npr. šolska knjižnica popoldne staršem otrok izposoja gradivo. Omenimo naj tudi delovanje knjižnic na skupni lokaciji, vendar z ločenimi vhodi in prostori, tako da o združitvi ne moremo govoriti. Karen Dornseif imenuje to stopnjo minimalna integracija (Dornseif, 2001, str. 107). O združitvi v pravem pomenu lahko govorimo, kadar imajo knjižnice določene vire v skupni rabi – določen skupni prostor, npr. prostor z računalniškimi delovnimi postajami za uporabnike, večnamensko dvorano, izposojevalni pult itn., ali tudi

del knjižnične zbirke, npr. gradivo, namenjeno otrokom in mladini. Urnik odprtosti je lahko deljen glede na uporabniške skupine. Lahko se tudi dogovorijo o nabavi, skupni uporabi sistema za avtomatizacijo knjižničnega poslovanja, delitvi obratovalnih stroškov itn. O virih v skupni rabi knjižnice sklenejo dogovor. Gre torej za različne možne kombinacije, ki pomenijo večji ali manjši obseg virov v skupni rabi. To stopnjo združitve Dornseifova poimenuje selektivna integracija (Dornseif, 2001, str. 107). Knjižnice v tem primeru upravno niso združene, še zmeraj delujejo kot ločene entitete. Na naslednji stopnji združitve pa so poslanstva vseh vrst knjižnic združena v poslanstvu nove knjižnice. Viri knjižnic niso več ločeni – ne gradivo, ne katalog, ne osebje, ne prostor itn. in tudi pravila poslovanja za uporabnike so enotna. Specifične potrebe različnih uporabniških skupin se seveda upoštevajo. Pri tem še zmeraj ni nujno, da sta knjižnici tudi upravno združeni, vendar pa morajo biti upravne pristojnosti, stroški itn. jasno razdeljeni. Takšno stopnjo združitve Dornseifova imenuje popolna integracija (Dornseif, 2001, str. 107–108).

3 Družbeni kontekst

Tematika združevanja knjižnic odpira zanimiva in pereča vprašanja ter predstavlja mesto križanja različnih interesov. Najprej naj omenimo interese financierjev, ki sicer želijo zagotoviti izvajanje knjižnične dejavnosti, vendar pa na stroškovno najbolj učinkovit način. Pri tem se lahko zgodi, da interes po zmanjševanju stroškov prevlada nad drugimi in se tako zanemarijo razlike med poslanstvom različnih vrst knjižnic, če se karikirano izrazimo z Bundyijem: »library, is a library, is a library« (Bundy, 2003). Tako lahko navedemo kanadski primer iz sedemdesetih let prejšnjega stoletja, kjer je bil glavni motiv za ustanavljanje združenih knjižnic zmanjševanje stroškov pri nabavi gradiva in materialnih stroškov. Pobuda je prihajala iz upravnih organov šol (Amey, 1979; cv: Bundy, 2006). Podobno se je zgodilo tudi na Floridi, kjer se je guverner zavzemal za centralizacijo določenih storitev za lokalno skupnost v šolskih prostorih s ciljem, doseči čim večjo racionalnost uporabe šolskih virov, ki bi bili tako namenjeni tudi zunanjim uporabnikom. Problematika združene šolske in splošne knjižnice se po svetu običajno povezuje z zagotavljanjem knjižničnih storitev za prebivalstvo na podeželju, kjer predstavlja združena splošna in šolska knjižnica vsaj na prvi pogled stroškovno ugodno rešitev. S tem pa se dotaknemo vprašanja ustrezne mreže splošnih knjižnic in oblik ter organizacije dejavnosti za podeželje, zlasti v lokalnih skupnostih, kjer pogoji ne omogočajo vzpostavitve krajevne knjižnice. Na ravni notranje organizacije knjižnice se izpostavi problematika različnih uporabniških skupin, ki jim je knjižnica namenjena ter s tem povezane razmejitve med različnimi vrstami knjižnic. Srečamo pa se tudi s problematiko delitve za-

konskih pristojnosti za različne vrste knjižnic med vladnimi resorji, kar ima posledice za pravni status združenih knjižnic.

Joacim Hansson poroča o spremenjenem političnem kontekstu na Švedskem, kjer izginjajo meje med različnimi sektorji knjižničarstva kot posledica holističnega pogleda na knjižnično-informacijske storitve (Hansson, 2006, str. 561–562). Združevanje knjižnic tako predstavlja manifestacijo novega načina definiranja knjižnično-informacijskih storitev, ki prihaja iz politične sfere. Politični program vlade daje velik poudarek na vključevanje odraslih v terciarno izobraževanje, čemur sledijo tudi velika vlaganja v izobraževalno sfero in ustrezne knjižnične storitve. Ob takih prioritetah pa zmanjkuje posluha za tradicionalno poslanstvo splošnih knjižnic kot izvajalk kulturne politike in knjižničarji se bojijo, da bodo storitve za druge uporabniške skupine razen študentov ogrožene.

3.1 Vpliv družbenega konteksta na model združene knjižnice: primer Južne Afrike

Sophia le Roux in Francois Hendrikz poročata o zanimivem projektu vzpostavitve združenih knjižnic v Južni Afriki (Le Roux in Hendrikz, 2006). Gre za nerazvito državo s slabo razvitim sistemom splošnih in šolskih knjižnic, kar še zlasti velja za podeželje. Avtorja poročata o uspešni ustanovitvi pilotne združene knjižnice, ki deluje po posebnem modelu. Lokalne skupnosti v podeželskih predelih Južne Afrike imajo svoje posebne značilnosti. V osnovi gre za dokaj homogeno okolje plemenskih skupnosti, kjer je poudarjena vloga vodje. Omeniti velja velik delež mladine v populaciji, ki znaša približno polovico, in prav tako velik delež nepismenih ter živo ustno tradicijo. Pomanjkanje finančnih sredstev v precejšnji meri pogojuje oblikovanje mreže splošnih in šolskih knjižnic, saj denarja zmanjkuje že za šole, kaj šele za knjižnice, tako šolske kot splošne. Avtorji predlaganega modela pa so od pokrajinske vlade in tudi lokalne skupnosti, se pravi prebivalstva, vendarle uspeli pridobiti podporo za pilotni projekt. Njihov model skuša nasloviti vse poprej opisane okoliščine in zahteve – od stroškovne sprejemljivosti, potreb po knjižničnih storitvah prebivalstva in šol do specifične lokalnega okolja. Izoblikovali so t. i. »community school library model«, kjer ena splošna knjižnica nudi storitve lokalnemu prebivalstvu, hkrati pa podpira tudi od 5 do 12 osnovnih in srednjih šol v neposredni okolici, oddaljenih kilometer ali dva. Model združuje različne storitve, namenjene za različna poslanstva združene knjižnice, ki v funkciji splošne knjižnice tako nudi izposajo, medbibliotečno izposajo, prostor za študij in branje, fotokopiranje, faksiranje, uporabo AV opreme, razstave ter informacijsko službo. Kot storitve za šolo pa knjižnica organizira obiske razredov okoliških šol v knjižnici po posebnem razporedu v dopoldanskem času, ko je tudi zaprta za druge uporabnike. Organizira tudi

kroženje premičnih zbirk v šolah in obiske splošnih knjižničarjev v šolah, koordinira projekte ter razvoj učnega gradiva za ravnatelje. Knjižnica pa podpira tudi druge aktivnosti v korist lokalne skupnosti, npr. različna izobraževanja, tečaje, razstave itn.

4 Eno poslanstvo, novo poslanstvo ali dvoje poslanstev?

Pri združevanju zlasti že obstoječih knjižnic neizogibno trčimo ob problematiko poslanstva združene knjižnice. Pri tem je seveda veliko odvisno od cilja združevanja, še bolj ključen pa je način združevanja. Joacim Hansson analizira zanimiva primera združevanja splošne in visokošolske knjižnice na Švedskem (Hansson, 2006). Problematiko združevanja knjižnic nikakor ne smemo omejiti le na tehnične ali upravne vidike. Knjižnico opredeljuje poslanstvo oziroma njena simbolna vloga v družbi, pri izvajanju poslanstva sledi določenim vrednotam in izhaja iz svoje tradicije. Združevanje knjižnic pa postavi tradicionalno poslanstvo knjižnice pod vprašaj, pri čemer je od namena združevanja odvisno, kakšno bo njeno novo poslanstvo. K uspešnem združevanju veliko pripomoreta ustrezen pristop in način izvedbe. Povedano najboljše ilustrira omenjeni švedski primer združenih knjižnic v Visbyju in Härnösandu. V obeh krajih sta se združili splošna in visokošolska knjižnica, združitev se je dogajala v približno enakih okoliščinah. Začela se je na pobudo visoke šole, ki je želela zagotoviti boljše storitve za študente. Pri oblikovanju združene knjižnice v Härnösandu so vse vključene knjižnice sodelovale pri pripravi novega poslanstva, upoštevale so se njihove razlike in način delovanja. Tako so dosegli skupno pripadnost med osebjem različnih knjižnic. Pri načrtovanju knjižnice so upoštevali splošno javnost in različne uporabniške skupine. Nova knjižnica v novi zgradbi je bila predstavljena kot koristna pridobitev za lokalno skupnost, ki obogati mesto, s tem ko v javno demokratično sfero splošne knjižnice vključuje tudi visokošolsko organizacijo. V novi knjižnici delujejo tri administrativno ločene knjižnice, ki so skupno delovanje, delitev stroškov itn. uredile v medsebojnem dogovoru. Uporabnik delitve ne čuti, saj nudijo storitve enotno. Združevanje splošne in visokošolske knjižnice v Visbyju pa ni potekalo tako uspešno. Že od začetka so se združevanju upirali uporabniki splošne knjižnice, ki so se čutili zapostavljene, saj so se upravičeno bali, da se bo raven knjižničnih storitev za njih znižala. Združevanje je bilo dejansko zastavljeno s ciljem, bolje zadostiti potrebam visokošolske organizacije. Zgradila se je nova stavba, a odmaknjena od središča lokalne skupnosti in v bližini visoke šole. Za novo knjižnico je značilna visoka stopnja združitve, kjer pa prevladuje visokošolska komponenta. Iz dveh švedskih primerov lahko izpostavimo zanimiv paradoks. Primer Härnösand govori

o manjši stopnji združitve, vendar pa je združena knjižnica uspela vzpostaviti novo poslanstvo v korist vseh uporabnikov. Obratno pa zgodba iz Visbyja govori o novi zgradbi in visoki stopnji združitve, vendar tudi o zmanjšanem obsegu oziroma kvaliteti storitev za uporabnike splošne knjižnice. V resnici je šlo za spremembo poslanstva splošne knjižnice v visokošolsko knjižnico (Hansson, 2006).

5 Dejavniki uspešnega delovanja združene knjižnice

Pri obravnavi združenih knjižnic v literaturi se kot eno ključnih vprašanj pojavlja problem dejavnikov uspešnega delovanja združene knjižnice. Zgodovina združevanja knjižnic v različnih državah namreč beleži številne neuspešne poskuse združevanja, kjer združena knjižnica ni mogla uspešno izpolnjevati obeh poslanstev. Uspešnost delovanja združene knjižnice nikakor ni že vnaprej zagotovljena, ampak morajo biti izpolnjeni določeni pogoji, tako pri organizaciji knjižnice kot v okolju. Povedano nam lepo ilustrira nekoliko lakoničen zaključek študije Larrya Ameya, ki je preučeval 179 združenih šolskih in splošnih knjižnic (school community libraries): »Bilo bi vendarle napačno zaključiti, da v šoli locirana splošna knjižnica ne bo nikoli delovala za nobeno skupnost.« (Amey, 1979; cv: Bundy, 2006).

Preden začnemo razmišljati o ustanovitvi združene knjižnice, velja izpostaviti določene predpostavke, ki bodo usmerjale naše načrtovanje. Alan Bundy opozarja na osnovno načelo, da naj bo združena šolska in splošna knjižnica boljša kot vsota njenih delov (Bundy, 2003). Če pozitivni učinki združene knjižnice ne presežejo koristi, ki jih lahko zagotovita vsaka knjižnica z ločenim delovanjem, potem združevanje ni smiselno. Florida State Library je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja izvedla študijo (Aaron in Davie, 1977), ki je pokazala, da ni dokazov o nujnem zmanjšanju stroškov pri združevanju. Študija prav tako odsvetuje združen knjižnični program, če šolska in splošna knjižnica že obstajata. Pač pa vidi možnost uspeha pod določenimi pogoji, če je v lokalni skupnosti knjižnična dejavnost slabo ali pa sploh ni razvita. V dilemi med postajališčem potujoče knjižnice in stalno združeno knjižnico bi večina ljudi na podeželju po vsej verjetnosti izbrala slednjo možnost (Bundy, 2003).

Ken Haycock v svojem članku obravnava dejavnike, ki lahko vplivajo na uspešnost delovanja združene knjižnice. Avtor izhaja iz pregleda raziskav v literaturi, kjer je identificiral dejavnike, ki se dosledno in stalno pojavljajo, opravil njihovo sintezo ter jih smiselno razširil (Haycock, 2006, str. 492–496).

Velikost in struktura lokalne skupnosti pomembno vplivata na uspešnost delovanja in sploh ustanovitev združene knjižnice. V literaturi se sicer navajajo različne številke, vendar pa avtorji izhajajo iz predpostavke, da območje ne sme imeti prevelikega števila prebivalcev. Haycock tako povzema, da naj bo število prebivalcev oziroma potencialnih uporabnikov, ki jim je združena knjižnica namenjena, manjše od 10 000. Poroča, da nekateri avtorji navajajo še manjše številke, najnižji prag se postavlja pri 3000 prebivalcih. Vsekakor pa je združena knjižnica primerna za izolirana območja na podeželju, kjer je pogosto edina možnost za kakršnekoli knjižnične storitve (Haycock, 2006, str. 493). Tudi Fitzgibbonsova ugotavlja, da je število prebivalcev prvi dejavnik, ki ga velja upoštevati (Fitzgibbons, 2000). Alan Bundy ugotavlja, da ima knjižnica najverjetnejšo možnost uspeha na podeželskih območjih z okoli 3500 prebivalci (Bundy, 2003). Sarah McNicol navaja še druge dejavnike, ki prispevajo k ustanovitvi združene knjižnice, kot so izoliranost področja, slabe prometne povezave in neizpolnjevanje pogojev za ustanovitev podružnične oziroma krajevne knjižnice (McNicol, 2006, str. 529). Po Woolardu je pomembna tudi povezanost lokalne skupnosti, ki je pri manjši velikosti močnejša in se ne oblikujejo različne nepovezane skupine (Woolard, 1980; cv: McNicol, 2006). Združena knjižnica ima večje možnosti za uspeh v šolah, ki so tesneje povezane z okoljem, kjer npr. lokalna skupnost uporablja športne objekte šole ali učenci sodelujejo v dejavnostih lokalne skupnosti (McNicol, 2006, str. 531).

Načrtovanje združene knjižnice naj bo formaliziran proces, ki vključuje vse zainteresirane skupine ob podpori lokalne skupnosti. Treba je jasno razdeliti vloge in odgovornost ter zagotoviti obravnavo vseh odprtih vprašanj. Koristno je opraviti analizo potreb okolja ter prednosti, slabosti, možnosti in nevarnosti (Haycock, 2006, str. 493). Soglasno s Haycockom tudi Sarah McNicol ugotavlja, da se mora pri načrtovanju ustanovitve združene knjižnice vključiti lokalna skupnost, upoštevati se morajo njene potrebe in pridobiti podpora za ustanovitev knjižnice (McNicol, 2006, str. 530). Združena knjižnica naj bo vključena v vizijo lokalne skupnosti (Fitzgibbons, 2000).

Že definicije združene knjižnice omenjajo pravno formaliziran dogovor o upravljanju, financiranju ter organizaciji knjižnice skupaj s smernicami za evalvacijo in razdružitev. Dogovor določa vloge in odgovornost obeh strani glede vprašanj upravljanja, varnosti, urnika odprtosti, lastništva prostora, opreme itn. Opredeli tudi razpored in naloge osebja, potek izbora gradiva in financiranja nakupov, določi se način uporabe gradiva, evalvacijske kazalce itn. (Haycock, 2006, str. 494) Po Bundyju (Bundy, 1998) naj se v dogovoru opredelijo tudi zadeve, ki se bodo izkazale problematične šele v prihodnosti – predvsem pomanjkanje prostora ob morebitni širitvi knjižnice in primanjkljaj osebja.

Haycock tudi ugotavlja, da je koristno oblikovati poseben nadzorni organ oziroma upravljalско telo, ki mu odgovarja direktor združene knjižnice. Pri vodenju

združene knjižnice se namreč srečuje s svojevrstnimi izzivi in problemi, ki zahtevajo ustrezen posluš in razumevanje pri nadzornem telesu. Ravnatelj šole ali oddaljen upravni organ nista najbolj ustrezni rešitvi (Haycock, 2006, str. 494).

Isti avtor tudi ugotavlja, da ima združena knjižnica večje možnosti za uspeh, kot pa dve ločeni knjižnici, ki delujeta v istih prostorih druga mimo druge. Knjižnica mora biti na primerni lokaciji in opazna za uporabnike. Prostor mora biti dovolj velik, da zadošča za namestitev gradiva in izvajanje dejavnosti za različne skupine uporabnikov. Zagotoviti je treba ločen prostor za odrasle uporabnike in namensko parkirišče. Knjižnica naj bi bila odprta ves čas odprtosti za vse uporabnike, tako da delovni čas ne bi bil deljen za uporabnike šolske in splošne knjižnice. Vhoda v knjižnico sta ločena, uporabniki splošne knjižnice vstopajo z ulice, medtem ko imajo šolski uporabniki vhod iz šolskih prostorov (Haycock, 2006, str. 494–495). Sarah McNicol opozarja še na drug pomen lokacije knjižnice, saj dosežemo večjo povezanost z lokalno skupnostjo, če je združena knjižnica locirana skupaj z drugimi ustanovami in storitvenimi dejavnostmi za lokalno skupnost. Knjižnica je tako lahko na primer locirana v kulturnem centru skupnosti skupaj s športnimi objekti, dvorano za kulturne prireditve, kavarno, policijo itn. Avtorica pritrjuje zgornji ugotovitvi, da ločen vhod v knjižnico, locirano v šoli, pripomore k boljšemu obisku (McNicol, 2006, str. 532).

Pomemben dejavnik uspešnosti združene knjižnice predstavlja tudi njena povezanost v mrežo knjižnic, ki zagotavlja strokovne nasvete in pomoč, izobraževanje, sistem za avtomatizacijo itn. Organiziranost knjižnične mreže se namreč po državah razlikuje, saj se lahko knjižnice samostojno povezujejo v različne mreže oziroma konzorcije knjižnic (Haycock, 2006, str. 495). Združena knjižnica mora uživati razumevanje in polno podporo ravnatelja ter učiteljev na šoli. Ne zadošča samo podpora na osebni ravni, ampak na ravni šole kot ustanove, ki mora delovati v korist združene knjižnice in jo upoštevati pri načrtovanju dejavnosti. Vse prepogosto namreč začetna zagnanost ključnih akterjev splahni, kar je seveda slabo za projekt (Haycock, 2006, str. 495). Avtor nadalje kot pogoj za uspeh knjižnice omenja tudi zaposlitev strokovno izobraženih delavcev, saj bodo ti postavljeni pred zahtevne izzive pri usklajevanju dejavnosti šolske in splošne knjižnice, ki bodo terjali veliko zavzetosti. V nekaterih okoljih predstavlja združena knjižnica edino možnost za zaposlitev strokovno kvalificiranega knjižničarja. Kjer bo zaposlen en delavec ali delavka, naj ima po možnosti knjižničarsko strokovno izobrazbo za šolske in za splošne knjižnice. Odgovarja naj enemu nadzornemu telesu in ne dvema. Potrebno je spodbujati in skrbeti za stalno komunikacijo med vsemi zaposlenimi tako v šolski kot splošni knjižnici, tako da na primer organiziramo redne sestanke itn. Delovanje knjižnice moramo spremljati preko izbranih kazalcev (Haycock, 2006, str. 495–496). Priporoča se, da združena knjižnica odpravi omejitve pri dostopu do tiskanega, avdiovizualnega in elektronskega gradiva ter da prav tako ne omejuje izposoje (Haycock, 2006, str. 496).

Za uspeh združene knjižnice je pomembna tudi pravilna promocija, še posebej splošne knjižnice. S promocijo šolske knjižnice v šoli ponavadi ni težav, medtem ko je treba s promocijo splošne knjižnice lokalni skupnosti prenesti zelo jasno sporočilo, da knjižnica ni namenjena samo šoli, temveč vsej populaciji kot splošna knjižnica (McNicol, 2006, str. 529–530).

Na koncu obravnave dejavnikov uspešnosti moramo omeniti, da so dejavniki povzeti iz raziskav, ki so preučevale združene knjižnice v različnih okoljih. Razumeti jih moramo kot vodilna načela, ki pa lahko imajo izjeme. Zmeraj moramo upoštevati tudi konkretno situacijo v določenem okolju, unikatnost zgradbe, osebja in knjižničnih zbirk (Fitzgibbons, 2000).

5.1 Primer zgodbe o uspehu: Južna Avstralija

Avstralija, zlasti pa zvezna država Južna Avstralija predstavlja državo z enim od največjih deležev združenih knjižnic. Po podatkih iz leta 1997 deluje na najmanjšem kontinentu 112 združenih knjižnic, kar pomeni 8 odstotni delež od 1500 izposojevališč splošnih knjižnic, medtem ko so številčno enakovredne potujočim knjižnicam. Tolikšno število knjižnic v Avstraliji je rezultat vladne pobude v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, ki je na ta način želela zagotoviti knjižnične storitve na redko naseljenih področjih (Bundy, 1998). Študija iz leta 1984 (Emerton, 1984; cv: Bundy, 1998) je pokazala zanimivo dejstvo, da južnoavstralske združene knjižnice po vrsti kazalcev prekašajo manjše samostojne splošne knjižnice na podeželju.

Eno največjih zgodb o uspehu združenih knjižnic predstavlja mreža knjižnic v zvezni državi Južna Avstralija. Od 137 splošnih knjižnic v državi jih je kar 46 združenih splošnih in šolskih knjižnic (school community library) na podeželju in tri v mestnih področjih (Little, 1996, str. 31). Večina od slabega milijona in pol prebivalcev Južne Avstralije živi v mestih, največ v glavnem mestu Adelaide (1,1 milijona) in petih večjih mestih z razponom od 30 000 do 12 000 prebivalcev. Ostalo prebivalstvo je relativno redko poseljeno po podeželju in zanj velja za Avstralijo značilna »tiranija razdalje« (tyranny of distance), ki pomeni predvsem probleme, ki jih s sabo prinašajo veliki stroški transporta, telekomunikacij in potovanja. Konec sedemdesetih let prejšnjega stoletja, ko je vlada sprožila pobudo za razvoj knjižnične dejavnosti na podeželju, so tam delovale samo šolske knjižnice in po obsegu ter vsebini zelo okrnjene splošne knjižnice. Glavni izziv oziroma prepreko univerzalnemu dostopu do knjižničnih storitev so predstavljali (pre)visoki stroški dejavnosti glede na relativno majhne lokalne skupnosti, ki niso opravičevali vzpostavitve samostojnih splošnih knjižnic. Pri razvoju primerne oblike knjižnične dejavnosti je torej ekonomski vidik možne skupne

uporabe oziroma združevanja človeških in materialnih virov igral zelo pomembno vlogo. Kot primer učinkovite in odgovorne ponudbe javne storitve se je rešitev izkazala za zelo stabilno tudi v času ne najugodnejše družbene klime. Snovalci novega modela so predvideli, da model združene splošne in šolske knjižnice ustreza lokalnim skupnostim z manj kot 3000 prebivalci. Skupina, zadolžena za razvoj novega modela, je bila sestavljena iz predstavnikov Library Board of South Australia¹, ministrstva za šolstvo zvezne države Južna Avstralija² in združenja lokalnih samoupravnih skupnosti³, ki je uživala močno politično podporo in tudi kredibilnost v očeh potencialnih partnerjev. Združene knjižnice so se ustanovljale v obveznih srednjih šolah (secondary schools) ali v t. i. področnih šolah (area schools), ki obsegajo tako osnovno (primary) kot srednjo šolo⁴. Skupina je morala pridobiti podporo lokalne samoupravne skupnosti, ob tem pa pripadnikom lokalne skupnosti tudi predstaviti pomen storitev splošne knjižnice. Projekt je užival zelo močno podporo ministra za šolstvo, zato sodelovanje šol ni bilo vprašljivo. Prenovo oziroma predelavo prostorov šolskih knjižnic v združene knjižnice sta financirala državna vlada in lokalna samoupravna skupnost v določenem razmerju. Proces ustanavljanja novih knjižnic je potekal centralizirano, ob podpori in svetovanju ministrstva za šolstvo in Libraries Board of South Australia. Po pogajanjih je sledil podpis formalne pogodbe med šolo, Libraries Board of South Australia in lokalno samoupravno skupnostjo. Na začetku ustanavljanja združenih knjižnic so veliko vlogo odigrale smernice za ustanavljanje in delovanje združenih knjižnic, ki so določale človeške vire, financiranje, odgovornost, razvoj knjižnične zbirke, dostopnost, upravljanje in usposabljanje (School/community libraries in rural areas of South Australia, 1987). Sčasoma pa se je ta centralno vodeni model spremenil predvsem zaradi deregulacije javnega sektorja in razmerja med centralno vlado ter lokalno samoupravo. Lokalna avtonomija je dobila večjo vlogo, okvir pa ji določajo smernice, ki jih sprejema poseben odbor – School community library Committee. Financiranje združenih knjižnic si delijo trije partnerji. Ministrstvo za šolstvo zagotavlja financiranje delovanja knjižnice za šolsko skupnost. Sem spada šoli namenjeno knjižnično gradivo, šolski knjižničar (teacher librarian), osebe za šolo in lokalno skupnost, šoli namenjeno tehnično opremo ter stroške za vzdrževanje zgradbe. Lokalna samoupravna skupnost zagotavlja dodatna sredstva na osnovi formule, ki jo določa Libraries Board of South Australia. Avtorica navaja takrat veljavno formulo, in sicer 3500 AUD na celo oziroma začeto tisočico prebivalcev. Sredstva prejme lokalni svet upravljanja (»Local Board of Management«), ki jih lahko uporabi za dodatno financiranje zaposlenih, gradivo, grad-

---

1 Svet državne matične knjižnice.

2 Education Department.

3 Association of South Australia.

4 V Južni Avstraliji obvezno šolanje traja 12 let, deli se na osnovno šolo, ki traja 7 let, in srednjo šolo, ki traja nadaljnjih 5 let.

njo prostorov itn. Libraries Board of South Australia dobiva sredstva od države za celotno mrežo splošnih knjižnic in jih porabi za nakup gradiva. Na ta način se centralizirano zagotavlja gradivo tudi za združene knjižnice, sredstva oziroma gradivo se deli po ključu števila prebivalcev, ki je nekoliko dopolnjen z dejavnikom razdalje. Bibliografski servis Public Library Services (prej PLAIN Central Services) opravlja nabavo, katalogizacijo in drugo obdelavo ter distribuira gradivo knjižnicam. Med stroške spada tudi zagotavljanje medbibliotečne izposoje, usposabljanje zaposlenih, dostop do interneta itn. Stroški za zaposlene so predmet posebne pogodbe med ministrstvom, pristojnim za šolstvo in kulturo ter Libraries Board of South Australia, ki določa smernice za zaposlovanje šolskih knjižničarjev in drugega osebja. Ministrstvo, pristojno za šolstvo, mora zagotavljati financiranje določenega števila delovnih ur knjižničarja tudi za lokalno skupnost. Število se izračuna po posebni formuli, ki sestoji iz osnovne kvote ur in dodatnih ur glede na število prebivalcev v lokalni skupnosti. Ista agencija tudi financira nakup gradiva za potrebe šole, medtem ko gradivo za lokalno skupnost zagotavlja Libraries Board preko bibliografskega servisa. Lokalni svet upravljanja pa seveda lahko nameni dodatna sredstva za nakup gradiva. Knjižnična zgradba oziroma prostori spadajo v domeno ministrstva, pristojnega za šolstvo, medtem ko so instalacije in vgrajena oprema skupna domena šole in lokalne samouprave, pri čemer velja, da oprema, ki jo pretežno uporablja določena skupina uporabnikov, preide v financiranje te strani. Obe strani financirata računalniško opremo, šola za potrebe pouka, pogosto pa skupno nabavita sistem za avtomatizacijo knjižničnega poslovanja. Libraries Board pa zagotavlja dostop do sistema PLAIN, ki omogoča dostop do različnih podatkovnih zbirk, kataloga State Library of South Australia in interneta. Različne skupine v lokalni skupnosti tudi neposredno prispevajo k nabavi računalniške opreme. Združene knjižnice spadajo upravno v okvir šole, medtem ko lokalni svet upravljanja knjižnice (»Local Library Board of Management«), ki sestoji iz predstavnikov šole, lokalne skupnosti in lokalne samouprave, določa strategijo nešolskega dela knjižnice – storitve, odprtost, posebne programe, promocijo in zagotavlja tudi dodatna sredstva lokalne samouprave. Libraries Board zagotavlja sredstva za združene knjižnice po zgoraj omenjeni formuli in upravlja bibliografski servis PLAIN. Že zgoraj omenjen posebni odbor (»School community library Committee«) pa zastopa interese združenih knjižnic, jim svetuje in nudi podporo (Little, 1996).

6 Prednosti združene knjižnice

Ko govorimo o prednostih združene knjižnice, moramo imeti zmeraj v mislih kontekst primerjave. Združena splošna in šolska knjižnica omogoča precej boljše knjižnične storitve za prebivalstvo nekega območja, ki bi se sicer morale zadovoljiti s storitvami potujoče knjižnice ali pa bi celo ostalo brez tovrstnih storitev

(McNicol, 2006, str. 522). Z uspešno sinergijo med poslanstvom šolske in splošne knjižnice v združeni knjižnici lahko najprej dosežemo večjo učinkovitost delovanja in izrabe virov. Bundy omenja učinkovitejšo izrabo prostora, manjše stroške za delovanje, delovno silo in nakup gradiva ter opreme, kar vse lahko pomeni obsežnejšo knjižnično zbirko, boljše storitve, opremo, daljši odpiralni čas itn. (Bundy, 2003)

V določenih okoljih lahko združena splošna in šolska knjižnica olajša fizični dostop uporabnikom v primerjavi z ločeno podružnično knjižnico, če je ta na ustrezni lokaciji. Sarah McNicol navaja primere iz Velike Britanije, ko so določene ustanove za lokalno skupnost locirane na skupni lokaciji s šolo in tako nudijo celo paleto storitev prebivalstvu na enem mestu: hranilnico, vrtec, socialno službo itn. Obisk odraslih v splošni knjižnici daje otrokom zgled za vseživljenjsko izobraževanje. Knjižnica ima velike možnosti za spodbujanje interakcije in izboljšanje odnosov med različnimi generacijami v lokalni skupnosti kot prostor srečanj ali z različnimi prireditvami (McNicol, 2006, str. 522–525).

7 Slabosti združene knjižnice

Večina avtorjev ugotavlja, da poglaviti vzrok za slabo delovanje združene šolske in splošne knjižnice izvira iz napetosti med funkcijo šolske in splošne knjižnice. Načina delovanja šolske in splošne knjižnice včasih medsebojno nista združljiva. Mislimo predvsem na izvajanje pouka in aktivnosti v podporo učnemu procesu, ki se ne skladajo s hkratno samostojno uporabo splošne knjižnice, zlasti za namen informiranja in sprostitve. Šolski del knjižnice najbolje izpolnjuje svoje poslanstvo, ko se program za informacijsko pismenost čim bolj integrira s poukom. Knjižnična zbirka in storitve se oblikujejo s ciljem podpore učnega procesa. Tu npr. nastopi vprašanje vsebin, primernih samo za odrasle, ki imajo svoje mesto v splošni knjižnici, nikakor pa ne v šolski knjižnici. Lahko se zgodi, da šolski del knjižnice prevlada in se funkcija splošne knjižnice zanemari, na drugi strani pa lahko uporabniki splošne knjižnice motijo izvajanje pouka v knjižnici (Haycock, 2006, str. 490). Lokacija združene knjižnice v šoli lahko predstavlja težave pri dostopu za uporabnike splošne knjižnice. Težave lahko povzroča lokacija šole od središča lokalne skupnosti, parkiranje in javni prevoz, skupen vhod v šolo, varnostni ukrepi in nezadostne označbe knjižnice kot splošne knjižnice. Poseben problem za uporabnike splošne knjižnice predstavljajo zadržki do šolskega okolja z velikim številom otrok, kjer se posebej starejši ne počutijo udobno, saj lahko postanejo tarča nadlegovanja, zlasti dijakov. Učenci drugih šol lahko imajo ravno tako zadržke do obiska v drugi šoli. Prostorsko omejena knjižnica ne more nuditi ustrezne ponudbe knjižničnih storitev. Premajhen prostor je pereč zlasti pri izvajanju dejavnosti, ki je moteča za uporabnike druge

knjižnice in zahteva ločen prostor z ustreznimi viri za izvajanje dejavnosti: npr. postavitev gradiva, računalniške postaje pri skupinskem delu v šolski knjižnici (McNicol, 2006, str. 525–528).

8 Kritične točke združevanja

Kathleen Imhoff obravnava postopek združevanja dveh knjižnic in izpostavlja kritične točke ter potencialne probleme, za katere je potrebno najti rešitev (Imhoff, 2001). Njena priporočila ostajajo na splošni ravni, saj se lahko situacija od države do države po vrsti vidikov zelo razlikuje. Če predstavlja npr. vprašanje sistema za avtomatizacijo v neki državi velik izziv, je lahko v drugi rutinska zadeva, da ne govorimo o različnih zakonodajah, knjižničnih mrežah itn. V vsakem lokalnem okolju najdemo toliko posebnosti, da ga moramo jemati kot unikatno situacijo, ki terja posebno rešitev. Ko se lotevamo načrtovanja združitve, se pregledajo poslanstva knjižnic, kjer se ugotovijo, kakšne so razlike med knjižnicami in na katerih točkah se prekrivajo. Priporočljivo je opraviti študijo izvedljivosti združitve, pri tem pa morajo udeleženci premisliti tudi vse alternativne možnosti za nudenje knjižničnih storitev in priti do ugotovite, da je združitev najboljša možnost v dani situaciji. Potrebno je natančno poznati zakonodajo na državni in lokalni ravni ter pravilnike organizacij. Učenje iz izkušenj druge združene knjižnice se lahko izkaže za zelo koristno. Avtorica priporoča, da združujoče strani določijo neko stopnjo v procesu združevanja, t. i. točko brez vrnitve, ko vpletene strani ne morejo več odstopiti od združitve. Točko smiselno opredelimo glede na velikost vložka in sprejete obveznosti. V procesu morajo sodelovati vsi deležniki – ne samo knjižnice in njihova nadrejena telesa, organi upravljanja, lokalna samouprava, državni organi itn. –, ampak tudi lokalna skupnost, še posebej uporabniki knjižnic in druge zainteresirane skupine, saj bo združitev brez njihove podpore težje uspela. Dogovoru o združitvi mora določiti tudi način upravljanja: kako se bodo sprejemale odločitve in kdo jih bo sprejemal. Vodenje lahko prevzame ena knjižnica oziroma institucija, s tem da dosežeta knjižnici dogovor o obsegu storitev za uporabnike druge knjižnice. Knjižnice se lahko dogovorijo tudi o deljenem modelu vodenja, kjer se določene zadeve v vzajemnem interesu upravljajo skupno, druge zadeve, ki se tičejo samo posamezne knjižnice, pa ločeno. Takšen način vodenja je tudi najtežje izvedljiv. Poleg vodenja knjižnice dogovor določi načine za razreševanje konfliktov in postopke v primeru razdružitve. Knjižnice se morajo dogovoriti tudi o obsegu in kvaliteti storitev združene knjižnice. Doreči morajo uporabniške pravice in obveznosti, ločen ali skupen urnik odprtosti, način posredovanja informacij, pravila izposoje, kakšen dostop bo združena knjižnica omogočala do opreme in dejavnosti, kako bo usposabljala uporabnike itn. Kadar združena knjižnica zaposluje osebje, ki je uvrščeno v različne plačne sisteme, lahko predstavljajo razlike v nagrajevanju

in pogojih zaposlitve potencialni vzrok trenj v kolektivu. Dogovor mora opredeliti tudi financiranje združene knjižnice in predvsem jasno opredeliti obveznosti vsake strani za investicije ter programske in materialne stroške ter kolikor je le možno, predvideti tudi prihodnje stroške ali vsaj model delitve. Uskladiti se morata tudi glede nabavne politike. Če je le možno, bosta knjižnici gradivo združili na policah, čeprav bodo zlasti v osnovnih in srednjih šolah nekateri deli knjižnične zbirke ostali ločeni. V tovrstnih knjižnicah se bodo knjižnice dogovorile o politiki dostopa do vsebin na internetu, ki so neprimerne za otroke. Glede knjižnične zgradbe velja omeniti, da združena knjižnica najbolje deluje v namensko zgrajenih prostorih, ki so v neposredni bližini učilnic. Uporabniki splošnih knjižnic vstopajo skozi poseben vhod, zagotovljene imajo tudi posebne toaletne prostore, zgradba je prometno dostopna. Rešiti je potrebno tudi vprašanje tehnološke integracije, ki je zlasti pereče, kadar se združuje več že obstoječih knjižnic. Tu mislimo predvsem vprašanja računalniške in omrežne opreme ter sistema za avtomatizacijo. Proces združitve prinaša veliko neznank in vsaj na videz neresljivih problemov. Če ne dosežemo pri vseh deležnikih pozitivnega in konstruktivnega odnosa do problemov, ki jih prinese združitev, smo jo že vnaprej obsodili na neuspeh. Cilj ne sme biti zmanjšanje stroškov ali uresničevanje politične iniciative, ampak izboljšava storitev za uporabnike. Čeprav je videti drugače, združena knjižnica v resnici zahteva več delavcev. Osebe mora imeti jasno določeno odgovornost in obveznosti, mora biti predano in prilagodljivo, pri čemer mora biti uprava odprta za zaznane težave pri izvajanju dejavnosti in sprejemati predloge za spremembe ter izboljšave. V združenih knjižnicah je pomembno, kdo je v stiku z uporabniki. Doseči moramo, da se uporabniki obravnavajo enotno in se ne delijo po knjižnicah ter knjižničarjih. Pri vprašanju identitete moramo upoštevati, da gre ne samo za mešanje dveh institucij, ampak tudi kultur. Knjižnice se morajo dogovoriti o novi identiteti, ki naj ohrani razpoznavnost prejšnjih, o novem imenu, logotipu oziroma grafični podobi itn. Dogovor o novi identiteti je koristno doseči čim bolj zgodaj (Imhoff, 2001, str. 24–31).

V Združenih državah Amerike so nekatere zvezne države izdale smernice za združevanje knjižnic. Namenjene so predvsem udeležencem združevanja in lokalni skupnosti kot podlaga za odločanje o smiselnosti ustanovitve. Obravnavajo pogoje za uspešno delovanje združene knjižnice ter služijo kot izhodišče za načrtovanje. V spodaj navedenih virih navajamo smernice zveznih držav ZDA Wisconsin, Minnesota in Iowa (Wisconsin Department of Public Instruction, 1998), (Minnesota Department of Education, 2000), (State Library of Iowa, 2006). Zanimive pa so tudi slovaške smernice (Slížová, 2004). Nekatere države so pripravile tudi standarde za združene knjižnice, tu izpostavljamo avstralsko zvezno državo Queensland (Queensland, 2008) in kanadsko zvezno državo Alberta (Silver et al., 2006). Pri branju smernic in standardov moramo imeti v mislih, da so oblikovane za knjižnični sistem države in tamkajšnje okolje.

9 Evalvacija

Po mnenju Alana Bundyja in Larryja Ameyja je stalna evalvacija združene knjižnice eden od pogojev za uspeh knjižnice, saj nam omogoča zaznati potencialne težave pri njenem delovanju. Knjižnice bi jo praviloma morale predvideti že pri načrtovanju združitve. Specifika združenih knjižnic nam otežuje evalvacijo, kajti posebni standardi spričo velikih razlik zanje ne obstajajo. Če pa ocenjujemo združeno knjižnico ločeno po standardih za določeno vrsto knjižnice, izgubimo njeno specifiko in sinergične učinke (Bundy in Amey, 2006). Načrtovana evalvacija mora upoštevati potrebo po stalnem ocenjevanju učinkovitosti in napredka knjižnice. Vsaka knjižnica deluje v specifični družbeni, politični in ekonomski situaciji, ki jo mora evalvacijska metoda zajemati. Prav tako mora biti uporabna v različnih vrstah in velikostih združenih knjižnic, pri čemer ne sme predstavljati prevelikega bremena za knjižnico. Iz teh razlogov Bundy in Amey predlagata metodo kritičnih dejavnikov uspeha (critical success factors method, »CSF«) (Bundy in Amey, 2006, str. 509). Pri večjih knjižnicah se lahko evalvacija izvede interno, medtem ko pri evalvaciji manjših knjižnic ne moremo brez zunanje izvajalca. Upoštevati moramo mnenja in interese vseh vpletenih strani, tako šole kot splošne knjižnice ter lokalne skupnosti. V prvem koraku se izvedejo intervjuji s šolsko stranjo – npr. knjižničarjem, ravnateljem in predstavnikom upravnega organa, z namenom ugotoviti cilje šolske knjižnice, pri čemer naj bodo cilji veljavni, uresničljivi in razvrščeni po pomembnosti. Spraševalec ponovi postopek s predstavniki splošne knjižnice. V drugem koraku se v intervjujih s predstavniki šolske strani določi kritične dejavnike uspeha, tj. aktivnosti, ki jih mora knjižnica uspešno izvajati, da bi dosegla cilje. Udeleženci imajo pri tem čas za razmislek, diskusijo in spremembe. Tako kot prej se drugi korak ponovi s predstavniki splošne knjižnice. Tretji korak ponovi postopek določanja kritičnih dejavnikov uspeha na ravni združene knjižnice. Vključuje predstavnike obeh strani, ki postavijo prednostni seznam ciljev na osnovi prejšnjih ločenih seznamov. Cilji se ponovno prediskutirajo. Glede na določene dejavnike se v četrtem koraku oblikuje akcijski načrt. V zadnjem koraku pa oblikujemo merila uspeha, ki lahko merijo vložene vire, učinkovitost in rezultate dela. Primer merila za vložene vire bi bila porabljena finančna sredstva za določen tip gradiva, primer merila za rezultat dela pa obisk, število izposojenega gradiva itn. (Bundy in Amey, 2006, str. 508–517).

10 Sklep

Ideja združene knjižnice je zanimiva predvsem zaradi možne racionalizacije stroškov izvajanja knjižnične dejavnosti, čeprav ima tudi druge prednosti. Nižji

stroški pa pomenijo lažje širjenje knjižnične mreže in s tem boljši dostop za uporabnike, kar predstavlja rešitev za redkeje poseljena podeželska območja. Na drugi strani pa ima lahko prevelik poudarek na racionalizaciji stroškov pri načrtovanju knjižnice negativne posledice. Združeno knjižnico pusti brez zadostnih virov za izvajanje dejavnosti za vse skupine uporabnikov. S tem je povezana druga nevarnost za delovanje združenih knjižnic, ki izvira iz napetosti med funkcijami različnih vrst knjižnic. Kadar se potrebe uporabniških skupin preveč razlikujejo in knjižnica ne more ustrezno odgovoriti nanje, takrat se lahko zgodi, da združena knjižnica ne opravlja več poslanstva vseh vrst vanjo združenih knjižnic, ampak samo še poslanstvo določene vrste.

Iz zgoraj predstavljenih tujih izkušenj lahko vidimo, da je uspešno delovanje združenih knjižnic odvisno od spleta različnih dejavnikov in je zato težko predpisati recept za uspeh. V literaturi se je razjasnilo nekaj splošnih smernic, ki pa jih je potrebno uresničiti v konkretnem okolju. Vsako lokalno okolje predstavlja posebno situacijo in zahteva ustrezno rešitev. Pri morebitnem razmisleku o uvajanju modela združene knjižnice v slovenski knjižnični sistem vsekakor velja upoštevati tuje izkušnje, predvsem pa moramo določiti mesto združenih knjižnic, da bodo delovale v smeri razvoja sistema, ne pa njegovega krčenja. Veliko vlogo ima družbeni kontekst, saj se problematika združene knjižnice dotika različnih ravni – lokalnega okolja, pristojnih ministrstev, zakonodaje itn. in je zato še posebej občutljiva. Uspešen rezultat je odvisen od sodelovanja in podpore vseh udeležencev, ki morajo doseči soglasje.

Navedeni viri

1. Aaron, S. L., & Davie, J. F. (1977). *A study of the combined school public library. Phase 1*. Tallahassee: Florida State University.
2. Amey, L. (Ur.). (1979). *The Canadian school-housed public library*. London: Vine.
3. Bundy, A. (1998). Widening client horizons: joint use public libraries in the 1990s. *Australasian public libraries and information services*, 11 (1), 12.
4. Bundy, A. (2003). Joint-use libraries – the ultimate form of cooperation. V G. McCabe & J. Kennedy (Ur.), *Planning the modern public library building* (str. 129–148). Westport: Libraries Unlimited.
5. Bundy, A. (2007). *Joint use libraries, an international conference : proceedings : Manchester, UK, 19–21 June 2007*.
6. Bundy, A. & Amey, L. (2006). Libraries like no others: Evaluating the performance and progress of joint use libraries. *Library Trends*, 54 (4), 501–518.

7. Conaway, P. (2003). Shared libraries V *Encyclopedia of Library and Information Science* (str. 2636-2642). New York: Dekker.
8. Dornseif, K. A. (2001). Joint-use libraries: balancing autonomy and cooperation. *Resource Sharing & Information Networks*, 15 (1/2), 103-115.
9. Emerton, C. (1984). Joint use community libraries: some observations on their implementation, costs and benefits. *Riverina library journal*, 1 (1).
10. Fitzgibbons, S. A. (2000). School and Public Library Relationships: Essential Ingredients in Implementing Educational Reforms and Improving Student Learning. *School Library Media Research*, 3.
11. School/community libraries in rural areas of South Australia: guidelines for establishment and operation (1987). V L. J. Amey (Ur.), *Combining libraries: the Canadian and Australian experience* (str. 324-337). Metuchen & London: Dalhousie University.
12. Hansson, J. (2006). Just collaboration or really something else? On joint use libraries and normative institutional change with two examples from Sweden. *Library Trends*, 54 (4), 549-568.
13. Haycock, K. (2006). Dual use libraries: Guidelines for success. *Library Trends*, 54 (4), 488-500.
14. Imhoff, K. R. T. (2001). Public Library Joint-Use Partnerships: Challenges and Opportunities. *Resource Sharing & Information Networks*, 15 (1/2), 17-39.
15. Le Roux, S., in Hendrikz, F. (2006). Joint use libraries: Implementing a pilot community/school library project in a remote rural area in South Africa. *Library Trends*, 54 (4), 620-639.
16. *Library Trends*. (2006): Vol. 54 (4). *Dual-Use Libraries*.
17. Little, V. (1996). *School community libraries in rural South Australia*. V Karlsson, J. (Ur.), *School learners & libraries* (str. 31-43) Dalbridge: Education Policy Unit.
18. McNicol, S. (2006). What makes a joint use library a community library? *Library Trends*, 54 (4), 519-534.
19. Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (2003). *Uradni list* 73/2003, 70/2008.
20. State Library of Queensland. (2008). Joint-use public/school library standards. Pridobljeno 20. 8. 2008 s spletne strani <http://www.slq.qld.gov.au/info/publib/policy/guidelines/thirteen>
21. Minnesota Department of Education. Library Development and Services. (2000). Jointly Operated School and Public Library Services in the Same Location: Co-Location: A Guide to Community Based Library Services. Pridobljeno 20. 8. 2008 s spletne strani <http://education.state.mn.us/mdeprod/groups/Library/documents/Report/003583.pdf>

22. Silver, P., Duplessis, L., Labuik, K. & McNamee, P. (2006). *Public libraries housed in school facilities report*. Edmonton: Alberta Community Development.
23. Slížová, D. (2004). Zlučovanie školských a obecných knižníc. *Knižnica*, 5 (4), 110–111.
24. State Library of Iowa. (2006). *Is a Combined School/Public Library Right for Your Community? A Guide for Decision Makers*. Pridobljeno 19. 6. 2008 s spletne strani <http://www.statelibraryofiowa.org/ld/combined-sch-pl/guide>
25. Wisconsin Department of Public Instruction. (1998). *Combined School and Public Libraries: Guidelines for Decision Making*. Pridobljeno 19. 6. 2008 s spletne strani <http://dpi.wi.gov/pld/comblibs.html>
26. Woolard, W. (1980). *Combined school/public libraries*. Metuchen: Scarecrow Press.
27. Zakon o knjižničarstvu (2001). *Uradni list RS* 87/2001, 96/2002.

Mag. Gorazd Vodeb, bibliotekar specialist, je zaposlen v Centru za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici.

Naslov: Turjaška 1,1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: gorazd.vodeb@nuk.uni-lj.si

POIZVEDOVANJE IN INDIVIDUALNE RAZLIKE

Polona Vilar
Maja Žumer

Oddano: 10. 3. 2008 – Sprejeto: 19. 5. 2008

Pregledni znanstveni članek

UDK 025.4.03

Izvleček

Prispevek prikazuje pregled individualnih razlik, na katere naletimo v raziskavah na področju poizvedovanja, s poudarkom na modelih osebnostnih potez, kognitivnih in učnih stilov. Posebej se posveča tistim modelom, katere raziskovalci najpogosteje vključujejo v raziskave informacijskega vedenja, poizvedovanja, zaznav sistemov za poizvedovanje ipd., omeni pa tudi modele, ki v raziskavah dotlej še niso bili prisotni. Obravnava tudi odnos med različnimi modeli individualnih razlik in izbrano stroko, poklicem oziroma akademsko disciplino posameznika. V tem kontekstu predstavi uporabnost preučevanja omenjenih razlik pri načrtovanju sistemov za poizvedovanje.

Ključne besede: poizvedovanje, individualne razlike, osebnostne poteze, kognitivni stili, učni stili, stroka, sistemi za poizvedovanje, načrtovanje

Review article

UDC 025.4.03

Abstract

The paper presents individual differences, which are found in studies of information retrieval with emphasis on models of personality traits, cognitive and learning styles. It pays special attention to those models which are most often included in studies of information behaviour, information seeking, perceptions of IR systems, etc., but also brings forward some models which have not yet been included in such studies. Addi-

---

VILAR, Polona; Maja ŽUMER. Information retrieval and individual differences. Knjižnica, Ljubljana, 51(2008)2-3, p. 49-69

tionally, the relationship between different individual characteristics and individual's chosen profession or academic area is discussed. In this context, the paper presents how investigation of individual differences can be useful in the design of IR systems.

Key words: information retrieval, individual differences, personality traits, cognitive styles, learning styles, academic area, IR systems, design

1 Preučevanje individualnih razlik pri poizvedovanju

Za kakovostno načrtovanje sistemov za poizvedovanje oziroma uporabniških vmesnikov, ki so njihov frontalni del, je potrebno znanje z različnih področij. Vse pomembnejše postajajo značilnosti in struktura vmesnikov ter načini, kako posamezniki in skupine pristopajo k informacijskemu procesu oziroma uporabljajo sisteme za poizvedovanje (za pregled literature glej npr. Vilar in Žumer (2008) in Vilar (2005)). Potrebno pa je tudi poznavanje značilnosti uporabnikov sistemov za poizvedovanje, ki je osnova za razumevanje načinov in vzorcev njihove interakcije s temi sistemi ter odkrivanje razlogov zanje.

Na področju preučevanja poizvedovanja si kronološko sledita t. i. sistemsko in kognitivno usmerjena paradigma. Poimenovanja paradigem so v določenih primerih tudi nekoliko drugačna. Vakkari (1999) denimo deli študije na sistemsko in nesistemsko usmerjene. Ne glede na poimenovanje gre za to, da so se študije sprva osredotočale na vidik sistemov za poizvedovanje, kasneje pa na njihove uporabnike. Sistemski pristop je doživel precej kritik, posebej zaradi tega, ker se je usmerjal predvsem v učinkovitost sistemov, pri čemer pa ni upošteval informacijskih potreb in drugih značilnosti iskalcev informacij ter razlik med njimi – in zato med njimi pravzaprav ni delal razlik. Konec sedemdesetih in v osemdesetih letih so se raziskovalci pričeli zavedati, da vprašanj o informacijskih potrebah, poizvedovanju in uporabi informacij ni mogoče obravnavati le s sistemskega vidika. Raziskovalci (npr. Ingwersen, 1984, Borgmanova, 1989) so pričeli poudarjati potrebo po vključevanju spoznanj psihološke stroke pri pridobivanju informacij o individualnih lastnostih uporabnikov in upoštevanju značilnosti posameznikov pri načrtovanju in vrednotenju sistemov za poizvedovanje. Ingwersen (1984 in 1996) je v okviru tega še posebej izpostavljal kognitivno znanost in njeno tesno povezanost z informacijsko znanostjo. Z okrepljenim zavedanjem razlik med uporabniki so se študije postopoma preusmerile na proces poizvedovanja z vidika uporabnika, še zlasti na kognitivne procese, ki nastopajo v tem procesu. Ta pristop je dobil poimenovanje 'kognitivna paradigma', tudi ta pa je doživela nadaljnji razvoj, saj se je pokazalo, da je pri raziskovanju informacijskih potreb in poizvedovanja potrebno upoštevati tudi socialni in kulturni kontekst (Vakkari, 1994).

V okviru kognitivne paradigme gre torej za raziskovanje, kateri človeški dejavniki so povezani z uporabo sistemov za poizvedovanje, kako jih ugotavljati, kakšna je njihova vloga pri uporabi sistemov za poizvedovanje ter, kako je mogoče ugotovljene individualne značilnosti upoštevati pri načrtovanju sistemov za poizvedovanje ali poučevanju njihove uporabe. Upoštevanje teh konceptov pa lahko poleg znanja o interakciji z informacijskimi viri izboljša tudi razumevanje uporabe informacij in tvorbo novega znanja (Todd in Southon, 2004).

Pregled literature pokaže, da se med koncepti, ki jih raziskovalci preučujejo v povezavi s poizvedovanjem, pogosto pojavljajo osebne poteze in značilnosti kognitivnega delovanja (npr. kognitivni in učni stili). O tovrstnih študijah bomo več govorili v nadaljevanju. Proces iskanja informacij, kamor seveda sodi tudi uporaba sistemov za poizvedovanje, pa se velikokrat obravnava tudi z vidika kompleksnejših procesov, povezanih s kognicijo, kot npr. reševanje problemov (glej npr. Ingwersen, 1984, Wilson, 1998, Gaslikova, 1999, na slovenskem pa npr. Filo, 1991, Novljan, 1996, 2002) oziroma ustvarjalnost, ki je del procesa reševanja problemov (npr. Kulthau, 1998, Ford, 1999). Reševanje problemov je pogosto opredeljeno kot kognitivna dejavnost, katere začetna faza je prepoznavanje obstoja problema, vključuje pa korake, ki jih posameznik izvaja, da doseže rešitev oziroma cilj. Gre torej za iskanje in uporabo virov, znanja in metod, ki so posamezniku na voljo, za doseganje določenega cilja (Evans, 1995). Reševanje problemov je povezano z odločanjem (izbiranje določene rešitve med množico potencialnih rešitev), presojanjem (sestavni del odločanja, kjer posameznik na osnovi dostopnih informacij ocenjuje verjetnost, da se zgodijo določeni dogodki) in sklepanjem (izpeljava zaključkov na osnovi dostopnih informacij). Pri ustvarjalnosti, podobno kompleksni kognitivni aktivnosti, poleg že opisanih procesov srečamo tudi izvirnost (oblikovanje novih ali drugačnih idej ali rešitev), poleg izvirnosti pa je za ustvarjalnost značilna tudi uporabnost ali koristnost rešitev (Eysenck in Keane, 2005). Ford (1999) poskuša raziskati odnos med značilnostmi sistemov za poizvedovanje in ustvarjalnostjo. Po njem je ustvarjalnost povezana z razmeroma celostnim in vzporednim procesiranjem informacij, ki temelji na analogijah, tesno pa je povezana tudi z aktivnostjo desne možganske hemisfere. Zaključuje, da večina obstoječih sistemov za poizvedovanje zaradi razmeroma toge strukture ni usmerjena v spodbujanje ustvarjalnosti.

Vidiku, ki upošteva kompleksne kognitivne procese, se v članku ne posvečamo zelo podrobno. Osredotočamo se na študije, ki upoštevajo individualne razlike in ne procese, v katerih te sodelujejo. Tako med individualnimi razlikami obravnavamo osebne poteze ter kognitivne dejavnike (kognitivni stili, učni stili, hemisferičnost in stili mišljenja).

Na začetku bomo omenili raziskavo Borgmanove (1989), ki je bila med prvimi, ki je identificirala individualne razlike kot dejavnike, povezane z uporabo sistemov za poizvedovanje, obenem pa je močno spodbudila debate in raziskovanje

individualnih razlik pri poizvedovanju, tako v okolju sistemov za poizvedovanje, Svetovnega spleta, kot tudi v kontekstu informacijskega vedenja nasploh (Chen in Rada, 1996). Študija je preučevala naslednje dejavnike, povezane z načinom poizvedovanja ter uspehom pri uporabi sistemov za poizvedovanje: smisel za tehniko, izkušnje pri uporabi računalnika, individualne značilnosti in izbira določene stroke oziroma akademske discipline. Med individualnimi značilnostmi je spremljala stopnjo sposobnosti abstraktnega sklepanja, prostorske sposobnosti, učni stil po Jungu (konkretna izkušnja, abstraktna konceptualizacija) in tip osebnosti po modelu Myers-Briggs (ekstrovertnost-introvertnost, razum-intuicija, razmišljanje-občutenje, zaznavanje-presojanje). Glede stroke oziroma akademske discipline je šlo za preprosto razlikovanje med preferenco matematičnih ali verbalnih vsebin. Študija je spremljala še število naravoslovno-matematičnih in računalniških predmetov, ki jih je posameznik obiskoval v srednji šoli in na univerzi, doseženo povprečno oceno ter iz teh podatkov sklepala na posameznikove izkušnje z računalnikom ter njegova tehnična nagnjenja. Eden od rezultatov je bila potrditev povezave med prostorskimi sposobnostmi in načini uporabe sistemov za poizvedovanje oziroma uporabniških vmesnikov. Ljudje z bolj izraženimi prostorskimi sposobnostmi se bolje znajdejo v okolju grafičnih ali prostorsko usmerjenih uporabniških vmesnikov. Tipi osebnosti se v tej raziskavi niso pokazali kot močno povezani z nobenim vidikom poizvedovanja. Na podlagi svojih ugotovitev avtorica priporoča, naj bi sistem za poizvedovanje ponudil različne vmesnike, prirejene individualnim razlikam ciljne publike. Druga pomembna ugotovitev študije je povezana z izkušnjami pri delu z računalnikom. Te so namreč močno povezane s konsistentnostjo vedenja posameznikov pri poizvedovanju. Uporabniki z več tovrstnimi izkušnjami običajno bolj uspešno poizvedujejo. Na podlagi tega je avtorica zaključila, da so razlike v delovanju uporabnikov dovolj predvidljive, da jih je mogoče upoštevati na dveh ravneh:

- z izobraževanjem in usposabljanjem uporabnikov,
- z načrtovanjem sistemov in uporabniških vmesnikov, ki upošteva značilnosti ciljne publike in ima poudarek na uporabnosti in uporabniški prijaznosti.

Chen in Rada (1996) sta v metaanalizi 22 empiričnih študij hipertekstnih sistemov iz tega obdobja ugotovila, da so raziskovalci v zvezi z iskanjem informacij najpogosteje preučevali prostorske sposobnosti, kognitivni stil odvisnost/nedvisnost od polja in učne stile. Do podobne ugotovitve smo prišli tudi po pregledu raziskav s področja poizvedovanja, narejenih v zadnjih enajstih letih; pomembnejše prikazujemo v nadaljevanju. Na začetku predstavimo tiste, ki vključujejo osebnostne poteze, v nadaljevanju pa se podrobneje posvetimo študijam, ki upoštevajo kognitivne dejavnike, kot so kognitivni in učni stili.

2 Poizvedovanje in osebnostne poteze

Kot rečeno, je že Borgmanova (1989) ugotavljala, ali so osebnostne razlike povezane z načini poizvedovanja, vendar v svoji raziskavi ni odkrila pomembnejših povezav. Vseeno pa so nekateri raziskovalci kasneje identificirali osebnostne razlike kot dejavnike, povezane s poizvedovanjem. Palmerjeva (1991) je potrdila povezanost tipa osebnosti, stila učenja in vedenja znanstvenikov pri poizvedovanju. Za ugotavljanje osebnostnih lastnosti je uporabila Kirtonov model adaptor-inovator, ki identificira dve lastnosti. Adaptorje označuje sposobnost prilagajanja, upoštevanje pravil in usmerjenost v sistematičnost in uspešnejše opravljanje nalog. Inovatorje pa na drugi strani označuje manjša prilagodljivost, inovativnost in nesistematičnost pri opravljanju nalog. Potrebno je povedati, da Kirtonov model sicer velja tudi za model kognitivnega stila, a je po Kirtonovih (2003) utemeljitvah povezan z osebnostnimi potezami, ki se pojavijo zgodaj v življenju in so razmeroma trajne in stabilne. V raziskavo je bil vključen tudi model učnih stilov (Honey in Mumford, 1986), ki identificira štiri stile učenja: aktiviste (posameznike, ki se najbolje učijo skozi aktivnost), teoretike (takšne, ki imajo najraje učenje s pomočjo literature), pragmatike (posameznike, ki preferirajo preizkušanje) in reflektorje (ki najraje le premišlujejo o aktivnostih). Palmerjeva je ugotovila dvojce: Posamezniki, ki so glede na oba modela identificirani kot inovatorji in aktivisti, imajo običajno širši in tudi bolj površen pristop k iskanju informacij, k delu pristopajo z večjim navdušenjem in uporabljajo več različnih virov. Tisti, ki so obenem adaptorji in reflektorji, so bolj podvrženi socialnemu pritisku in avtoriteti, nagnjeni so h konformizmu in bolj dvomijo v svoje sposobnosti, pri poizvedovanju pa so bolj sistematični in metodični.

Heinströmova (2000, 2003) je poskušala povezovati model osebnostnih lastnosti *velikih pet* (Revelle in Loftus, 1992, cv. Heinström, 2000, 2003) z načini učenja in posledično z načini poizvedovanja. Omenjeni model sestavlja pet bipolarnih dimenzij (čustvena stabilnost, energija, odprtost, sprejemljivost in vestnost). Posameznik lahko izraža visoko ali nizko raven oziroma je bolj ali manj nagnjen k enemu od polov posamezne dimenzije. Dimenzija čustvene stabilnosti opisuje občutljivost na zunanje dražljaje in raven kontrole čustev. Posamezniki z nizko ravnjo čustvene stabilnosti so bolj občutljivi in reagirajo bolj čustveno kot taki z visoko ravnjo. Dimenzija energije označuje, kako odprto in družabno oziroma bolj vase zaprto in zadržano naravo ima posameznik. Odprtost meri globino, širino in variabilnost v posameznikovi domišljiji in željo po doživljanju. Sprejemljivost se povezuje z altruizmom, čustveno oporo in skrbjo za druge v nasprotju s tekmovalnostjo, sovražnostjo, indiferentnostjo, osredotočenostjo nase in ljubosumnostjo. Vestnost pa meri usmerjenost v doseganje ciljev in obseg nadzora nad dražljaji ter je kot taka povezana z izobraževalnimi dosežki. Na Slovenskem tega modela ne zasledimo pri raziskavah s področja iskanja informacij ali poizvedovanja, vključen pa je bil v raziskavo s področja športne peda-

gogike (Cecić Erpič, Boben, Zabukovec in Škof, 2002). Heinströmovska je ugotovila, da je vsaka od preučevanih dimenzij na določen način povezana s pristopom k poizvedovanju, vendar pa kljub temu priznava tudi povezanost z drugimi dejavniki, kot so npr. kognitivni in emocionalni dejavniki. Na podlagi osebnostnih dejavnikov je identificirala tri tipe *poizvedovalnega vedenja*: *hitri surferji*, *pregledovalci na široko* in *potapljači v globino*. Za prve je značilen površinski pristop, razmeroma visoka čustvenost, nizka stopnja vestnosti in odprtost za doživljanje. *Pregledovalce na široko* označuje ekstrovertnost, odprtost za doživljanje in tekmovalnost, *potapljače v globino* pa analitičen, globinski in strateški pristop. Pomen študije leži predvsem v identifikaciji osebnostnih značilnosti kot dejavnikov v individualnih vzorcih vedenja pri poizvedovanju.

3 Poizvedovanje in kognitivni dejavniki

Pri raziskavah načinov poizvedovanja po podatkovnih zbirkah in svetovnem spletu se zelo pogosto omenja kognitivne dejavnike kot tiste spremenljivke, s katerimi lahko pojasnimo razlike v vedenju posameznikov. Ingwersen (1984, 1996) omenja mnoge kognitivne procese, ki nastopajo pri iskanju informacij, npr. mišljenje, zaznavanje, spomin, prepoznavanje, učenje in reševanje problemov. Ob našem pregledu smo ugotovili, da se večina raziskav s področja poizvedovanja, ki upoštevajo individualne razlike, osredotoča na kognitivne stile (načine človekovega procesiranja informacij) ali učne stile (uporabo kognitivnih značilnosti pri učenju), pa tudi, da raziskovalci pogosto v eno študijo vključujejo več kot eno skupino kognitivnih dejavnikov.

Novejših konstruktov, kot so npr. stili mišljenja (Sternberg, 1998, 1997), je v raziskavah mogoče najti ustrezno manj, kar je seveda do neke mere razumljivo, obenem pa predstavlja tudi izziv za nadaljnje raziskovanje. Naše mnenje je, da si predvsem stili mišljenja kot univerzalna teorija intelektualnega stila vsekakor zaslužijo večjo pozornost tudi v kontekstu iskanja informacij in poizvedovanja. Domnevamo, da gre razloge za manjšo pozornost raziskovalcev na ta konstrukt iskati tudi v okviru samega področja psihologije in pedagogike, kajti tudi tam so učni in kognitivni stili prisotni v večji meri. Seveda pa je to lahko tudi posledica dejstva, da gre za razmeroma nov konstrukt, vpeljan šele konec dvajsetega stoletja, medtem ko so drugi konstrukti stilov prisotni že vsaj nekaj desetletij. Relevantnost in zanimivost stilov mišljenja je v tem, da so poskus integracije drugih kognitivnih konstruktov, reševanja problemov, ustvarjalnosti ipd. Tudi zato dobivajo v okviru informacijske znanosti vedno večji pomen.

Ob pregledu literature smo ugotovili, da se stili mišljenja ali hemisferičnost ne pojavljajo v neposredni zvezi s poizvedovanjem ali informacijskim vedenjem.

V zvezi s stili mišljenja smo naleteli na primere raziskav na drugih področjih, npr. odnosu do informacijske in komunikacijske tehnologije (Zhang in He, 2004), v povezavi z različnimi področji in populacijami, npr. med vodstvenimi kadri v knjižnicah (Hommerding, 2002, Golian, 1998), pri določenih specializacijah, npr. študentih katalogizacije in klasifikacije (Coetzee in de Boer, 2000), pri poučevanju informacijske pismenosti (Woodworth, 2005) ali ugotavljanju socialnih spretosti in življenjskih stilov bodočih bibliotekarjev (Kobal Grum in Zabukovec, 2002). Nismo pa našli raziskav, ki bi se neposredno lotevale sistemov za poizvedovanje, uporabniških vmesnikov ali vedenja pri poizvedovanju. V nadaljevanju prikazujemo pregled splošnih značilnosti kognitivnih in učnih stilov ter predstavljamo raziskave, ki upoštevajo različne modele teh stilov.

3.1 Splošno o kognitivnih in učnih stilih

S konceptom stila v okviru kognitivne psihologije so se ukvarjali mnogi avtorji (glej npr. Riding in Cheema (1991) ter Grigerenko in Sternberg (1995)). Preučevanje kognitivnih stilov sodi na področje študija spoznavnih procesov, kot so zaznavanje, sklepanje, pomnjenje itd. Gre za "hipotetične konstrukte, ki so jih razvili zato, da bi lahko razložili odnose med dražljaji in odzivi nanje" (Magajna, 1995). Kognitivni stili so opredeljeni kot tipični ali stalni načini reševanja problemov, mišljenja, zaznavanja in pomnjenja, oziroma razmeroma dosledne in trajne individualne posebnosti v spoznavni organizaciji in funkcioniranju posameznika, predvsem v tem, kako sprejema, ohranja, predeluje in organizira informacije in na njihovi osnovi rešuje probleme (Magajna, 1995). Kognitivni stili izražajo širše dimenzije osebnostnega delovanja, ter vključujejo tudi čustvene in motivacijske dejavnike. Raziskovalci (glej npr. Riding in Cheema, 1991) delijo modele kognitivnih stilov na dve skupini glede na osnovni dimenziji: holistično-analitično in besedno-predstavno. Ti dve osnovni dimenziji strukturirata način, na katerega ljudje procesirajo informacije in vidijo celoto oziroma posamezne sestavne dele (holistično-analitična dimenzija) in si predstavljajo informacije oziroma razmišljajo v besedah ali slikah (besedno-predstavna dimenzija). Ti konstrukti se na slovenskem razmeroma pogosto vključujejo v raziskave, vendar na področju knjižničarstva in informacijske znanosti zasledimo le eno raziskavo kognitivnih stilov pri knjižničarjih (Senica, 2003). Kot bo razvidno iz pregleda tujih raziskav, se v povezavi s poizvedovanjem sicer najpogosteje pojavljajo stili holistično-analitične dimenzije (npr. odvisnost/neodvisnost od polja (Witkin in Goodenough (1981) ali holist/serialist (Pask in Scott, (1972), Pask (1976)), naletimo pa tudi na nekatere raziskave, ki upoštevajo besedno-predstavno dimenzijo (Analiza kognitivnega Stila (Riding, 1991)).

Z aplikacijami modelov kognitivnega stila v različnih profesionalnih kontekstih so se pojavile teorije stila, ki temeljijo na aktivnosti oziroma učenju (Rayner in

Riding, 1997). Te konstrukte pogosto imenujejo učni stili. Razlika med kognitivnimi in učnimi stili je v tem, da gre pri učnih stilih običajno za aplikacije modelov kognitivnih stilov na določeno učno situacijo ali okolje. Učne stile avtorji (npr. Marentič - Požarnik, 2000, Marentič - Požarnik, Magajna in Peklaj, 1995, Sadler-Smith, 2001) opredeljujejo kot značilne kombinacije učnih strategij, ki jih posameznik običajno uporablja v večini situacij. Učni stili poleg strategij, ki so opredeljene kot kombinacije mentalnih operacij, ki jih posameznik uporablja v konkretni učni situaciji, obsegajo tudi čustveno-motivacijske sestavine (cilje, namere) in pojmovanja o učenju (mentalni model učenja) (Marentič - Požarnik, Magajna in Peklaj, 1995). Na področju poizvedovanja se od modelov učnih stilov najpogosteje uporabljajo procesno usmerjeni modeli, npr. Kolbov *izkustveni učni stil* (Kolb, 1976, 1984), Entwistlevi *pristopi k učenju* (Entwistle, 1979, 1981), in učni stil Honey in Mumford (1986, 1992).

3.2 Kognitivni stili in poizvedovanje

Kot rečeno, iz pregleda literature na področju poizvedovanja kmalu postane očitno, da raziskovalci nekatere modele kognitivnih stilov uporabljajo pogosteje kot druge. Zelo pogosto denimo v raziskave poizvedovanja vključijo kognitivni stil odvisnost/neodvisnost od polja ter holist/serialist. Kognitivni stil odvisnost/neodvisnost od polja pomeni posameznikovo sposobnost, da premaga vdlane kontekste na področju zaznavanja, oziroma da lahko loči dele od organizirane celote (Witkin in Goodenough, 1981). Glede zaznavanja to ne pomeni le vidnega področja, temveč tudi slušno, taktilno, socialno, oziroma delovanje posameznika kot celote (Peklaj, 1995a). Peklajeva navaja tudi, da posamezniki, neodvisni od polja, lahko presežejo celostno organizacijo zaznavnega polja in iz nje izluščijo posamezne dele ter jih tudi reorganizirajo. Osebe, odvisne od polja, pa zaznavajo polje kot celoto in se tudi manj ukvarjajo z njegovo sestavo, oziroma ga jemljejo kot neko danost. Kot navaja Ford (2000), je v kontekstu sistemov za poizvedovanje in virtualnih okolij zanimiv tudi Paskov model holističnega-serialističnega mišljenja (Pask in Scott, 1972, Pask, 1976). Po Pasku holisti pri učenju težijo h globalnemu in konceptualnemu načinu predelave informacij, serialisti pa k površinskemu in zaporednemu. Če na mentalno strukturo, ki si jo pri predelavi informacij zgradi posameznik, gledamo v kontekstu mentalnih modelov, ugotovimo, da je holistični način predelave informacij povezan z mentalno zgradbo, ki temelji na opisih elementov, serialistični pa s tako, ki temelji na postopkih (Ford, 2000).

Kognitivne stile se pogosto poskuša povezovati z izbiro načinov gibanja po sistemu in dela s sistemom, zaznavanjem ustreznosti systemskega okolja ali motečih dejavnikov, z učinkovitostjo učenja uporabe sistema oziroma izkušnji pri poizvedovanju (Chen in Macredie, 2002).

Glede navigacije in načinov dela raziskovalci (glej npr. Chen in Ford (1997); Ford in Chen (2001), Palmquist in Kim (2000), Reed in dr. (2000)) ugotavljajo, da splošne značilnosti stila vplivajo tudi na izbiro načina gibanja po sistemu. Od polja odvisni posamezniki želijo imeti bolj celosten pogled na postopek oziroma svoje delo in zato več uporabljajo orodja, ki jim omogočajo bolj globalen pristop (npr. glavni meni ali grafične ponazoritve), razmeroma toga sledijo navodilom in zaporedju korakov, kot jih določa sistem (ne uporabljajo bližnjic), radi uporabljajo v sistem vgrajene iskalne pripomočke, kot so tezavri in slovarji polja, izvedejo večje število postopkov in radi pregledujejo večje količine zadetkov. Od polja neodvisni pa preferirajo oblikovanje lastne strukture poizvedovanja in se po sistemu gibljejo nelinearno, več uporabljajo zahtevnejše načine poizvedovanja, ki jim dajo manj zadetkov, a bolj relevantne, usmerjeni so v bolj specifična in podrobnejša opravila in imajo raje delo s posameznimi dokumenti ali njihovimi deli, pri svojem delu pa gredo tudi globlje v hierarhijo sistema.

Podobno velja tudi za kognitivni stil holist/serialist (glej npr. Wood, Ford, Miller, Sobczyk in Duffin (1996), Ford in Miller (1996), Wang, Hawk in Tenopir (2000)). Holistično usmerjeni posamezniki so bolj kritični do sistemskega okolja in zahtevnosti postopkov. Poizvedovanja se lotevajo manj podrobno, zato jih tudi ne moti večje število zadetkov, med katerimi je seveda tudi več nerelevantnih. Raje torej pregledujejo večje količine zadetkov, kot da bi oblikovali natančnejše poizvedbe. Med delom pa zaznavajo večji občutek izgubljenosti kot serialistični posamezniki in so tudi manj zadovoljni s svojim delom ali njegovimi rezultati. Serialistični posamezniki imajo, enako kot neodvisni od polja, radi poizvedovanje, ki je sicer zahtevnejše in bolj podrobno, a rezultira manjše število zadetkov, ki so posledično tudi bolj relevantni.

Glede izkušenj je že dolgo znano, da različne ravni znanja o tematiki, informacijski tehnologiji ali poizvedovanju vplivajo na razlike v informacijskem vedenju. O tem poročajo številne raziskave (glej npr. Borgmanova (1989), Holscher in Strube (2000), Lazander, Biemans in Wopereis (2000)). V kontekstu individualnih razlik pa je ugotovljeno, da izkušnje nekako prekrijejo kognitivni stil. Raziskovalci (npr. Palmquist in Kim, 2000, Kim, 2001a in b, Reed idr., 2000) so glede kognitivnega stila odvisnost/neodvisnost od polja ugotovili, da posamezniki, ki so bolj izkušeni pri poizvedovanju, ne izražajo svojega stila odvisnosti/neodvisnosti od polja tako izrazito kot neizkušeni. Vsi izkušeni uporabniki porabijo približno enako količino časa za uspešen zaključek iskalne naloge, medtem ko je za neizkušene uporabnike značilno, da odvisni od polja potrebujejo več časa in korakov in se tudi na splošno težje znajdejo v okolju podatkovnih zbirk. To pomeni, da je mogoče z ustreznim izobraževanjem vplivati na individualne razlike oziroma nekako nevtralizirati njihov vpliv na poizvedovanje.

V eni novejših raziskav (Chen, Magoulas in Dimakopoulos, 2005) so v zvezi s kognitivnim stilom odvisnost/neodvisnost od polja raziskovali tudi preference

uporabnikov glede zasnove uporabniškega vmesnika oziroma kompleksnosti in količine informacij na zaslonu, vizualnih značilnosti (kot je barvna shema in kontrast med črkami in ozadjem) ter vmesnika kot celote. V zvezi z barvno shemo in kontrastom, pa tudi vmesnikom v celoti niso odkrili povezav med kognitivnim stilom in preferencami. V zvezi s strukturo informacij na zaslonu pa so prišli do treh zaključkov:

1. od polja odvisni posamezniki imajo na enem zaslonu raje več glavnih kategorij z manj podrobnostmi (podkategorijami), medtem ko imajo od polja neodvisni posamezniki na enem zaslonu raje manj glavnih kategorij, a vidno hierarhijo podkategorij. To razlagajo s holističnimi nagnjenji, za katere je dokazano, da se povezujejo s kognitivnim stilom odvisnost od polja, oziroma serialističnimi nagnjenji, ki so povezana z neodvisnostjo od polja.
2. od polja odvisni posamezniki imajo raje razvrstitev izrazov v slovarjih polja po hierarhiji, od polja neodvisni pa abecedno razvrstitev. Razlago za take preference iščejo v usmerjenosti v bolj aktivne strategije pri poizvedovanju, ki je značilna za od polja neodvisne oziroma serialistične posameznike. Abecedna razvrstitev jim, kot kaže, omogoča svobodnejši pristop pri iskanju zanje zanimivih informacij. Od polja odvisni posamezniki imajo raje pasivnejši pristop, pri katerem se zadovoljijo z vnaprej razvrščenimi in ponujenimi informacijami.
3. od polja odvisnim posameznikom je bolj všeč, če so pri vsebinskih kategorijah predstavljeni tudi pripadajoči zadetki, medtem ko imajo od polja neodvisni posamezniki raje, če najprej vidijo rezultate in šele potem kategorije, kamor ti zadetki sodijo. Pojav avtorji zopet razlagajo s potrebo od polja odvisnih posameznikov, da najprej dojamajo strukturo in dobijo pregled nad situacijo, in se šele nato usmerijo v podrobnosti oziroma rezultate, medtem ko si od polja neodvisni lažje ustvarijo lastno strukturo.

Na podlagi celotne študije avtorji predlagajo, naj uporabniški vmesniki upoštevajo opažene razlike in jih poskušajo upoštevati s čim fleksibilnejšim načrtovanjem in omogočanjem različnih izbir in nastavitvev.

Zasledili smo tudi nekaj raziskav, v katere je bila vključena Ridingova (1991, 1994) *Analiza kognitivnega stila*. Ta meri posameznikovo nagnjenost k vizualnemu (predstavnemu) razmišljanju, za katerega je prav tako značilno holistično procesiranje informacij, ali verbalnemu (besednemu) razmišljanju, kjer posamezniki informacije procesirajo analitično oziroma zaporedno. Primer raziskav so študije Forda, Millerja in Mossove (2001, 2005 a in b), ki so povezale predstavnost kognitivni stil z nižjo učinkovitostjo poizvedovanja oziroma manjšim uspehom pri poizvedovanju, kasneje (2005 a in b) pa odkrile tudi povezave med predstavnostjo usmerjenostjo in preferenco poizvedovanja z uporabo vnaprej postavljenih struktur, kot so poizvedovalni obrazci. Obenem so isti raziskovalci ugotovili povezanost besedne dimenzije kognitivnega stila s preferenco obliko-

vanja lastnih iskalnih izrazov v ukazni vrstici, kajti, kot navajajo, takim posameznikom ustreza oblikovanje lastne strukture.

3.3 Učni stili in poizvedovanje

Povedali smo že, da gre pri modelih učnih stilov za aplikacije modelov kognitivnih stilov na konkretne učne situacije. Pregled raziskav pokaže, da so na področju poizvedovanja med pogosteje uporabljenimi modeli učnih stilov Kolbov *izkustveni učni stil* (Kolb, 1976, 1984), učni stil Honey in Mumford (1986, 1992) in Entwistle *pristopi k učenju* (Entwistle, 1979, 1981).

Tudi pri raziskavah, ki upoštevajo učne stile, vidimo podobne zaključke kot v primeru kognitivnih stilov, kar je razumljivo, kajti učni stili seveda temeljijo na kognitivnih stilih. Glede načinov gibanja po sistemu raziskovalci, ki so v študije vključevali holistično/serialistični učni stil (Ellis in dr., 1992), spet ugotavljajo, da holistično usmerjeni posamezniki pomembno več uporabljajo načine, ki jim omogočajo globalni pregled nad postopkom (kot npr. grafična predstavitev oziroma zemljevid), serialisti pa menije in slovarje ključnih besed. Podobno kot pri kognitivnih stilih se kaže tudi povezava analitičnega učnega stila in natančnejšega, bolj osredotočenega in aktivnejšega pristopa k poizvedovanju (Wood, Walsh in Ford, 1992; Ford, Wood in Walsh, 1994; Ford in dr. 2002). Analitični posamezniki pri poizvedovanju ne preferirajo vgrajenih orodij, kot so slovarji polja ali tezavri, temveč oblikujejo lastne poizvedbe, pri oblikovanju poizvedb veliko uporabljajo naprednejše tehnike, kot so krajsanje in Boolovi operatorji, in jih tudi pogosto dopolnjujejo in spreminjajo. Holiste pa zaznamuje razpršeno vedenje in večja občutljivost na zunanje dejavnike ter pogostejša uporaba komunikacije.

Iz Entwistlevega modela vidimo, da se analitični stil pri učenju povezuje tudi s serialističnim in bolj površinskim in v reprodukcijo usmerjenim pristopom. Ta je nasprotje pristopu, usmerjenemu v ustvarjanje smisla in pomena, katerega pogosteje uporabljajo holisti. Ford, Miller in Moss (2003) na primer poročajo o raziskavi, v katerih so ugotovili, da je za tiste uporabnike, ki preferirajo poizvedovanje z uporabo orodij, kot so sezname ključnih besed ali deskriptorjev, značilen reproduktiven pristop k študiju, zaskrbljenost (strah pred neuspehom) in visoka raven aktivnega zanimanja. Gradnja lastnih poizvedb je bila značilna za posameznike z nižjo ravno zaskrbljenosti, in tudi nižjo ravno aktivnega zanimanja, ki pa so bili pri študiju bolj usmerjeni v ustvarjanje smisla in torej bolj holistični. Kombinirano poizvedovanje je bilo značilno za posameznike, ki pri učenju slabše razporejajo čas in torej izražajo neuspešni pristop k učenju.

Saracevic in Kantor (1988a in b) sta raziskovala vedenje pri poizvedovanju in njegovo povezanost z učnimi stili po Kolbu. Njegov model izkustvenega učenja

sestavljajo elementi, ki izhajajo iz dveh dimenzij spoznavanja: dojetanje na osnovi konkretne izkušnje in razumevanje na osnovi abstraktno-logičnega razmišljanja ter na drugi strani aktivno delovanje v zunanjem svetu in vase obrnjeno razmišljujoče opazovanje. Štirje načini učenja so tako konkretna izkušnja, razmišljujoče opazovanje, abstraktna konceptualizacija in aktivno eksperimentiranje (Marentič - Požarnik, 1995b). Saracevic in Kantor sta ugotovila, da pri tistih posameznikih, ki imajo način učenja *konkretna izkušnja*, obstaja večja verjetnost, da bodo že v začetku poizvedovanja ustreznejše in bolj natančno izrazili svojo informacijsko potrebo in jo zato tudi oblikovali v bolj natančno poizvedbo. To pomeni, da takšni posamezniki lažje in hitreje izberejo ustreznejše iskalne izraze. Vendar pa sta avtorja ugotovila, da so v primeru neuspeha v nadaljevanju poizvedovanja manj prilagodljivi. Na drugi strani večja nagnjenost posameznikov k abstraktni konceptualizaciji pomeni, da potrebujejo dalj časa za izbor ustreznih iskalnih izrazov in oblikovanje ustrezne poizvedbe, vendar v nadaljevanju poizvedovanja lažje prilagodijo delo tako, da pridejo do relevantnih zadetkov.

4 Povezava individualnih značilnosti in stroke

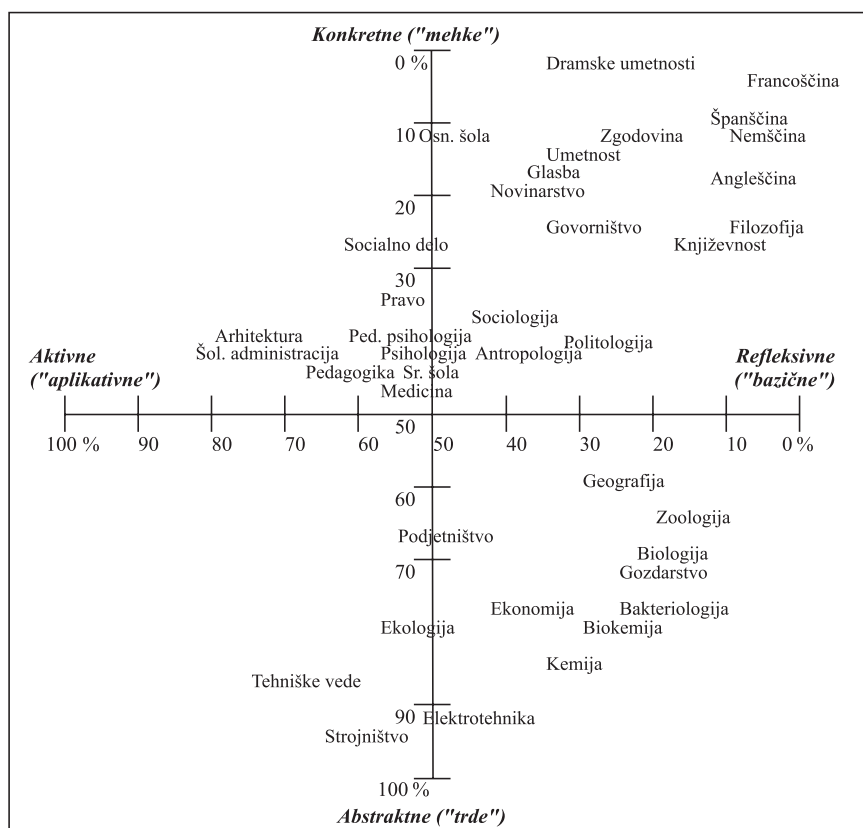
V literaturi naletimo tudi na razprave o medsebojni prepletenosti in vplivanju dejavnikov, kot so osebnostne poteze in nagnjenja, kognitivna usmerjenost oziroma kognitivni stil ali stil mišljenja in učni stil, izkušnje, preferenca določene dejavnosti ali področja. Vsak od teh dejavnikov na določen način vpliva na druge. Težko govorimo o tem, ali je izbira stroke oziroma poklica posledica posameznikovih individualnih značilnosti ali dejavnik, ki vpliva na razvoj določenih individualnih značilnosti, medtem ko druge zavira. Dejstvo je, da je pri pripadnikih določene stroke mogoče odkriti podobne individualne značilnosti.

V nekaterih raziskavah s področja poizvedovanja, so bile ugotovljene določene povezave učnih stilov in izbrane stroke. Borgmanova (1989) je obravnavala učne stile po Jungu in ugotovila, da se preferenca matematičnega ali računalniškega področja povezuje z učnim stilom *abstraktna konceptualizacija*, preferenca jezikoslovja pa z učnim stilom *konkretna izkušnja*.

Govorili smo že o Kolbovih učnih stilih v raziskavah s področja poizvedovanja in omenili štiri različne učne stile, ki nastanejo na podlagi različnih preferenc znotraj konkretno-abstraktno in aktivno-refleksivne dimenzije: konvergentni, divergentni, asimilativni in akomodativni učni stil. Kolbove raziskave (Kolb, 1981, 1984) so zanimive tudi zato, ker piše tudi o dejavnikih oblikovanja učnega stila in kot najvplivnejša identificira šolsko specializacijo in kasnejši vstop v poklic. Pri šolski specializaciji izbira študijskega področja (humanistično, družboslovno, naravoslovno, tehnično področje) vplivna pri razvoju bodisi konvergentnega (študenti inženirstva in medicinske nege), divergentnega (študenti

psihologije, zgodovine, književnosti), akomodativnega (študenti podjetništva) ali asimilativnega (študenti matematike, kemije, sociologije in ekonomske teorije) učnega stila. Kot prikazuje slika 2, vpliva tudi izbrani poklic oziroma dejavnost, s katero se ukvarja posameznik, saj posamezni poklici zahtevajo določene načine razmišljanja in učenja (Kolb, 1984, str. 127). Podobno razdelitev najdemo tudi v razpravah Požarnikove (1990, 1995). Obenem je pomembna poklicna usmeritev znotraj izbranega poklica, saj je Kolb na primeru medicine ugotovil, da imajo raziskovalci asimilativni stil, družinski zdravniki se nagibajo k akomodativnemu, psihiatri k divergentnemu, specialisti pa bolj h konvergentnemu.

Tudi raziskave drugih učnih stilov kažejo na njihovo povezanost z izbranim študijskim področjem. Raziskovalca Entwistle in Ramsden (1983) sta identificirala dva ekstremna tipa učnih stilov, ki sta ju poimenovala globinski ali globalni pristop ter površinski oziroma atomistični pristop. Odkrila sta povezavo med učnim

Slika 1: Razporeditev različnih disciplin in poklicev po Kolbovem prostoru učnih stilov (Kolb, 1984).

stilom in predmeti, ki jih posamezniki izbirajo za študij. Učenci s površinskim pristopom se nagibajo k študijem, kjer je znanje hierarhično strukturirano in povezano s sprejetimi paradigmi (kot npr. naravoslovne znanosti, računalništvo, strojništvo in inženiring). Globalno usmerjene posameznike pa privlačijo znanosti, kjer je znanje bolj podvrženo subjektivni interpretaciji (kot npr. družboslovje in humanistika).

Na Slovenskem je študija pristopov k učenju po Entwistle pri študentih razrednega pouka ter različnih jezikoslovnih in nejezikoslovnih smeri (Peklaj, 1995) pokazala, da so študenti jezikoslovja in drugih nejezikoslovnih smeri, ki se šele drugotno usmerjajo v pedagoški poklic, veliko bolj usmerjeni v iskanje smisla in pomena, k procesiranju informacij pristopajo bolj analitično, elastično in globalno. Obenem so se odkrile tudi razlike med posameznimi področji humanistike. Za filozofijo je v primerjavi z jezikoslovjem značilen manj v reprodukcijo usmerjen pristop in manjša storilnostna naravnost. Ista študija je odkrila tudi, da je za naravoslovno-matematično, biotehnično in računalniško področje značilna nižja usmerjenost v dosežke in reprodukcijo, pa tudi nižja želja po iskanju smisla in razumevanju. Študenti naravoslovja so bili bolj usmerjeni v zaporedni in analitični pristop k učenju in učenje po delih.

5 Uporabnost preučevanja individualnih razlik pri načrtovanju sistemov za poizvedovanje

Iz pregleda literature je jasno, da je za uporabnike sistemov za poizvedovanje dokazano, da je njihova uporaba sistemov za poizvedovanje povezana in zaznamovana z mnogimi dejavniki, denimo spolom, stroko, izobrazbeno ravno, starostjo in podobnim. Na način dela, uspeh, ki ga dosežejo, ter zaznave uporabnikov vplivajo tudi njihove osebne poteze ter kognitivne značilnosti, kot so kognitivni in učni stili. Individualne razlike so torej pomemben dejavnik v iskanju vzrokov za razlike v načinih in pristopih k poizvedovanju ali zaznavah, na drugi strani pa tudi drugih preferenc (npr. izbira stroke ali poklica).

Že Borgmanova (1989) je ugotavljala, da individualne razlike, kot so prostorske sposobnosti ali učni stil, vplivajo na načine poizvedovanja in jih je priznavala kot pomembne dejavnike pri načrtovanju sistemov za poizvedovanje. Kasneje so raziskovalci ugotovili povezanost načinov poizvedovanja z nekaterimi kognitivnimi stili (npr. Allen, 1999, Chen, 2000), ali učnimi pristopi (npr. Ford, 2000). Raziskave z vedenjem pri poizvedovanju povezujejo tudi tipe osebnosti in načine učenja (Heinström, 2000, 2003) in na njihovi podlagi celo poskušajo oblikovati t. i. informacijski stil posameznika (Palmer, 1991a in b). Odnos med individualnimi razlikami in različnimi vidiki poizvedovanja ali sistemov za poizvedovan-

je oziroma vpliv teh razlik je različen. Te vplivajo npr. na načine navigacije po sistemih za poizvedovanje, izbiro iskalnih strategij, zaznave pomembnih elementov v sistemih za poizvedovanje in podobno.

Glede upoštevanja individualnih razlik pri načrtovanju uporabniških vmesnikov smo videli, da raziskovalci – kot odgovor na ugotovljene razlike med uporabniki oziroma njihovo povezanost z različnimi vidiki poizvedovanja ali strukture sistemov – večinoma priporočajo raznolikost in možnost izbire, ki naj bi ju ponujal uporabniški vmesnik za opravljanje aktivnosti pri poizvedovanju in prikaz informacij ter bi s tem zadostil individualnim razlikam. Tak pristop je razumljiv, ker sisteme za poizvedovanje uporabljajo zelo različni posamezniki, zato je nemogoče, da bi vmesnik prilagodili samo enemu tipu ali individualni značilnosti. Med konkretnjšimi uporabniško prijaznimi rešitvami raziskovalci (npr. Chen in Ford, 1997, Ford, 2000, Kavčič, 2000, Chen in Macredie, 2002) predlagajo:

- prilagodljivo razvrščanje ali skrivanje elementov vmesnika in hipertekstnih povezav (glede na značilnosti uporabnika),
- jasno označevanje oziroma poudarjanje konteksta (primerna uporaba velikosti in barve pisave, razporeditve elementov na zaslonu, jasne in konsistentne ikone ipd.),
- učinkovite povratne informacije (npr. pojasnila gumbov in opcij v vmesniku),
- jasna grafična predstavitev trenutne lokacije v sistemu (zemljevidi ali hierarhični diagrami, oznake že pregledanih informacij ali že obiskanih strani),
- prilagodljivi grafični *zemljevidi* (glede na značilnosti uporabnika),
- prilagodljiva pojasnila hipertekstnih povezav (npr. obogatitve povezav z neko obliko informacij ali komentarji o tem, kam vodijo).

Vendar pa se da na podlagi ugotovljenih značilnosti pripadnikov določene stroke razmišljati tudi drugače. Videli smo, da so raziskave dokazale, da se z individualnimi značilnostmi povezuje tudi izbor stroke oziroma področja, na katerem deluje posameznik. Na področju sistemov za poizvedovanje večinoma govorimo o disciplinarno zasnovanih sistemih (torej takih, ki so namenjeni določenemu področju). Velika verjetnost torej obstaja, da imajo disciplinarni sistemi za poizvedovanje uporabnike, ki imajo določene skupne lastnosti. Glede na to bi lahko domnevali, da bi takšnim uporabnikom ustrezale le določene značilnosti sistemov za poizvedovanje oziroma uporabniških vmesnikov kot njihovih frontalnih in najbolj izpostavljenih elementov.

Zato se zdi zanimivo preučiti, ali lahko z ugotavljanjem individualnih značilnosti uporabnikov in preučevanjem njihovih zaznav in preferenc uporabniške prijaznosti vmesnikov pridemo do spoznanj, ki bi pomagala izboljšati smernice za načrtovanje uporabniških vmesnikov tovrstnih sistemov za poizvedovanje. Na ta način bi namreč lahko ugotovili, kakšni vmesniki bi bolj (ali manj) ustrezali uporabnikom z določenega strokovnega ali raziskovalnega področja. O eni takih

raziskav bomo poročali v prihodnji objavi.

Literatura

1. Allen, B. L. (1999). Individual differences and the comdrums of user-centered design: two experiments. *Journal of the American Society for Information Science*, 51 (6), 508-520.
2. Borgman, C. L. (1989). All users of information systems are not created equal: an exploration into individual differences. *Information processing & management*, 25 (3), 237-251.
3. Ceci Erpič S., Boben, D., Zabukovec, V. & Škof, B. (2002). Dejanske in zaželeno osebnostne lastnosti športnih pedagogov. *Psihološka obzorja*, 11 (4), 87-102.
4. Chen, C. (2000). Individual differences in a spatial-semantic virtual environment. *Journal of the American Society for Information Science*, 51 (6), 529-542.
5. Chen, C. & Rada, R. (1996). Interacting with hypertext: a meta-analysis of experimental studies. *Human-Computer Interaction*, 11 (2), 125-156.
6. Chen, S. Y. H. & Macredie, R. (2002). Cognitive styles and hypermedia navigation: development of a learning model. *Journal of the American Society for Information Science and technology*, 53 (1), 3-15.
7. Chen, S. Y-H. & Ford, N. J. (1997). Towards adaptive information systems: individual differences and hypermedia. *Information Research*, 3 (2). Pridobljeno 20. 10. 2004 s spletne strani <http://informationr.net/ir/3-2/paper37.html>
8. Chen, S. Y., Magoulas, G. D. & Dimakopoulos, D. (2005). A flexible interface design for Web directories to accomodate different cognitive styles. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 56 (1), 70-83.
9. Coetzee, H. S. & De Boer A.-L. (2000). The thinking preferences of learners in cataloguing and classification: summary of a study of second year learners at the University of Pretoria. 66th IFLA Council and General Conference, Jerusalem, Israel, 13-18 August 2000. Pridobljeno 24. 1. 2005 s spletne strani <http://www.ifla.org/IV/ifla66/papers/014-171e.html>
10. Ellis, D., Ford, N. J., Wood, F. E., Clark, D. & Smith, G. (1992). Hypertext and learning styles. Sheffield: University of Sheffield.
11. Entwistle, N. J. (1979). Motivation, styles of learning and the academic achievement. Edinburgh, The University of Edinburgh.
12. Entwistle, N. J. (1981). Styles of teaching and learning: an integrated outline of educational psychology for students, teachers and lecturers. Chichester, Wiley.

13. Entwistle, N. & Ramsden, R. (1983). Understanding student learning. London: Croom Helm, 1983.
14. Evans, J. St. B. T. (1995). Thinking and reasoning. V French, C. C., Colman, A. M. (Ur.), *Cognitive psychology* (str. 58–77). London, New York, Longman.
15. Eysenck, M. W. & Keane, M. (2005). Cognitive psychology. 5th ed. Hove and New York, Psychology Press, Taylor&Francis.
16. Filo, B. 1991. Knjižnice in pedagoški sistemi. *Knjižnica*, 35 (2–3), 17–30.
17. Ford, N. (1999). Information retrieval and creativity: towards support for the original thinker. *Journal of Documentation*, 55 (5), 528–542.
18. Ford, N. (2000). Cognitive styles and virtual environments. *Journal of The American Society for Information Science*, 51 (6), 543–557.
19. Ford, N. & Chen, S. Y. (2001). Individual differences, hypermedia navigation, and learning: an empirical study. *Journal of Educational Multimedia and Hypermedia*, 9 (4), 281–311.
20. Ford, N. & Miller, D. (1996). Gender differences in Internet perception and use. Paper presented at the Third ELVIRA Conference on Electronic Library and Visual Information Research (ASLIB), London.
21. Ford, N., Miller, D. & Moss, N. (2001). The role of individual differences in Internet searching: an empirical study. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 52 (12), 1049–1066.
22. Ford, N., Miller, D. & Moss, N. (2003). Web search strategies and approaches to studying. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 54 (6), 473–489.
23. Ford, N., Wilson, T. D., Foster, A., Ellis, D. & Spink, A. (2002). Information seeking and mediated searching. Part 4. Cognitive styles in information seeking. *Journal of The American Society for Information Science and Technology*, 53 (9), 728–735.
24. Ford, N., Wood, F. E. & Walsh, C. (1994). Cognitive styles and searching. *Online & CD-ROM Review*, 18 (2), 79–85.
25. Gaslikova, I. (1999). "Information seeking in context" and the development of information systems. *Information Research*, 5 (1). Objavljeno 11. 10. 1999, pridobljeno 25. 2. 2003 s spletne strani <http://www.informationr.net/ir/5-1/paper67.html>
26. Golian, L. M. (1998). Thinking style differences among academic librarians: a dissertation submitted to the faculty of the Department of Educational Leadership, College of Education, in partial fulfillment of the requirement for the degree of doctor of education. Boca Raton: Florida Atlantic University.
27. Grigerenko, E. L. & Sternberg, R. J. (1995). Thinking styles. V Saklofske, D. H., Zeidner, M. (Ur.). *International handbook of personality and intelligence* (str. 205–230). New York, Plenum.

28. Heinström, J. (2000). The Impact of Personality and Approaches to Learning on Information Behaviour, *Information Research*, 5 (3). Pridobljeno 2. 12. 2003 s spletne strani <http://InformationR.net/ir/5-3/paper78.html>
29. Heinström, J. (2003). Five personality dimensions and their influence on information behaviour. *Information Research*, 9 (1). Pridobljeno 15. 12. 2003 s spletne strani <http://informationr.net/ir/9-1/paper165.html>
30. Holscher, C. & Strube, G. (2000). Web search behavior of Internet experts and newbies. *Computer Networks*, 33 (1), 337-346.
31. Hommerding, L. (2002). Thinking style preferences among the public library directors of Florida: a dissertation submitted to the faculty of the Graduate College at the University of Nebraska, in partial fulfillment of the requirement for the degree of doctor of education. Lincoln: University of Nebraska.
32. Honey, P. & Mumford, A. (1986). Using your learning styles. Maidenhead, Berkshire, Peter Honey.
33. Honey, P. & Mumford, A. (1992). The manual of learning styles, rev. version. Maidenhead, Berkshire, Peter Honey.
34. Ingwersen, P. (1984). Psychological aspects of information retrieval. *Social Science Information Studies*, 4 (2-3), 83-95.
35. Ingwersen, P. (1996). Cognitive perspectives of information retrieval interaction: elements of a cognitive IR theory. *Journal of Documentation*, 52 (1), 3-50.
36. Kavčič A. (2000). Tehnika prilagodljivega vstavljanja povezav v izobraževalnih hipermedijskih sistemih. V Zajc, B. (Ur.) *Zbornik devete Elektrotehniške in računalniške konference ERK 2000* (Zvezek B, str. 375-378). Ljubljana: IEEE Region 8, Slovenska sekcija IEEE.
37. Kim, K.-S. (2001a). Implications of user characteristics in information seeking on the world wide web. *International Journal of Human-Computer Interaction*, 13 (3), 323-340.
38. Kim, K.-S. (2001b). Information seeking on the Web: effects of user and task variables. *Library & Information Science research*, 23 (3), 233-255.
39. Kirton, M. (2003). *Adaption-Innovation in the Context of Diversity & Change*. London: Taylor & Francis.
40. Kopal Grum, D. & Zabukovec, V. (2002). Sociocognitive profile patterns of future information specialists. V B. Badovinac et al. (Ur.) *Hum@n beings and information specialists: future skills, qualifications, positioning: proceedings* (str. 223-231). Ljubljana, Faculty of Arts, Department of Library and Information Science and Book Studies; Stuttgart, University of Applied Sciences.
41. Kolb, D. A. (1976). *The learning style inventory: Technical manual*. Boston, McBer&Co.

42. Kolb, D. A. (1981). Learning styles and disciplinary differences in today's students and their needs. V Chickering, A., Havighurst, R. (Ur.), *The modern American College* (str. 232–255). San Francisco, Jossey-Bass.
43. Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: experience as a source of learning and development*. Englewood Cliffs, NJ, Prentice-Hall.
44. Lazander, A. W., Biemans, H. J. A. & Wopereis, I. G. J. H. (2000). Differences between novice and experienced users in searching information on the World Wide Web. *Journal of the American Society for Information Science*, 51 (6), 576–581.
45. Magajna, L. (1995). Stili spoznavanja. V Marentič - Požarnik, B., Magajna L. in Peklaj, C. *Izziv raznolikosti: stili spoznavanja, učenja, mišljenja* (str. 9–22). Nova Gorica, Educa.
46. Marentič - Požarnik, B. (1990). Za pluralizem modelov spoznavanja, raziskovanja in delovanja v pedagoških znanostih. *Sodobna pedagogika*, 1/2, 114.
47. Marentič - Požarnik, B. (1995a). Kako različni učni stili, pristopi in strategije študentov vplivajo na njihovo študijsko uspešnost. V Marentič - Požarnik, B., Magajna L. in Peklaj, C. *Izziv raznolikosti: stili spoznavanja, učenja, mišljenja*. Nova Gorica, Educa.
48. Marentič - Požarnik, B. (1995b). Učni stili po Kolbu. V Marentič - Požarnik, B., Magajna, L. in Peklaj, C. *Izziv raznolikosti: stili spoznavanja, učenja, mišljenja*. Nova Gorica, Educa.
49. Marentič - Požarnik, B. (2000). *Psihologija učenja in pouka*. Ljubljana, DZS.
50. Marentič - Požarnik, B., Magajna, L. & Peklaj, C. (1995). *Izziv raznolikosti: stili spoznavanja, učenja, mišljenja*. Nova Gorica, Educa.
51. Novljan, S. (1996). *Sodobne dejavnosti šolske knjižnice s posebnim ozirom na njene bibliopedagoške naloge pri izvajanju izobraževalnega programa učenja branja v osnovni šoli: doktorsko delo*. Ljubljana : [S. Novljan].
52. Novljan, S. (2002). Informacijska pismenost. *Knjižnica*, 46 (4), 7–24.
53. Palmer, J. (1991a). Scientists and information. I. Using cluster analysis to identify information style. *Journal of Documentation*, 47 (2), 105–129.
54. Palmer, J. (1991b). Scientists and information. II. Personal factors in information behaviour. *Journal of Documentation*, 47 (3), 254–275.
55. Palmquist, R. A. & Kim, K.-S. (2000). Cognitive style and on-line database search experience as predictors of Web search performance. *Journal of the American society for information science*, 51 (6), 558–566.
56. Peklaj, C. (1995a). Kognitivni stil odvisnost – neodvisnost od polja. V Marentič - Požarnik, B., Magajna, L., Peklaj, C. 1995. *Izziv raznolikosti: stili spoznavanja, učenja, mišljenja* (str. 41–66). Nova Gorica, Educa.

57. Peklaj, C. (1995b). Učni stili in hemisferičnost. V Marentič - Požarnik, B., Magajna, L., Peklaj, C. *Izziv raznolikosti: stili spoznavanja, učenja, mišljenja* (str. 171-178). Nova Gorica, Educa.
58. Rayner, S. & Riding, R. (1997). Towards a categorisation of cognitive styles and learning styles. *Educational Psychology*, 17 (1/2), 5-28.
59. Reed, W. M., Oughton, J. M., Ayersman, D. J., Ervin, J. R. & Giessler, S. F. (2000). Computer experience, learning style, and hypermedia navigation. *Computers in Human Behaviour*, 16 (6), 609-628.
60. Revelle, W. & Loftus, D. (1992). The implications of arousal effects for the study of affect and memory. V Christianson, S. A. (Ur.) *Handbook of emotion and memory. Research and theory* (str. 113-149). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates. Pridobljeno 5. 7. 2006 s spletne strani http://pmc.psych.nwu.edu/revelle/publications/rl91/rev_loft_ToC.html
61. Riding, R. & Cheema, I. (1991). Cognitive styles: an overview and integration. *Educational Psychology*, 11 (3/4), 193.
62. Sadler-Smith, E. (2001). The relationship between learning style and cognitive style. *Personality and Individual Differences*, 28 (4), 609-616.
63. Saracevic, T. & Kantor, P. (1988a). A study of information seeking and retrieving, part II: Users, questions and effectiveness. *Journal of the American Society for Information Science*, 39 (3), 1177-1196.
64. Saracevic, T. & Kantor, P. (1988b). A study of information seeking and retrieving, part III: Searchers, searches and overlap. *Journal of the American Society for Information Science*, 39 (3), 197-216.
65. Senica, S. (2003). *Kognitivni stili pri knjižničarjih: magistrsko delo*. Ljubljana, Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo.
66. Sternberg, R. J. (1988). Mental self government: a theory of intellectual styles and their development. *Human Development*, 31, 197-224.
67. Sternberg, R. J. (1997). *Thinking styles*. Cambridge: Cambridge University Press.
68. Todd, R. J. & Southon, G. (2004). Educating for a knowledge management future: pereptions of library and information professionals. *The Australian Library Journal*, 50 (4). Objavljeno 13. 5. 2004, pridobljeno 8. 1. 2005 s spletne strani <http://alia.org.au/publishing/alj/50.4/full.text/educating.html>
69. Vakkari, P. (1994). Library and information science: its content and scope. V Godden, I. P. (Ur.) *Advances in librarianship*, Vol. 18 (str. 1-55). New York, Academic press.
70. Vakkari, P. (1999). Task complexity, problem structure and information actions: integrating studies on information seeking and information retrieval. *Information Processing & Management*, 35 (6), 819-837.

71. Vilar, P. (2005). Informacijsko vedenje: modeli in koncepti. *Knjižnica*, 49 (1/2), 77–104. [Pridobljeno 23. 9. 2005 s spletne strani <http://revija-knjiznica.zbds-zveza.si/Izvodi/K0512/Vilar.pdf>]
72. Vilar P. & Žumer, M. (2008). Uporabniški vmesniki sistemov za poizvedovanje in uporabniška prijaznost. *Knjižnica*, 52 (1), 41–61.
73. Wang, P., Hawk, W. B. & Tenopir, C. (2000). Users' interaction with World Wide Web resources: an exploratory study using a holistic approach. *Information Processing & Management*, 36, 229–251.
74. Wilson, T. D. (1998). Exploring models of information behaviour: the 'Uncertainty' project. V Wilson, T. D., Allen, D. (Ur.), *Exploring the contexts of information behaviour* (str. 55–66). London, Taylor Graham.
75. Witkin, H. A., Goodenough, D. R. & Cox, P. W. (1977). Field-dependent and field-independent cognitive styles for student-centred learning: a computer-assisted learning approach. *Journal of Information Science*, 22 (2), 79–92.
76. Wood, F., Ford, N., Miller, D., Sobczyk G. & Duffin, R. (1996). Information skills, searching behaviour and cognitive styles for student centred learning: a computer assisted learning approach. *Journal of Information Science*, 22 (2), 79–92.
77. Wood, F. E., Walsh, C. & Ford, N. (1992). *The effect of postings information on user searching behaviour*. London: British Library Research and Development Department.
78. Woodworth, K. D. (2005). *Thinking styles in the school media center*. Objavljeno 1. 2. 2005, pridobljeno 10. 2. 2005 s spletne strani <http://www.librarians.info/YA/thinkingstyles.html>
79. Zhang, L. F. & He, Y. (2004). Do thinking styles matter in the use of and attitudes toward computing and information technology among Hong Kong university students? *Journal of Educational Computing Research*, 29 (4), 471–493.

Doc. dr. Polona Vilar je zaposlena kot predavateljica na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani.

Naslov: Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: polona.vilar@ff.uni-lj.si

Izr. prof. dr. Maja Žumer je zaposlena kot predavateljica na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani.

Naslov: Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: maja.zumer@ff.uni-lj.si

KAKO UPORABNIKI RAZLIČNIH STROK ZAZNAVAJO UPORABNIŠKO PRIJAZNOST VMESNIKOV SISTEMOV ZA POIZVEDOVANJE¹

Polona Vilar
Maja Žumer

Oddano: 14. 3. 2008 – Sprejeto: 22. 9. 2008

Izvorni znanstveni članek

UDK 004.5

UDK 025.4.03

Izvleček

Članek obravnava del širše študije, opravljene na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo Filozofske fakultete v Ljubljani. V študiji so bile preučene zaznave uporabniške prijaznosti vmesnikov sistemov za poizvedovanje in vloga, ki jo imajo pri tem individualne značilnosti uporabnikov. Izvedena je bila uporabniška študija z 61 raziskovanci, podiplomskimi študenti Univerze v Ljubljani. Preučeni so bili trije uporabniški vmesniki: Science Direct, Proquest Direct in Ebsco Host. Za zbiranje podatkov so bili uporabljeni vprašalniki in opazovanje. Preučene so bile zaznave pomembnosti pomožnih funkcij, preferenca določenega vmesnika ter zaznave uporabniške prijaznosti določenih elementov vmesnikov, identificirane so bile povezave med temi zaznavami in individualnimi značilnostmi uporabnikov. Vključeni so bili trije modeli individualnih značilnosti: stili mišljenja pri iskanju informacij, pris-

---

¹ Članek predstavlja del raziskave, opravljene v okviru doktorskega študija na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo Filozofske fakultete. Celotna študija je predstavljena v doktorski disertaciji Vilar, P., *Vrednotenje in načrtovanje uporabniških vmesnikov sistemov za poizvedovanje na osnovi proučevanja vedenja pri poizvedovanju*. V Ljubljani: Filozofska fakulteta, 2007.

topi k iskanju informacij in hemisferičnost. V povezavi z dimenzijami individualnih značilnosti so se izrazile različne zaznave uporabnikov. Ker so bile nekatere od teh dimenzij povezane tudi s stroko raziskovancev, študija utemeljuje, da imajo uporabniki iz različnih strok različne preference in zaznave uporabniške prijaznosti. Rezultati so relevantni za področje načrtovanja uporabniških vmesnikov disciplinarnih sistemov za poizvedovanje, kot tudi za izobraževanje, nabavno politiko in oglaševanje.

Ključne besede: uporabniški vmesniki, sistemi za poizvedovanje, načrtovanje, uporabniška prijaznost, zaznavanje, individualne značilnosti, stili mišljenja pri iskanju informacij, pristopi k iskanju informacij, hemisferičnost, stroka

Original scientific article

UDC 004.5

UDC 025.4.03

Abstract

The paper presents one part of a wider study, performed at the Department of LIS&BS at the Faculty of Arts in Ljubljana. The study investigated the perceptions of user friendliness of information retrieval systems' (IRS) interfaces and the role of individual characteristics of users in these perceptions. A user study with 61 postgraduate students of the University of Ljubljana was performed. Three interfaces were studied: Science Direct, Proquest Direct and Ebsco Host. Questionnaires and observation were used for data collection. The users' perceptions of importance of auxiliary functions, interface preference and perceptions of user friendliness of certain interface elements were investigated. Also, the connections between these perceptions and the users' individual characteristics were identified. Three sets of individual characteristics were included: approaches to studying, thinking styles and hemisphere leanings. In connection with the dimensions of individual characteristics very different user perceptions were expressed. Some dimensions of individual characteristics were also found to be connected to the users' academic areas. It is shown that the participants from different academic areas have different requirements and perceptions of user friendliness. The results of the study are relevant for the design of the user interfaces of disciplinary IRS. They also have implications for other areas, e.g. user education and training, acquisition and marketing.

Key words: user interfaces, IR systems, design, evaluation, user friendliness, perceptions, individual characteristics, information seeking thinking styles, approaches to information seeking, hemisphere leanings, academic area

1 Uvod

Ko govorimo o uporabniški prijaznosti, običajno mislimo na uporabnikovo (dokaj subjektivno) zaznavanje zahtevnosti sistema za poizvedovanje. Koncept teoretično in empirično obravnava mnogo publikacij; za pregled in različne opredelitve glej Vilar in Žumer (2008a). Za uporabniško prijazen sistem velja, da je učinkovit, preprost in prijeten za uporabo. Izraz uporabljamo, kadar želimo opisati tiste značilnosti, ki spodbujajo uspešnost in učinkovitost uporabnikov ter v kar največji meri zmanjšajo število napak pri delu z njim (Hansen, 1998). Za uporabnike namreč velja, da so v prvi vrsti osredotočeni na vsebino svojega dela, ne na orodja, ki jih pri tem uporabljajo. Moti jih, če se morajo posebej posvečati delu s sistemom. Zato jim mora dobro načrtovan sistem za poizvedovanje, katerega frontalni del je uporabniški vmesnik, omogočiti, da čim hitreje in čim bolj preprosto najdejo relevantne in uporabne informacije. V dobro načrtovanem uporabniškem vmesniku je torej potrebno uravnovežiti funkcionalnost in prijetnost delovnega okolja. Glede uporabniškega vmesnika to tudi pomeni, da pri ocenjevanju ni mogoče popolnoma ločiti elementov funkcionalnosti in uporabniške prijaznosti. Omenimo naj še, da se za ta koncept pravzaprav vzporedno uporabljata dva izraza: uporabnost (angl. usability) in uporabniška prijaznost (angl. user friendliness), kar je podrobno obdelano tudi v Vilar in Žumer (2008a).

Če povzamemo, uporabniške študije vmesnikov sistemov za poizvedovanje najpogosteje preučujejo (Nielsen, 1999; Shneiderman, 1998; Borgman, 2003, Ford et al. 2002; Tenopir, 2003; Xie in Cool, 2000):

- Primernost funkcionalnosti: kako vmesnik ustreza potrebam in pričakovanjem uporabnikov. Študije najpogosteje preučujejo funkcije izbire zbirke, oblikovanja in preoblikovanja poizvedbe, prikaza in dela z zadetki, pomoč.
- Videz: količino informacij na zaslonu, oblikovanje, postavitve elementov na zaslonu, zaporedje zaslonovskih slik.
- Občutja uporabnikov: frustracijo/zadovoljstvo, gotovost/negotovost, dolgočasje/stimulacijo, težavnost/preprostost uporabe.
- Zaznave in preference uporabnikov glede funkcionalnosti in vizualne podobe.
- Postopke, ki jih uporabniki uporabljajo (oziroma trdijo, da jih uporabljajo) pri svojem delu s sistemom.

Razlike med uporabniki pri iskanju in ravnanju z informacijami raziskovalci pripisujejo različnim faktorjem in okoliščinam, npr. starosti, spolu, izobrazbeni ravni, stroki, izkušnjam (tehnološkim ali strokovnim), individualnim značilnostim, stopnji v informacijskem procesu. Zelo široko preučevane so razlike med skupinami uporabnikov različnih strok (za pregled glej Vilar in Žumer, 2008b).

Študije so denimo odkrile razlike v komunikacijskih preferencah, informacijskih potrebah in informacijskem vedenju družboslovcev, naravoslovcev, inženirjev, tehnikov in podobno. Potrdile so tudi medsebojno povezanost osebnostnih in kognitivnih dejavnikov in preference določenih aktivnosti oziroma stroke. Seveda je težko reči, ali individualne značilnosti vplivajo na izbiro poklica oziroma stroke, ali slednje vpliva na razvoj določenih individualnih značilnosti. Vsekakor pa velja, da imajo pripadniki določenega strokovnega področja ali akademske discipline podobne individualne značilnosti (Sternberg, 1988, 1997; Borgman, 1989; Entwistle in Ramsden, 1983; Kolb, 1981, 1984; Marentič - Požarnik, 1990, 1995; Peklaj, 1995). Tudi o tem podrobneje v Vilar (2007) ter Vilar in Žumer (2008b).

Pri preučevanju dejavnikov, povezanih z informacijskim vedenjem, uspehom pri poizvedovanju, zaznavami sistemov in podobno, so raziskovalci odkrili, da je mogoče razlike med drugim pripisati osebnostnim značilnostim ter kognitivnemu delovanju posameznikov, kot so npr. kognitivni in učni stili (Heinström, 2000, 2003, 2006; Borgman, 1989; Palmer, 1991a, 1991b). Za pregled omenjenih študij glej Vilar (2007) ter Vilar in Žumer (2008b).

Glede učnih stilov Vilar (2007) ugotavlja, da se v študije pogosto vključuje Entwistle (Entwistle in Ramsden, 1983) model pristopov k učenju. Govori o sedmih oziroma osmih različnih dimenzijah oziroma pristopih k učenju, ki se nato združujejo v tri učne pristope: globinskega, površinskega ter strateškega:

- *usmerjenost k dosežkom* (zanjo so značilni dober smisel za organizacijo študija, tekmovalnost in želja po dosežkih),
- *usmerjenost k smislu in pomenu* (izrazita notranja motivacija in globinski pristop k študiju),
- *usmerjenost v reprodukcijo* (mehanično učenje, učenje na pamet, površinski pristop, zunanja motivacija ter vezanost na zahteve študija),
- *celostni pristop* (celostno učenje, usmerjenost v razumevanje in povezovanje ter hitro oblikovanje zaključkov),
- *zaporedni pristop* (logičnost, pozornost na podrobnosti in previdnost pri zaključevanju),
- *elastični pristop* (usmerjenost v logičnost in hkrati v iskanje smisla in pomena v študirani snovi, razumevanje in povezovanje),
- *neuspešni pristop* (usmerjenost v memoriranje ter prehitro in neprevidno oblikovanje zaključkov);
- na podlagi nekaterih med navedenimi pristopi je mogoče oblikovati dodatno dimenzijo *napoved študijskega uspeha*, ki je kombinacija elastičnega pristopa in dobrih študijskih navad brez elementov, ki vplivajo na slab študijski rezultat.

Vilar (2007) je še ugotovila, da dveh, po njenem mnenju zelo relevantnih modelov individualnih značilnosti, še ni zaslediti v študijah s področja poizvedovanja: Sternbergovih (1988, 1997) *stilov mišljenja* ter Torranceovih (Torrance, Reynolds in Ball, 1977, Torrance, 1983, 1987) *stilov učenja in razmišljanja*, pogosto imenovanih tudi *hemisferična nagnjenja*. Prvi model sodi med novejšje psihološke modele, temelji pa na procesu reševanja problemov in preučevanju posameznikove sposobnosti uporabe svojih sposobnosti v tem procesu. Ta večdimenzionalni model razvršča različne načine organiziranja, usmerjanja in upravljanja miselnih aktivnosti v pet dimenzij in na tej osnovi predlaga trinajst stilov mišljenja:

- Funkcije: *zakonodajni* (preferenca tvorjenja lastnih pravil pri reševanju problemov), *izvršilni* (preferenca izvrševanja nalog glede na navodila drugih) in *presojevalni* (preferenca presojanja dejanj drugih);
- Oblike: *monarhični* (osredotočenost na en cilj, močna motivacija za doseganje tega cilja, neupoštevanje drugega), *hierarhični* (hkratna osredotočenost na več ciljev, ob njihovi natančni hierarhični razvrstitvi, natančno zavedanje pomembnosti posameznega cilja in razporejanje motivacije glede na ocenjeno pomembnost), *oligarhični* (prav tako sočasna osredotočenost na več ciljev, vendar brez jasnega zavedanja njihove pomembnosti in posledično težave pri namenjanju motivacije in časa za doseganje posameznega cilja) in *anarhični* (osredotočenost na več ciljev, vendar brez navzven razumljive strukture ali prioritete ter ob razmeroma naključnem in nesistematičnem pristopu k reševanju problemov, ob tem tudi izrazita nekonformističnost);
- Ravni: *globalni* (osredotočenost na širše vidike, povezane s situacijo, zanemarjanje podrobnosti) in *lokalni* (osredotočenost na podrobnosti brez upoštevanja celotne slike);
- Obseg: *internalni* (preferenca individualnega dela, nelagodje ob delu v skupini) in *eksternalni* (preferenca skupinskega dela in sodelovanja);
- Nagnjenja: *liberalni* (odpor do od zunaj postavljenih pravil in zahtev, preferenca osebne svobode pri spopadanju s problemskimi situacijami) in *konzervativni* (preferenca reševanja problemov na ustaljene in uveljavljene načine, sledenje jasnim pravilom).

Drugi omenjeni model (Torrance, 1983, 1987, Torrance, Reynolds in Ball, 1977) je starejši, obravnava pa strukturo in funkcije sklepanja v povezavi z delovanjem možganskih polovic (hemisfer), na podlagi česar oblikuje tri stile učenja in razmišljanja:

- Levohemisferični stil (zaporedno, sekvenčno razmišljanje, osredotočenost na podatke in številke, zaradi česar so taki učenci uspešnejši, kadar so jim informacije predstavljene na bolj tradicionalne načine).
- Desnohemisferični stil (bolj celostno, holistično razmišljanje, učenje na različne – in zelo raznolike – načine, kot npr. z zvokom, gibanjem, vizualnimi dražljaji, s primeri).

- Integrativni stil (učenje na katerega koli od obeh zgornjih načinov, kar pomeni, da taki učenci lahko informacije sprejemajo in procesirajo bodisi zaporedno bodisi celostno).

Vsi trije omenjeni modeli so natančno opisani v Vilar (2007) ter v relevantni psihološki literaturi.

2 Raziskava

Uporabniška študija je temeljila na izsledkih ekspertne študije štirih sistemov za poizvedovanje, ki nudijo elektronske časopise: Science Direct, Proquest Direct, Ebsco Host in Emerald. Metodologija in rezultati ekspertne študije so podrobno predstavljeni v Vilar in Žumer (2005) in Vilar (2007). V tej študiji smo preučili elemente funkcionalnosti in uporabniške prijaznosti glede na standarde in smernice za načrtovanje uporabniških vmesnikov: dostopnost pomožnih funkcij (npr. slovarji polja, zgodovina poizvedovanja, seznam izbranih zadetkov), delo z zadetki, dostopnost različnih formatov celotnega besedila, vizualne značilnosti vmesnika (npr. postavitev, barvna shema, količina informacij na zaslonu). Za potrebe uporabniške študije, v kateri smo uporabili prve tri vmesnike, so bile pomembne naslednje razlike med njimi:

- Eden od njih (Science Direct) je bil po zasnovi najbližje tradicionalnim sistemom za poizvedovanje; zasnovan razmeroma kompleksno, bogat z informacijami (občasno celo prebogato), na trenutke zasnovan nekoliko nekonsistentno, nudil je razmeroma tradicionalno zasnovane osnovne funkcije (iskalni obrazec, druge možnosti za oblikovanje poizvedbe in delo z zadetki) ter podoben kratki format zadetka.
- Drugi (Proquest Direct) je bil preprostejši, do neke mere je spominjal na spletne iskalnike (predvsem glede preprostosti iskalnega obrazca in možnosti za oblikovanje poizvedbe ter skromnosti kratkega formata zadetka), nudil je veliko grafičnih značilnosti, obenem pa je bila njegova sicer bogata fleksibilnost nekoliko zakrita.
- Tretji (Ebsco Host) je bil sicer zasnovan kakovostno, občasno tudi po zgledu spletnih iskalnikov, vendar njegove značilnosti niso zelo izstopale.

Glede na ugotovitve predhodnih raziskav smo v uporabniški študiji preučevali zaznave uporabniške prijaznosti, ki jih imajo različni uporabniki, kadar uporabljajo različno zasnovane uporabniške vmesnike. Cilj študije je bil preučiti morebitne povezave med izbranimi individualnimi značilnostmi (izhajajoč iz treh, zgoraj predstavljenih modelov), stroko uporabnikov ter omenjenimi zaznavami.

2.1 Raziskovalni problem

Prejšnje študije so potrdile dvoje: povezavo med informacijskim vedenjem uporabnikov in njihovimi individualnimi značilnostmi ter povezavo med prvim in stroko oziroma akademsko disciplino. Zato smo v tej študiji želeli preučiti, ali individualne značilnosti (stili mišljenja, učni stili in hemisferičnost) in stroka vplivajo tudi na zaznavanje uporabniške prijaznosti vmesnikov. Naša domneva je bila, da bi lahko s takimi ugotovitvami oblikovali zaključke, relevantne za načrtovanje uporabniških vmesnikov sistemov za poizvedovanje.

2.2 Raziskovalna vprašanja

Na temelju raziskovalnega problema smo oblikovali tri raziskovalna vprašanja:

1. Ali je mogoče povezati izbrane individualne značilnosti uporabnikov in njihovo stroko?
2. Ali je mogoče povezati izbrane individualne značilnosti uporabnikov z njihovimi zaznavami pomembnosti pomožnih funkcij ter s preferenco vmesnika?
3. Ali je mogoče povezati izbrane individualne značilnosti uporabnikov z njihovimi zaznavami uporabniške prijaznosti različnih elementov vmesnika?

2.3 Vzorec

V študiji je sodelovalo 61 prostovoljcev, vsi so bili raziskovalci, podiplomski študenti Univerze v Ljubljani. Naključno vzorčenje ni bilo mogoče iz dveh razlogov: zaradi kompleksnosti metod zbiranja podatkov ter zato, ker ciljne populacije tovrstnih sistemov za poizvedovanje zaradi njihove široke dostopnosti ni mogoče natančno opredeliti. Zato smo se odločili za namensko vzorčenje, ne glede na to, da ne omogoča natančne reprezentacije populacije in s tem preprečuje širšo interpretacijo rezultatov. Menili smo, da ti raziskovalci vsekakor predstavljajo del ciljne populacije tovrstnih sistemov za poizvedovanje, tako zaradi narave svojega dela kot zaradi potreb po literaturi. Struktura vzorca je odražala strukturo podiplomskih študentov, vpisanih na Univerzo v Ljubljani v študijskem letu 2003/4 glede na razmerje akademskih disciplin² (38 % družboslovje, 26 % nara-

---

² Pri razvrščanju po disciplinah smo upoštevali najvišjo raven klasifikacije Common European Research Classification Scheme, annex to CERIF (Common European Research project Information Format, Official Journal of the European Communities, L189, 1991).

voslovje – matematika, 18 % humanistika, 10 % biomedicina in 8 % tehnološke vede). Razmeroma majhno število raziskovancev je onemogočalo še podrobnejšo razdelitev po strokah. Razmerje spolov je bilo skoraj uravnoteženo (54 % moških).

2.4 Metodologija

V študiji smo povezovali značilnosti uporabnikov (pridobljene iz samoocenjevalnih vprašalnikov) in uporabniško zaznavanje posameznih elementov uporabniške prijaznosti (te podatke smo pridobili na dva načina; iz vprašalnikov in digitalnega posnetka potez na zaslonu med poizvedovanjem). V uporabniški študiji smo uporabili tri sisteme, ki so bili dovolj interdisciplinarni, da smo jih lahko uporabili pri uporabnikih z različnih področij, ob tem pa ponujali tudi dovolj različno načrtovane vmesnike, da smo lahko preučevali razlike v zaznavah uporabnikov.

Vsak raziskovanec je uporabil naključno izbrana dva od treh sistemov, pazili smo, da je imel vsak sistem oziroma vmesnik enako število uporabnikov. Izvajali so nedelegirano poizvedovanje – sami so izbrali temo, dejansko povezano z njihovim področjem, raziskavo, študijem ipd., kar je tudi okrepilo njihovo motivacijo za sodelovanje. Preučevali smo naslednje elemente in vidike:

- Zaznavanje pomembnosti pomožnih funkcij
  - *Dostopnost več podatkovnih zbirk*: Funkcija je relevantna, kadar sistem sestavlja več podatkovnih zbirk. Uporabniku omogoča, da izbere med poizvedovanjem po eni določeni zbirki ali hkrati uporabi več kot eno zbirko (ali vse) z enim samim vmesnikom.
  - *Slovarji polja*: Gre za sezname vrednosti določenih iskalnih polj (npr. naslovov revij, predmetnih oznak). Sistem za poizvedovanje običajno omogoča brskanje po takih seznamih in izbor vrednosti, ki se nato prenesejo v poizvedbo in uporabijo.
  - *Zgodovina poizvedovanja*: Funkcija omogoča ponovno uporabo predhodnih poizvedb, ki jih uporabnik včasih lahko uporabi ponovno, včasih pa tudi iz njih oblikuje nove poizvedbe z uporabo npr. Boolovih operatorjev.
  - *Seznam izbranih zadetkov*: ta funkcija omogoča uporabniku, da iz seznama zadetkov oblikuje svoj seznam izbranih relevantnih zapisov; s takim seznamom je običajno mogoče izvajati nekatere postopke, npr. shranjevanje, pošiljanje po e-pošti, tiskanje.
- Subjektivna preferenca enega od dveh uporabljenih vmesnikov
- Zaznana uporabniška prijaznost določenih elementov:
  - preprostost/zahtevnost gibanja po sistemu (navigacije), izbire akcij
  - primernost funkcionalnosti

- vizualne značilnosti vmesnika: oblikovanje, postavitve elementov, barvna shema, količina in pravočasnost informacij na zaslonu

2.5 Metode zbiranja podatkov v uporabniški študiji

Odločili smo se za kombinacijo dveh metod zbiranja podatkov: vprašalnike in digitalno snemanje potez na zaslonu in spremljajočih komentarjev. Pred začetkom poizvedovanja je vsak raziskovanec izpolnil vprašalnik o svojih individualnih značilnostih. Nato je uporabil prvi sistem in takoj zatem izpolnil vprašalnik o uporabniški prijaznosti. Enak postopek se je ponovil tudi na drugem sistemu. S snemanjem uporabnikovega dela smo zajeli njegove poteze in komentarje tega, kaj mu je bilo všeč oziroma kaj ga je motilo pri delu s sistemom. Za snemanje smo uporabili programsko opremo My Screen Recorder (podjetja Deskshare), verzijo 2.41. Z uporabo posebej zasnovanega sistema kodiranja smo posnetke pretvorili v podatke, ki jih je bilo mogoče primerjati s podatki iz vprašalnikov o uporabniški prijaznosti in s tem izboljšati zanesljivost rezultatov. Podatke smo zbirali od konca aprila do konca avgusta 2005. Uporabili smo štiri različne vprašalnike, enega za uporabniško prijaznost ter tri za individualne značilnosti:

- *Vprašalnik o uporabniški prijaznosti* je bil zasnovan posebej za našo študijo. Sestavljala so ga vprašanja treh tipov (da/ne, Likertova lestvica, odprta).

Primeri vprašanj:

Kako pomembno je za vas, da ste imeli možnost uporabiti več podatkovnih zbirk hkrati?

Kako zapleteno/preprosto je bilo oblikovati poizvedbo?

Ste prenesli kakšne zadetke v svoj »seznam označenih zadetkov«?

Navedite, v čem se vmesnika po vašem mnenju razlikujeta.

- *Vprašalnik o stilih mišljenja pri iskanju informacij* smo priredili za merjenje stilov mišljenja v kontekstu iskanja informacij (priredile so ga Zabukovec, Žumer in Vilar) iz slovenskega prevoda izvirnega Sternbergovega vprašalnika (Zabukovec in Kobal Grum, 2004). Meri 12 od prvotnih 13 dimenzij (izpustili smo izvršilni stil).

Primeri vprašanj:

Ko iščem informacije, jih raje poiščem sam/-a, kot da bi vprašal/-a druge.

Všeč mi je takšno iskanje informacij, kjer lahko do informacij pridem na različne načine.

Ko se pri iskanju informacij srečam s problemom, uporabljam lastne ideje in strategije, da ga razrešim.

- *Vprašalnik o pristopih k iskanju informacij* smo priredili (priredile so ga Zabukovec, Žumer in Vilar) iz slovenskega prevoda izvirnega Entwistleovega skrajšanega vprašalnika o pristopih k učenju (Marentič - Požarnik, 1995).
Primeri vprašanj:
Zame je pri iskanju informacij najpomembnejše, da si zapomnim postopek.
Zame je pomembno, da sem pri iskanju informacij zares dober/dobra.
Običajno poskušam temeljito razumeti smisel poiskane informacije.
- *Vprašalnik o stilih učenja in razmišljanja* za merjenje hemisferičnih nagnjenj (Peklaj, 1995) je bil uporabljen v nespremenjeni obliki.

3 Rezultati³

3.1 Individualne značilnosti raziskovancev

Ugotovili smo razmeroma enakomerno razporeditev raziskovancev glede na večino stilov mišljenja pri iskanju informacij z izjemo liberalnega, zakonodajnega, eksternalnega, konzervativnega in hierarhičnega stila, kjer so bila nagnjenja močnejša. Zaključili smo, da raziskovanci pri iskanju informacij povprečno izražajo izvirnost, nekonformističnost, sistematičnost, organiziranost, raje vodijo kot sledijo, raje delajo z ljudmi kot sami ter imajo radi organizirano in dobro strukturirano delovno okolje.

Razmeroma velika razlike so se pokazale pri pristopih k iskanju informacij. Ne glede na razlike med posamezniki pa povprečne vrednosti kažejo, da so bili raziskovanci zelo osredotočeni na iskanje smisla in pomena v procesu iskanja informacij. Večina k iskanju informacij pristopa na logičen način, skozi povezovanje in razumevanje ter z izrazito notranjo motivacijo, kar pomeni, da uporabljajo globinski pristop. Manj pogosta sta usmerjenost v dosežke in manj uspešni pristopi: mehanični, memoriranje in reprodukcija, prehitro sklepanje in pretirana usmerjenost v podrobnosti.

Štirideset odstotkov raziskovancev je izražalo desnohemisferično nagnjenost, četrtnina levohemisferično, drugi pa integrativno (kar pomeni uravnoteženo) nagnjenost. To pomeni, da se raziskovanci najlažje in najbolj uspešno učijo skozi aktivno udeležbo (raziskovanje, preizkušanje), informacije procesirajo na celosten način, s sintetiziranjem in povzemanjem, ustrezajo pa jim vizualne in motorično posredovane informacije, kot so primeri.

³ Navajamo povzetke ugotovitev raziskave. Več podatkov, kot tudi natančnejši statistični izračuni so v Vilar (2007).

Glede na to, da je šlo predvsem pri prvih dveh skupinah stilov za prvo tovrstno testiranje in zato nimamo podatkov za primerjavo, je naše ugotovitve težko komentirati oziroma postavljati v širši kontekst.

3.2 Povezave individualnih značilnosti in stroke

Skladno z ugotovitvami v literaturi smo tudi mi potrdili, da je mogoče identificirati povezave med akademsko disciplino oziroma stroko raziskovancev in nekaterimi dimenzijami stilov mišljenja pri iskanju informacij ter pristopov k iskanju informacij (Preglednica 1).

Preglednica 1: Individualne značilnosti, povezane s stroko raziskovancev.

	χ^2	p
zakonodajni stil	34,041	0,027
presojevalni stil	35,923	0,028
oligarhični stil	38,291	0,008
konservativni stil	31,203	0,050
hierarhični stil	34,223	0,025
napoved uspeha	111,081	0,049

Legenda: χ^2 – vrednost Pearson Hi-kvadrata, p – pomembnost

Za dodatne informacije o distribuciji raziskovancev po strokah glede na individualne značilnosti smo izvedli razvrščanje v skupine po metodi K-means (preglednica 2). Prva izmed dveh oblikovanih skupin je bila nekoliko večja (60 % oziroma 36 raziskovancev). V njej so bili največja skupina naravoslovci – matematiki, druga največja pa družboslovci. V drugi skupini so močno prevladovali družboslovci. Povezava z individualnimi značilnostmi je pokazala, da je prva skupina izražala močnejša nagnjenja k oligarhičnemu in eksternalnemu stilu mišljenja pri iskanju informacij, pa tudi izrazitejšo usmerjenost v iskanje smisla in pomena, celosten in elastičen pristop k iskanju informacij. Bila je tudi bolj desnohemisferično oziroma integrativno usmerjena. Druga skupina je izražala močnejša nagnjenja k internalnemu in monarhičnemu stilu mišljenja pri iskanju informacij, višjo usmerjenost v dosežke in višjo napoved uspeha pri iskanju informacij ter močnejšo levohemisferično usmerjenost.

Preglednica 2: Distribucija strok v skupinah.

	Skupina 1%	Skupina 2%
Naravoslovje – matematika	34	16
Družboslovje	30	52
Humanistika	20	16
Biomedicina	8	8
Tehnološke vede	8	8
Skupaj	100	100

3.3 Povezave individualnih značilnosti z zaznavami pomembnosti pomožnih funkcij ter s preferenco vmesnika

Del študije se je osredotočil na uporabniške zaznave pomembnosti pomožnih funkcij (dostopnost več podatkovnih zbirk, slovarji polja, zgodovina poizvedovanja, seznam izbranih zadetkov) ter subjektivno preferenco določenega vmesnika. Ugotovili smo povezave teh zaznav in preferenc le z nekaterimi dimenzijami individualnih značilnosti. Anarhični in internalni stil mišljenja pri iskanju informacij, reproduktivni, zaporedni in celostni pristop k iskanju informacij so bili povezani z zaznavami pomembnosti različnih funkcij. Na drugi strani je bila preferenca vmesnika povezana z globalnim stilom mišljenja pri iskanju informacij ter napovedjo neuspeha pri iskanju informacij. Podrobnejši pregled rezultatov je pokazal, da so raziskovanci z bolj izraženo globalno dimenzijo ter manj nagnjeni k neuspehu pri iskanju informacij dali prednost vmesniku sistema Science Direct. Obratno velja za raziskovance, katerim je bil bližje vmesnik sistema Ebsco Host. Vmesnik sistema Proquest Direct je bil najbolj všeč raziskovancem, ki so bili nekako v sredini glede obojega.

Pri razvrščanju uporabnikov smo opazovali, kako se skupini, ki smo ju oblikovali glede na stroko in dimenzije individualnih značilnosti, razlikujeta glede na zaznavanje pomembnosti pomožnih funkcij ter preferenco vmesnika. Opazili smo nekatere, čeprav ne velike razlike v zaznavanju prvih dveh. V prvi skupini so uporabniki bolj cenili slovarje polja in seznam izbranih zadetkov, manj pa zgodovino poizvedovanja. Ta je bila med bolj cenjenimi funkcijami druge skupine, ki pa je kot manj pomembni funkciji zaznavala slovarje polja in hkratno uporabo več zbirk. Med pripadniki prve skupine ni bilo opaziti izrazite preference vmesnika, medtem ko je bil drugi skupini najbolj všeč Science Direct.

3.4 Povezave individualnih značilnosti in zaznav uporabniške prijaznosti

Analizirali smo tudi razlike v zaznavah posameznega vmesnika in povezave teh zaznav z individualnimi značilnostmi (preglednici 3 in 4). Od elementov smo, kot rečeno, vključili zaznane preprostost/zahtevnost gibanja po sistemu ter izbire akcij, zaznane primernost funkcionalnosti in zaznane vizualne značilnosti vmesnika (oblikovanje, postavitve elementov, barvna shema, količina in pravočasnost informacij na zaslonu).

Opazili smo dvojje. Medtem ko smo lahko identificirali povezave z večino dimenzij stilov mišljenja pri iskanju informacij ter pristopov k iskanju informacij, je bilo zelo malo povezav s hemisferičnimi nagnjenji. Druga zanimiva ugotovitev je bila, da so se pri posameznem vmesniku izrazile zelo različne individualne značilnosti ter da so bile zaznave določenega elementa prav tako povezane z različnimi individualnimi značilnostmi. To je pomenilo, da uporabniki različno zaznavajo vmesnike ter da imajo tudi različne zaznave uporabniške prijaznosti posameznega elementa.

4 Razprava

Ne glede na to, da zaradi relativno majhnega vzorca nismo mogli opraviti zelo podrobne analize, naši rezultati vendarle kažejo, da lahko določene individualne značilnosti povežemo s stroko posameznika. Žal so značilnosti vzorca narekovalne, da je glavna ugotovitev omejena na največje tri skupine raziskovancev (naravoslovce – matematike, družboslovce in humaniste), onemogočale pa so tudi širše posploševanje rezultatov, denimo na celotno populacijo tovrstnih sistemov za poizvedovanje.

Vendar rezultati kažejo, da tako individualne značilnosti kot tudi stroka vplivajo na uporabniško zaznavanje uporabniške prijaznosti vmesnika, pomembnosti pomožnih funkcij ter preferenco vmesnika. Rezultate interpretiramo glede na predstavljena raziskovalna vprašanja.

4.1 Povezava med individualnimi značilnostmi in stroko

Povezave med različnimi individualnimi značilnostmi in stroko ter ugotovitve drugih raziskav so nam omogočile ugotavljanje značilnosti pripadnikov posamezne stroke, kar smo lahko uporabili v nadaljnji interpretaciji rezultatov:

Preglednica 3: Povezave zaznav uporabniške prijaznosti in individualnih značilnosti (korelacije).

		monarhični		hierarhični		oligarhični		anarhični		zakonodajni		presojevalni		liberalni		eksternalni		internalni	
		r	p	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p	r	p
zahtevnost navigacije	SD																		
	PD			-0,40	0,02														
	EH																		
zahtevnost izbire akcij	SD														0,35	0,03			
	PD													0,33	0,04				
	EH																		
primernost funkcij	SD	-0,37	0,02																
	PD																		
	EH					0,38	0,01											-0,35	0,02
všečnost oblikovanja	SD																		
	PD																		
	EH					0,31	0,05												
všečnost barvne sheme	SD																	0,34	0,05
	PD			-0,41	0,01					0,34	0,05	-0,33	0,05						
	EH																		
količina inf. – velika	SD	0,42	0,01	0,37	0,02														
	PD																		
	EH																		
količina inf. – majhna	SD																		
	PD																		
	EH							0,34	0,02								0,30	0,04	
primernost razporeditve elementov	SD									-0,32	0,05								
	PD																	0,33	0,05
	EH					0,34	0,02												

Legenda: r – Pearsonov korelacijski koeficient, p – pomembnost

- *Naravoslovje – matematika*: Glede stilov mišljenja pri iskanju informacij so ti raziskovanci izražali močnejše nagnjenje h konzervativnemu, hierarhičnemu, oligarhičnemu in eksternalnemu stilu, šibkejšo pa k monarhičnemu. Če povzamemo, to pomeni, da informacije radi iščejo v ustaljenem, strukturiranem in predvidljivem okolju, procesa se lotevajo sistematično, občasno delajo več nalog istočasno, ob tem pa so jim pomembni okolje in ljudje okoli njih. Od pristopov k iskanju informacij so izražali močnejše nagnjenje k iskanju smisla in pomena pri iskanju informacij, k zaporedni in elastični dimenziji iskanja informacij ter dosegali višje vrednosti pri napovedi uspeha pri

Preglednica 4: Povezave zaznav uporabniške prijaznosti in individualnih značilnosti (hi kvadrat)

		iskanje pomena		celostni		serialistični		elastični		neuspešni		napoved uspeha		desnohemisfer.		integrativni	
		x ²	p	x ²	p	x ²	p	x ²	p	x ²	p	x ²	p	x ²	p	x ²	p
zahtevnost navigacije	SD																
	PD																
	EH	15,53	0,05														
količina inf. – velika	SD																
	PD										15,56	0,05					
	EH	17,17	0,03										15,94	0,04			
količina inf. – majhna	SD																
	PD																
	EH						16,55	0,01	13,90	0,03	14,40	0,03					
pravočasnost inf.	SD																
	PD	21,05	0,01														
	EH	16,09	0,01														
primernost razpored. elementov	SD					16,44	0,01									12,79	0,05
	PD																
	EH			18,75	0,016												

Legenda: x² – Pearson hi kvadrat, p – pomembnost

iskanju informacij, obenem pa so imeli tudi močnejšo desnohemisferično ali integrativno usmerjenost. To pomeni, da jim je blizu sintetična, celostna predelava informacij, učenje s primeri in poskušanjem ter vizualni in gibalni dražljaji.

- *Družboslovje*: Raziskovanci s tega področja so bili glede stilov mišljenja pri iskanju informacij močnejše nagnjeni k zakonodajni, oligarhični in internalni dimenziji, manj pa h konzervativni dimenziji. Informacije torej radi iščejo tako, da oblikujejo lastna pravila, v procesu so ustvarjalni in nekonformistični, lotevajo se več nalog istočasno v naključnem vrstnem redu, radi tudi vrednotijo različne postopke in pristope. Nagnjenost k internalni dimenziji je bila nekoliko presenetljiva, kajti družboslovci naj ne bi bili introvertni in usmerjeni v naloge temveč družbeno usmerjeni. Bili so tudi močnejše nagnjeni k celostnemu in elastičnemu pristopu k iskanju informacij ter so večinoma imeli dobro napoved uspeha pri iskanju informacij. Od vseh skupin raziskovancev so bili najmočnejše levohemisferično usmerjeni.
- *Humanistika*: Ti raziskovanci so se močnejše nagibali h konzervativnemu, hierarhičnemu, oligarhičnemu, zakonodajnemu in sodnemu stilu mišljenja pri iskanju informacij. Ustreza jim torej strukturirano in predvidljivo okolje, os-

- redotočajo se na zaporedje postopkov in nalog, pri tem uporabljajo lastna pravila in pri svojem delu radi vrednotijo postopke.
- *Biomedicina*: Raziskovanci s tega področja so izražali močnejša nagnjenja h konzervativnemu, šibkejša pa k hierarhičnemu stilu mišljenja pri iskanju informacij. Glede na to jim ustreza ustaljeno, predvidljivo in strukturirano okolje ter jasne zahteve glede nalog in postopkov.
  - *Tehnološke vede*: Pri teh raziskovancih nismo identificirali močnejših nagnjenj, le srednje močno oligarhično dimenzijo in razmeroma nizko napoved uspeha pri iskanju informacij.

4.2 Povezave individualnih značilnosti in zaznav pomembnosti pomožnih funkcij ter preference vmesnika

Splošne zaznave pomembnosti pomožnih funkcij in preference vmesnika so bile zelo raznolike. Ugotovili smo namreč, da ni enotnega vzorca, temveč da se s posamezno zaznavo oziroma preferenco izrazijo posamezne dimenzije individualnih značilnosti.

Uporabniki z bolj holističnim pristopom k iskanju informacij so bolj cenili funkcijo hkratne uporabe več podatkovnih zbirk. Ta dimenzija je bile glede na naše rezultate povezana tudi z naravoslovno-matematičnim področjem. Zaporedni in reproduktivni pristop sta bila povezana z boljšim mnenjem o funkciji seznama izbranih zadetkov. Ti dve dimenziji sta bili prav tako povezani z naravoslovno-matematičnim področjem. Sklepali smo torej, da imata omenjeni dve funkciji večji pomen za raziskovance s tega področja. Poleg tega smo tudi ugotovili, da so se raziskovanci, za katere seznam izbranih zadetkov ni bil pomemben, nagibali k internalni dimenziji, ta pa je bila značilna za družboslovce. To nam je še dodatno potrdilo, da je omenjena funkcija pomembnejša naravoslovcem – matematikom. Analiza je še pokazala, da raziskovanci s področja družboslovja cenijo funkcijo zgodovina poizvedovanja. Zaznavanje slovarjev polja, glede na naše rezultate, sicer ni bilo povezano s stroko, identificirali pa smo povezavo z anarhičnim stilom mišljenja pri iskanju informacij. Zanj je značilen naključen, nesistematičen pristop k iskanju informacij, nekonformističnost in neobičajna ustvarjalnost.

Takšni rezultati za nas pomenijo, da bi bilo mogoče načrtovanje oziroma realizacijo pomožnih funkcij do neke mere prilagoditi preferencam ciljne populacije sistemov za poizvedovanje, zlasti kadar gre za disciplinarno zasnovane sisteme.

Nekatere individualne značilnosti so bile povezane tudi s preferenco vmesnika. Uporabniki, ki jim je bil najbolj všeč vmesnik sistema Science Direct, so izražali nižjo nagnjenost k dimenziji neuspeha pri iskanju informacij. Te sicer ni bilo mogoče povezati s stroko, vendar vemo, da je negativno povezana z dimenzijo napovedi uspeha pri iskanju informacij – nižja ko je, boljša je napoved uspeha. Za slednjo pa smo ugotovili (enako ugotavlja tudi Peklaj, 1995), da jo je mogoče povezati z naravoslovno-matematičnim področjem. Preferenco vmesnika Science Direct je torej mogoče povezati z naravoslovno-matematičnim področjem. Obratno smo ugotovili za tiste raziskovance, ki so preferirali vmesnik sistema Proquest Direct; zanje je bila značilna precej močnejše izražena dimenzija neuspeha pri iskanju informacij. Že Peklajeva (1995), pa tudi naši rezultati, so pokazali, da so takšne vrednosti značilne za tehnološke vede.

4.3 Povezave individualnih značilnosti in zaznav uporabniške prijaznosti posameznega vmesnika

Pri interpretaciji rezultatov smo upoštevali značilnosti vsakega od vmesnikov, kot jih je ugotovila ekspertna študija (Vilar in Žumer (2005) ter Vilar (2007)) in smo jih na kratko povzeli tudi na začetku metodološkega dela v tem članku. Delali smo torej s tremi različnimi vmesniki, od katerih je bil eden zasnovan razmeroma tradicionalno in precej bogat z informacijami, drugi je bil preprostejši in je izrazito spominjal na spletne iskalnike, tretji pa po svojih značilnostih ni zelo izstopal.

Glede zaznav zahtevnosti navigacije smo ugotovili povezave le z vmesnikom, podobnim spletnim iskalnikom. Bolj hierarhični posamezniki, ki so glede na naše rezultate pripadali naravoslovno-matematičnemu področju ali humanistiki, so navigacijo v tem vmesniku zaznavali kot preprostejšo. Podobno so zaznavali tudi raziskovanci z boljšo usmerjenostjo v iskanje smisla in pomena pri iskanju informacij, ki so, glede na naše rezultate, pripadali bodisi naravoslovno-matematičnemu bodisi družboslovnemu področju.

V kompleksnejšem vmesniku so se bolj znašli bolj eksterjalni posamezniki, kajti izbiro akcij so zaznavali kot preprostejšo. Bolj monarhični raziskovanci so zaznavali funkcije kot primernejše za njihove naloge. Obe nagnjenji smo v analizi povezali z naravoslovno-matematičnim področjem, zato smo sklepali, da tak vmesnik bolj ustreza tem raziskovancem.

Kompleksnejši in bolj tradicionalni vmesnik se je tudi glede ustreznosti funkcij zdel primernejši bolj monarhičnim raziskovancem, oziroma takim z naravoslovno-matematičnega področja. Bolj oligarhični raziskovanci – po naših re-

zultatih lahko sklepamo, da najbolj verjetno družboslovci – pa so glede te značilnosti kot ustrežnejšega zaznavali preprostejši vmesnik, ki je spominjal na spletne iskalnike.

Razporeditev elementov v kompleksnejšem, bolj tradicionalnem vmesniku je bila bolj vseč raziskovancem z močnejšim zaporednim pristopom k iskanju informacij in integrativno hemisferično usmeritvijo (uravnoveženim delovanjem obeh hemisfer). Oboje je bilo povezano tudi z naravoslovno-matematičnim področjem. Nasprotno so raziskovanci, za katere je bila značilna močnejša nagnjenost k zakonodajnemu stilu mišljenja pri iskanju informacij, glede na rezultate pa so pripadali družboslovju in humanistiki, menili, da razporeditev ni tako ustrezna. V preprostejšem vmesniku je bilo zaznavanje tega elementa pozitivno povezano z internalnim stilom mišljenja, ki je bil prav tako značilen za humaniste in družboslovce. Razporeditev v tretjem, najmanj izrazitem vmesniku, so kot neustrezno ocenjevali bolj celostni raziskovanci, tj. tisti s področja naravoslovja in matematike.

Povezave z oblikovanjem smo identificirali predvsem v drugem, enostavnejšem vmesniku. Boljše mnenje o njem je bilo pozitivno povezano z zakonodajnim, negativno pa s presojevalnim in hierarhičnim stilom mišljenja pri iskanju informacij. Zanimivo pa je, da so bile vse tri dimenzije povezane z družboslovjem in humanistiko in so si torej te zaznave nekoliko nasprotujoče.

Bolj raznolike so bile povezave z zaznavami količine informacij na zaslonu. V tradicionalnem, bolj kompleksnem vmesniku so bolj monarhični in hierarhični uporabniki pogosto zaznavali preveliko količino informacij. Prva dimenzija je bila povezana z družboslovjem, druga pa z naravoslovjem, matematiko in humanistiko. Vse tri največje skupine uporabnikov so torej zaznavale podobno. Povezav z zaznavami premajhne količine informacij ni bilo, kar seveda ni presenetljivo. V drugih dveh vmesnikih je bilo pogostejše zaznavanje prevelike količine informacij povezano z močnejšim nagnjenjem k iskanju smisla in pomena pri iskanju informacij, višjimi vrednostmi napovedi uspeha pri iskanju informacij in močnejšo desnohemisferično usmerjenostjo. Vse te dimenzije so bile povezane tako z naravoslovno-matematičnim kot z družboslovnim področjem. Nasprotno pa je bilo pogostejše zaznavanje premajhne količine informacij povezano z bolj eksternalnimi in anarhičnimi uporabniki ter tistimi z bolj izraženimi negativnimi dimenzijami pristopov k iskanju informacij (neuspešni pristop, nižja elastičnost, nižja napoved uspeha). Vse te dimenzije so bile izražene pri pripadnikih humanistike, biomedicine in tehnoloških ved.

Ne glede na kompleksnost prvega vmesnika smo ugotovili, da uporabniki večinoma niso zaznavali, da jim ta ne bi nudil informacij ob pravem času. V drugih dveh vmesnikih se je pokazalo, da so uporabniki, ki so pogosto pogrešali pravočasne informacije, izražali nižjo usmerjenost k iskanju smisla in pomena pri

iskanju informacij. Že Peklajeva (1995), pa tudi naši rezultati kažejo, da gre pri tem večinoma za uporabnike, ki prihajajo s tehnološkega področja. Nasprotno so uporabniki, bolj usmerjeni v iskanje smisla in pomena pri iskanju informacij, ki so glede na naše rezultate pripadali naravoslovno-matematičnemu področju, zaznavali, da so bile informacije dostopne ob pravem času.

5 Zaključki

5.1 Kaj naše ugotovitve pomenijo za načrtovanje uporabniških vmesnikov disciplinarnih sistemov za poizvedovanje?

Iz naših ugotovitev, ki jih v zaključku na kratko povzemamo, je mogoče zaključiti, da lahko na podlagi identificiranih povezav individualnih značilnosti in zaznav uporabniške prijaznosti okvirno ocenimo, kateri vidiki uporabniške prijaznosti so pomembni uporabnikom z določenega strokovnega področja. Tovrstne ugotovitve so uporabne pri načrtovanju uporabniških vmesnikov, zlasti kadar gre za sisteme za poizvedovanje, namenjene posameznim strokovnim področjem. Potrebno je seveda opozoriti, da gre pri naši študiji le za poskus tovrstnega preučevanja, zato so pred trdnimi zaključki potrebne dodatne študije.

Za raziskovance z naravoslovno-matematičnega področja smo ugotovili, da se glede zaznav in preferenc izrazito razlikujejo od vseh ostalih skupin. Izražali so namreč najbolj jasno oblikovana stališča glede večine elementov. Med pomožnimi funkcijami je zanje najpomembnejši seznam izbranih zadetkov – vseh jim je torej, da lahko oblikujejo lasten seznam zadetkov in z njim upravljajo (shranijo, natisnejo, pošljejo po e-pošti). Iz tega izhaja, da jim ustreza, da delajo z več zadetki naenkrat. Prav tako radi delajo z več podatkovnimi zbirkami hkrati, ustreza jim tudi, da imajo na voljo informacije o ponujenih zbirkah. Kontrolo nad zbirkami torej postavljajo v ozadje in raje izkoristijo širše možnosti poizvedovanja. Obrazec za poizvedovanje jim ugaja, če je zasnovan razmeroma tradicionalno, z več iskalnimi polji in kontrolo nad logičnimi operatorji. Delo z zadetki se jim zdi najbolj ustrezno, kadar imajo na voljo bolj podroben kratki format in informacije o dostopnih formatih celotnega besedila. Radi vidijo, da lahko izbirajo, kako bodo izvedli določeno akcijo. Ne moti jih razmeroma kompleksna postavitev in večje število elementov na zaslonu, tolerirajo večjo količino informacij.

Preference družboslovcev so bile drugačne in tudi manj jasno izražene. Med pomožnimi funkcijami najbolj cenijo zgodovino poizvedovanja; ustreza jim torej, da imajo nadzor nad prejšnjimi poizvedbami. Raje delajo s posameznimi zadet-

ki, saj jim pomožna funkcija za oblikovanje seznama izbranih zadetkov ne pomeni veliko. Iskalni obrazec se jim zdi najustrežnejši, kadar obsega le eno iskalno polje, v katerem lahko oblikujejo poizvedbe na čim preprostejši način, brez podrobne uporabe poizvedovalnih tehnik, operatorjev ipd. Prednost dajejo uporabi grafičnih elementov in izražajo večjo občutljivost na količino in razporeditev elementov in informacij na zaslonu.

Humanisti so bili glede na preference pravzaprav blizu družboslovcem. V največjem številu primerov sta jim najbolj ustrezala oba enostavnejša vmesnika. Nista jim bila vseč niti tradicionalen iskalni obrazec niti podrobnejši kratki format zadetkov. Prednost so dajali grafičnim elementom, preprosti postavitvi in manjši količini informacij na zaslonu. Glede pomožnih funkcij niso imeli preferenc.

Za drugi dve skupini raziskovancev, biomedicine in tehnologe, smo ugotovili, da nam premajhno število raziskovancev žal ni omogočalo oblikovanja zanesljivih zaključkov. Lahko pa rečemo, da so bili uporabniki s področja naravoslovja in matematike, ki so bili druga največja skupina raziskovancev, brez dvoma najzahtevnejši v svojih preferencah in zaznavah tako glede funkcionalnosti kot tudi vizualne podobe vmesnika. Opazili smo tudi, da so družboslovci in delno tudi humanisti precej jasno izražali značilnosti t. i. "Google generacije" (Fast in Campbell, 2004), saj so preferirali vmesnike, podobne spletnim iskalnikom, ki za razmeroma uspešno delo ne zahtevajo podrobnega znanja poizvedovanja. Glede dela z zadetki so sicer vsi uporabniki imeli enake preference glede načinov dela z zadetki, vendar so bili naravoslovci – matematiki znova bolj zahtevni – prednost so dajali delu s pomožno funkcijo (seznam izbranih zadetkov) in delali z več zadetki hkrati.

5.2 Kje so naši rezultati lahko še uporabni?

Preučevanje individualnih razlik se je v zadnjih letih močno uveljavilo v študijah poizvedovanja in premaknilo center pozornosti s skupin uporabnikov na posameznika. Vendar pa naša študija kaže, da je vključevanje individualnih razlik uporabno tudi, kadar želimo preučevati dobro definirane skupine uporabnikov.

Vsekakor lahko obstajajo tudi drugi razlogi za razlike med uporabniki (npr. starost, spol, izkušnje, izobrazba, mentalni modeli). Pred oblikovanjem trdnih zaključkov, s katerimi bi vplivali na načrtovanje sistemov za poizvedovanje, je poleg teh dejavnikov zagotovo potrebno preučiti še druge skupine uporabnikov, drugačne vmesnike in druge modele individualnih značilnosti. S svojo študijo nakazujemo eno izmed možnih raziskovalnih smeri.

Posredno so lahko naši rezultati uporabni tudi za druga področja, npr. izobraževanje in usposabljanje uporabnikov, nabavo in oglaševanje. Razlike med uporabniki so zanimive za načrtovanje tako formalnega kot permanentnega izobraževanja. Prav tako pomembne so informacije o pomenu določene funkcije ali elementa za uporabnike z določenega področja, o razlogih za njeno uporabo ali neuporabo, saj to vpliva ne le na načrtovanje vmesnika temveč tudi na načrtovanje in izvedbo izobraževanja in ne nazadnje tudi oglaševanja. Slednje se nanaša tako na knjižnice, ki tovrstne sisteme nabavljajo in posredujejo, kot tudi na njihove proizvajalce. Preference uporabnikov so namreč pomembne obojim, da lahko sprejemajo ustreznejše odločitve pri načrtovanju, nabavi in oglaševanju.

Podatke, zbrane v naši študiji, je mogoče v bodoče uporabiti tudi za preučevanje drugih vidikov. Zlasti digitalne posnetke lahko denimo preučimo z vidika postopkov pri poizvedovanju, uporabljenih iskalnih izrazov, časa za izvedbo določenih postopkov, povezave uporabniške prijaznosti in uspeha pri poizvedovanju (bodisi dejanskega bodisi le subjektivno zaznanega) ipd.

Z našo študijo vstopamo v izjemno široko in kompleksno raziskovalno področje in zavedamo se, da smo ustvarili le majhen kamenček v tem ogromnem mozaiku. Vendar pa se nadajamo, da smo z vsakim takim prispevkom korak bližje širšemu in boljšemu razumevanju človekovega dela s sistemi za poizvedovanje.

Literatura

1. Borgman, C. L. (1989). All users of information systems are not created equal: an exploration into individual differences. *Information Processing & Management*, 25 (3), 237–251.
2. Borgman, C. L. (2003) Designing digital libraries for usability. V A. Peterson Bishop, N. Van House in B. Battenfield (Ur.), *Digital library use: social practice and evaluation* (str. 85–118). Cambridge, Massachusetts, London: MIT.
3. Entwistle, N. & Ramsden, R. (1983). *Understanding student learning*. London: Croom Helm, 1983.
4. Fast, K. V. & Campbell, D. G. (2004). "I still like Google": university student perceptions of searching OPACs and the Web. *Proceedings of the 67th ASIS&T Annual Meeting*, 41, 138–146.
5. Ford, N., Wilson, T. D., Foster, A., Ellis, D. & Spink, A. (2002). Information seeking and mediated searching. Part 4. Cognitive styles in information seeking. *Journal of The American Society for Information Science and Technology*, 53 (9), 728–735.

6. Heinström, J. (2000). The Impact of Personality and Approaches to Learning on Information Behaviour, *Information Research*, 5 (3). Pridobljeno 2. 12. 2003 s spletne strani <http://InformationR.net/ir/5-3/paper78.html>
7. Heinström, J. (2003). Five personality dimensions and their influence on information behaviour. *Information Research*, 9 (1). Pridobljeno 15. 12. 2003 s spletne strani <http://informationr.net/ir/9-1/paper165.html>
8. Heinström, J. (2006). Broad exploration or precise specificity: Two basic information seeking patterns among students. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 57 (11), 1440-1450.
9. Kolb, D. A. (1981). Learning styles and disciplinary differences in today's students and their needs. V Chickering, A., Havighurst, R. (Ur.), *The modern American College* (str. 232-255). San Francisco, Jossey-Bass.
10. Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: experience as a source of learning and development*. Englewood Cliffs, NJ, Prentice-Hall.
11. Marentič - Požarnik, B. (1990). Za pluralizem modelov spoznavanja, raziskovanja in delovanja v pedagoških znanostih. *Sodobna pedagogika*, 1/2, 114.
12. Marentič - Požarnik, B. (1995). Kako različni učni stili, pristopi in strategije študentov vplivajo na njihovo študijsko uspešnost. V B. Marentič - Požarnik, L. Magajna in C. Peklaj (Ur.), *Izziv raznolikosti: stili spoznavanja, učenja, mišljenja*. Nova Gorica, Educa.
13. Nielsen, J. (1999). *Designing the Web usability: the practice of simplicity*. Indianapolis: New Riders Publishing.
14. Palmer, J. (1991a). Scientists and information. I. Using cluster analysis to identify information style. *Journal of Documentation*, 47 (2), 105-129.
15. Palmer, J. (1991b). Scientists and information. II. Personal factors in information behaviour. *Journal of Documentation*, 47 (3), 254-275.
16. Peklaj, C. (1995). Učni stili in hemisferičnost. V B. Marentič - Požarnik, L. Magajna in C. Peklaj (Ur.), *Izziv raznolikosti: stili spoznavanja, učenja, mišljenja* (str. 171-178). Nova Gorica, Educa.
17. Shneiderman, B. (1998). *Designing the user interface. Strategies for effective human-computer interaction*. 3rd ed. Reading (Mass.): Addison Wesley.
18. Sternberg, R. J. (1988). Mental self government: a theory of intellectual styles and their development. *Human Development*, 31, 197-224.
19. Sternberg, R. J. (1997). *Thinking styles*. Cambridge: Cambridge University Press.
20. Tenopir, C. (2003). Information metrics and user studies. *Aslib Proceedings*, 55 (1/2), 13-17.

21. Torrance, E. P. (1983). Hemisphericity and creative functioning. *Journal of Research and Development in Education*, 15 (3), 29–37.
22. Torrance, E. P. (1987). Some evidence regarding development of cerebral lateralization. *Perceptual and Motor Skills*, 64, 261–262.
23. Torrance, E. P., Reynolds, C.R. & Ball, O. E. (1977). Your style of learning and thinking, forms A and B: preliminary norms, abbreviated technical notes, scoring keys, and selected references. *Gifted Child Quarterly*, 21, 563–573.
24. Vilar, P. (2007). *Vrednotenje in načrtovanje uporabniških vmesnikov sistemov za poizvedovanje na osnovi proučevanja vedenja pri poizvedovanju : doktorska disertacija : s prilogami na CD-ROM-u*. V Ljubljani: Filozofska fakulteta.
25. Vilar, P. & Žumer, M. (2005). Comparison and evaluation of the user interfaces of e-journals. *Journal of Documentation*, 61 (2), 203–227.
26. Vilar, P. & Žumer, M. (2008a). Uporabniški vmesniki sistemov za poizvedovanje in uporabniška prijaznost. *Knjižnica*, 52 (1), 41–61.
27. Vilar, P. & Žumer, M. (2008b). Poizvedovanje in individualne razlike. *Knjižnica*, 52 [v postopku objave].
28. Xie, H. & Cool, C. (2000). Ease-of-use versus control: an evaluation of web and non-web interfaces of online databases. *Online Information Review*, 24 (2), 102–115.

Doc. dr. Polona Vilar je zaposlena kot predavateljica na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani.

Naslov: Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: polona.vilar@ff.uni-lj.si

Izr. prof. dr. Maja Žumer je zaposlena kot predavateljica na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani.

Naslov: Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: maja.zumer@ff.uni-lj.si

VIZUALIZACIJA INFORMACIJ V SISTEMIH ZA POIZVEDOVANJE

Tanja Merčun
Maja Žumer

Oddano: 10. 9. 2008 – Sprejeto: 25. 9. 2008

Pregledni znanstveni članek

UDK 025.4.036:001.818

Izvleček

Članek podaja pregled področja vizualizacije informacij, pri čimer se osredotoča na njegovo uporabo v sistemih za poizvedovanje. Predstavljeni so temelji vizualizacije informacij in razlogi, ki napeljujejo k uporabi vizualizacije tudi v sistemih za poizvedovanje. Ob tem je predstavljena izbira prave vizualizacijske tehnike, za boljšo ponazoritev pa je prikazanih nekaj primerov uporabe. Posebna pozornost je posvečena problemom evalvacije in dosedanjim rezultatom implementacije vizualizacije v sistemih za poizvedovanje. Čeprav študije ne dokazujejo, da bi bilo poizvedovanje bolj uspešno z uporabo vizualizacije, se zdi, da raziskovalci še vedno verjamejo v moč in prednosti vizualizacije in vztrajajo pri iskanju tehnike, ki bi to dokazala. Avtorici zaključujeta, da s spremembami na spletu in napredkom sistemov za poizvedovanje morda šele prihaja čas za vizualizacijo informacij, ki bo izpolnila dolgoletna pričakovanja.

Ključne besede: vizualizacija informacij, informacijski sistemi, poizvedovanje, tehnike, evalvacija

Review article

UDC 025.4.036:001.818

Abstract

The paper brings an overview of information visualization field, concentrating on its application to information retrieval systems. It presents the basis of information visualization and the reasons that implicate the use of visualization in information retrieval.

MERČUN, Tanja; MAJA ŽUMER. Information visualisation in information retrieval systems. Knjižnica, Ljubljana, 52(2008)2–3, p. 95–114

val systems. It also discusses the selection of the right visualization technique and portrays some examples of visualization. Special attention is given to evaluation problems and results of information retrieval visualizations that were made so far. Even though studies have not proved information retrieval to be more successful with the use of visualization, it seems that researchers still believe in the power and the advantages of visualization and continue to look for a technique that would prove that. The authors conclude that with the changes on the web and the progress made in information retrieval systems, the time for visualization that would live up to its expectations might only be coming.

Key words: information visualization, information retrieval systems, information retrieval, techniques, evaluation

1 Uvod

Podatki na internetu, v online katalogih, digitalnih knjižnicah in drugih sistemih za poizvedovanje rastejo z eksponentno hitrostjo, povečuje pa se tudi število njihovih uporabnikov. Vsak izmed njih prihaja v interakcijo s podatki z drugačnim predznanjem, sposobnostmi, potrebami in pričakovanji, zaradi česar je postalo njihovo učinkovito in uspešno izkoriščanje ter raziskovanje pomembna tematika (Zhang, 2008). V tradicionalnih sistemih za poizvedovanje je seznam rezultatov omejen in linearen, povezave in odnosi med dokumenti so redko predstavljani, okolje pa ne ponuja interaktivnih mehanizmov, ki bi uporabnikom omogočili brskanje. Tako je velik finančni in časovni vložek pogosto zapravljen, saj so možnosti za pravo interakcijo še vedno preveč omejene. S tem ko ne uspejo priskrbeti dobre predstavitve tega, kar v resnici vključujejo, sistemi zapravljajo čas uporabnikov in povečujejo njihovo frustracijo nad sistemom (Gelernter, 2007). Mnogi avtorji menijo, da prav vizualizacija informacij predstavlja rešitev opisanih problemov.

Da ugotovimo, kako bi vizualizacija informacij lahko pomagala uporabnikom pri poizvedovanju, pa je potrebno tako dobro razumevanje oblikovanja sistemov za poizvedovanje, prostorskih karakteristik informacijskega prostora, značilnosti brskanja in oblikovanja poizvedb kot tudi uporabnikovih kognitivnih procesov pri iskanju informacij (Song, 2000; Zhang, 2008).

2 Opredelitev vizualizacije informacij

Čeprav se izraz »vizualizacija informacij« prvič pojavi šele leta 1989, Card et al. (1999) začetke področja postavljajo v drugo polovico sedemdesetih let, ko Tu-

ckey (1977) predstavi vizualizacijo kot način za odkrivanje zakonitosti v podatkih in s tem preseže dotedanjo sliko vizualizacije kot zgolj grafične predstavitev podatkov.

Najbolj znana definicija opredeljuje vizualizacijo informacij kot »uporabo računalniško podprte, interaktivne, grafične predstavitev podatkov za podporo kognicije« (Card et al., 1999). Med novejšimi prispevki na področju Keim et al. (2006) opredelijo vizualizacijo informacij kot »komunikacijo relevantnih abstraktnih¹ podatkov preko uporabe vizualnega vmesnika«, Zhang (2008) pa kot »proces pretvarjanja podatkov, informacij in znanja v grafične predstavitev za podporo nalog, kot so analiza in raziskovanje podatkov, razlaga informacij, napovedovanje trendov, zaznavanje vzorcev ipd.«. Library Technology Reports (Eden, 2005) v svoji številki na temo vizualizacije podaja še nekatere aktualne opise vizualizacije informacij, kot so »transformacija abstraktnih podatkov v vizualno predstavitev, ki jo uporabnik enostavno razume«, »visoko učinkovit način, s katerim možgani neposredno dojemajo podatke in odkrivajo znanje znotraj njih« ali »vizualna predstavitev podatkov in njihovih odnosov«. Vse definicije nakazujejo, da je glavni namen vizualizacije informacij ustvarjanje modelov, ki uporabnikom pomagajo izboljšati njihove kognitivne sposobnosti, kot sta zaznavanje in razumevanje abstraktnih podatkov ter jim tako omogočijo vpogled, odkrivanje, snovanje odločitev in razlago (Card et al., 1999).

2.1 Vizualizacija in kognicija

Card et al. (1999) svojo trditev, da vizualizacija podpira kognicijo, utemeljujejo s študijo Larkina in Simona (1987), ki ilustrira razloge, zakaj je vizualizacija lahko učinkovita pri razumevanju podatkov. Tudi drugi avtorji (npr. Gelernter, 2007; Zhang, 2008; Hearst, 1999; Hawkins, 1999) pišejo, da ljudje hitreje in bolj učinkovito dojemamo vizualno kot besedilno ali katerokoli drugo predstavitev. Vizualizacija naj bi razbremenila delovni spomin za pomembnejše delo, kot je npr. presojanje informacij v bazi, hitrejšo procesiranje in boljša razpoznavna vzorcev, struktur in zakonitosti, kot so npr. gruče, osamelci, trendi in relacije med spremljivkami (Leban, 2007; Shneiderman, 2002).

Da zagotovimo učinkovito in uspešno komunikacijo in interakcijo, mora biti vizualna predstavitev narejena tako, da tudi v resnici olajša posameznikov kog-

---

¹ Vizualizacijo v osnovi delimo na znanstveno vizualizacijo in vizualizacijo informacij. Medtem ko je primarna naloga znanstvene vizualizacije zvesta upodobitev resničnih objektov (npr. molekul ali vremenskih vzorcev), se vizualizacija informacij ukvarja z upodobitvijo abstraktnih informacij, za katere pogosto ne obstaja nobena predstavitev v fizičnem svetu. V prispevku se bomo osredotočili zgolj na slednjo.

nitivni proces, saj slabo oblikovan prikaz lahko ne le obremeni uporabnika pri iskanju, ampak moti tudi njegov proces poizvedovanja (Zhang, 2008). Takšna vizualizacija od uporabnika zahteva več časa in energije za procesiranje in razumevanje ter tako izgubi svoj namen. Koshman (2005) pri tem opozarja, da pravzaprav vsaka vizualizacija (dobra ali slaba) predstavlja določeno kognitivno breme s svojim pripenjanjem pomena simbolom, oblikam, ureditvi in vizualnim podobam.

2.2 Vizualna analitika

Ko govorimo o analiziranju podatkov s pomočjo vizualizacije, pravzaprav govorimo že o področju t. i. vizualne analitike. Keim et al. (2006) ločijo vizualno analitiko kot posebno disciplino, ki se je razvila iz vizualizacije, in jo opišejo kot znanost analitičnega mišljenja, ki je podprta z interaktivnim vizualnim vmesnikom in tako predstavlja preplet vizualizacije, človeških faktorjev in analize podatkov. Vizualizacija informacij in vizualna analitika imata kar nekaj skupnih področij in med njima ni jasnega konsenza glede delitve mej. Načeloma lahko rečemo, da se vizualizacija informacij bolj ukvarja s strukturo abstraktnih podatkov, vizualna analitika pa se posveča razumevanju, interpretaciji in sklepanju na podlagi teh vizualnih predstavitev.

3 Pomen vizualizacije pri poizvedovanju

Vizualizacijo v sistemih za poizvedovanje lahko opišemo kot segment uporabniškega vmesnika, kjer je osnovni način prikaza grafičen in prinaša vizualno strukturo iskanja in prikaz odnosov med predmeti (Song, 2000), poizvedovalna vizualizacija pa je sestavljena iz dveh delov: vizualne prezentacije informacij in vizualnega poizvedovanja (Zhang, 2008).

Med raziskovalci se že dalj časa pojavlja zanimanje za vizualizacijo dokumentov, zbirk in rezultatov poizvedovanja, saj naj bi uporaba vizualizacijskih tehnik predstavljala rešitev za določene omejitve tekstovnih sistemov (Newby, 2002). Raziskovalci moč vizualizacije vidijo predvsem v tem, da predstavlja naravno platformo za brskanje (Zhang, 2008; Gelernter, 2007), kot tudi orodje, ki lahko pomaga uporabnikom izboljšati iskalni proces (Koshman, 2004; Newby, 2002). Vizualizacija znotraj sistema za poizvedovanje naj bi omogočila, da se razširi uporabnikovo obzorje pri formuliranju poizvedb in pri učinkovitem pregledovanju rezultatov, s tem pa uporabnik dobi večji nadzor nad samim procesom poizvedovanja. Vizualiziran pristop naj bi, teoretično, pokazal tudi skrite odnose med

priklicanimi dokumenti, podpiral boljše razumevanje podobnosti in različnosti ter omogočal hitrejšo sodbo o relevantnosti.

Song (2000) tudi bolj natančno našteva možnosti, ki bi jih v sistemih za poizvedovanje lahko vizualizirali. Naj izpostavimo le nekatere:

- zgodovina iskanja uporabnikov s podobnimi poizvedbami;
- povezave med dokumenti, izrazi in poizvedbami – vizualiziran prostor, ki omogoča uporabniku, da raziskuje s pomočjo brskanja;
- vizualizacija klasifikacijskih shem in tezavrov;
- vizualizacija kot pomoč pri razvrščanju glede na relevantnost.

Ob vsem tam pa se seveda pojavljajo opozorila, da je potrebno hipotetično uporabnost vizualizacije v sistemih za poizvedovanje potrditi tudi z znanstvenimi raziskavami, o čemer bomo govorili v enem od naslednjih poglavij.

3.1 Izbira vizualizacije

Kreiranje ali že sama izbira primerne vizualizacije ni lahka naloga. Podatki, vizualizirani v sistemih za poizvedovanje, so kompleksni, abstraktni in večdimenzionalni, odnosi med njimi pa zapleteni in prepleteni, zato je izbira primerne prikaza in prostorske strukture prvi pogoj za oblikovanje. Postavlja pa se vprašanje, na kakšen način bomo grafično in prostorsko prikazali podatke, da bo uporabnik dobil kar največ relevantnih podatkov na razumljiv način in da bo upravljanje s podatki lažje. Obstaja veliko različnih načinov transformacije podatkov v smiselno vizualizacijo in ni jasno, kateri izmed njih je najboljši (Keim et al., 2006). Gelernter (2007) ugotavlja, da v literaturi ni prisotnih razlag, zakaj izbrati določeno vizualizacijo in ne katere druge. Ob tem se tudi sprašuje, ali je ena oblika boljša od druge in če je, ali je tako v vseh okoliščinah ali le pri nekaterih uporabniških skupinah oziroma pri določenem tipu podatkov.

Vizualizacija informacijskega prostora zahteva transformacijo nefizičnih v fizične in prostorske komponente (Heo in Hirtle, 2001) in mora temeljiti na dobrem razumevanju tipa in prikaza podatkov (Song, 2000). Lahko rečemo, da gre za proces izbire glavnih atributov za predstavitev, vzpostavljanje semantičnega okvirja za prikazane podatke, organizacijo informacij, zrcaljenje podatkov na strukturo in sintetiziranje značilnosti iskanja, podatkov in odnosov na vizualni prostor (Zhang, 2008). Najboljše rešitve pri poizvedovanju bi morale biti intuitivne in služiti tako mladim kot starejšim, izkušenim in neizkušenim, ne glede na jezik, ki ga govorijo.

3.2 Vizualizacijske tehnike

V literaturi lahko zasledimo celo vrsto različnih tehnik vizualizacije, med katerimi lahko izbirajo oblikovalci in načrtovalci sistemov za poizvedovanje. Na tem mestu jih zaradi obsežnosti samega področja ne bomo natančneje opisovali, bi pa na kratko izpostavili kategorizacije, ki prikazujejo različne vidike vizualizacije.

Strokovnjaki, ki so poskušali kategorizirati dimenzionalne aspekte v vizualizaciji informacij, so v osnovi ločili med sedmimi ali osmimi tipi vizualizacije (Eden, 2005): 1D, 2D, 3D, multi-dimenzionalna in časovna vizualizacija, drevesa, mreže in delovni prostor. Pojavljajo pa se tudi druge kategorizacije, kot na primer razdelitev na štiri tipe (hierarhična, mrežna in razpršena vizualizacija ter zemljevid), delitev na statično in dinamično vizualizacijo (Card, 1996) ali delitev glede na strategije, potrebne za vizualen prikaz. Med slednjimi sta Heo in Hirtle (2001) določila:

- tehniko ukrivljanja: sem spada t. i. tehnika ribjega očesa, ki izpostavi enega ali dva dela pogleda. Prikaže torej podrobnosti, medtem ko so druga področja zmanjšana in manj podrobna.
- tehniko približevanja: približa del, ki je zanimiv, vendar v nasprotju s tehniko ukrivljanja ne popači slike, ampak razmerja ostanejo po približevanju enaka, kot so bila pred tem.
- tehniko razširjanja pregleda: prikaže več ravni informacij z uporabo razširjene drevesne strukture.

3.3. Primeri vizualizacij

Vse od konca 80. let lahko spremljamo gradnjo in testiranje raznovrstnih vizualizacij, ki pa so v večini primerov ostale na ravni prototipov. Tudi danes, ko splet, razvoj tehnologije in širokopasovne povezave odpirajo povsem nove možnosti, vizualizacija še vedno predstavlja izjemo in ne pravilo. Na tem mestu bomo s slikovnim gradivom prikazali nekatere izmed tradicionalnih vizualizacijskih tehnik in nekaj primerov vizualizacij, ki jih trenutno najdemo na spletu.

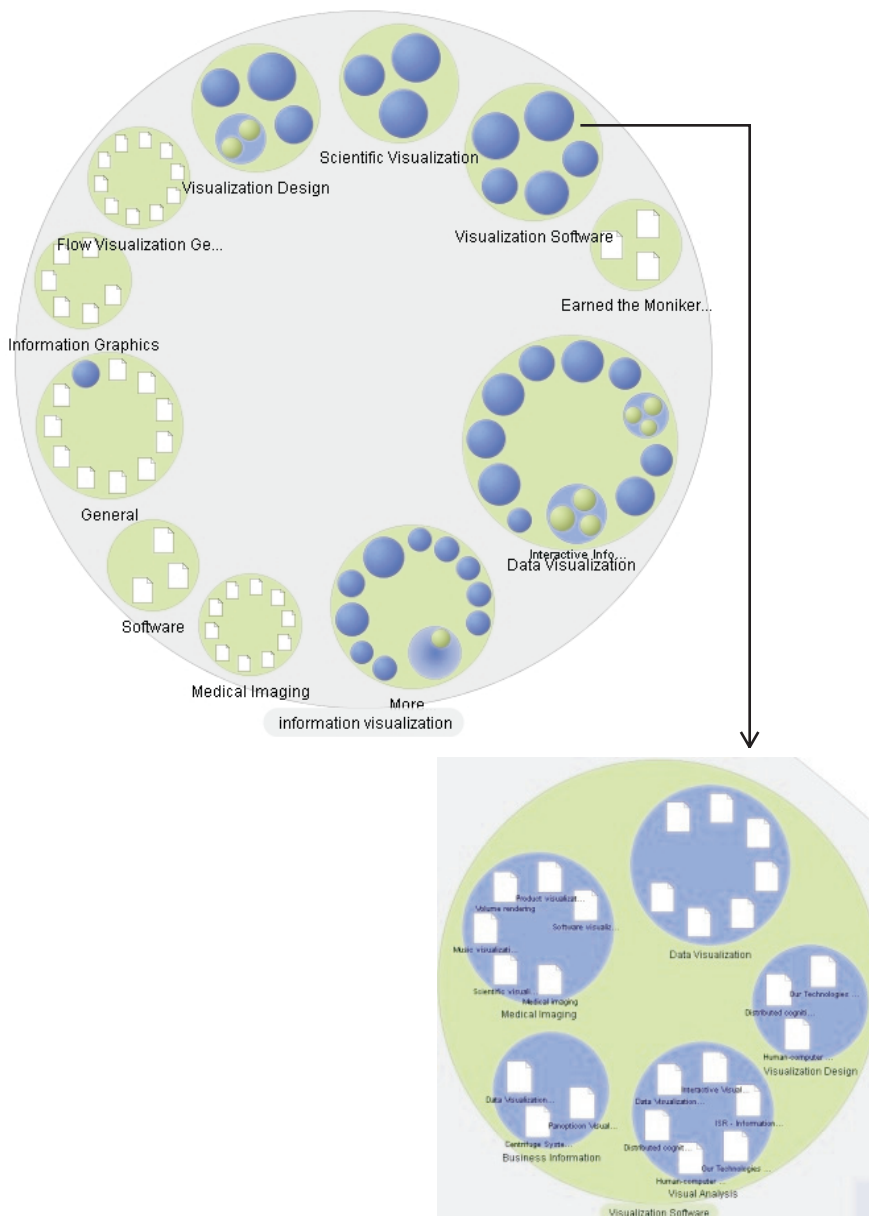
Slika 1 prikazuje orodji za brskanje v obliki hiperboličnega drevesa, ki dajeta možnost hierarhičnega prikaza velike količine podatkov in vozlišč, uporabnik pa poleg celovitega pregleda dobi tudi možnost natančnejšega prikaza okolice izbrane točke².

2 *Prikazovanje podatkov znotraj hiperboličnega drevesa je mogoče preizkusiti na spletni strani <http://ucjeps.berkeley.edu/map2.html>*

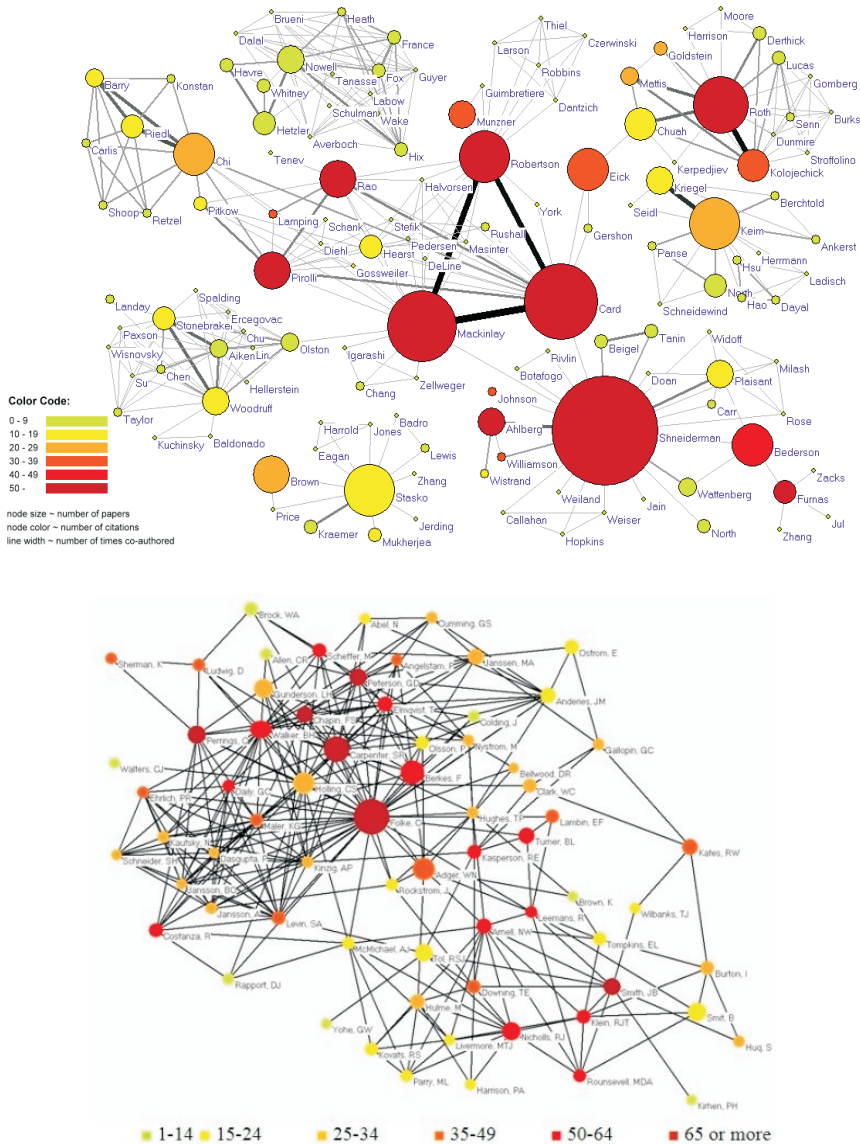

Med hierarhične vizualizacije spada tudi eden izmed redkih aktivnih vizualnih iskalnikov – Grokker (slika 3).

Slika 3: Iskalnik Grokker (www.grokker.com) rezultate združuje v kategorije in podkategorije, ki se s klikom uporabniku približajo in mu dajo podrobnejši prikaz.

V primeru, da so odnosi kompleksnejši od preproste hierarhične strukture, se za prikaz uporablja mrežna vizualizacija (slika 4), ki jo pogosto srečamo pri prikazih socialnih povezav, povezav med dokumenti na spletu ali bibliometričnih analizah.

Slika 4: Primera mrežne vizualizacije bibliometričnih analiz, oba narejena s slovenskim programom Pajek⁵ (zgoraj – Ke et al., 2004, spodaj – Janssen, 2007).

⁵ Več o programu na: <http://pajek.imfm.si/doku.php>

Mrežno vizualizacijo lahko najdemo tudi v tezavrih (slika 5) in drugih kontroliranih slovarjih (slika 6), kjer različno oblikovane povezave pripovedujejo o relacijah med elementi.

Slika 5: Vizualni tezaver v 2D in 3D tehniki (www.visualthesaurus.com).

4 Evalvacija implementacij vizualizacije v sistemih za poizvedovanje

Domneva raziskovalcev in oblikovalcev vizualnih sistemov za poizvedovanje je, da so vizualne predstavitve intuitivne, omogočajo preprosto interpretacijo ter rešujejo nekatere pomanjkljivosti tradicionalnih sistemov za poizvedovanje, kot so težavno formuliranje poizvedb, omejeno brskanje, neinteraktivnost in skopost v prikazovanju odnosov. Vendar pa se ob tem postavlja vprašanje, ali so vizualni vmesniki resnično bolj učinkoviti od konvencionalnih tekstovnih in ali jih znajo ljudje sploh uporabljati?

Zdi se, da je pomembnost in uporabnost vizualnih vmesnikov zaradi njihove privlačnosti samoumevna, a raziskave kažejo, da vloga vizualizacije v sistemih za poizvedovanje še ni bila dokazana (Newby, 2002; Hearst 1999, 274). Med metodami za evalvacijo vizualizacije sta najpogosteje uporabljeni kontroliran eksperiment in študija uporabnosti (Park, 2006), raziskovalci pa pri evalvacijah opažajo različne probleme, ki otežujejo oceno resničnega stanja.

4.1 Problemi evalvacije

Chen (2006, 173) meni, da so empirične evalvacije vizualizacije informacij pogosto zasenčene z dejstvom, da načrtovalci razmišljajo bolj o tem, kaj se da narediti, in premalo o tem, kaj bi se moralo narediti. Za pridobivanje empiričnih podatkov je potrebnega veliko časa, iz podatkov pa je težko izpeljati zaključke zaradi variacij v značilnostih in motivaciji uporabnikov, kot tudi zaradi velikega obsega aktivnosti, ki so vključene v iskanje informacij (Hearst, 1999).

Newby (2002) našteje nekaj razlogov, zakaj evalvacija vizualnih vmesnikov sistemov za poizvedovanje predstavlja izziv:

- izdelava prototipnih sistemov, primernih za evalvacijo, je časovno potratna, pomembne značilnosti pa so lahko spregledane,
- medtem ko sistemi za poizvedovanje shranjujejo več tisoč ali več milijonov dokumentov, je takšen obseg dokumentov le redkokdaj dosežen v prototipnem sistemu,
- ljudje so navajeni nevizualnih vmesnikov, kar lahko postavi vizualne vmesnike v slabši položaj,
- meritve, ki jih tipično uporabljamo za merjenje delovanja sistema (npr. odziv in natančnost), se lahko pri tovrstni evalvaciji ne obnesejo najbolje.

Narejenih je bilo tudi nekaj primerjav rezultatov različnih študij, ki naj bi pokazale najpomembnejše trende v vizualizaciji sistemov za poizvedovanje. Julien et

al. (2008) so zaključili, da so sistemi preveč različni za pravo primerjavo, saj naloge med seboj niso primerljive, veliko študij podaja pomanjkljive podatke, opazne pa so tudi različne interpretacije tega, kaj naj bi vizualizacija informacij bila. Primerjava sistemov je otežena tudi zaradi uporabe zelo raznolikih metodologij (Koshman, 2006).

Zaradi otežene evalvacije sistemov pa imajo razvijalci aplikacij za vizualizacijo informacij le malo smernic, ki bi kazale, katere naloge pri poizvedovanju so najbolj primerne, da jih podpremo s posameznimi tehnikami za vizualizacijo. Julien et al. (2008) menijo, da to delno razloži, zakaj obstaja tako veliko prototipov in tako malo komercialnih aplikacij, ter pišejo, da so potrebne metode za evalvacijo, ki bi omogočile preoblikovanje prototipov v uporabne in zabavne produkte.

4.2 Rezultati študij

Newby (2002) je z analizo prototipnih sistemov poskušal ugotoviti, ali uporabniki zaznajo preprost 3D sistem kot uporaben. Rezultati analize nakazujejo, da lahko 3D predstavitev povzroči pri uporabnikih večjo zmedo kot 2D predstavitev, kljub temu pa so uporabniki s sistemom 3D lahko presojali o dokumentih in povezavah med njimi. Raziskava je tudi pokazala, da večina udeležencev ni intuitivno razumela delovanja vizualiziranega sistema, zaradi česar avtor zaključuje, da se morajo uporabniki naučiti konceptov vizualiziranega sistema, prav tako kot so se morali naučiti uporabljati Boolove operatorje in druge koncepte. Ta zaključek ni presenetljiv, saj tudi v vsakdanjem življenju poznamo težave, ki jih imajo nekateri posamezniki ob uporabi zemljevidov.

Tudi Perez in de Antonio (2004) na podlagi preteklih raziskav ugotavljata, da so 3D vmesniki za uporabnike sicer bolj privlačni, vendar manj učinkoviti pri iskanju posameznih dokumentov kot 2D ali tekstovni vmesniki, Newby (1993; cv: Koshman, 2005) pa poroča, da so testiranci dobro ocenili vizualizirane sisteme, vendar so imeli kljub temu rajši besedilne sisteme.

S primerjavo tekstovnih, 2D in 3D vmesnikov so se ukvarjali tudi Sebrechts et al. (1999). Ugotovili so, da 3D sistem predstavlja velik strošek in ga je težje osvojiti kot druge, pomembno vlogo pri dojetju vizualizacije pa igrajo tudi izkušnje uporabnika. Zaključili so tudi, da so za različne tipe iskanja primerni različni tipi vizualizacije. Ob tem se odpira vprašanje, kako dobre so bile 3D implementacije, torej ali so dejansko omogočale ogled z vseh strani, približevanje in oddaljevanje.

Heo in Hirtle (2001) sta prav tako analizirala, kako različne vizualizacije in obseg zajetih podatkov vplivajo na uporabnike in njihovo uspešnost pri iskanju. Pri raziskavi so uporabniki iskali s pomočjo treh vizualiziranih vmesnikov in vmesnikom brez vizualizacije. Rezultati pri uporabi vizualizacije niso bili nič boljši kot pri kontrolni skupini z besedilnim sistemom. So se pa pojavile razlike med tremi vizualizacijami, in sicer se je tehnika približevanja izkazala za najtežjo, tehnika razširjenega pogleda pa za najbolj uporabno. Razlog za slednji rezultat verjetno leži v predhodni uporabi podobnih tehnik, zaradi česar so bili uporabniki z njimi že seznanjeni.

Med študijami je le nekaj takih, ki vsaj na določenem delu govorijo v prid vizualizaciji: Morse et al. (2002) so ob testiranju velikega števila uporabnikov prišli do ugotovitve, da so uporabniki raje uporabili grafično metodo v primeru težjih nalog. Tudi Veerasamy in Allan (1996) sta zaznala rahel trend preferiranja vizualnih orodij, ki pa ni bil statistično pomemben. Koshman (2004) je za sistem VIBE zaključila, da so testiranci razumeli njegov princip in se jim je zdel sam prikaz dokaj preprost, le izvedba značilnosti je bila slabša, zaradi česar so bili bolj zadovoljni z uporabo tradicionalnega sistema. Ob tem opozarja, da velikost oziroma obseg rezultatov predstavlja pomemben dejavnik pri učinkoviti vizualizaciji.

Gelernter (2007) na podlagi rezultatov raziskav predlaga, da je za uspešno vizualizacijo potrebno izpustiti kompleksne elemente, ki jih lahko pogrešamo, saj mora biti vizualizacija enostavna, uspešne pa naj bi bile predvsem tiste vizualizacije, ki se bodo zdele uporabnikom znane.

V zadnjih letih sta bili narejeni tudi dve metaanalizi študij uporabnosti vizualiziranih sistemov za poizvedovanje. V prvi je Chen (2006) lociral 27 empiričnih študij vizualizacije pri poizvedovanju med leti 1991 in 2000, pogoje za metaanalizo oziroma primerjavo pa jih je izpolnjevalo le nekaj. Chen z metaanalizo ni mogel prikazati statistično pomembnih razlik, ki bi dokazale, da vizualni vmesniki pripomorejo k boljšemu poizvedovanju, pokazalo pa se je tudi neujemanje med privlačnostjo 3D vmesnikov za uporabnike in učinkom pri njihovi dejanski uporabi. Avtor je sicer največji vpliv pripisal kognitivnim razlikam med posamezniki.

Drugo metaanalizo kontroliranih študij uporabnosti, narejenih za področje vizualizacije informacij, so objavili Julien et al. (2008). V analizo so zajeli 31 študij, tudi ta metaanaliza pa je nakazala, da ima sama vizualizacija majhen vpliv na končni rezultat, saj nanj močno vplivajo tudi drugi dejavniki, kot so na primer uporabniki in naloge. Ob tem se sprašujejo tudi o sami merljivosti učinka vizualiziranih sistemov s tradicionalnimi metodami. Možen razlog za pomanjkanje merljive prednosti vizualizacije je tudi navajenost večine testiranih uporabnikov na besedilne sisteme za poizvedovanje, kar je lahko postavilo vizualne vmesnike v slabši položaj. Julien et al. (2008) opozarjajo, da morda res obstaja

malo ali skoraj nič poročil o izboljšanjem učinku pri uporabi vizualizacije informacij v sistemih za poizvedovanje v primerjavi s tekstovnimi sistemi, vendar to še ne pomeni nujno propad vizualizacije. Tudi v preteklosti (sredina osemdesetih) poročila o uporabi grafičnih vmesnikov (GUI) niso prikazovala nobenih izboljšanj v primerjavi s tekstovno-ukaznim sistemom, pa vendar komercialni uspeh grafičnih vmesnikov daje vedeti, da je morda potrebno pogledati tudi na druge elemente, ki lahko vplivajo na preferenco uporabnikov. V metaštudiji so avtorji na primer zabeležili dva primera, kjer so uporabniki izrazili preferenco vizualnemu vmesniku kljub temu, da se sistem ni izkazal za boljšega pri testiranju, kar kaže na vpliv vizualne podobe vmesnika na uporabnikove preference.

5 Diskusija

Vizualizacijo informacij opisujejo kot hitro razvijajoče se področje, o čemer priča naraščajoče število objav ter povezovanje z aktualnimi področji, kot so podatkovno rudarjenje, semantični splet, strojno učenje in splet 2.0. Kljub temu pa prihajajo opozorila, da še vedno ni modela, ki bi opisoval naravo vizualizacije na koherenten, podroben in dobro definiran način. Predvsem se opaža potreba po splošni teoriji na področju vizualizacije informacij, ki bi lahko oblikovalcem in analitikom pomagala pri ocenjevanju (Reeve et al., 2005). Jaeschke et al. (2005) menijo, da ravno to ovira oziroma zadržuje komunikacijo o tematiki in aplikaciji vizualizacijskih tehnik. Vsekakor lahko rečemo, da za zdaj še ni jasno, kakšna naj bi bila optimalna vizualizacija, raznolikost vmesnikov z vizualizacijo in pomanjkanje standardizacije pa kaže na to, da je nastanek vizualiziranih vmesnikov še vedno v povojih, saj se oblikovanje poenostavi in stabilizira sčasoma (Fast in Sedig, 2005).

Čeprav je področje poizvedovanja v vizualizacijo informacij vneslo nove navdihе in izzive ter je igralo pomembno vlogo pri oblikovanju samega področja (Reeve et al., 2005), so dosedanje raziskave pokazale vrsto problemov. Pomembna problematika, povezana s prikazom podatkov, je dimenzionalnost besedilnih podatkov. Projekcije podatkov iz multidimenzionalnega prostora na dvo- ali tridimenzionalnega ni lahko doseči, saj se v samem procesu podatki lahko izgubijo oziroma lahko pride do določenega popačenja pri atributih in povezavah med objekti (Song, 2000; Zhang, 2008). Prav tako se lahko zgodi, da neka rešitev deluje le pri majhnem obsegu podatkov ali pri določenem tipu podatkov.

Izziv predstavlja tudi samo sprejetje s strani uporabnikov. Pojavilo se je več novih vizualizacij, ki se niso širše razvile predvsem zaradi nepripravljenosti uporabnikov, da bi spremenili svoje običajne delovne postopke (Keim et al., 2006). Prav tako so lahko inovacije v vmesnikih zaradi razlik med posamezniki (npr. v pros-

torskih sposobnostih, spominu, starosti, kulturi ali osebnosti) uporabne in prijetne za nekatere uporabnike in tuje ter okorne za druge. Hearst (1999) zato predlaga fleksibilnost pri stilu interakcije, ki bi ga morala omogočati programska oprema, pri tem pa opozarja, da kljub vsemu ne smemo pričakovati, da bodo nove značilnosti koristne za vse uporabnike.

Zaradi slabih rezultatov testiranja vizualiziranih sistemov v primerjavi s tekstovnimi se pojavljajo tudi dvomi, ali je vizualizacija resnično smer, ki naj bi predstavljala prihodnost sistemov za poizvedovanje. Gelernter (2007) meni, da vizualni prikaz ne more posredovati večje količine informacij in da prepričanje o nasprotnem verjetno botruje temu, da oblikovalci precenjujejo zmožnosti uporabnikov pri dojemanju vizualizacije. Song (2000) v svojem preglednem delu prav tako zaključuje, da je teoretična utemeljitev uporabe vizualizacije v sistemih za poizvedovanje povsem nezadostna. Področje zato trpi zaradi pomanjkanja metod za evalvacijo učinkovitosti vizualnih predstavitev.

6 Zaključek: Mit ali resničnost?

Skozi predstavitev vizualizacije informacij smo pravzaprav odgovarjali na nekatera osnovna vprašanja, ki se zastavljajo ob srečanju s tematiko: zakaj, kako in kaj. Pregled študij je pokazal, da odgovor na nobeno izmed zastavljenih vprašanj ni enoznačen ali prav gotovo ne preprost. Rezultati študij in eksperimentov niso naklonjeni vizualizaciji in le malo poskusov je v resnici zaživel, pa vendar se zdi, da raziskovalci še vedno verjamejo v moč vizualizacije. Song (2000) to dobro opiše z besedami, da kljub vsemu ve, da vizualizacija lahko pomaga uporabnikom, le da za zdaj še nismo odkrili pravega načina. Morda pa se čas vizualizacije šele začne, saj se spletna orodja (in s tem tudi ljudje?) vse bolj premikajo k vizualnim podobam. Tudi sami sistemi za poizvedovanje so v zadnjem letu naredili velik preskok v obvladovanju in predstavljanju rezultatov in ne moremo zanikati potencialne uporabnosti vizualizacije ter dejstva, da so morda sedaj, bolj kot kdajkoli prej, pripravljene za nadgradnjo v obliki vizualizacije odnosov in povezav med dokumenti.

Nenazadnje novi konceptualni modeli bibliografskega sveta, kot na primer FZBZ, omogočajo opisovanje kompleksnih odnosov med opisovanimi entitetami. Za prikaz takih odnosov dosedanji linearni tekstovni prikazi niso ustrezni, zato bo potrebno najti najprimernejši način vizualizacije.

Bibliografija

1. Card, S. K. (1996). Visualizing retrieved information: a survey. *IEEE Computer Graphics & Applications*, 16 (2), 63-67.
2. Card, S. K., Mackinlay, J. D., in Shneiderman, B. (1999). *Readings in information visualization: using vision to think*. San Francisco: Morgan Kaufman.
3. Chen, C. (2006). *Information visualization: beyond the horizon*. London: Springer.
4. Eden, B. (2005). Information visualization. *Library Technology Reports*, 41 (1), 7-17.
5. Fast, K. V. in Sedig, K. (2005). The INVENT framework: Examining the role of information visualization in the reconceptualization of digital libraries. *Journal of Digital Information*, 6 (3), article no. 362. Pridobljeno 14. 7. 2008 s spletne strani: <http://jodi.tamu.edu/Articles/v06/i03/Fast/>
6. Gelernter, J. (2007). Visual classification with information visualization (InfoViz) for digital library collection. *Knowledge Organization*, 34 (3), 128-143.
7. Hawkins, D. T. (1999). Information visualization: Don't tell me, show me!. *Online*, 23 (1), 88-90.
8. Hearst, M. (1999). Chapter 10: User interfaces and visualization. V Baeza-Yates in Ribeiro-Neto (Ur.), *Modern information retrieval* (257-325). Harlow: Addison-Wesley, New York: ACM.
9. Heo, M. in Hirtle, S. C. (2001). An empirical comparison of visualization tools to assist information retrieval on the web. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 52 (8), 666-675.
10. Jaeschke, G., Gupta, P. in Hemmje, M. (2005). Modelling interactive, three-dimensional information visualizations. V M. Hemmje, C. Niederee, T. Risse (Ur.), *From integrated publication and information systems to information and knowledge environments: essays dedicated to Erich J. Neuhold on the occasion of his 65th Birthday* (197-206). Lecture Notes in Computer Science, 3379. Heidelberg: Springer.
11. Janssen, M. A. (2007). An update on the scholarly networks on resilience, vulnerability, and adaptation within the human dimensions of global environmental change. *Ecology and Society*, 12 (2). Pridobljeno 26. 8. 2008 s spletne strani: <http://www.ecologyandsociety.org/vol12/iss2/art9/>
12. Julien, C. A., Leide, J. E. in Bouthillier, F. (2008). Controlled user evaluations of information visualization interfaces for text retrieval: literature review and meta-analysis. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 59 (6), 1012-1024.
13. Ke, W., Börner, K. in Viswanath, L. (2004). Major Information Visualization Authors, Papers and Topics in the ACM Library. IEEE InfoVis 2004 contest.

- Pridobljeno 26.8.2008 s spletne strani: <http://iv.slis.indiana.edu/ref/iv04contest/>
14. Keim, D. A., Mansmann, F., Scheindewind, J. in Ziegler, H. (2006). Challenges in visual data analysis. V *Proceedings of the Information Visualization (IV '06)* (9–16). Los Alamitos: IEEE Computer Society.
  15. Koshman, S. (2004). Comparing Usability between a visualization and text-based system for information retrieval. *Journal of Documentation*, 60 (5), 565–580.
  16. Koshman, S. (2005). Testing user interaction with prototype visualization-based information retrieval system. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 56 (8), 824–833.
  17. Koshman, S. (2006). Visualization-based information retrieval on the Web. *Library & Information Science Research*, 28 (2006), 192–207.
  18. Lamping, J., Rao R. in Pirolli, P. (1995). A focus+context technique based on hyperbolic geometry for visualizing large hierarchies. V *Proceedings of the SIGCHI conference on Human factors in computing systems* (388–389). New York: ACM. Pridobljeno 18. 8. 2008 s spletne strani: <http://www.cs.tau.ac.il/~asharf/shrek/Projects/HypBrowser/starttree-chi95.pdf>
  19. Larkin, J. H. in Simon, H. A. (1987). Why a diagram is (sometimes) worth ten thousand words. *Cognitive Science*, 11 (1), 65–100.
  20. Leban, G. (2007). *Vizualizacija podatkov s strojnim učenjem*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za računalništvo in informatiko. Pridobljeno 10.7.2008 s spletne strani: http://www.fri.uni-lj.si/si/raziskave/doktorska_dela/5137/zagovor.html
  21. Morse, E., Lewis, M. in Olsen, k. (2002). Testing visual information retrieval methodologies case study: comparative analysis of textual, icon, graphical and “spring” displays. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 53 (1), 28–40.
  22. Munzner, T. (1998). Drawing Large Graphs with H3Viewer and Site Manager. V *Proceedings of the 6th International symposium on graph drawing* (384–393). Lecture Notes in Computer Science, 1547. London: Springer. Pridobljeno 18. 8. 2008 s spletne strani: <http://graphics.stanford.edu/papers/h3draw/>
  23. Newby, G. B. (1993). Towards navigation for information retrieval. Doktorska disertacija. Syracuse: Syracuse University.
  24. Newby, G. B. (2002). Empirical study of the 3D visualization for information retrieval tasks. *Journal of Intelligent Information Systems*, 18 (1), 31–53.
  25. Park, A. (2006). *Intended Use Evaluation Approach for Information Visualization*. Magistrsko delo. Blacksburg: Virginia Polytechnic Institute and State University. Pridobljeno 20. 7. 2008 s spletne strani: <http://scholar.lib.vt.edu/theses/available/etd-12122006-152038/>

26. Perez, C. in de Antonio, A. (2004). 3D visualization of text collections: an experimental study to assess the usefulness of 3D. V *Proceedings of the Eighth International Conference on Information Visualization (IV'04)* (317-323). Los Alamitos: IEEE Computer Society.
27. Reeve, L., Han, H. in Chen, C. (2006). Chapter 2: Information visualization and the semantic web. V Geroimenko, V. in Chaomei, C. (Ur.), *Visualizing the semantic web* (19-44). London: Springer.
28. Sebrechts, M. M., Cugini, J. V., Laskowski, S. J., Vasilakis, J. in Miller, M. S. (1999). Visualization of search results: a comparative evaluation of text, 2D, and 3D interfaces. V *Proceedings of the 22nd annual international ACM SIGIR conference on Research and development in information retrieval* (3-10). New York: ACM.
29. Shneiderman, B. (1992). Tree visualization with Tree-maps: a 2-d space-filling approach. *ACM Transactions on Graphics*, 11 (1), 92-99. Pridobljeno 25. 8. 2008 s spletne strani: <http://hcil.cs.umd.edu/trs/91-03/91-03.html>
30. Shneiderman, B. (2002). Discovery Tools: Combining Information Visualization with Data Mining. *Information visualization*, 1 (1), 5-12.
31. Song, M. (2000). Visualization in information retrieval: a three-level analysis. *Journal of Information Science*, 26 (1), 3-19.
32. Stasko, J., Catrambone, R., Guzdial, M. in McDonald, K. (2000). An evaluation of space-filling information visualizations for depicting hierarchical structures. *International Journal Human-Computer Studies*, 53, 663-694. Pridobljeno 25. 8. 2008 s spletne strani: <http://www-static.cc.gatech.edu/gvu/ii/sunburst/>
33. Tuckey, J. W. (1977). *Exploratory Data Analysis*. Reading: Addison-Wesley.
34. Veerasamy, A. in Belkin, N. J. (1996). Evaluation of a tool for visualization of information retrieval results. V *Proceedings of the 19th Annual international ACM SIGIR conference on Research and development in information retrieval* (8592). New York: ACM.
35. Zhang, J. (2008). *Visualization for information retrieval*. Berlin: Springer.

Tanja Merčun je zaposlena kot mlada raziskovalka na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani.
Naslov: Aškerčeva 12

Naslov elektronske pošte: tanja.mercun@ff.uni-lj.si

Izr. prof. dr. Maja Žumer je zaposlena kot predavateljica na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani.

Naslov: Aškerčeva 12

Naslov elektronske pošte: maja.zumer@ff.uni-lj.si

KNJIŽNIČAR V NOVEM PLAČNEM SISTEMU JAVNIH USLUŽBENCEV

Sabina Fras Popović

Oddano: 1. 9. 2008 – Sprejeto: 18. 10. 2008

Strokovni članek

UDK 023.5.087.41

Izvleček

Zakon o sistemu plač v javnem sektorju (Uradni list RS, št. 95/07, uradno prečiščeno besedilo in 17/08) na novo določa sistem plač javnih uslužbencev. Do sedaj so bila delovna mesta knjižničarjev v različnem delovnem okolju in pod različnimi pristojnimi ministrstvi različno ovrednotena, hkrati pa so veljala različna merila za napredovanje v strokovne nazive in tudi za napredovanje v plačne razrede. Prizadevanja stroke so bila naravnana v vzpostavitev enotnega sistema napredovanja za vse strokovne knjižnične delavce v vseh vrstah knjižnic. V prispevku poskušamo ob pregledu strokovnih člankov izpostaviti tiste probleme o položaju knjižničarja v plačnem sistemu, na katere je opozarjala stroka, hkrati pa ob tem iščemo odgovor na vprašanje o tem, ali je bila stroka pri reševanju teh problemov uspešna oziroma zanima nas, kje v novem plačnem sistemu najdemo knjižničarja. Ob tem bomo poskušali odgovoriti tudi na vprašanje, ali v novem sistemu obstajajo enotni kriteriji za napredovanje knjižničarjev.

Ključne besede: plače, knjižničarji, javni sektor, zakonodaja, napredovanja

Review article

UDC 023.5.087.41

Abstract

Salary System in the Public Sector Act (Uradni list RS, No. 95/07 consolidated text, and 17/08) regulates the salary system for civil servants anew. Until now, posts in different workplaces and under the competence of different ministries have been valued differently, but at the same time different criteria for promotion into titles and also for promotion into grades have been used. Experts have put a lot of effort into establishing a uniform system of promotion for all professional library workers in all

---

FRAS POPOVIĆ, Sabina. Librarian in the new salary system of civil servants. Knjižnica, Ljubljana, 52(2008)2–3, p. 115–133

types of libraries. The article gives a survey of experts' articles in which experts drew attention to problems regarding the position of the librarian in the salary system. At the same time, the author tries to find out whether they were successful in solving these problem, and is concerned with the position of the librarian in the new salary system. The article also tries to answer the question whether there are unified criteria for the promotion of librarians in the new system.

Key words: salaries, librarians, public sector, legislation, promotion

1 Uvod

Zakon o sistemu plač v javnem sektorju (Uradni list RS, št. 95/07, uradno prečiščeno besedilo ter spremembe in dopolnitve št. 17/08, št. 58/08, št. 80/08; v nadaljevanju ZSPJS) je bil sprejet v letu 2002 ter spremenjen in dopolnjen v letih 2003, 2004, 2005, 2006, 2007 in 2008. Doslej se je na njegovi podlagi uvedel plačni sistem za direktorje v javnem sektorju (plačna skupina B), s 1. januarjem 2008 pa tudi za vse funkcionarje (plačna skupina A). Pogajanja z reprezentativnimi sindikati javnega sektorja za sklenitev kolektivnih pogodb dejavnosti in poklicev oziroma aneksov h kolektivnim pogodbam dejavnosti in poklicev, katerih podpis je eden izmed glavnih pogojev za uveljavitev novega plačnega sistema, so pripeljali do zaključne faze in tako se je pričel ZSPJS uresničevati s 1. avgustom 2008 tudi za druge plačne skupine. Posledično tudi za knjižničarje.

Že vse od osamosvojitve naprej knjižničarska stroka opozarja na probleme vrednotenja delovnega mesta knjižničarja. Najprej v razmerju do drugih poklicev v kulturi, kasneje pa na različno vrednotenje delovnega mesta knjižničarja v različnih delovnih okoljih, kar je bila posledica delovanja v okviru različnih ministrstev in tako tudi različnih pravil o napredovanju v nazive in plačne razrede. Knjižničarji so bili do uveljavitve novega plačnega sistema na treh poteh: zaposleni v kulturi, visokošolski sodelavci in strokovni delavci v osnovnih in srednjih šolah, medtem ko je bilo prehajanje med njimi vedno težje oziroma že skoraj nemogoče. Prisotnost različnih kriterijev za napredovanje v stroki pa je že vodila k prvim zapletom¹.

Namen prispevka je izpostaviti nekatere ključne probleme vrednotenja delovnega mesta knjižničarja, na katere je opozarjala knjižničarska stroka v zadnjih desetih letih, hkrati pa ob tem predstaviti uvrstitev delovnega mesta knjižničarja v novem plačnem sistemu. Ob tem želimo poiskati odgovor na vprašanje, ki je bilo izpostavljeno na okrogli mizi z naslovom *Slovenski knjižničar v 21. stoletju: poklic*,

1 Npr. Pravilnik o vzajemni katalogizaciji – pogoj bibliotekarski strokovni izpit, ki ga šolski knjižničarji niso dolžni opravljati.

*izobrazba, vstop v stroko, napredovanja*². Zanima nas, ali je ZSPJS pripeljal do vzpostavitve enotnega sistema napredovanja za vse strokovne knjižnične delavce v vseh vrstah knjižnic³(Kurnik Zupanič, 2005).

V prispevku uporabljamo termin knjižničar za vse strokovne delavce v knjižnici ne glede na ime delovnega mesta, stopnjo izobrazbe oz. tarifni razred (zahtevnost delovnega mesta) in vrsto knjižnice. Nazive delovnih mest uporabljamo v tistem delu prispevka, ko predstavljamo primerjalno analizo umestitve knjižničarja v plačni razred glede na stopnjo izobrazbe in vrsto knjižnice oz. plačno skupino.

2 Prizadevanje stroke za ureditev vrednotenja delovnega mesta knjižničarja pred uveljavitvijo novega plačnega sistema javnih uslužbencev

V zadnjih desetih letih, vse od prvih verzij delovnega gradiva predloga Zakona o javnih uslužbencih in prvih informacij o uvajanju novega plačnega sistema v javnem sektorju, knjižničarji (npr. Šetinc, 1998, Kurnik Zupanič, 1998; 2004; 2005, Logar Pleško, 1998, Žumer, 1998, Ambrožič et al, 2006) opozarjajo na probleme, ki so jih zaznali v preteklem plačnem sistemu, ko je razmerje med plačami določal Zakon o razmerjih plač v javnih zavodih, državnih organih in v organih lokalnih skupnosti iz leta 1994.

Ključne ugotovitve lahko povzamemo v naslednjih točkah:

- Za napredovanje knjižničarjev v plačne razrede je značilna velika neenotnost, ki se kaže v načinu in pogojih, kako knjižničarji glede na delovno okolje (npr. šolska knjižnica, splošna knjižnica, visokošolska knjižnica) napredujejo v plačne razrede.
- Strokovni nazivi niso enotni za vse zaposlene na strokovnem bibliotekarskem področju. Podobno kot pri napredovanju v plačne razrede, tudi na področju napredovanja v strokovne nazive vlada neenotnost glede na način in pogoje pridobivanja strokovnih nazivov, hkrati pa je prisotno tudi različno finančno ovrednotenje strokovnih nazivov.
- Problem neenotnosti na področju napredovanja v plačne razrede in neenotnosti na področju napredovanja v strokovne nazive povezujejo s problemom

---

2 Okrogla miza je bila organizirana v sklopu Strokovnega posvetovanja ZBDS v Portorožu leta 2005.

3 Vprašanje o vzpostavitvi enotnega sistema napredovanja za vse strokovne knjižnične delavce v vseh vrstah knjižnic je bilo izpostavljeno kot teza za razpravo na zgoraj omenjeni okrogli mizi.

- razdeljenosti knjižničarske stroke na več ministrstev⁴ in s tem vzpostavljeno odvisnost usklajevanja strokovnih in upravnih⁵ smernic najpogosteje s tremi resornimi ministrstvi (z ministrstvi za kulturo, šolstvo, znanost)⁶.
- Različno finančno ovrednotena delovna mesta v slovenskem knjižničarstvu.
  - Neenotnost kriterijev, meril in postopkov za redna in izredna napredovanja v plačilne razrede in v nazive – odvisnost strokovnih knjižničarjev od dejavnosti, v kateri delajo.
  - Problem bibliotekarskih strokovnih izpitov – kot ugotavlja Logar Pleško (1998), ostajalo strokovni izpiti necenjeni, finančno neovrednoteni in družbeno nepriznani, saj bibliotekarski izpiti nimajo statusa državnega izpita. Področje napredovanja v strokovne nazive in opravljanja strokovnega bibliotekarskega izpita urejajo že zelo zastareli predpisi, kljub prizadevanju stroke, ki so knjižničarjem že v posmeh.
  - Problemi visokošolskih knjižničarjev – ovrednotenje delovnega mesta, kriteriji in merila napredovanja v plačilne razrede in priznavanje nazivov s strani krovne organizacije.

Področje napredovanj v plačilne razrede in strokovne nazive za strokovne delavce v knjižnicah urejajo zakoni, podzakonski akti in pravilniki, ki so rezultat usklajevanja ali pa neusklajenosti treh različnih ministrstev: ministrstva za šolstvo, kulturo in znanost. Zakaj je tako, navaja Šetinc (1998) v svojem prispevku o kritičnih točkah normativnega okvira knjižničarstva, hkrati pa ob teh dejstvih izpostavi ugotovitev, da je enotnost knjižničarske stroke ogrožena prav zaradi te razdeljenosti na tri ministrstva. Pri tem izpostavi tako statusna vprašanja (npr. plače) kot strokovna vprašanja (npr. strokovni izpiti). Hkrati pa ob tem izpostavi problem dosedanje ureditve plačnega sistema oz. celotnega sistema javnih uslužbencev. Večina zaposlenih v javnem sektorju se je izrekla proti.

Problem slovenskega knjižničarja je, da ima največ problemov sam s seboj in nenehno dvomi v svojo podobo v družbi. Takšno tezo so v zadnjih triindvajsetih letih podale tri ankete med knjižničarji (Urbanija, 1995, Gradišnik, Češnovar, 1997, Dolgan Petrič, 2005). Pilotna anketa o plačah in napredovanju v sloven-

4 Kljub temu da za takšno delitev obstajajo pravne podlage, pa takšna delitev vpliva na urejanje strokovnih knjižničarskih vprašanj, ki niso odvisna od delovnega okolja posameznega knjižničarja.

5 Šetinc (1998) govori o statusnih vprašanjih (način upravljanja) in strokovnih vprašanjih (strokovni izpiti).

6 Poimenovanje ministrstev je odvisno od vlade in njene usmeritve v določenem mandatnem obdobju. Najpogosteje se je spreminjalo poimenovanje ministrstva, ki je pokrivalo področje znanosti. V zadnjem mandatnem obdobju 2004–2008 so združili področje znanosti, tehnologije in visokega šolstva. Tako so na knjižničarskem področju vpeljali še dodatno delitev (urejanje strokovnih in upravnih vprašanj šolskih in visokošolskih knjižnic je pod pristojnostmi različnih ministrstev).

skih knjižnicah iz leta 2005 je bila tudi neposredno povezana z novim plačnim sistemom. Eden od kratkoročnih ciljev raziskave je bil narediti posnetek stanja pred uveljavitvijo nove zakonodaje. V raziskavi je sodelovalo 196 knjižničarjev, kar ne predstavlja velik odstotek vseh zaposlenih v knjižnicah v letu 2005. Zanimiv podatek je, da je samo 35 % respondentov članov stanovskih društev in 60 % respondentov članov sindikata. Na prvo mesto med najbolj perečimi problemi knjižničnih delavcev so postavili slabo podobo poklica v družbi. Pred desetiimi leti je Sandra Kurnik Zupanič v zaključku prispevka *Napredovanje na delovnem mestu v knjižničarstvu* (1998) že napovedala nov plačni sistem, povezan s statusom javnega uslužbenca, in se ob tem tudi vprašala, kako uspešni bodo knjižničarji pri poenotenju in oblikovanju skupnih zahtev.

3 Pravne podlage novega plačnega sistema javnega sektorja in umestitev strokovnih knjižničnih delavcev

Zakon o sistemu plač v javnem sektorju (Uradni list RS, št. 95/07, uradno prečiščeno besedilo ter spremembe in dopolnitve št. 17/08, št. 58/08, št. 80/08; v nadaljevanju ZSPJS) je bil sprejet v letu 2002 ter spremenjen in dopolnjen v letih 2003, 2004, 2005, 2006, 2007 in 2008. Nov plačni sistem, ki se uresničuje v javnem sektorju za vse plačne skupine od 1. 8. 2008, ima ob samem zakonu še svoje pravne podlage v vrsti podzakonskih aktov, vendar so za strokovne knjižnične delavce pomembni naslednji dokumenti:

- Uredba o enotni metodologiji in obrazcih za obračun in izplačilo plač v javnem sektorju (Uradni list RS, št. 64/08), Uredba o spremembah in dopolnitvah Uredbe o enotni metodologiji in obrazcih za obračun in izplačilo plač v javnem sektorju (Uradni list RS, št. 69/08), Uredba o spremembah in dopolnitvah Uredbe o enotni metodologiji in obrazcih za obračun in izplačilo plač v javnem sektorju (Uradni list RS, št. 78/08),
- Uredba o napredovanju javnih uslužbencev v plačne razrede (Uradni list RS, št. 51/08),
- Uredba o delovni uspešnosti iz naslova povečanega obsega dela za javne uslužbenke (Uradni list RS, št. 53/08),
- Uredba o kriterijih za določitev položajnega dodatka za javne uslužbenke (Uradni list RS, št. 57/08),
- Uredba o uvrstitvi delovnih mest v javnih agencijah, javnih skladih in javnih zavodih v plačne razrede (Uradni list RS, št. 69/08),
- Uredba o delovni uspešnosti iz naslova prodaje blaga in storitev na trgu (Uradni list RS, št. 69/08).

Ob teh dokumentih pa so za knjižničarje pomembne še določene kolektivne pogodbe:

- Kolektivna pogodba za javni sektor KPJS (Uradni list RS, št. 57/08),
- Kolektivna pogodba o skupni metodologiji za uvrščanje orientacijskih delovnih mest in nazivov v plačne razrede KPSM (Uradni list RS, št. 57/08),
- Kolektivna pogodba za državno upravo, uprave pravosodnih organov in uprave samoupravnih lokalnih skupnosti (Uradni list RS št. 60/08),
- Aneks h kolektivni pogodbi za dejavnost vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji (Uradni list RS št. 60/08),
- Aneks h kolektivni pogodbi za kulturne dejavnosti v Republiki Sloveniji (Uradni list RS št. 60/08),
- Aneks h kolektivni pogodbi za raziskovalno dejavnost (Uradni list RS št. 61/08).

Zakon, podzakonski predpisi, kolektivne pogodbe in aneksi h kolektivnim pogodbam prinašajo glavne spremembe na področje plač in s tem posegajo tudi v določena določila Zakona o delovnih razmerjih. Hkrati prinašajo v naše razmišljanje o plačnem sistemu tudi določene vsebinske in terminološke novosti.

- Prejšnji sistem je govoril o *količnikih*, nov sistem prinaša plačne razrede.
- Plačni razredi sestavljajo plačno lestvico.
- Plačo razdeli na tri dele: na osnovno plačo, del plače za delovno uspešnost in dodatke. Osnovna plača je tisti del plače, ki jo bodo javni uslužbenci prejeli za opravljeno delo v polnem delovnem času in za pričakovane rezultate dela v posameznem mesecu. Drugi del plače pa je vezan na nadpovprečno opravljeno delo v določenem obdobju.
- Delovno uspešnost razdeli na tri vrste: redna delovna uspešnost, delovna uspešnost iz naslova povečanega obsega dela in delovna uspešnost iz naslova prodaje blaga in storitev na trgu.
- Zakon uvaja spisek funkcij, sistemiziranih delovnih mest in nazivov v javnem sektorju (2. člen ZSPJS) t. i. Katalog funkcij, delovnih mest in nazivov (v nadaljevanju Katalog). Ta pomembno vpliva na enega od ključnih dokumentov vsakega javnega zavoda, in sicer akt o sistemizaciji, saj ZSPJS v 5. točki 7. člena določa, da ne smeta biti sistemizirana nobeno delovno mesto in naziv, ki nista navedena v katalogu.
- Plače javnih uslužbencev se določajo na osnovi uvrstitve v tarifne razrede. Le-ti izražajo stopnjo zahtevnosti delovnih mest in nazivov glede na zahtevano izobrazbo oziroma usposobljenost. Tarifni razredi so določeni glede na uspešno končano formalno izobraževanje oziroma pridobljeno usposobljenost (npr. državni pravniški izpit, specializacija v zdravstvu).
- Zakon o sistemu plač v javnem sektorju je v svojem 12. členu uvedel pojem orientacijskega delovnega mesta, ki omogoča primerjavo v plačnih skupinah in med plačnimi skupinami. Ta delovna mesta so nato opredeljena v Kolektivni pogodbi za javni sektor (Uradni list RS, št. 57/08).

- Javni sektor razdeli na posamezne plačne skupine, ki združujejo delovna mesta in nazive, značilne za posamezno dejavnost (plačna skupina C, D, E, F, G, H, I⁷) oziroma istovrstna delovna mesta v vseh dejavnostih (plačna skupina J⁸).
- Plačne skupine se glede na skupne značilnosti delovnih mest in nazivov delijo na plačne podskupine⁹.

Po aneksih h panožnim kolektivnim pogodbam (Aneks h Kolektivni pogodbi za kulturne dejavnosti v RS – Ur. l. RS 60/08, Aneks h Kolektivni pogodbi za dejavnost vzgoje in izobraževanja – Ur. l. RS 60/08, Aneks h Kolektivni pogodbi za raziskovalno dejavnost – Ur. l. RS 61/08) so knjižničarji zastopani v naslednjih plačnih skupinah in podskupinah (če odmislimo direktorje knjižnic, ki so zastopani v plačni skupini B):

D – delovna mesta na področju vzgoje, izobraževanja in športa

D1 visokošolski učitelji in **visokošolski sodelavci**

D2 predavatelji višjih strokovnih šol, srednješolski in osnovnošolski učitelji in **drugi strokovni delavci**

G – delovna mesta na področju kulture in informiranja

G2 **drugi poklici** na področju kulture in informiranja

J – spremljajoča delovna mesta (veljajo za ves javni sektor)

J1 strokovni delavci

Plačne skupine in podskupine, v katerih najdemo delovno mesto Knjižničarja ali delovno mesto Bibliotekarja, so različno vrednotene, kljub temu da je delovno mesto Bibliotekar VII/2 kot orientacijsko delovno mesto v Kolektivni pogodbi za javni sektor (Uradni list RS, št. 57/08) uvrščeno v plačno skupino G in v 30 plačani razred. Ta razvrstitev naj bi bila referenčna, vendar lahko iz primerjalne analize, ki je predstavljena v nadaljevanju, razberemo drugačno zgodbo. Delovna mesta, ki sodijo v sklop strokovnih knjižničnih delovnih mest, so različno poimenovana in ob tem dovoljujejo kombinacijo osnovne plačne skupine (npr. D, H) s spremljajočimi delovnimi mesti, zbranimi v plačni skupini J.

---

7 *Plačne skupine A – funkcije v državnih organih in lokalnih skupnostih, B – poslovodni organi pri uporabnikih proračuna, C – uradniški nazivi v državni upravi in v upravah lokalnih skupnosti ter drugih državnih organih, D – delovna mesta na področju vzgoje, izobraževanja in športa, E – delovna mesta na področju zdravstva, F – delovna mesta na področju socialnega varstva, G – delovna mesta na področju kulture in informiranja, H – delovna mesta in nazivi na področju znanosti, I – delovna mesta v javnih agencijah, javnih skladih, drugih javnih zavodih in javnih gospodarskih zavodih ter pri drugih uporabnikih proračuna.*

8 *Plačna skupina J združuje spremljajoča delovna mesta in velja za ves javni sektor.*

9 *Npr. plačna skupina G se deli na plačno podskupino G1 – umetniški poklici in G2 – drugi poklici na področju kulture in informiranja.*

Tabela 1: Plačne skupine in plačne podskupine, v katerih najdemo delovno mesto knjižničarja ter delovno mesto, ki nosi v imenu termin knjižnica v različnih pojavnih oblikah.

2Plačna ¹⁰ skupina	Plačna podskupina	Delovno mesto	TR	Št. naziv	Naziv	Plačni razred	
						Brez npr. min.	Z npr. mak.
B – poslovodni organi pri uporabnikih proračuna	B1 – ravnatelj, direktorji in tajniki	Direktor/ ravnatelj knjižnice	VII/2	0		53	57
		Direktor regionalne knjižnice	VII/2	0		46	51
		Direktor knjižnice	VII/2	0		40	48
D – delovna mesta na področju vzgoje, izobraževan- ja in športa	D1 – visokošolski učitelji in sodelavci	Bibliotekar	IX	1	Bibliotekar z doktoratom	36	41
		Bibliotekar	VIII	2	Bibliotekar z magisterijem	32	37
		Bibliotekar	VII/2	3	Bibliotekar	30	35
	D2 – predavatelji višjih strokovnih šol, srednješolski in osnovnošolski učitelji in drugi strokovni	Knjižničar	VII/1	1	Knjižničar svetnik	38	43
		Knjižničar	VII/1	2	Knjižničar svetovalec	35	40
		Knjižničar	VII/1	3	Knjižničar mentor	33	38
		Knjižničar	VII/1	4	Knjižničar	30	35
		Knjižničar	VII/2	1	Knjižničar svetnik	38	43
		Knjižničar	VII/2	2	Knjižničar svetovalec	35	40
		Knjižničar	VII/2	3	Knjižničar mentor	33	38
Knjižničar	VII/2	4	Knjižničar	30	35		
G – delovna mesta na področju kulture in informiranja	G2 – drugi poklici na področju kulture in informiranja	Knjižničar	V	1	Samostojni knjižničarski referent	26	31
		Knjižničar	V	2	Višji knjižničarski referent	23	28
		Knjižničar	V	3	Knjižničarski referent	22	27
		Knjižničar	V	4	Knjižničar	20	25
		Knjižničar, voznik bibliobusa	V	1	Samostojni knjižničarski referent	24	31
		Knjižničar, voznik bibliobusa	V	2	Višji knjižničarski referent	23	28
		Knjižničar, voznik bibliobusa	V	3	Knjižničarski referent	22	27

10 V nadaljevanju PS.

Plačna ¹⁰ skupina	Plačna podskupina	Delovno mesto	TR	Št. naziv	Naziv	Plačni razred	
						Brez npr. min.	Z npr. mak.
G – delovna mesta na področju kulture in informiranja	G2 – drugi poklici na področju kulture in informiranja	Knjižničar, voznik bibliobusa	V	4	Knjižničar	21	26
		Višji knjižničar	VI	1	Samostojni bibliotekarski sodelavec	27	34
		Višji knjižničar	VI	2	Višji bibliotekarski sodelavec	26	31
		Višji knjižničar	VI	3	Bibliotekarski sodelavec	25	30
		Višji knjižničar	VI	4	Višji knjižničar	24	29
		Bibliotekar	VII/1	1	Samostojni bibliotekarski referent	33	38
		Bibliotekar	VII/1	2	Višji bibliotekarski referent	31	36
		Bibliotekar	VII/1	3	Bibliotekarski referent	30	35
		Bibliotekar	VII/1	4	Bibliotekar	28	33
		Bibliotekar	VII/2	1	Bibliotekarski specialist	38	43
		Bibliotekar	VII/2	2	Višji bibliotekar	35	40
		Bibliotekar	VII/2	3	Samostojni bibliotekar	33	38
		Bibliotekar	VII/2	4	Bibliotekar	30	35
		Bibliotekar z magisterijem	VIII	1	Nižji bibliotekarski svetnik	40	45
		Bibliotekar z magisterijem	VIII	2	Višji bibliotekarski svetovalec	38	43
		Bibliotekar z magisterijem	VIII	3	Bibliotekarski svetovalec	36	41
		Bibliotekar z magisterijem	VIII	4	Bibliotekar	33	38
		Bibliotekar svetnik	IX	0		49	57
		Bibliotekar z doktoratom	IX	1	Bibliotekarski višji svetnik	44	49
		Bibliotekar z doktoratom	IX	2	Bibliotekarski svetnik	42	47
Bibliotekar z doktoratom	IX	3	Bibliotekar z doktoratom	39	44		
Vodja specialne knjižnice	VII/2	0		34	44		

Plačna ¹⁰ skupina	Plačna podskupina	Delovno mesto	TR	Št. naziv	Naziv	Plačni razred	
						Brez npr. min.	Z npr. mak.
J – spremljajoča delovna mesta (velja za ves javni sektor)	J1 – Strokovni delavci	Knjižničar III	III	0		8	18
		Knjižničar IV	IV	0		12	22
		Knjižničar V	V	0		18	28
		Knjižničar VI	VI	0		21	31
		Bibliotekar VII/2	VII/2	0		30	40
		Knjižničar VII/1	VII/1	0		27	37
		Knjižničar VII/2	VII/2	0		30	40
		Tajnik knjižnice	VII/2	0		42	52
		Vodja strokovne knjižnice	VII/2	0		32	42

Vir: Katalog funkcij, delovnih mest in nazivov (16. 7. 2008).

Glavna problemska vprašanja, ki so že bila izpostavljena v knjižničarskih krogih (Fras Popović, 2008) zrcalijo neenotnost plačnega sistema in ob tem se lahko vprašamo, ali se vse razlike iz »starega« plačnega sistema ne prenašajo v novi plačni sistem.

Izpostavimo lahko pet problemskih sklopov, s katerimi se srečujejo knjižničarji v procesu uveljavljanja novega plačnega sistema:

- Različno vrednotenje delovnih mest v sklopu istega tarifnega razreda (npr. delovno mesto Bibliotekar VII/1 v plačni podskupini G2 in delovno mesto Knjižničar VII/1 v plačni podskupini D2), kar je v nasprotju z definicijo izraza *zahtevnost delovnega mesta*. ZSPJS v svojem 2. členu, ko pojasnjuje pomen posameznih izrazov, uporabljenih v besedilu zakona, definira zahtevnost delovnega mesta, naziva in funkcije kot prvino za določanje osnovnih plač na plačni lestvici. Zahtevnost delovnega mesta pa se glede na 2. člen ZSPJS določa glede na zahtevnost nalog in iz njih izhajajočo zahtevano usposobljenostjo (zahtevana strokovna izobrazba, potrebna dodatna znanja in izkušnje). Kar pomeni, da je zahtevana strokovna izobrazba eden od kriterijev za enotno vrednotenje delovnih mest.
- Neenotno poimenovanje delovnih mest v sklopu istega tarifnega razreda oziroma zahtevnosti delovnega mesta (npr. Knjižničar VII/2 v plačni podskupini D2 in delovno mesto Bibliotekar VII/2 v plačni podskupini G2).
- Različni kriteriji napredovanja v nazive – pri tem smo bili pozorni le na kriterije, ki so razvidni iz kataloga, saj je podzakonski akt, ki določa kriterije za imeno-

vanje in napredovanje v strokovne nazive v knjižnični dejavnosti, še vedno v medresorskem usklajevanju in vprašljivo je, če bo en pravilnik lahko zajel knjižničarje v vseh plačnih razredih. Nazivi višješolskega sodelavca – bibliotekarja so povezani tudi z višjo stopnjo izobrazbe. Knjižničarji v visokošolskih knjižnicah, ki so uvrščeni v plačno podskupino D1, so vezani na postopek habilitacije in na opravljanje pedagoškega dela, hkrati pa je napredovanje v višji naziv povezano z višjo stopnjo izobrazbe (magisterij in doktorat), v tarifnem razredu VII, na primer, pa lahko napredujejo samo v plačne razrede in ne tudi v nazive.

- Različni kriteriji napredovanja v plačne razrede – Uredba o napredovanju javnih uslužbencev v plačne razrede (UI RS št. 51/2008) določa način in postopek preverjanja pogojev za napredovanje javnih uslužbencev na delovnem mestu oziroma po nazivu v višji plačni razred. Uporablja se za vse javne uslužbence, razen za izjeme, ki jih določa 17. člen ZSPJS v svojem tretjem, četrtem in petem odstavku. Med temi *izjemami*, ki zaradi določenih posebnosti izstopajo iz kroga vseh javnih uslužbencev, najdemo tudi zaposlene v visokošolskih zavodih in v javnih zavodih s področja raziskovalne in razvojne dejavnosti.
- Problem uvrščanja visokošolskih in specialnih knjižničarjev v plačno podskupino J1.

Knjižničarji so od novega plačnega sistema pričakovali enoten sistem napredovanja v plačne razrede in enoten in primerljiv sistem napredovanja v strokovne nazive (Kurnik Zupanič, 2005). Uvrstitev delovnih mest vseh strokovnih delavcev v vseh vrstah knjižnic ima zelo malo skupnega s strokovnimi podlagami, vsekakor ni v skladu z drugim odstavkom 1. člena ZSPJS, saj ne moremo govoriti o uveljavljanju načela enakega plačila za delo na primerljivih delovnih mestih, nazivih in funkcijah. Te razlike so se pojavljale tudi v fazi usklajevanja in pogajanja in to kljub priporočilom in pripombam stroke (Kurnik Zupanič, 2004). Ob tem se lahko upravičeno sprašujemo o enotnosti novega plačnega sistema.

Neenotnost novega plačnega sistema najbolje prikažemo s štirimi primeri:

(1) z razmerji med delovnimi mesti Knjižničar VII/1 v plačni skupini D2, Bibliotekar VII/1 v plačni skupini G2 in Knjižničar VII/1 v plačni podskupini J1 (Tabela 2);

Tabela 2: Delovno mesto strokovnega delavca s VII/1 stopnjo izobrazbe v šolski knjižnici (D2), splošni knjižnici (G2) in visokošolski ali specialni knjižnici (J1).

	PS	Delovno mesto	Št. nazivov	MIN.	MAKS.	Vrsta knjižnice
TR VII/1	D2	Knjižničar	4	30	43	Šolska knjižnica
	G2	Bibliotekar	4	28	38	Splošna ali specialna knjižnica
	J1	Knjižničar VII/1	0	27	37	Visokošolska in specialna knjižnica

(2) z razmerji med delovnimi mesti Knjižničar VII/2 v plačni podskupini D2, Bibliotekar VII/2 v plačni podskupini D1, Bibliotekar VII/2 v plačni podskupini G2, Bibliotekar VII/2 in Knjižničar VII/2 v plačni podskupini J1 (Tabela 3);

Tabela 3: Delovno mesto strokovnega delavca s VII/2 stopnjo izobrazbe v visokošolski knjižnici (D1), šolski knjižnici (D2), splošni ali specialni knjižnici (G2) in visokošolski ali specialni knjižnici (J1).

	PS	Delovno mesto	Št. nazivov	MIN.	MAKS.	Vrsta knjižnice
TR VII/2	D1	Bibliotekar	3	30	35	Visokošolska knjižnica – habilitacija
	D2	Knjižničar	4	30	43	Šolska knjižnica
	G2	Bibliotekar	4	30	43	Splošna ali specialna knjižnica
	J1	Bibliotekar VII/2	0	30	40	Visokošolska in specialna knjižnica

(3) z razmerjem med delovnim mestoma Bibliotekar z doktoratom v plačni podskupini D1 in Bibliotekar z doktoratom v plačni podskupini G2 (Tabela 4);

Tabela 4: Razmerje med delovnim mestom glede na zahtevano izobrazbo.

	PS	Delovno mesto	Št. nazivov	MIN.	MAKS.
TR IX	G2	Bibliotekar svetnik	0	49	57
	G2	Bibliotekar z doktoratom	3	39	49
	D1	Bibliotekar z doktoratom	0	36	41

(4) z razmerjem med delovnim mestoma Bibliotekar z doktoratom iz plačne podskupine D1 in Knjižničar VII/1 v plačni podskupini D2 (Tabela 5).

Tabela 5: Neenotnost sistema in dvoumno uresničevanje načela enakega plačila za delo na primerljivih delovnih mestih, nazivih in funkcijah.

PS	Delovno mesto	TR	Št. nazivov	MIN.	MAKS.
D1	Bibliotekar z doktoratom	IX	0	36	41
D2	Knjižničar	VII/1	4	30	43
J1	Knjižničar VII/2	VII/2	0	30	40

Uvrstitev knjižničarjev, zaposlenih v visokošolskih knjižnicah, vsekakor ni v potrditev tezi, da so visokošolske knjižnice pod »pritiskom učiteljev in študentov praviloma gonilna sila inoviranja knjižničarstva v državi.« (Ambrožič et al., 2006). Razmerje med bibliotekarjem z doktoratom v plačni skupini D1 in knjižničarjem VII/2 v plačni skupini D2 je še bolj vpijoče, saj gre za isto plačno

skupino oziroma področje. Če tej primerjavi dodamo še delovno mesto bibliotekarja z doktoratom iz plačne skupine G2 (kultura in informiranje), lahko vidimo, da je zahtevana izobrazba različno vrednotena in da je osnovno izhodišče najverjetneje vezano na druge vzroke, morda na moč reprezentativnega sindikata. Pri primerjavi z drugimi poklici lahko opazimo, da je dosežena določena stopnja enotnosti v delovnem okolju do drugih poklicev (npr. knjižničar – učitelj), pa vendar ne povsod (npr. bibliotekar – asistent; pri tej primerjavi moramo upoštevati da je asistent na popolnoma drugačni karierni poti kot bibliotekar), ni pa enotnosti v stroki ali poklicu.

Tabela 6: Lestvica od najvišje do najnižje vrednotenega delovnega mesta glede na izhodiščni razred brez napredovanj.

PS	Delovno mesto	TR	Št. nazivov	MIN.	MAKS.
G2	Bibliotekar svetnik	IX	0	49	57
G2	Bibliotekar z doktoratom	IX	3	39	49
D1	Bibliotekar z doktoratom	IX	0	36	41
G2	Bibliotekar z magisterijem	VIII	4	33	45
D1	Bibliotekar z magisterijem	VIII	0 ¹¹	32	37
G2	Bibliotekar	VII/2	4	30	43
D2	Knjižničar	VII/2	4	30	43
D1	Bibliotekar	VII/2	0	30	35
D2	Knjižničar	VII/1	4	30	43
J1	Bibliotekar VII/2	VII/2	0	30	40
J1	Knjižničar VII/2	VII/2	0	30	40
G2	Bibliotekar	VII/1	4	28	38
J1	Knjižničar VII/1	VII/1	0	27	37
G2	Višji Knjižničar	VI	4	24	34
G2	Knjižničar, voznik bibliobusa	V	4	21	31
J1	Knjižničar VI	VI	0	21	31
G2	Knjižničar	V	4	20	31
J1	Knjižničar V	V	0	18	28

11 Nazivi višješolskega sodelavca – bibliotekarja so povezani z višjo stopnjo izobrazbe in izpolnjevanjem kriterijev za habilitacijo. Knjižničarji v visokošolskih knjižnicah lahko napredujejo, vendar je za napredovanje zahtevana višja stopnja izobrazbe (magisterij in doktorat), v tarifnem razredu pa lahko napredujejo samo v plačne razrede in ne tudi v nazive.

Tabela 7: Lestvica od najvišje do najnižje vrednotenega delovnega mesta glede na najvišji plačni razred z napredovanji.

PS	Delovno mesto	TR	Št. nazivov	MIN.	MAKS.
G2	Bibliotekar svetnik	IX	0	49	57
G2	Bibliotekar z doktoratom	IX	3	39	49
G2	Bibliotekar z magisterijem	VIII	4	33	45
D1	Bibliotekar z doktoratom	IX	0	36	41
62	Bibliotekar	VII/2	4	30	43
D2	Knjižničar	VII/2	4	30	43
D2	Knjižničar	VII/1	4	30	43
J1	Bibliotekar VII/2	VII/2	0	30	40
J1	Knjižničar VII/2	VII/2	0	30	40
G2	Bibliotekar	VII/1	4	28	38
D1	Bibliotekar z magisterijem	VIII	0	32	37
D1	Bibliotekar	VII/2	0	30	35
J1	Knjižničar VII/1	VII/1	0	27	37
G2	Višji Knjižničar	VI	4	24	34
G2	Knjižničar, voznik bibliobusa	V	4	21	31
J1	Knjižničar VI	VI	0	21	31
G2	Knjižničar	V	4	20	31
J1	Knjižničar V	V	0	18	28

4 Zaključne ugotovitve

Uspešnost in učinkovitost novega plačnega sistema v javnem sektorju bo pokazal čas. Vendar lahko knjižničarji mesec dni od uveljavitve plačnega sistema za ves javni sektor ugotovijo naslednje:

- njihova strokovna opozorila niso bila upoštevana,
- uvrstitve delovnih mest imajo s strokovnimi utemeljitvami zelo malo skupnega,
- nesorazmerje med plačami, na katerega je z natančnimi primerjavami opozorila Kurnik Zupanič (1998) v analizi plač strokovnih knjižničnih delavcev, je še vedno prisotno, le da je bolj pregledno in se je na določenih segmentih še povečalo,
- še naprej ostaja prisoten problem usklajevanja strokovnih vprašanj v sklopu različnih ministrstev in s tem podaljšana procedura sprejemanja temeljnih

dokumentov (npr. Pravilnik o imenovanju v strokovne nazive v knjižnični dejavnosti),

- v veljavi ostajajo različni kriteriji za napredovanje v strokovne nazive in kot je razvidno iz kataloga delovnih mest tudi različni strokovni nazivi (npr. bibliotekar v šolski knjižnici Knjižničar svetovalec – bibliotekar v splošni knjižnici – višji bibliotekar),
- odprto ostaja vprašanje enotnih strokovnih izpitov za vse strokovne knjižničarske delavce in tako enotno napredovanje v strokovne nazive ter s tem vprašanje državnega bibliotekarskega izpita,
- onemogočen je prehod strokovnih knjižničnih delavcev med posameznimi tipi knjižnic in s tem vsekakor ni zagotovljena fleksibilnost in mobilnost zaposlenih v javnem sektorju,
- Uredba o napredovanju javnih uslužbencev v plačne razrede (UI RS št. 51/2008) je prinesla enotno metodologijo napredovanja za vse javne uslužbenke, vendar je 17. člen ZSPJS dovolil izjeme, za katere postopek in način preverjanja izpolnjevanja pogojev za napredovanje določi s splošnim aktom minister, predstojnik, direktor ali pristojni organ. Ker so med temi izjemami tudi visokošolski zavodi in javni zavodi s področja raziskovalne in razvojne dejavnosti, lahko torej pričakujemo, da vsi knjižničarji ne bodo napredovali v plačne razrede po enotnih kriterijih in bo tudi tukaj prihajalo do razlik.

V prispevku nas je zanimalo, ali ZSPJS vzpostavlja enotni sistem napredovanja za vse strokovne knjižnične delavce v vseh vrstah knjižnic (Kurnik Zupanič, 2005). Ne. Neenotnost ostaja tako pri horizontalnem napredovanju (napredovanje v plačne razrede) kot tudi pri vertikalnem napredovanju (napredovanje v strokovne nazive).

Razlike, na katere so knjižničarji opozarjali, ostajajo prisotne, nekatere razlike se bodo morda resnično ukinile, vendar je žal že z uvrstitvami posameznih delovnih mest v katalogu narejena škoda. Ob tem pa se je v praksi pojavilo pri prevedbi tudi preimenovanje delovnih mest (npr. namesto delovno mesto Knjižničar V delovno mesto Strokovni delavec V (knjižničar)). Takšna ureditev je na prvi pogled morda res v korist zaposlenim, saj s tem pridobijo en plačni razred (V plačni skupini J je delovno mesto Knjižničar V uvrščeno v 18. plačni razred, delovno mesto Strokovni delavec V pa je uvrščeno v 19. plačni razred). Ob tem je pomembnejše vprašanje, ali bomo imeli v prihodnosti knjižnice brez knjižničarjev in kakšen vpliv bo to imelo na knjižničarsko stroko.

Takšna uvrstitev in takšne prevedbe pa pripeljejo do vprašanja zahtevnosti del in s tem tudi do vprašanja statusa in položaja. Ali je delo visokošolskih knjižničarjev res manj zahtevno ali bolj zahtevno od bibliotekarjev v splošnih ali šolskih knjižnicah in tudi specialnih? Ponovno se odpirajo tista vprašanja, ki jih knjižničarji vedno znova izpostavljajo že zelo dolgo – položaj in podoba

stroke in poklica – le da so knjižničarji do sedaj iskali primerjavo navzven, sedaj pa postaja aktualno vprašanje primerjave med posameznimi *vrstami* knjižničarjev.

Uvrstitev delovnih mest vseh strokovnih delavcev v vseh vrstah knjižnic ima zelo malo skupnega s strokovnimi podlagami, je daleč od zagotavljanja enotnosti poklica, morda odpravlja delež plačnih nesorazmerji, vsekakor pa jih na tistih točkah, na katere smo opozorili v prispevku, povečuje. Takšna uvrstitev je verjetno rezultat najboljšega in najmočnejšega reprezentativnega sindikata. Hkrati pa ne moremo več govoriti o enotnem plačnem sistemu za javni sektor, saj je vse preveč izjem, ki se rešujejo drugače in s tem rušijo enotno zastavljene systemske rešitve. Ob pregledu zakonskih in podzakonskih dokumentov lahko najdemo le eno točko novega plačnega sistema, ki vsaj za zdaj ne predvideva izjem in posebnosti v posameznih plačnih skupinah ali podskupinah. Redna delovna uspešnost je, kar lahko skoraj zagotovo zapišemo, tista systemskih rešitev, ki edina izvaja načelo enotnega plačnega sistema. Torej bodo knjižničarji ne glede na delovno okolje in vrsto uporabnika za nadpovprečne rezultate dela enotno nagrajani. Merila in kriterije za določitev redne delovne uspešnosti določa Kolektivna pogodba za javni sektor. Ob tem pa se lahko že vprašamo, v kakšni meri bodo splošni akti o pravilih in kriterijih napredovanja v plačne razrede razdelili knjižničarje, saj ZSPJS, Kolektivna pogodba za javni sektor in Uredba o napredovanju javnih uslužbencev v plačne razrede predvidevajo seštevanje dosežkov. To pomeni, da se iz ocene nadpovprečnih rezultatov v sklopu redne delovne uspešnosti sestavi ocena zaposlenega v ocenjevalnem obdobju (letna ocena), iz teh ocen pa je zgrajena ocena zaposlenega v napredovalnem obdobju¹² (triletna ocena).

Ob pregledu pravnih podlag in prvih informacij o uresničevanju novega plačnega sistema v javnem sektorju ne moremo mimo dejstva, da je prisotno še vse preveč posebnosti, ki so bile del prakse in bodo verjetno ostale tudi vnaprej del prakse plačne politike, saj jih ne morejo systemsko pokriti in dati na enotni imenovalec. Pripravljalci in snovalci te reforme so najverjetneje iskali najboljše systemske rešitve, da bi čim bolj uredili problem neenotnosti javnega sektorja na področju plač, vendar pa se vse bolj odpirajo problemska vprašanja, ki kažejo, da tudi v tem sistemu ne moremo zlahka govoriti o enotnosti za ves javni sektor. Systemske rešitve so del pravnih podlag, prakso pa bodo krojile specifike posameznih resorjev.

Knjižničar je uporabnikov reševalec iz informacijske poplave (Pivec, 2007). Ne glede na okolje, prostor, vrsto uporabnika in informacije. Zaupanje v knjižničarja in njegove sposobnosti je tisto, ki pripelje uporabnika do izposojevalnega pulta ali elektronske pošte s seznamom vprašanj in želja po informacijah. Uporabniki zaupajo knjižničarjem, to nedvomno sporočajo zelo različne ankete o kakovosti

¹² Napredovalno obdobje je razdeljeno na tri ocenjevalna obdobja.

knjižničnih storitev. Sedaj morajo še knjižničarji najti to zaupanje vase. In v svojo nesporno vlogo v družbi.

5 Literatura in navedeni viri

1. Ambrožič, et al. (2006). Stanje in odprta vprašanja visokošolskega knjižničarstva v Sloveniji. *Organizacija znanja*, 11(4), 170–174.
2. Aneks h kolektivni pogodbi za dejavnost vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji. 2008. *Uradni list RS*, 60.
3. Aneks h kolektivni pogodbi za kulturne dejavnosti v Republiki Sloveniji. (2008). *Uradni list RS*, 60.
4. Aneks h kolektivni pogodbi za raziskovalno dejavnost. (2008). *Uradni list RS*, 61.
5. Dolgan - Petrič, M. (2005). Razvoj kariere in kadrovski management v knjižnicah. Pridobljeno 17. 8. 2008 s spletne strani http://www.zbds-zveza.si/portoroz2005/3_3_ppt2005Petric.ppt
6. Dolgan - Petrič, M. (2005). Razvoj kariere in kadrovski management v knjižnicah. V *Informacijski viri in storitve knjižnic v elektronskem okolju: Zbornik referatov*. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, str. 249–264.
7. Fras Popovič, S. (2008). Knjižnica brez knjižničarja ali kaj je prinesel enotni plačni sistem slovenskemu knjižničarstvu? Razmišljanje o dogajanju ob uvajanju novega plačnega sistema. *Knjižničarske novice*, 18(8). Pridobljeno 22. 8. 2008 s spletne strani http://www.nuk.uni-lj.si/knjiznicarskenovice/2008_8_knjiznica.asp.
8. Gradišar, V. Češnovar, N. (1997). Kaj motivira knjižničarje zaposlene v javnih zavodih. *Knjižnica*, 41(2/3), 75–88.
9. Katalog funkcij, delovnih mest in nazivov. (2008). Pridobljeno 16. 7. 2008 s spletne strani http://www.mju.gov.si/si/placni_sistem/katalog_funkcij_delovnih_mest_in_nazivov
10. Kolektivna pogodba za javni sektor KPJS. (2008). *Uradni list RS*, 57.
11. Kolektivna pogodba o skupni metodologiji za uvrščanje orientacijskih delovnih mest in nazivov v plačne razrede KPSM. (2008). *Uradni list RS*, 57.
12. Kolektivna pogodba za državno upravo, uprave pravosodnih organov in uprave samoupravnih lokalnih skupnosti. (2008). *Uradni list RS*, 60.

13. Kurnik Zupanič, S. (1998). Napredovanje na delovnem mestu. *Knjižnica*, 42(2/3), 107-122.
14. Kurnik Zupanič, S. (2004). Šolski knjižničarji v novem plačnem sistemu. *Šolska knjižnica*, 14(3), 173-177.
15. Kurnik Zupanič, S. (2005). Slovenski knjižničar v 21. stoletju: poklic, izobrazba, vstop v stroko, napredovanja. Uvodne teze za razpravo: Napredovanje in kariera. Pridobljeno 17.8.2008 s spletne strani: <http://www.zbds-zveza.si/portoroz2005.asp>
16. Logar Pleško, A. (1998). Normativni položaj knjižničarstva: univerzne ali fakultetne knjižnice med normativi in resničnostjo. *Knjižnica*, 42(2/3), 151-158.
17. Šetinc, L. (1998). Kritične točke normativnega okvira knjižničarstva. *Knjižnica*, 42(2/3), 35-51.
18. Urbanija, J. (1995). Slovenski knjižničarji o sebi. *Knjižnica*, 39(1/2), 27-48.
19. Uredba o enotni metodologiji in obrazcih za obračun in izplačilo plač v javnem sektorju. *Uradni list RS*, 64/08.
20. Uredba o spremembah in dopolnitvah Uredbe o enotni metodologiji in obrazcih za obračun in izplačilo plač v javnem sektorju. *Uradni list RS*, 69/08.
21. Uredba o spremembah in dopolnitvah Uredbe o enotni metodologiji in obrazcih za obračun in izplačilo plač v javnem sektorju. *Uradni list RS*, 78/08.
22. Uredba o napredovanju javnih uslužbencev v plačne razrede. *Uradni list RS*, 51/08.
23. Uredba o delovni uspešnosti iz naslova povečanega obsega dela za javne uslužbenke. *Uradni list RS*, 53/08.
24. Uredba o kriterijih za določitev položajnega dodatka za javne uslužbenke. *Uradni list RS*, 57/08.
25. Uredba o uvrstitvi delovnih mest v javnih agencijah, javnih skladih in javnih zavodih v plačne razrede. *Uradni list RS*, 69/08.
26. Uredba o delovni uspešnosti iz naslova prodaje blaga in storitev na trgu. *Uradni list RS*, 69/08.
27. Zakon o sistemu plač v javnem sektorju. 2008. *Uradni list RS*, 95/07, 17/08, 58/08.
28. Zakon o razmerjih plač v javnih zavodih, državnih organih in v organih lokalnih skupnosti. 1994. *Uradni list RS*, 18/94.

29. Žumer, F. (1998). Zaposlovanje, izobraževanje in kariera šolskih knjižničarjev. *Knjižnica*, 42(2/3), 207–226.

Mag. Sabina Fras Popović, bibliotekarka, je zaposlena v Mariborski knjižnici kot vodja Oddelka za knjižnično mrežo.

Naslov: Rotovški trg 2, 2000 Maribor

Naslov elektronske pošte: sabina.fras-popovic@mb.sik.si

ŠE ENA KNJIGA (PRE)VEČ: KAKO SMO NEHALI BRATI IN ZAČELI ŠTETI

Andrej Blatnik

Oddano: 21. 9. 2008 – Sprejeto: 5. 12. 2008

Strokovni članek

UDK 655.4

Izveček

Članek preiskuje spremembe v komunikacijski vrednosti slovenske knjige po letu 1991. Preobraženo (samo)razumevanje založništva iz dejavnosti 'posebnega družbenega pomena' v eksplicitno pridobitno dejavnost ni spremenilo le načinov knjižne proizvodnje, temveč tudi same izdelke, kar je vplivalo tudi na tiste člene v komunikacijskem krogu knjige, ki še zmeraj sodijo v javni sektor. Ob primeru dveh knjižnih uspešnic, izdanih leta 2008, avtor prikazuje razlike v javnem in tržnem učinkovanju strukturno enakih knjig, in poudarja pomen zavestne izbire umestitve ustreznega izdelka v komunikacijski krog knjige.

Ključne besede: založništvo, komunikacija, kultura

Professional article

UDC 655.4

Abstract

The article is exploring the changes in the communication value of Slovenian book after the year 1991. The shifted (self)understanding of the publishing business going from activity of 'special social importance' to explicitly profit-making activity has not only changed the ways of book production, but also the products themselves. This has influenced also those factors in the communication circuit of the book which still belong to the public sector. Following the example of two bestsellers published in 2008, the author points out the differences in public and market functioning of structurally same books and emphasizes the importance of a conscious choice which positions the adequate product into the communication circuit of the book.

Keywords: publishing, communication, culture

1 Uvod

Svetovna in še zlasti slovenska kulturna zgodovina premore več kot dovolj dokazov, da je založništvo dejavnost, katere družbena umeščenost in s tem tudi odgovornost je večja od večine drugih gospodarskih dejavnosti. Ob slovenski založniški zgodovini se lahko sklicujemo na tako različne opore, kot so Prešernove *Poezije*, še zlasti po Stritarjevem uvodu v izdajo leta 1866, ki jo lahko imamo za začetek nacionalnega programa, ali pa 57. številka Nove revije, ki je postavila nove temelje za uresničitev tega programa, na davek na dodano vrednost, ki je za knjigo nižji kot za veliko večino izdelkov na trgu, ali pa na preprosto dejstvo, da založniške kongrese in knjižne sejme odpravljajo ministri za kulturo in ne za gospodarstvo.

Analiz sprememb v slovenskem komunikacijskem krogu knjige ob prehodu iz socializma v kapitalizem imamo že kar nekaj, večinoma se ukvarjajo z založništvom (npr. Kovač, 1999; Blatnik et al., 2005; Blatnik et al., 2007). Večina teh analiz se ukvarja s formalnimi spremembami v organizaciji komunikacijskega kroga knjige, s premiki centrov moči odločanja in podobnim. Za formalnimi pa se dogajajo manj reflektirani (ena redkih izjem v refleksiji je Breznik et al., 2005), vendar na knjižnem trgu za uporabnika celo bolj opazni vsebinski premiki, ki spreminjajo programe založb in posledično odločilno vplivajo tudi na tiste segmente v komunikacijskem krogu knjige, ki še zmeraj sodijo v javni sektor, recimo na strukturo odkupa v splošnoizobraževanih knjižnicah.

2 Komunikacijska vrednost knjige

V komunikacijski vrednosti knjige je prišlo do strukturnih sprememb. Razmislek o teh spremembah velja pričeti z opazovanjem, na katerih ravneh se je preobrazba zgodila. Če pričnemo na splošni ravni, lahko za začetek ugotovimo, da je v zadnjih letih največje zasluge na slovenskem medijskem trgu prinesla prodaja mehanizmov za umeščanje sporočil. Kdor je v pravem trenutku ustanovil firmo za opazno oglasno plakatiranje ali pa odmevno spletno stran, jo je lahko zelo dobro prodal. Za sodobne komunikacijske načine je bilo veliko tržnega interesa zlasti pri tujih podjetjih, delnice v časopisnih hišah pa so se spektakularno prodajale domačim interesantom, in se bodo najbrž še. Vrtoglavih zneskov in spektakularnih rošad, ki zaznamujejo spremembe medijskih lastništev v času slovenskega turbokapitalizma, seveda ne motivira predvidevanje visokih donosov zaradi strme rasti časopisnih naklad. Kupuje se komunikacijska pot. Možnost predaje sporočila. Glavni urednik revije Wired Chris Anderson v svojem razvpitem in pomenljivo naslovljenem besedilu *Free! Why \$0.00 Is the Future of Business* (Anderson 2008) ugotavlja, da dandanes medij več ne prodaja svoje

vsebine bralcu, temveč prodaja bralce oglaševalcem. Opomniti velja, da moramo pojem 'oglaševalca' razumeti nekoliko širše in vanj prištevati tudi tiste, ki uveljavljajo določen življenjski slog, politično ali kako drugačno vero in, recimo, nacionalno zavest.

Zanimivo je, da se je v času, ko se je vsak jogurt skušal razlikovati od drugih ne le po maloprodajni ceni, temveč še bolj z dodanim simbolnim kapitalom, in se prodajati z idejo zdravega življenja, založniški posel odrekel svoje primerjalne prednosti pred drugimi izdelki široke potrošnje, svojega, recimo z malce ironije, *poslanstva*, in se predstavljal kot *posel kot vsak*. Če je v oglasnem trženju *črta* premagovala *črko*, je temu založništvo samomorilsko pomagalo, saj je tudi v njegovem poslovanju forma premagovala vsebino. Važneje kot to, *kaj* bodo knjige povedale, je postalo, kakšno razliko v ceni bodo ustvarile. Avtorji so postajali zanimivi sorazmerno z uveljavljenostjo svoje blagovne znamke (več o tem v Blatnik 2005; str. 171–198) in specifika izdelka, vsebina njihove konkretne knjige, je stopila v ozadje. Ob ustanavljanju agencije za knjigo, ki je simbolno in stvarno formalizirala državni interes za knjigo, je Društvo slovenskih pisateljev z lobiranjem doseglo stalno mesto za svojega predstavnika v svetu agencije, založniki pa ob osnutku zakona niso sprožili kakih strokovnih debat niti interno, kaj šele v javnosti. Le mali založniki, ki ne le delujejo v nacionalnem interesu, ampak ga tudi vse bolj večinsko uresničujejo¹, so se trudili, da bi izboljšali svoj položaj s pridobitvijo neprogramskega financiranja, kar pa jim za zdaj še ni uspelo – in ker niso sodelovali v delitvi splošnega družbenega premoženja, še zmeraj pa so odvisni od več členov privatiziranega komunikacijskega kroga knjige, ostajajo kolateralne žrtve kapitalsko uspešne založniške privatizacije.

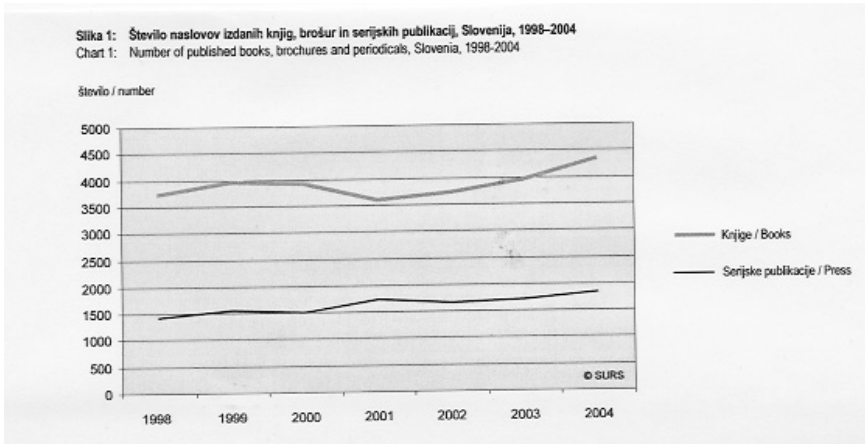
3 Simbolni pomen knjige in rast števila knjižnih naslovov

Hkrati pa je knjiga v laični javnosti obdržala svoj simbolni pomen: Zoranu Jančkoviću je ob izgonu iz Mercatorja eden najožjih sodelavcev napisal knjigo, Lojze Peterle je skušal svojo predsedniško kampanjo podpreti tudi s knjigo pogovorov z razumniki, Katarina Kresal je tik pred volitvami objavila knjigo, katere naslovnica je bila enaka njenemu predvolilnemu plakatu. Da se čas za knjigo kot nosilko simbolnega kapitala še ne izteka, dokazuje tudi nagla numerična analiza,

---

1 Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev so utelešenje slovenske založniške tranzicije. Premaknile so se od drugega največjega založnika, ki se je drzno spremenil in odvrnil kulturni balast, k študentski založbi, še zmeraj pa ne v digitalno izdajo, ki je precej bolj od papirne primerna za skladiščenje, trženje in uporabo.

ki pokaže, da v Sloveniji število izdanih knjig v elitnih knjižnih žanrih, recimo romanov, narašča precej hitreje kot število izdanih knjig nasploh.

Podatki Statističnega urada Republike Slovenije.

Če se je število izdanih knjig v Sloveniji zadnja leta ustavilo nekje pri 4000 naslovih, se za nagrado kresnik poteguje vsako leto več romanov, 17 v letu 1991, 45 v letu 2002, 80 v letu 2007, leta 2008 pa blizu 120 romanov². Za nagrado fabula se je potegovalo okoli 80 leta 2007 izdanih zbirk kratke proze³, kar je od prvega leta podeljevanja te nagrade prav tako velik porast. Večje zanimanje za leposlovno ustvarjanje ni materialno motivirano, saj so avtorski in založniški prihodki od leposlovja vse manjši, kakor vztrajno opozarjajo tako avtorji kot založniki. Po precejšnjem razmahu založništva, ki svoje dejavnosti ne razume kot kulturnega skrbništva, ampak kot storitev na zahtevo, in proizvaja izdelke za znanega kupca, naj bo individualen ali kolektiven, kakršnega utelešajo na primer razpisi Ministrstva za kulturo, se tudi pri nas pojavljajo prve založbe, ki avtorskemu napuhu strežejo s prodajo simbolnega knjižnega kapitala po sistemu *avtorskega mlina* (author's mill), če že ne *založništva napuha* (vanity publishing)⁴, vendar za zdaj v bolj elementarni obliki.

2 Glej spletno stran <http://www.dnevnik.si/novice/kultura/315484>

3 Skupnih tekmovalnih del je bilo okrog 160, vendar se nagrada podeljuje za dve leti, zato sem številko razpolovil.

4 Osnovna razlika med obema oblikama prikritega samozaložništva je v tem, da pri avtorskem mlinu avtor ne plača stroškov tiska, temveč samo brezplačno prepusti svoje delo v razpečevanje, založnik pa pokrije stroške s prodajo izvodov avtorju, njegovim najbližjim in v Sloveniji tudi tistim knjižnicam, ki knjigo po inerciji odkupijo, pri založništvu napuha pa avtor plača tudi tisk in založniške storitve, v povračilo pa prejme določeno število – nemalokdaj večino – natisnjenih izvodov.

15. septembra 2008 je imela založba KATR v Cobissu navedenih 52 izvirnih slovenskih izdaj z letnico 2008, kar jo po številu naslovov, če ne po nakladi, uvršča med večje slovenske založbe, v rubriki »izvirno leposlovje« pa celo na sam vrh. Niti najboljši poznavalci literarnega dogajanja avtorjev teh izdaj ne prepoznajo – ne objavljajo v revialnem tisku, ne berejo na bolj opaženih literarnih večerih. Bolj znana imena objavlja založba Ved, ki na isti datum ponuja 29 izvirnih izdaj v letu 2008. Te knjige so predstavljene na tiskovnih konferencah, nekatere doživijo tudi kritiški odziv, in splošnoizobraževalne knjižnice jih odkupujejo.

Kadar se izdaje založb odkupujejo v knjižnicah, ta prodaja založniku zadostuje za kritje stroškov in mu najbrž ustvarja čisto zadovoljiv dobiček. Avtorju na javni odkup omejena prodaja sicer ne prinese honorarja, najbolj tržno spretnim, ki lahko knjige pravega žanra knjižnicam kar podarijo, pa gre tudi omembe vreden izkupiček iz naslova knjižničnega nadomestila. Žanrske knjige Roberta Rona, ki so imenu navkljub napisane v slovenščini, so avtorju prinesle 15. mesto na lestvici izposoj leta 2007. Tako je postal najbolj izposojan od vseh slovenskih avtorjev, ki pišejo samo za odrasle, za njim sta Branko Gradišnik na 20. in Drago Jančar na 36. mestu⁵. Nič nenavadnega. Knjižnice so v Sloveniji – in še marsikje drugje po svetu – glavni socializator knjige. Številke so sicer splošno znane, vendar jih bom vseeno še enkrat ponovil.

Čeprav se je v letih od 1990 do 2000 število izdanih knjižnih naslovov podvojilo, s približno 2000 na približno 4000, se prodaja ni podvojila – ostala je enaka, šest milijonov knjig letno. In čeprav smo še pred nekaj leti lahko slišali panične napovedi, da bodo časopisne knjižne zbirke uničile založniško prodajo, se to ni zgodilo. Ostala je enaka. Zato pa od leta 1990 stalno narašča knjižnična izposoja, do leta 2000 se je več kot podvojila⁶. Nič presenetljivega, po vsej Evropi izposoja narašča z povečevanjem izobraževanja prebivalstva, ki je v Sloveniji v zadnjih letih zelo izrazito, in po vsej Evropi je založništvo manjših kultur v veliki meri odvisno od knjižničnega odkupa – bralstvo pa od knjižnične ponudbe (več o tem v Kovač 2008).

Po prodajnih izidih, ki jih lahko spremljam kot urednik knjig v javnem interesu (oziroma, določneje rečeno, knjig, ki jih prek razpisov Ministrstva za kulturo odločilno sofinancira država), je v zadnjem času prenos uporabe takšne knjige z nakupa k izposoji še posebej izrazit. Če je založba, za katero urejam knjige, prej dolga leta subvencionirane knjige prodajala delno knjižnicam, delno civilnim osebam, naj je šlo za prevedeno pesniško zbirko, ki se je prodala v sto izvodih, ali pa

---

5 Glej spletno stran <http://home.izum.si/cobiss/nadomestilo/2007/Monografije.htm>

6 Statistični letopis 2007, ki ga izdaja Statistični urad republike Slovenije, navaja o izposoji v splošnih knjižnicah naslednje podatke: v letu 1990 7.931.000 izposoj, v 1995 12.812.000 izposoj, v 2000 19.351.000, potem se številka umiri in se do leta 2005 giblje okrog 20 milijonov izposoj letno.

za roman, ki se je prodal nekajkrat več, se je v zadnjem času to razmerje zelo spremenilo: zasebnim kupcem velikokrat prodamo le še petino knjig, vse druge knjižnicam. Če se bo tako nadaljevalo (nadaljevanje pa je odvisno od obnašanja kupcev, na katere, če sklepamo brez raziskave, le z uporabo kmečke pameti, vpliva zlasti prodajna cena knjig – zlasti za darilne nakupe v veliki ponudbi izbirajo primerjalno cenejše knjige – in obnašanja knjigarn, ki pa imajo tudi več virmanskih kot zasebnih kupcev in so tem hočeš nočeš bolj naklonjene), bo financier najbrž pričel razmišljati o logični potezi – izločanju posrednikov za prodajo subvencionirane knjige knjižnicam. Ministrstvo za kulturo bi zlahka doseglo znaten prihranek tako, da bi v pogodbo o financiranju vneslo določilo, da subvencija vključuje odkup določenega števila knjig za knjižnice neposredno, brez posredniške provizije. (Mimogrede: podobno bi lahko Ministrstvo za šolstvo olajšalo založniško agonijo, ki nastopi ob razglasitvi obveznega maturitetnega branja, in pravice za izbrana dela pred razglasitvijo odkupilo in jih objavilo na svoji spletni strani. To ne bi prineslo le boljšega poznavanja izbranega dela, ampak tudi politične točke pri digitalno osveščenih dijakih in varčujočih starih, založnikom pa seveda pomemben izpad prihodka.)

Naraščanje števila knjižnih naslovov je problematiko knjige spremenilo. Pred letom 1990 je knjig Slovincem primanjkovalo. Z večjimi ali manjšimi težavami smo jih uvažali iz tujine in jih brali v različnih jezikih, z večjimi ali manjšimi zamudami. Zdaj nam nekaj klikov pripelje katerikoli naslov na dom. Kot vselej v času preobilja nastopi problem izbire.

Digitalizacija založništva prinaša založnikom in uporabnikom založniških izdelkov nova vprašanja. Če je bila značilnost tiskane knjige neločljivost njene oblike in vsebine in ste tako morali vsebino kupiti (ali posoditi) skupaj z obliko (Kovač 2008), je digitalna knjiga od nosilca knjižne vsebine precej bolj neodvisna. Na tem mestu je seveda možna velika razprava, ali je to dobro ali slabo, ki pa jo lahko na kratko strnemo, da je slabo za prodajalce nosilcev, dobro pa za prodajalce vsebin, če bodo še zmeraj lahko za vsebino kaj iztržili, po neposredni poti ali prek oblik mecenstva, saj prodaja na prostem trgu, kakor nas opozarja sociolog Raymond Williams (Williams, 1998), ni edina možnost – vsaj v Sloveniji pa za večino knjig v javnem interesu že zdaj ni odločilna, saj nastanejo zaradi take ali drugačne oblike – po Williamsovo – patronata, največkrat s pomočjo državne subvencije. Druge možnosti pritoka plačil, ki dopolnjujejo izpade na tradicionalnem knjižnem trgu, se odpirajo tudi komercialnemu pisanju, recimo prek knjižničnega nadomestila – dober primer je že omenjeni Robert Ron.

Razmislek o teh spremembah lahko začnemo s spoznanjem, da je kljub običajnim zaostankom med 'pravim' Zahodom in Slovenijo pojav dolgega repa, ko se sicer nekaterih naslovov proda zelo zelo veliko, velika večina posla pa se sklepa s prodajo nekaj izvodov zelo velikega števila naslovov (nadrobneje o tem v Anderson 2006) pravzaprav že oplazil tudi Slovenijo. Knjigarne Mladinske knjige,

ki so zaradi obsega poslovanja nemara zadovoljiv reprezentant slovenskega knjigarniškega stanja nasploh (52 knjigarn ustvari po večini ocen približno 80 % knjigarniškega prometa v Sloveniji, opomniti pa je treba, da je delež knjigarniškega prometa v splošnem knjižnem prometu v Sloveniji precej pod deležem, ki ga dosega v drugih državah Evropske unije), so v letu 2007 več kot pol knjig prodale v manj kot petih izvodih. Deset najbolj prodajanih knjig je ustvarilo 2,5 odstotka prometa, piše Metka Zver v majski izdaji *Naglasa*, glasila poslovne skupine Mladinska knjiga. Prostora za različne knjige je očitno dovolj. Tudi različnih knjig je očitno dovolj, marsikdo bi rekel, da preveč. Vendar smo še na začetku. Chris Anderson pravi, da se povprečna knjiga na ameriškem trgu proda v 500 izvodih. Slovenski izkupiček je trikrat boljši: približno 4000 naslovov, približno šest milijonov prodaje. Preizkušnje šele prihajajo.

Vse bolj bo treba izbirati. Katerim knjigam bodo takrat dajali prednost bralci? Katerim drugi člani v komunikacijskem krogu knjige? In katerim založniki? Vprašanje je še bolj zapleteno zato, ker se v Sloveniji, kakor je bilo pravkar že opozorjeno, še zmeraj zelo malo kupcev (zelo malo glede na evropske standarde) odloča za izbiro knjig tam, kjer je izbira vsaj načelno svobodna in lahko izbirajo med različnimi knjigami: torej v resnični ali virtualni knjigarni. Večina knjig je prodana po sistemu »*da ali ne*« neposrednega trženja, ne pa po sistemu »*ta ali ona*« proste izbire. Vendar knjige niso množični medij in se ne morejo in se ne bi smele kosati s televizijo. Če drugega ne, zahtevajo bolj aktivnega uporabnika. Bolj aktiven uporabnik pa je tudi bolj zahteven in ga je težje spraviti v statistični približek.

4 Knjiga kot kulturni posrednik

Težko je racionalno ugovarjati trditvi, da je knjiga za novoveško evropsko civilizacijo konstitutiven element; izbor vsebine pa je konstitutiven za obstoj komunikacijskega kroga knjige. Knjiga od prvih oblik obstoja prek Gutenbergove in Lutrove Biblije do danes prenaša vsebino, v zgodovinskem spominu pa se najbolj ohrani tista, ki prenaša družbeno relevantno vsebino. Izbor vsebine je bistven kriterij za smisel obstoja posamezne knjige in knjižne kulture kot seštevka posameznih knjig tudi danes. V teoriji kulturnih posrednikov, ki jo je razvil, vplivni sociolog Pierre Bourdieu, med kulturne posrednike prišteva številne s knjigo povezane poklice ter opozarja, da kulturni posredniki ne le posredujejo, temveč tudi ustvarjajo družbene vrednote.

Razliko v izbiri bom skušal pokazati na praktičnem primeru. Vsakdo, ki deluje v komunikacijskem krogu knjige, se, hipotetično gledano, lahko znajde pred izbiro, kateri knjigi med zelo številnimi bo dal prednost, ko mora izbrati. Ste založnik in medij vam ponudi zastoj oglas – ali pa ga, bolj verjetno, pridobite s kopen-

zacijo. S čim se boste oglasili? Imate izbiro, knjig je veliko, prostor pa je za eno. Da se izognete ugovorom, da se poezija tako in tako ne prodaja (čez 3000 prodanih izvodov zbirke Ferija Lainščka je pač izjema, ki potrjuje pravilo, saj ta knjiga, parafrazirajmo, *ni kot druge*) ali da se nekaterih knjig pač ne da brati, pa če še tako veljajo za dobre, denarja ne boste zapravljali in šli boste *na sigurno*, v zalogo izkazanih mednarodnih uspešnic.

Vzamete recimo dve knjigi, ki sta se pred slovensko izdajo obe hudo uveljavili v domačem okolju (ena je prodala pol milijona izvodov v jeziku, ki ga govori 16 milijonov, torej *per capita* ponovila uspeh *Premikov* Janeza Janše, največje uspešnice samostojne Slovenije v primerljivem žanru pričevanja) in se obe prodali v blizu 30 tujih izdajah⁷. Oba avtorja sta relativno mlada in fotogenična, pri obeh gre za prve uspešnice. Ko knjigi izideta, se izkaže, da sta obe tudi podobno berljivi – prva ima med letošnjim prvim januarjem in prvim septembrom 3240 izposoj, druga, ki ste ji posvetili svojo promocijsko pozornost in z njo napolnili več kot pol slovenskih knjigarn – 2607. Do natančnih podatkov o prodaji sicer nismo mogli priti, po delnih virih⁸ lahko sklepamo, da je knjigarniška promocija prodala kakih petsto izvodov več, kot bi se knjiga prodala sicer, zaostanek v prodaji druge knjige pa morda pojasnjuje tudi to, da je četrtno dražja. 500 izvodov seveda ni zanemarljiva številka, morali pa bi jo zmanjšati z vloženimi sredstvi in primerjati z izkupičkom kake knjige z medijsko promocijo. Po delnih nestrukturiranih virih lahko poročam, da za toliko naraste tudi prodaja katere od knjig, ki so predstavljene v knjižni oddaji na nacionalni televiziji – če o njih govorijo mnenjski voditelji. Izpostavljena knjiga, o kateri govorimo, kakšne posebne medijske pozornosti ni imela. Razprava o razlogih bi preseгла okvir tega prispevka, zato lahko na kratko rečemo, da je tematika ene od knjig pač bolj mediageenična kot tematika druge.

Doslej sta knjigi videti precej podobno. Kje so razlike? V vsebini. Začnimo s tem, da je prva napisana zelo sodobno in sveže, z vrsto namigov na sodobno kulturo in globalizirani svet, druga pa tradicionalistično oponaša sladko pravljlično retoriko. Prva pred nas postavlja resna družbena in zasebna vprašanja, recimo vprašanje neenakomerne delitve bogastva, zakonske zvestobe in ne nazadnje tudi zahodnjaškega odnosa do smrti, ki se v romanu izteče v na Nizozemskem, od koder roman prihaja, že uzakonjeno, pri nas pa v podzavest potisnjeno evtanazijo. (Že samo to je tema, ki omogoča precejšnjo medijsko eksploatacijo. So pa v knjigi še druge.) Druga v veliko osladnih ovojih prodaja nauk, da je treba življenje sprejeti tako, kot je, in se sprijazniti z vsem okrog sebe. Po recepcijski teoriji Hansa Roberta Jaussa, ki je spremenil razumevanje književnosti in pozor-

7 Za primerjavo to sicer ni pomembno, a vendar povejmo, da gre za *Kluunovo Pride ženska k zdravniku* in *Özkanovo Izgubljeno vrtnico*.

8 *Metka Zver, Naglas, maj 2008.*

nost prenesel z avtorja na bralca (ta prenos pozornosti pa sodelujoči v knjižni verigi dobro poznamo), imata knjigi različen odnos do bralčevega obzorja pričakovanja. Knjige, ki odstopajo od obzorja pričakovanja, imajo na prvi pogled manjšo tržno vrednost, saj statistični kupec raje kupuje znan proizvod. Vendar take knjige obzorje širijo – in kupci knjig so po definiciji ljudje, ki si hočejo širiti obzorje.

Ena knjiga je bila izbrana za poudarjeno predstavitev, druga ne. Ne bomo sklepali, da je tisti, ki je izbiral, sklepal, da kupci pač niso dozoreli za razmislek o temah, ki jih knjiga načenja, to ne bi bilo le podcenjevanje kupcev, ampak tudi podcenjevanje lastne vloge v svetu. Niti ne bomo sklepali, da si tisti, ki je izbiral, takega razmisleka ne želi, to bi bilo seveda popolno kapitulantstvo založništva kot v družbo vpetega procesa. Ostane nam samo še retorično vprašanje. Nekdo je odločil. Je vedel, zakaj je odločil, kar je odločil?

Za pisanje moraš imeti tudi zgodbo, ne le možnost za objavo, pravi Nataša Velikonja (Velikonja, 2000), ena najbolj zanimivih slovenskih avtoric, ki se je zavestno odločila izstopiti iz utečenega kolesja literarne industrije. Podobno misel zastopa Mladen Dolar v intervjuju v Mladini (Mekina, 2008) – ni važno samo, kakšno mesto v družbi si zasedel, ampak tudi, kaj na tem mestu počneš. Delo kulturnega posrednika katerekoli vrste pa je po definiciji tako, da ne zahteva samo poslovno, temveč tudi strokovno in etično smotrne odločitve, ki posameznika seveda lahko pripeljejo v konflikt z utečenim poslovanjem institucije, ki ga zaposluje. »Dandanes je osebni okus prej ovira kot pogoj ali prednost v založniški industriji, saj zmanjšuje možnosti za proizvodnjo karseda tipiziranega izdelka, za kakršnim hrepenijo korporacije, saj ga je lažje prodati.« (Blatnik et al, 2007; 96)

Ta fenomen se ne pojavlja le v kapitalsko motiviranih poslovanjih, ampak tudi v javnem sektorju. Splošno izobraževalna knjižnica lahko tako izbira med sledenjem nacionalnemu knjižnemu kanonu in izpostavlja knjige, ki so recimo obvezno šolsko branje ali konkurentke za nacionalne nagrade, lahko se preda kanonu popularne kulture in na sledi lestvicam najbolj prodajanih knjig objavlja svoje lestvice najbolj izposojanih knjig ter s tem še poveča zanimanje za tisto, kar že tako in tako žanje veliko zanimanje, ali pa uveljavlja parcialni okus in vzpostavlja specifični lokalni kanon, skuša svoje obiskovalce opozoriti knjige, ki se zdijo zanimive za določeno okolje, glede na njegove socialne, geografske ali kulturne preference ali primanjkljaje.⁹

---

9 *Dober primer tovrstne prakse je recimo skupni projekt primorskih knjižnic Primorci beremo, ki ponuja pester priporočilni seznam novejšega slovenskega leposlovja (<http://www.tol.sik.si/primorci-beremo>).*

5 Zaključek

Dejstvo je, da knjige nastajajo in obstajajo v določenem družbenem kontekstu. Včasih so prepovedane, včasih zapovedane. Dejstvo je, da kontekst tudi ustvarjajo. Zaradi knjig se včasih spreminjajo zakoni, vere in vlade. Dejstvo je, da bodo morali dejavniki komunikacijskega kroga knjige v novem svetu, kjer forma in vsebina knjige ne bosta več neločljivo povezani, prevzeti nekatere nove naloge. Dejstvo je tudi, da bodo morali, če bodo hoteli ostati, s knjigo vred, konkurenčen način družbene komunikacije, obdržati in obnoviti nekatere stare. Dobra novica je, da sta ti dve nalogi povezani, skorajda enaki.

Na prostem trgu je dandanes mogoče kupiti skoraj vse – tudi zato se knjige prodajajo manj, kot so se v časih pred prostim trgom. Mogoče je kupiti vse – razen lastne vsebine. Še zlasti v založništvu je vsebina enkratna in nezamenljiva; dobavitelja ni mogoče zamenjati, če nismo zadovoljni z njegovim proizvodnim rokom, ne da bi zamenjali tudi izdelek. France Prešeren je s svojo eno samo knjigo sicer precej slab dobavitelj, sploh se ne bi mogel potegovati za status samozaposlenega v kulturi, saj sta pogoj dve, in celo življenje bi lahko kandidiral za štipendijo za perspektivnega ustvarjalca iz knjižničnega nadomestila. Vendar bi njegovih *Poezij* ne bi bilo, če jih ne bi napisal prav on. In brez njih ne bi bilo marsičesa drugega. Morda, bodimo patetični, niti slovenskega komunikacijskega kroga knjige, ki najbrž preživlja, delno ali v celoti, večino bralcev tega besedila.

Navedeni viri

1. Anderson, C (2006). *The Long Tail*. New York: Hyperion.
2. Anderson, C. (2008). Free! Why \$0.00 Is the Future of Business. *Wired*, 16. marec 2008. Pridobljeno 15. 9. 2008 s spletne strani http://www.wired.com/techbiz/it/magazine/16-03/ff_free
3. Blatnik, A. (2005). *Neonski pečati. Književnost v digitalnem času*. Ljubljana: LUD Literatura.
4. Blatnik, A. et al. (2005). *Zgubljeno v prodaji. Slovenska knjiga med državo in trgom v tretjem tisočletju*. Ljubljana: UMCO.
5. Blatnik, A. et al. (2007). *Slovenska knjiga včeraj in jutri. Osem pogledov na pomen domače knjige*. Ljubljana: UMCO.
6. Breznik, M. et al. (2005). *Knjižna kultura*. Ljubljana: UMCO.
7. Kovač, M. (1999). *Skrivno življenje knjig. Protislovja knjižnega založništva v Sloveniji v 20. stoletju*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

8. Kovač, M. (2008). *Never Mind the Web. Here Comes the Book*. Oxford: Chandos.
9. Mekina, B. (2008). Dr. Mladen Dolar, filozof. *Mladina* 22/2008. Pridobljeno 15. 9. 2008 s spletne strani http://www.mladina.si/teednik/200822/dr___mladen_dolar___filozof
10. Velikonja, N. (2000). Po pojedini spanec. *Literatura*, 106. (april 2000), 1–7.
11. Williams, R. (1998). *Navadna kultura. Izbrani spisi*. Ljubljana: Studia Humanitatis.

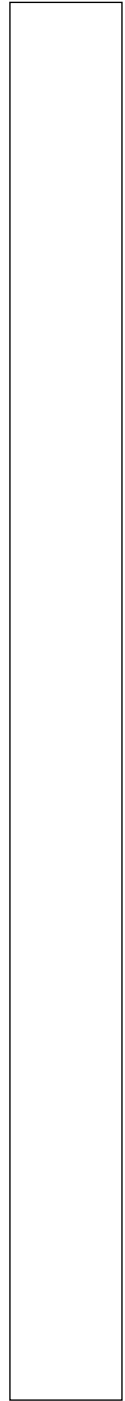
Dr. Andrej Blatnik, pisatelj in urednik, je zaposlen pri Cankarjevi založbi – založništvo d.o.o.

Naslov: Slovenska 29,1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: Andrej.Blatnik2@guest.arnes.si

JUBILEJ

JUBILEE

GOZDARSKA KNJIŽNICA OB SVOJI 60-LETNICI

Teja Koler - Povh
Maja Božič

Oddano: 27. 5. 2008 – Sprejeto: 7. 9. 2008

Strokovni članek

UDK 026+027.7:630(497.4Ljubljana)''1948-2008''

UDK 002.6:026+027.7:630(497.4Ljubljana)

Izvleček

Gozdarska knjižnica je bila ustanovljena leta 1948 pri Gozdarskem inštitutu Slovenije. Danes je specialna knjižnica inštituta in Zavoda za gozdove Slovenije in hkrati visokošolska knjižnica Oddelka za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire Biotehniške fakultete. S svojo INDOK službo je edini informacijski center in posrednik znanstveno-tehniških informacij in literature za področja gozdarstva v Sloveniji. Je tudi osnovna zakladnica virov za zgodovino gozdov in gozdarstva na Slovenskem. V šestdesetih letih delovanja je zbrala več kot 41 000 enot knjižničnega gradiva. V šestdesetih letih obstoja je bilo vanjo včlanjenih preko 7000 uporabnikov. Letno ima okoli 500 aktivnih uporabnikov in izposodi preko 18 000 enot gradiva. Že od vsega začetka dobro sodeluje z mnogimi domačimi in tujimi ustanovami. Od majhne knjižnice s skromnim, a dragocenim gradivom, hranjenim v majhni sobi, se je razvila v virtualno knjižnico 21. stoletja.

Ključne besede: Gozdarska knjižnica, dokumentalistika, zgodovina, gozdarstvo, Slovenija

Professional article

UDC026+027.7:630(497.4Ljubljana)''1948-2008''

UDC002.6:026+027.7:630(497.4Ljubljana)

Abstract

The Forestry Library was established in 1948 at the Slovenian Forestry Institute. Today it is a faculty and research library. The library, together with its reference and documentation service, is the only information center and provider of scientific and technical literature in the field of forestry in Slovenia. It is also the main repository of sources for the study of Slovenian forest and forestry history. Over the 60 years of its existence, the Forestry Library has collected over 41 000 units of material. In the time of its existence, the library counts over 7000 members; 500 users are active and borrow over 18 000 units annually. From the beginning, it has had good relations and a good history of collaboration with many domestic and foreign institutions. From a small library with a modest but valuable collection kept in a single room it has developed into a 21st century virtual library.

Key words: Forestry Library, documentalistics, history, forestry, Slovenia

1 Uvod

Letos (2008) mineva 60 let od ustanovitve Gozdarske knjižnice. Že ob svoji ustanovitvi leta 1947 se je Gozdarski inštitut Slovenije obvezal ustanoviti znanstveno in strokovno knjižnico za področja gozdarstva in to obvezo je izpolnil v letu 1948. Sprva ji je bil namenjen en sam prostor, velik 36 m², ki pa je kmalu postal pretesen za vso gradivo, ki se je zbiralo v knjižnici. Že od vsega začetka sta bila zanj zagotovljena strokovna obdelava in evidentiranje. V svoji 60-letni zgodovini je knjižnica prešla maratonsko pot, od ročne obdelave knjižničnega gradiva in vodenja inventarnih knjig do računalniško podprtega vseslovenskega vzajemnega sistema katalogizacije, od papirja in svinčnika torej do računalniškega omrežja. Vmes je doživela veliko prelomnih trenutkov, najpomembnejši so opisani v nadaljevanju prispevka.

2 Zgodovinski pregled

2.1 Začetni fondi

Začetki Gozdarske knjižnice segajo v leto 1948, ko je takratni Gozdarski inštitut Slovenije z ministrskim odlokom prevzel resorno knjižnico Ministrstva za gozdarstvo LR Slovenije. S tem je izpolnil eno svojih pomembnejših nalog,

privzetih ob ustanovitvi, to je ustanoviti centralno znanstveno knjižnico gozdarske in lesnoindustrijske stroke. Omenjena resorna knjižnica je nastala iz manjših knjižnih zbirk raznih gozdarskih ustanov stare Jugoslavije in iz nekaj zasebnih knjižnih zbirk. Knjižnični fond inštitutske knjižnice je v prvih letih obstoja vseboval:

- knjižni fond gozdarskega odseka bivše banske uprave v Ljubljani,
- knjige bivše Kmetijske zbornice,
- del knjižničnega fonda bivšega Slovenskega gozdarskega društva, ki je bil med drugo svetovno vojno hranjen v prostorih Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, katera je tudi po vojni del gradiva obdržala v svojih prostorih,
- knjižno zbirko bivše Gozdne direkcije v Ljubljani, ki je nastala po letu 1919,
- knjižno zbirko Začasne državne uprave razlaščenih veleposestniških gozdov v Ljubljani,
- knjižno zbirko bivšega gozdarskega referata Okrajnega glavarstva Ljubljana,
- nekaj manjših zasebnih knjižnih zbirk.

Tako zbrano knjižnično gradivo je obsegalo 2474 knjig in 37 letnikov revij (Kerec, 1981). V večini je bilo gradivo starejše in pisano v nemškem jeziku. Občutno je bilo pomanjkanje novejše, predvsem tuje strokovne literature, čemur je v veliki meri botrovala težavna nabava. Tudi knjižnični fond je bil iz leta v leto večji, bolj pester in bolj bogat. Že leta 1961 je bilo doseženih mejnih 10 000 knjižničnih enot.

V letu 1968 je bil inštitutski knjižnici priključen knjižnični fond gozdarskega oddelka Biotehniške fakultete. Dotelej specialna knjižnica, namenjena predvsem potrebam znanstvenikov raziskovalcev, je postala tudi visokošolska knjižnica, namenjena tudi pedagogom in študentom gozdarstva ter sorodnih znanosti. Knjižnični fond je bil obogaten z učbeniki in drugo študijsko literaturo, povečal se je obseg naročenih periodičnih publikacij, knjižnica pa je začela zbirati in hraniti tudi diplomske naloge in podiplomske izdelke študentov gozdarstva. Ob bogatem vsebinskem in organizacijskem razvoju knjižnice je rasel tudi knjižnični fond, ki je že leta 1991 presegel številko 30 000 enot knjižničnega gradiva.

2.2 Prostori

Svoje prve prostore je imela knjižnica na Poljanski cesti 2 (en prostor) in kasneje na Prešernovi cesti 1, kjer je bilo v dveh sobah, namenjenih knjižnici, prostora tudi za dve čitalniški mesti. V provizoriju na Parmovi ulici 33 v Ljubljani je bilo na površini 36 m² razstavljeno vso gradivo knjižnice in listkovni knjižnični katalogi. Čitalnici so bili namenjeni štirje sedeži. Kljub veliki prostorski stiski

je bilo gradivo vsa leta obstoja knjižnice postavljeno po načelu prostega pristopa, kakor je tudi danes.

Po sedmih letih obstoja je bila knjižnica leta 1955 preseljena v novo stavbo inštituta na Večni poti. Tu ima svoje prostore še danes. S preselitvijo v nove prostore se je število obiskovalcev kmalu podvojilo. Leta 1953 jo je obiskalo 2300 uporabnikov, leta 1958 pa že 4800.

Knjižnici je bil namenjen zahodni del stavbe v prvem nadstropju s tremi prostori v skupni izmeri 110 m². Ob njih je jašek za dvigalo, ki pa ni bil nikoli vzpostavljen. V večjem prostoru, na skrajnem zahodnem koncu stavbe, kjer je namensko utrjena nosilnost tal, je knjižnica. Opremljena je s pohištvo iz lesa, ustrezno narejenim po meri, da so monografije postavljene ločeno od periodičnih publikacij. Te so v posebnih omarah s stopničastimi predali. V osrednjem delu knjižnice so leseni predalčniki za listkovni katalog in omare za referenčno gradivo, ki v svojem zaledju ustvarjajo posebno nišo – delovni prostor za katalogizatorja. Nasproti vhoda je pult za izposojanje gradiva. S smiselno postavitvijo omar so ustvarjeni trije ločeni oddelki, v vsakem je po deset čitalniških mest.

V drugem velikem prostoru je bil urejen knjižnični arhiv, v katerem ima od leta 1987 svoje prostore tudi INDOK služba Gozdarske knjižnice, bibliografski center za gozdarstvo torej.

Manjši prostor med njima je bil sprva namenjen vodji knjižnice, leta 1996 je bil preurejen v prostor z računalniki za uporabnike in je trenutno opremljen s tremi osebni računalniki z dostopom do svetovnega spleta.

Leta 1999 je zaradi prenatrpanosti knjižnice in arhiva Gozdarski inštitut Slovenije namensko uredil kletni prostor in ga opremil z ustreznimi kovinskimi knjižnimi omarami na tirnicah za racionalno rabo in učinkovito izrabo prostora. S tem je bilo pridobljenih novih 350 metrov polic in dana možnost za dodatno ureditev arhiva ter ustrezno hranjenje zapuščin gozdarskih strokovnjakov. (Letno poročilo GIS za 1999, 2000). Sedaj se knjižnici obetajo novi in sodobno opremljeni prostori v novem prizidku oddelka.

2.3 Ureditev gradiva

Prvi bibliotekar, g. Stane Sever, je vse zbrano gradivo strokovno razvrstil po takratni mednarodno uveljavljeni Fluryjevi decimalni klasifikaciji za gozdarstvo. Leta 1970 je bil ves knjižni fond Gozdarske knjižnice načrtno preurejen po mednarodno uveljavljeni oxfordski decimalni klasifikaciji za gozdarstvo (ODK, danes GDK – Gozdarska decimalna klasifikacija). Pri vsebinski obdelavi knjižničnega

gradiva in preureditvi knjižnice so sodelovali pedagogi gozdarsko-lesarskega oddelka Biotehniške fakultete in raziskovalci Gozdarskega inštituta Slovenije. Istega leta (1970) je bila iz potreb po sistemu znanstveno-tehniškega informiranja ustanovljena INDOK služba Gozdarske knjižnice z namenom sistematično odkrivati, zbirati, vsebinsko in po knjižnično-dokumentacijskih pravilih obdelovati ter hraniti znanstvene in strokovne informacije in njihove vire ter jih s pomočjo knjižničarja posredovati uporabniku za rešitev nastalega problema. Pomembna naloga INDOK centra je bila tudi skrb za urejenost bibliografij zaposlenih v obeh matičnih ustanovah (Koler in Zorn - Pogorelc, 1990; Koler - Povh, 1992; Koler - Povh, 1994;)

Klasifikacijski sistemi za gozdarstvo

Leta 1992 je bila v svetu in v Sloveniji izpopolnjena oxfordska decimalna klasifikacija za gozdarstvo in preimenovana v Gozdarsko decimalno klasifikacijo (Zorn - Pogorelc, 1992). S tem je okrepila svoj pomen za sistem znanstvenega informiranja in za razvrstitev gradiva v knjižnici, ki je bil uveljavljen leta 1968 z izdajo prve slovenske različice mednarodne gozdarske klasifikacije. (Koler - Povh, 1993).

3 Status in organizacija knjižnice

Gozdarska knjižnica je visokošolska in specialna knjižnica hkrati, namenjena raziskovalcem gozdarskih in sorodnih znanosti ter vsem gozdarskim strokovnjakom – operativcem in strokovnjakom drugih strok, hkrati pa je javna knjižnica, na voljo in dostopna vsem državljanom Slovenije. V letih od 1948 do 1968 je delovala kot enota Gozdarskega inštituta Slovenije, kasneje preimenovanega v Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo. Od 1968 je delovala tudi kot enota Oddelka za gozdarstvo Biotehniške fakultete. Leta 1978, ko se je enoviti študij gozdarstva in lesarstva razcepil v dva samostojna študija, se je gozdarsko-lesarska knjižnica razdelila v gozdarsko in lesarsko knjižnico s svojima INDOK dejavnostma, gradivo s področij lesarstva je bilo preseljeno v nove prostore knjižnice Oddelka za lesarstvo Biotehniške fakultete.

Leta 1995 se je dvema ustanoviteljema pridružil tudi novoustanovljeni Zavod za gozdove Slovenije, s čimer je Gozdarska knjižnica postala osrednja skupna točka in vez med raziskovalno, pedagoško in operativno vejo slovenskega gozdarstva. Poslovanje knjižnice in INDOK centra je urejeno s tripartitno pogodbo ter knjižničnim redom (Pravilnik o poslovanju Gozdarske knjižnice in INDOK de-

javnosti). Strokovno delo Gozdarske knjižnice in INDOK dejavnosti po pravilniku usmerja knjižnični odbor, v katerem so po en predstavnik vsake ustanove ter vodja knjižnice (Koler - Povh, 1997).

4 Delavci knjižnice in INDOK dejavnosti

V 60-letni zgodovini knjižnice je bila kadrovska zasedba v njej številčno zelo dinamična in raznolika. Bila so obdobja, ko je knjižnica delovala brez bibliotekarskega strokovnega kadra, celo brez redno zaposlenega delavca (1968-1974), do obdobja, ko so bili v knjižnici redno zaposleni štirje delavci (1979-1984, 1989-1992). Brez vestnega dela vseh knjižničnih delavcev Gozdarska knjižnica ne bi dosegla tako velikega razvoja v tako kratkem času.

Močna zavest o pomenu urejene knjižnice za uspešno pedagoško in raziskovalno delo se je izkazala v letih 1967-1970, ko so pri preklasifikaciji vsega knjižničnega gradiva in s tem pri preureditvi knjižnice pod idejnim vodstvom prof. dr. Dušana Mlinška sodelovali vsi takratni mladi raziskovalci Gozdarskega inštituta Slovenije ter pedagogi Oddelka za gozdarstvo Biotehniške fakultete. Raziskovalec Gozdarskega inštituta dr. Marjan Zupančič je dolga leta deloval kot prostovoljni dokumentalist knjižnice, raziskovalka Marjana Pavle pa je ob svojem rednem delu vodila tekoče zadeve knjižnice v letih, ko v njej ni bilo redno zaposlenega delavca.

Velik napredek v razvoju knjižnice je bil dosežen, ko se je leta 1975 v njej redno zaposlila strokovnjakinja gozdarske stroke, diplomirana inženirka Marja Zorn-Pogorelec, kot dokumentalistka in vodja knjižnice. Visoka zavest raziskovalcev matičnih znanstvenih ustanov je pravilno ocenila pomen strokovnjaka gozdarske stroke za kvalitetno delo in razvoj strokovne knjižnice. Tri leta kasneje se je v knjižnici redno zaposlila strokovnjakinja bibliotekarske stroke Dolores Kerec-Kovač (Kerec, 1981).

V letih od 1989 do 2004 je v knjižnici delovala Teja Koler - Povh, ki je z diplomo univerzitetnega študija gozdarstva in znanji, pridobljenimi pri magistrskem študiju biotehniške informatike, pomembno prispevala k razvoju knjižnice in njenih storitev, predvsem na področju bibliografije raziskovalcev in gozdarske terminologije (Koler - Povh, 1995 ; Koler - Povh, 1997; Koler - Povh in Lipoglavšek, 1998; Čokl, M. et al., 2001). Preučevala je tudi bogate zgodovinske vire Gozdarske knjižnice in z objavami v Gozdarskem vestniku iztrgala pozabi biografije in bibliografije mnogih gozdarskih strokovnjakov, delujočih na Slovenskem. Nekatere so objavljene tudi v hrvaškem gozdarskem leksikonu (Biškup et al., 1996-2000). Delovala je kot dokumentalistka in od 1993 tudi kot vodja knjižnice in

INDOK dejavnosti, od 2004 pa je na tem delovnem mestu zaposlena Maja Božič, univ. dipl. bibliotekarka.

5 Uporabniki Gozdarske knjižnice

Na samem začetku delovanja je bila knjižnica namenjena predvsem delavcem Gozdarskega inštituta Slovenije, gozdarskim strokovnjakom republiške Uprave za gozdarstvo, gozdarskim strokovnjakom iz operative, pedagogom in študentom takratnega gozdarskega oddelka Biotehniške fakultete, drugi pa so smeli do gradiva z dovoljenjem direktorja inštituta (Kerec - Kovač, 1997). Danes je knjižnica javna in s prostim pristopom do gradiva omogoča uporabnikom takojšen, neposreden stik z literaturo. Je del mreže knjižnic Univerze v Ljubljani.

Uporabnike Gozdarske knjižnice lahko razvrstimo v več kategorij. Številčno najboljše kategorija so študentje gozdarstva (75 %). V prvi polovici študija se zadovoljijo s študijskim gradivom, predvsem učbeniki. V višjih letnikih študija so njihove potrebe po literaturi bolj tematsko osredotočene. Visoko stopnjo informacijske pismenosti študentov gozdarstva zagotavlja obvezni študijski predmet univerzitetnega študija gozdarstva, imenovan Uvod v raziskovalno delo, ki se v obsegu 30 ur izvaja že od leta 1978 (Koler in Zorn - Pogorelc, 1990). Pri izvajanju programa so v največji možni meri kot izvajalci vključeni knjižničarji. Seznanjenje uporabnikov s knjižnico in uvajanje v samostojno pridobivanje informacij je pomembno, zato knjižnica organizira izobraževanja uporabnikov, študentov in raziskovalcev tudi na teme iskanja po COBISS/OPAC-u, iskanja elektronskih informacijskih virov in splošne predstavitev knjižnice za nove člane.

Drugo kategorijo uporabnikov predstavljajo raziskovalci in pedagogi matičnih (16 %) in drugih ustanov (5 %). Njihove potrebe po literaturi so zelo specializirane, zahtevajo individualni pristop in bogato poznavanje informacijskih sistemov in upravljanje podatkovnih zbirk. S servisom medknjižnične izposoje pa se uporabnikom približa še tako oddaljeno in težko dostopno gradivo.

Ker je knjižnica odprta javnosti, 5 odstotkov njenih uporabnikov predstavlja skupina drugih uporabnikov; to so osnovnošolci in dijaki ter njihovi starši, ki zase iščejo literaturo in potrebne informacije, prav tako ljubitelji gozdov, ki se v Gozdarsko knjižnico zatekajo po specialna znanja o gozdu. Zanimariti ne smemo še vedno vitalno populacijo upokojenih gozdarskih strokovnjakov. Poleg tega pa so v knjižnico včlanjene tudi pravne osebe – predvsem knjižnice, s katerimi Gozdarska knjižnica sodeluje preko medknjižnične izposoje.

Potem ko je sistem COBISS ob podpori Ministrstva za znanost in tehnologijo

prerasel svoje prvotno poslanstvo – vzajemni katalog vseh slovenskih knjižnic, je od leta 2000 intenzivno pridobival na pomenu kot sistem vrednotenja uspešnosti raziskovalcev, s čimer je sodelovanje med delavci knjižnice in raziskovalci postalo nujno potrebno. S tem so pridobili vsi, knjižnice in knjižnični delavci ustrezno veljavo, raziskovalci pa servisno službo, ki je zanje vedno bolj pomembna! Začetno navdušenje raziskovalcev ob vodenju njihove bibliografije na enem mestu je preraslo v spoštovanje do sposobnega knjižničnega kadra, ki mora ob nenehni množici sprememb sistema vrednotenja zagotavljati visoko strokovnost in imeti izostren občutek za kakovostno gradnjo bibliografij, ki zagotavlja realno vrednotenje njihove uspešnosti. Tudi Osrednji specializirani informacijski centri kot arbitri uspešnosti raziskovalcev so od leta 2005 pomembni uporabniki in strokovni svetovalci knjižnice.

Leta 2005 je bila vzpostavljena spletna stran knjižnice, v okviru skupnega projekta Biotehniške fakultete in IZUM-a pa je bil postavljen nov mejnik v delovanju knjižnice – preko servisa Moja knjižnica in Bibliofona je zaživel elektronsko poslovanje z uporabniki.

Urniki odprtosti čitalnice in izposoje

Knjižnica je vsa leta svojega obstoja uporabnikom omogočala osemurni dostop do gradiva in vsaj štiri ure odprtosti za izposajo. Od leta 1998 do 2004 je ob pomoči študentov gozdarstva na njihovo željo zagotovila dostop do gradiva v čitalnici do 17. ure. Danes je knjižnica ob dveh zaposlenih delavkah dostopna vsak delovni dan do 16. ure, razen v petek, ko je odprta do 15. ure.

6 Založniška dejavnost knjižnice

V letih 1971 do vključno 1995 je izhajal bilten *Obvestila Gozdarske knjižnice*, v katerem so bile četrtletno predstavljene novosti o monografijah v knjižnici. Obvestila so bila namenjena raziskovalcem inštituta, pedagogom fakultete, slovenski gozdarski operativi, izbranim knjižnicam ter drugim uporabnikom Gozdarske knjižnice. Ob prehodu v vzajemni katalog vseh slovenskih knjižnic COBIB v informacijskem sistemu COBISS so Obvestila leta 1996 prenehala izhajati, ponovno pa so začela izhajati leta 2006 v elektronski obliki; dosegljiva so preko spletne strani Gozdarske knjižnice (<http://www.bf.uni-lj.si/gozdarstvo/knjiznica/>).

V letu 1993 so za potrebe raziskovalcev inštituta in pedagogov fakultete začele izhajati *Signalne informacije* INDOK službe Gozdarske knjižnice. Izhajajo štiri-

najstrednevo, v njih pa so predstavljena kazala vsebin vseh pomembnejših tujih gozdarskih revij, ki jih prejema Gozdarska knjižnica. Zanimanje zanje je vsako leto večje, zato se krog uporabnikov širi tudi zunaj okrilja soustanoviteljic knjižnice. V letu 2006 so *Signalne informacije* začele izhajati v elektronski obliki, dostopne so preko knjižnične spletne strani (<http://www.bf.uni-lj.si/gozdarstvo/knjiznica/>). Pomembno mesto obveščanja delavcev inštituta in fakultete pa je tudi stencas, to sta oglasni deski v avli Gozdarskega inštituta Slovenije in v avli Oddelka za gozdarstvo, na katerih redno in sproti predstavljamo bibliografske in knjižnične novosti.

7 Knjižnično gradivo in fondi Gozdarske knjižnice v številkah

V šestdesetih letih delovanja knjižnice je knjižnični fond porasel z začetnih 2474 enot gradiva na skupno preko 41 000 enot (preglednica 1).

Preglednica 1: Prikaz stanja zaloge fonda Gozdarske knjižnice po petletjih, od 1975 do danes.

Leto	Monografije	Serije	Posebno strokovno gradivo	Neknjižno gradivo	SKUPAJ
1975	-	-	-	-	
1976	11.828	180	821	-	12.829
1980	14.010	4.767	890	-	19.667
1985	16.408	7.632	1.420	-	25.460
1990	18.496	9.244	1.772	-	29.512
1995	20.237	10.712	2.063	-	33.012
2000	21.840	12.247	2.478	-	36.565
2005	23.528	13.575	2.892	148	40.143
2007	24.285	14.115	3.041	340	41.781

Legenda: (-) ni podatka

Preglednica 2 prikazuje način pridobivanja monografskih publikacij glede na način nabave. Med leti so vidna velika odstopanja, vseeno pa je razvidno močno sodelovanje s sorodnimi organizacijami, saj so močno zastopane zamenjave in darovi.

Preglednica 2: Prikaz načina pridobivanja monografij v Gozdarski knjižnici glede na način nabave po petletjih, od 1948 do danes.

Obdobje	Nakup		Zamenjava		Obvezni izvod		Dar		Prirast skupaj	Zaloga monografij
	Domače	Tuje	Domače	Tuje	Domače	Tuje	Domače	Tuje		
1948-1955	89	-	43	-	0	-	13	-	-	6.913
1956-1960	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9.958
1960-1965	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10.984
1966-1970	100	-	0	-	15	-	80	-	-	11.179
1971-1975	276	54	23	16	0	-	49	39	457	11.636
1976-1980*	957	600	247	130	53	74	502	99	2.662	14.295
1981-1985	508	311	57	154	411	9	470	478	2.398	16.696
1986-1990*	296	510	9	191	358	30	164	403	2.155	18.851
1991-1995	274	458	27	123	390	23	112	260	1.667	20.518
1996-2000	279	282	7	29	297	34	211	216	1.355	21.873
2001-2005	192	242	35	5	545	156	218	225	1.618	23.491
2006-2007	78	97	10	46	340	17	147	132	867	24.358

Legenda: (-) ni podatka, (*) nepopolni podatki za leti 1979 in 1990

Preglednica 3: Število naročenih naslovov revij za obdobje 1955–2007.

Leto	Domače revije	Tuje revije	Skupaj
1955	-	-	285
1960	-	-	115
1965	-	-	183
1970	-	-	183
1975	-	-	221
1980	118	277	395
1985	91	248	339
1990	-	-	353
1995	85	211	296
2000	87	228	315
2005	40	123	163
2007	45	134	179

Legenda: (-) ni podatka

Preglednica (3) o pridobivanju periodičnih publikacij za posamezna leta v obdobju 1955–2007 kaže zanimiva nihanja. Velik padec kupne moči matičnih ustanov Gozdarske knjižnice je viden v obdobju 1955–1960 ter 2000–2005. Spodbudno pa je bilo obdobje od 1970–1980, ko se je število naslovov podvojilo in leta 1980 doseglo absolutno največje število naslovov, to je 395. Do leta 2005 so nabavno

politiko zaznamovala manjša nihanja, leta 2005 pa je v knjižnico prihajalo le še 41 odstotkov revij iz »zlate dobe«.

Ob uveljavitvi sistema kvalitativnega vrednotenja revij preko njenega faktorja vpliva so analize revijalnega fonda Gozdarske knjižnice prikazale lepe rezultate (Koler - Povh, 1998; Koler - Povh, 1999; Koler - Povh, 2001). Leta 2001 je bil izdelan temeljit pregled periodičnih publikacij Gozdarske knjižnice (Koler - Povh in Puschner, 2001). Konec leta 2007 je znašal skupni fond revij 14 115 enot, knjižnica je prejela 134 tujih in 45 domačih naslovov revij, skupaj 179 naslovov. 22 tujih revij je vključenih v konzorcijsko nabavo tujih revij Univerze v Ljubljani, s čimer je zagotovljen elektronski dostop do teh revij vsem uporabnikom na Univerzi v Ljubljani.

Knjižnica zbira tudi posebno strokovno gradivo (preglednica 4), katerega običajno pridobi z obveznim izvodom. Sem sodijo vsi dodiplomski in podiplomski izdelki (diplomske naloge višješolskega in univerzitetnega študija gozdarstva, magistrska dela in doktorske disertacije študijev gozdarstva in varstva naravne dediščine). V zbirki poročil in elaboratov so zbrana krajša poročila in strokovna mnenja različnih tematik, npr. o boleznih gozdnega drevja, sadik v drevesnici, poškodovanosti tal ipd. Zbirka fitocenoloških elaboratov je nastajala od leta 1960 do 1981 in je z dodatnim kartnim gradivom pomemben vir informacij o rastiščih in gozdnih združbah v Sloveniji. Knjižnica zbira tudi pripravniške naloge in druge strokovne izdelke gozdarskih strokovnjakov – pripravnikov, izdelane za strokovni izpit.

Preglednica 4: Prikaz naraščanja zaloge fonda posebnega strokovnega gradiva Gozdarske knjižnice po petletjih, od 1975 do danes.

Leto	Dr. disertacije	Mag. dela	Univ. dipl. naloge	Višješol. dipl. naloge	Razisk. naloge	Elaboarati	Poročila	Fitoc. elaborati
1975	4	11	476	-	-	5		-
1980	26	16	512	-	150	170	16	-
1985	35	21	608	14	310	244	94	94
1990	39	32	690	18	396	254	254	98
1995	44	55	783	29	420	265	360	98
2000	59	79	869	191	468	265	436	98
2005	71	97	959	350	504	265	526	98
2007	81	110	1006	399	515	265	562	98

Legenda: (-) ni podatka

8 Katalogi in lastne podatkovne zbirke Gozdarske knjižnice

8.1 Katalogi

Do leta 1985 je informacijski sistem Gozdarske knjižnice temeljil na listkovnem abecedno-imenskem in po oxfordski decimalni klasifikaciji za gozdarstvo urejenem sistematskem katalogu. V začetnem obdobju je bil pisan ročno. Z ustanovitvijo INDOK centra (1970) je bilo za potrebe večje učinkovitosti informacijskega sistema poleg že uveljavljenega klasificiranja uvedeno še indeksiranje dokumentov, hranjenih v Gozdarski knjižnici. V letih 1970–2004 so indeksiranje opravljali izkušeni gozdarski strokovnjaki, pred letom 1970 in danes pa strokovnjaki bibliotekarske stroke.

8.2 Računalniška obdelava podatkov in katalogi

Računalnik si je v Gozdarski knjižnici utrl pot 40 let po njeni ustanovitvi, leta 1988, ko je bil na ATARIJU zasnovan knjižnični katalog monografij GOZD.KK. V obdobju 1988–1995 je bilo v zbirko GOZD.KK vključenih 2175 enot. Leta 1989 smo v knjižnici pridobili IBM osebni računalnik in v mednarodno uveljavljenem Unescovem programskem paketu CDS/ISIS (ob hkratni kadrovske okrepitvi, Teja Koler, univ. dipl. inž. gozd.) zgradili bibliografsko podatkovno zbirko GOZD.BIB. V njo so vključeni dokumenti raziskovalcev Gozdarskega inštituta Slovenije in Oddelka za gozdarstvo Biotehniške fakultete ter selektivno prispevki strokovnjakov slovenske gozdarske operative. V zbirki so tudi prispevki drugih strokovnjakov z mejnih področij gozdarstva ne glede na jezik zapisa. Kriterij vključitve dokumenta v zbirko GOZD.BIB je bila tematika gozdarstva (in mejnih dejavnosti) na Slovenskem. Zbirka je bila tudi katalog posebnega strokovnega gradiva (diplome, magisteriji, doktorati) za obdobje 1992–1995. Za njeno uporabo so bila izdelana posebna navodila (Robek in Koler - Povh, 1994). Konec leta 1995 je vsebovala 1819 zapisov.

Nobena od zbirk ni bila konvertirana v kasnejši knjižnično-informacijski sistem COBISS.

8.3 COBISS

Leta 1996 je Gozdarska knjižnica postala aktivna članica vzajemnega, računalniško podprtega slovenskega knjižničnega informacijskega sistema COBISS. Zaradi

vzajemne katalogizacije gradiva se je deloma skrajšal čas njegove obdelave, vendar zaradi unikatnosti in specifičnosti področij ne dovolj občutno. Z leti je ob podpori Ministrstva za znanost in tehnologijo sistem COBISS kot vir podatkov za sistem SICRIS postal edini relevantni sistem za bibliografije slovenskih znanstvenikov in vrednotenje njihove raziskovalne uspešnosti, v zadnjem času pa postaja vse bolj priznan tudi za univerzitetne predavatelje.

8.4 Internet

Leta 1996 je Gozdarska knjižnica pridobila dostop do svetovnega spleta, leta 2004 pa je nastala njena spletna stran, preko katere uporabnikom posreduje bistvene informacije, od splošnih (delovni čas knjižnice, pravilnik o poslovanju, cenik ...) do specializiranih strokovnih informacij, kot so povezave do svetovnih bibliografskih podatkovnih zbirk in zbirk s polnimi besedili ter lastnih podatkovnih zbirk, kot so sezname diplomskih, magistrskih del in doktorskih disertacij s polnimi besedili ter sezname v knjižnici dostopnih tujih revij.

9 Sodelovanje Gozdarske knjižnice s tujimi informacijskimi centri in tuje podatkovne zbirke

Sodelovanje s tujimi informacijskimi centri je pomembno, ker:

- zagotavlja raziskovalcem potrebno svetovno literaturo in s tem prispeva h kvaliteti njihovega dela,
- posreduje delovne rezultate domačih raziskovalcev svetovni strokovni javnosti,
- promovira slovensko gozdarstvo v tujini.

Dostop do svetovnih informacij je knjižnica svojim uporabnikom omogočala z nabavo naslednjih referenčnih časopisov:

- Bilten dokumentacije, serija A: šumarstvo, Jugoslovanski bibliografski zavod, Beograd, 1950–1982,
- Forstliche Umschau, Hamburg, od 1958–1992,
- Referativnyj žurnal, Lesovedenie i lesovodstvo, Moskva od 1965–1991, 1993–1997. (Koler in Zorn - Pogorelc, 1990).

Najpomembnejše in tudi najbolj dolgotrajno je sodelovanje z ustanovo Commonwealth Forestry Bureau iz Oxforda, danes znano kot Commonwealth Agri-

cultural Bureau International, okrajšano CABI. Od nje je knjižnica od leta 1949 do leta 1992 prejela referenčni časopis *Forestry Abstracts* v tiskani obliki, ob njihovem prehodu na elektronski medij v letih 1993–2004, pa v obliki naročnine na zgoščenke zbirke TREECD, tj. gozdarskega dela mednarodne bibliografske podatkovne zbirke za kmetijstvo CAB Abstracts. Zbirka TREECD je bila nadgrajevana trimesečno z redno dostavo novih zgoščenk. Od leta 2004 ima knjižnica kot sofinancer konzorcijske nabave več zainteresiranih ustanov (Biotehniške fakultete, Veterinarske fakultete, Kmetijskega inštituta Slovenije) zagotovljen neposredni dostop z vseh računalnikov Biotehniške fakultete preko svetovnega spleta. Od iste ustanove je INDOK služba za gozdarstvo v letih 1971 do 1977 nabavljala tudi dokumentacijske kartice z bibliografskimi informacijami svetovne gozdarske produkcije.

Od leta 1981 do 1987 je knjižnica prejela tudi dokumentacijske kartice ustanove Forstliche Bundesversuchsanstalt z Dunaja, nato pa so prešli na elektronski medij.

Leta 1994 je knjižnica razvila dobro poslovno sodelovanje z Bundesversuchsanstalt für Forst- und Holzeinrichtung iz Hamburga, od katere je prejela računalniško podprto gozdarsko bibliografsko podatkovno zbirko z območja Nemčije in nemškega dela Švice od leta 1989 dalje. Zbirka je računalniško podprta in zgrajena v nemškem jeziku, vendar je zaradi množice v angleškem jeziku dostopnih podatkovnih zbirk postala nezanimiva.

Obveščanje svetovne javnosti z objavami s področja gozdarstva na Slovenskem knjižnica zagotavlja z izmenjavo domačih znanstvenih in strokovnih glasil z glasili sorodnih ustanov po vsem svetu. *Zbornik gozdarstva in lesarstva* pošilja v izmenjavo 97 ustanovam, strokovno-znanstveno revijo *Gozdarski vestnik* pa 41 Ustanovam. Obe glasili pošilja predvsem v tujino.

Posamezne zvezke zbirke *Studie forestalie Slovenice* (do 2005 imenovana *Strokovna in znanstvena dela*) kot tematsko zaključene monografije pošilja ciljno usmerjeno glede na tematiko.

Za ažuren in učinkovit prenos rezultatov dela domačih raziskovalcev v svetovno znanstveno in strokovno javnost pa je izrednega pomena pošiljanje domačih glasil v mednarodne referenčne centre, kot so CABI, AGRIS, AGRICOLA in večje svetovne knjižnice, kot sta British Library in Library of Congress (Koler, 1990; Bradač et al., 1996; Stopar et al., 1998).

Za uspešno mednarodno sodelovanje je zelo pomemben tudi osebni stik. Gozdarski in knjižničarski strokovnjaki aktivno sodelujejo v organizaciji Svetovna zveza gozdarskih raziskovalnih organizacij IUFRO, predvsem v sekciji za razvoj gozdarske decimalne klasifikacije. Rezultat uspešnega mednarodnega sodelovanja je

leta 1992 izdana izpopolnjena različica Gozdarske decimalne klasifikacije, katere soavtorica je takratna vodja Gozdarske knjižnice Marja Zorn - Pogorelc (Zorn - Pogorelc, 1992). V sekcijah za gozdarsko informatiko in terminologijo je uspešno mednarodno sodelovanje razvila Teja Koler - Povh in s svojim magistrskim delom zgradila dvojezični tezaver s področja pridobivanja gozdnih proizvodov (Koler - Povh, 1995).

10 Sodelovanje z domačimi ustanovami

Gozdarska knjižnica sodeluje s knjižnicami drugih oddelkov Biotehniške fakultete, kar se kaže predvsem v koordinaciji naročil tuje periodike in podatkovnih zbirk (Koler in Zorn - Pogorelc, 1990).

Sodelovanje z Narodno in univerzitetno knjižnico je v preteklosti temeljilo na pošiljanju dokumentacijskih kartic knjižnega gradiva. Po uveljavitvi sistema COBISS je to sodelovanje bolj elektronsko in manj osebno. Osebne stike vzdržujemo in razvijamo na strokovnih tečajih in usposabljanjih, ki jih izvajata predvsem NUK in IZUM. Pomembna oblika sodelovanja je tudi medknjižnična izposoja, ki je z uveljavitvijo COBISS-a postala še bolj zanimiva in dostopna storitev knjižnic. Izmenjava glasil kot oblika sodelovanja je že bila omenjena. Pomembno je tudi sodelovanje z osrednjimi specializiranimi informacijskimi centri, ustanovljenimi leta 2005 znotraj ARRS z namenom upoštevati enotne kriterije pri razvrščanju bibliografskih enot vseh znanstvenih disciplin in posledično pravično vrednotenje uspešnosti raziskovalnega dela znanstvenikov (Koler - Povh in Krajnc, 2000; Koler - Povh in Jarni, 2002).

Vzorno je bilo sodelovanje Gozdarske knjižnice s slovenskimi gozdnimi gospodarstvi, ki so izdajala svoja glasila in jih tekoče pošiljala v knjižnico. Žal je večina njih z reorganizacijo gozdarstva v letu 1994 prenehala izhajati, ostala so le še glasila gozdarskih podjetij iz Kočevja, Slovenj Gradca in Kranja.

11 Zaključek

Trendi zadnjih nekaj let kažejo, da je lokacija knjižnice v prostorih Gozdarskega inštituta Slovenije precejšnja ovira za večji obisk študentov in delavcev Oddeka za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire BF. Nezadovoljstvo se je občutno povečalo po uvedbi hermetične zaprtosti inštitutske stavbe (uvedbi elektronske ključavnice), ki je povzročilo veliko psihično nelagodje zunanjih obiskovalcev.

Posledično na Oddelku za gozdarstvo BF potekajo močna prizadevanja za izgradnjo lastnih prostorov knjižnice v predvidenem prizidku obstoječe stavbe. Avtorici prispevka verjameva v kompromisno rešitev z ugodnim razpletom za vse vpletene. Pomembno je, da ne ogrozimo obstoja in fondov zakladnice pisnih virov za gozdarstvo na Slovenskem in da zagotovimo njegovo bogatenje tudi v prihodnje. Samo z dobro premišljenim posegom bo preteklost varno ohranjena in zagotovljena informacijsko bogatejša ter vsem enostavno dostopna prihodnost. To pa je pravzaprav bistvo knjižnice!

Literatura

1. Bartol, T., Bradač, J., Hočevnar, I., Koler - Povh, T., Siard, N., Stopar, K. (2000). *Navodila za oblikovanje pisnih diplomskih in podiplomskih izdelkov na Biotehniški fakulteti Univerze v Ljubljani*. Ljubljana: Biotehniška fakulteta, 23 str.
2. Biškup, J., Bertović, S., Čampa, L., Klanjšček, V., Koler - Povh, T. (1996-2000). *Hrvatski šumarski životopisni leksikon = Biographic lexicon of Croatian foresters*. Zagreb: Tutiz leksika, Zv. 1-5.
3. Bradač, J., Geč, T., Goršič, M., Hočevnar, I., Koler - Povh, T., Kmecl, E. (1996). AGLINET, AGRIS, CABI, ELFIS, IFIS, COBISS - informacijske poti za biotehniko. V N. Češnovar (Ur.), *Vloga specialnih knjižnic pri pospeševanju družbenega in gospodarskega razvoja. Organizacijski, tehnološki in komunikacijski izzivi v specialnih knjižnicah : Zbornik referatov* (str. 33-40). Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica.
4. Čokl, M., Koler - Povh, T., Kozina, A., Lipoglavšek, M., Pavle, M., Smolej, I., Škulj, D., Žigon, J. (2001). *Lexicon silvestre. P. 1, Gozdarski slovar z razlagami*. 1. izd. v slovenščini. Eberswalde: Förderverein "Lexicon silvestre". Ljubljana: Terminološka komisija Zveze gozdarskih društev Slovenije, 91 str.
5. Kerec, D. (1981). *Razvoj in poslovanje Gozdarske knjižnice pri Biotehniški fakulteti v Ljubljani in Inštitutu za gozdno in lesno gospodarstvo*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 39 str.
6. Kerec - Kovač, M. D. (1997). Uporabniki Gozdarske knjižnice v 50 letni zgodovini Gozdarskega inštituta Slovenije. V M. Jurc (Ur.), *Znanje za gozd : Zbornik ob 50. obletnici obstoja in delovanja Gozdarskega inštituta Slovenije* (str. 449-454). Ljubljana: Gozdarski inštitut Slovenije.
7. Koler, T. (1990). Svetovni sistem znanstvenih in tehniških informacij in gozdarstvo. *Gozdarski vestnik* 48 (9), 420-423.
8. Koler, T., Zorn - Pogorelec, M. (1990). Jugoslovanski in slovenski sistem znanstveno tehniških informacij za gozdarstvo. *Gozdarski vestnik* 48 (9), 424-428.

9. Koler, T., Zorn - Pogorelc, M.(1990). Slovenski sistem znanstveno tehniških informacij za gozdarstvo. V *Tehnologije suvremenog komuniciranja : Zbornik radova* (str. 307–316). Zagreb: Savez inženjera i tehničara Hrvatske.
10. Koler - Povh, T. (1992). Der Informationsdienst der forstwissenschaftlichen Bibliothek in Ljubljana, Slowenien. V A. Kempff (Ur.). *Information systems serving forestry research : a pre-print collection of IUFRO S6.03 and P6.01 contributions at the centennial meeting in Berlin, 2–3 September 1992* (str. 51–55). Birmensdorf: IUFRO.
11. Koler - Povh, T. (1993). Indok služba Gozdarske knjižnice. *Gozdarski vestnik*, 51 (10), 466–470.
12. Koler - Povh, T. (1994). The INDOC service of Forestry Library in Ljubljana (Slovenia) and its information. V *Retrieval and exchange of scientific forestry information in Europe : programme et résumés* (str. 12–13). Nancy [etc.]: IUFRO Subject Group S 6-03.
13. Koler - Povh, T. (1995). *Tezaver slovenske gozdarske terminologije z dodatkom angleške verzije : teorija in primer s področja pridobivanja gozdnih proizvodov*. Magistrsko delo. Ljubljana: Biotehniška fakulteta, 128 str.
14. Koler - Povh, T. (1997a). Gozdarska knjižnica in INDOK dejavnost nekoč in danes. V M. Jurc in M. Hočevar (Ur.), *Znanje za gozd: Zbornik ob 50. obletnici obstoja in delovanja Gozdarskega inštituta Slovenije* (str. 433–448). Ljubljana: Gozdarski inštitut Slovenije.
15. Koler - Povh, T. (1997b). Razvoj tehniške in gozdarske terminologije v svetu in Sloveniji. *Zbornik gozdarstva in lesarstva*, (47), 211–240.
16. Koler - Povh, T. (1998). Vključenost revij v zbirko Science Citation Index in faktor vpliva revij - primer za področja gozdarstva. *Gozdarski vestnik*, 56 (10), 487–488.
17. Koler - Povh, T., Lipoglavšek M. (1998). Slovenska gozdarska terminologija v obdobju 1983–1997. V M. Humar (Ur.). *Slovensko naravoslovno-tehnično izrazje : zbornik referatov s Posvetovanja o slovenskem naravoslovno-tehničnem izrazju, Ljubljana, 22.–23. maja 1997* (str. 51–56). Ljubljana: Znanstveno-raziskovalni center SAZU, Založba ZRC.
18. Koler - Povh, T. (1999). Dejavnik vpliva pri revijah s področij gozdarstva in vrednotenje rezultatov raziskovalnega dela po merilih Ministrstva za znanost in tehnologijo ter Univerze v Ljubljani. *Gozdarski vestnik*, 57 (9), 412–415.
19. Koler - Povh, T., Jarni, K. (2000). *Analiza publicistične dejavnosti raziskovalcev Gozdarskega inštituta Slovenije v obdobju 1993–1999 po klasifikaciji IUFRO. Študija*. Ljubljana: Gozdarski inštitut Slovenije, Indok dejavnost Gozdarske knjižnice, 26 str.
20. Koler - Povh, T. (2001). Mednarodno odmevne revije za gozdarstvo in njihov dejavnost vpliva. *Gozdarski vestnik* 59 (3), 164–166.

21. Koler - Povh, T., Puschner, M. (2001). *Pregled periodičnih publikacij Gozdarske knjižnice*. Ljubljana: Gozdarski inštitut Slovenije in Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire, 51 str.
22. Koler - Povh, T., Krajnc, R. (2002). *Bibliometrijska analiza uspešnosti dela raziskovalcev Gozdarskega inštituta Slovenije v letih 1999-2002. Študija*. Ljubljana, Gozdarski inštitut Slovenije, Indok dejavnost Gozdarske knjižnice, 75 str.
23. Robek, R., Koler - Povh, T. (1994). *Izgradnja in vodenje evidence strokovnih virov s programskim paketom CDS/ISIS*. Ljubljana, Gozdarski inštitut Slovenije, 15 str.
24. Stopar, K., Bradač, J., Koler - Povh, T., Kramarič, F. (1998). Vključevanje člankov iz Zbornika Biotehniške fakultete – Kmetijstvo v podatkovne zbirke AGRICOLA, AGRIS in CAB ter njihovo prekrivanje. *Zbornik Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani – Kmetijstvo, (71), 189-198.*
25. Zorn, M. (1984). Vloga arhivskega gradiva v Gozdarski knjižnici. V B. Anko (Ur.), *Pomen zgodovinske perspektive v gozdarstvu. Gozdarski študijski dnevi* (str. 241-249). Ljubljana: Univerza EK v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, VTOZD za gozdarstvo.
26. Zorn - Pogorelc, M. (1992). *Gozdarska decimalna klasifikacija. GDK. Dopolnjena slovenska popolna različica*. Ljubljana : Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo pri Biotehniški fakulteti in Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo, 174 str.

Mag. Teja Koler - Povh, univ. dipl. inž. gozd., je vodja knjižnice Fakultete za gradbeništvo in geodezijo.

Naslov: Jamova cesta 2, 1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: teja.povh@fgg.uni-lj.si

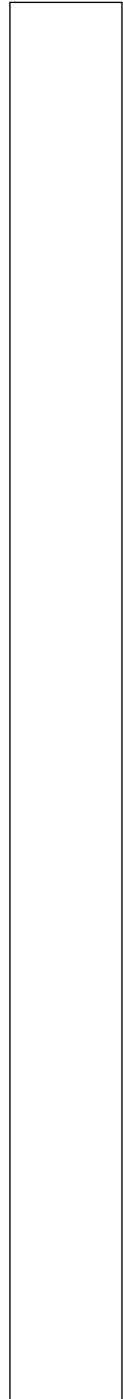
Maja Božič, univ. dipl. bibl., bibliotekarka, je vodja Gozdarske knjižnice in IN-DOK dejavnosti.

Naslov: Večna pot 2, 1000 Ljubljana

Naslov elektronske pošte: maja.bozic@gozdis.si

VRŽENA ROKAVICA

THE GLOVE THROWN DOWN

»NAJBOLJ BRANE KNJIGE« V SLOVENSKIH SPLOŠNIH KNJIŽNICAH

Petra Jager

Oddano: 11. 8. 2008 – Sprejeto: 8. 9. 2008

Strokovni članek

UDK 027.022.082:311(497.4)

Izvleček

Prispevek analizira sto najbolj izposojanih naslovov v splošnih knjižnicah v luči bralne kulture in poslanstva splošne knjižnice. Z zvrstnega, vsebinskega in kvalitativnega vidika predstavi literaturo, ki si jo uporabniki splošnih knjižnic v Sloveniji najbolj izposojajo.

Raziskava se omejuje na sto »Najbolj branih knjig« v slovenskih splošnih knjižnicah med letoma 2002 in 2007. V obravnavano bazo podatkov, ki jo od leta 2002 vodi Inštitut informacijskih znanosti, so vključene splošne knjižnice, ki sodelujejo v sistemu COBISS.SI in imajo avtomatizirano izposojajo.

Podatki o najbolj izposojanih naslovih kažejo velik kvalitativni razkorak med zastopano popularno literaturo in zahtevnejšo, umetniško književnostjo, ki jo predstavljajo predvsem naslovi domačega branja. Sodeč po seznamu najbolj izposojanih naslovov se številčno najbolj zastopani interesi uporabnikov oddaljujejo od razvojnih ciljev splošnih knjižnic.

Ključne besede: najbolj brane knjige, izposoja, splošne knjižnice, bralna kultura

Professional article

UDC 027.022.082:311(497.4)

Abstract

The paper investigates hundred most borrowed books in public libraries in perspective of some trends in reading habits and general mission of public libraries. It introduces genres and quality of most borrowed books in Slovenian public libraries.

JAGER, Petra. "Best read books" in Slovenian public libraries. Knjižnica, Ljubljana, 52(2008)2-3, p. 169-184

The research was based on one hundred »best read« monographs in Slovenian public libraries during the six year period. The analyzed data from the database conducted since 2002 by Institute of Information Science include all public libraries which use the COBISS.SI system and have automated borrowing.

The »best read« books show big qualitative differences among most borrowed titles. Opposed to few artistic literature titles, the majority of borrowed books are popular literature. The first type of literature represents obligatory reading titles in secondary school system. The list of »best read« books indicates that the majority of users' interests are moving apart from public strategic aims.

Key words: best read books, borrowing, public libraries, reading culture

1 Uvod

V skladu z razvojem sodobne informacijske družbe postajajo splošne knjižnice v sistemu (zahodnega) neoliberalizma vse pomembnejši informacijski in kulturni centri, ki stojijo pred vedno novimi, zahtevnejšimi nalogami. Če je temeljno poslanstvo splošne knjižnice, da državljanom zagotavlja enake možnosti izobraževanja, neomejen dostop do znanja, duhovnih dobrin, kulture in informacij, da bi lahko ti postali aktivni in enakopravni člani družbe, je zagotovo eden njenih največjih izzivov današnjega časa, kako bo to, tako rekoč neobvladljivo količino znanja in informacij zajela, organizirala, predstavila, naredila dostopno uporabnikom in ohranila za naslednje rodove.

Poleg informacijskih in izobraževalnih storitev, ki jih morajo splošne knjižnice izvajati, so te tudi kulturne ustanove in imajo veliko vlogo pri oblikovanju kulturnega življenja lokalne skupnosti. Ker je knjiga oz. pisana beseda danes še zmeraj konstitutivna duhovna in kulturna vrednota, je pomembna naloga splošnih knjižnic, da utrjujejo in razvijajo bralno kulturo. V ta namen naj bi v svoji zbirki zagotavljale ustrezen delež zahtevnejše literature, o njej naj bi uporabnike informirale ter z različnimi dejavnostmi razvijale kulturo branja, še posebej v podporo slovenski knjigi.

Na drugi strani morajo kljub svojemu nepridobitnemu značaju tudi splošne knjižnice imeti neko mero uspešnosti. Da bi opravičile svoj obstoj, pridobile finančne vire in podporo javnosti, si knjižnice danes prizadevajo za čim večje število uporabnikov in čim boljše kazalce izposoje. Uporabniki postajajo merilo uspešnosti na vseh ravneh delovanja knjižnice, tudi pri izgradnji knjižnične zbirke.

V skladu s svojim poslanstvom splošne knjižnice gradiva ne hranijo trajno, temveč se knjižnična zbirka gradi in obnavlja tako, da je aktualna, da ustreza struk-

turi potencialnih uporabnikov v okolju, v katerem knjižnica deluje. V skladu s tem načelom naj bi potekala tudi nakup in izločanje gradiva. Povedano drugače, knjižnično zbirko naj bi sestavljalo gradivo, ki se izposoja, kar pomeni, da se ta oblikuje glede na povpraševanje in potrebe uporabnikov. A ker je tudi knjiga neusmiljeno podlegla zakonom tržne logike in postala potrošno blago, ki danes najbolj množično zadovoljuje predvsem potrebe po razvedrilu, so želje uporabnikov pogosto v nasprotju s kulturnim poslanstvom knjižnic.

Knjižnica seveda ne more izvajati visokih načel o svoji kulturni vlogi mimo uporabnika, saj je od njega vitalno odvisna, vendar so na drugi strani splošne knjižnice predvsem javna služba, katere naloga je, da kvalitativno zapolnjuje vrzeli tržnih mehanizmov. To narekuje knjižnicam, da sladijo strateškim ciljem, s katerimi zahteve uporabnikov pogosto niso združljive.

Z namenom, da bi osvetlili omenjeno navzkrižje in nekatere trende v izposoji v splošnih knjižnicah, v prispevku iz kvalitativnega zornega kota predstavljamo sto najbolj izposojanih naslovov monografskih publikacij oz. »Najbolj brane knjige«¹ v slovenskih splošnih knjižnicah, ki jih v okviru skupnega informacijskega knjižničnega sistema COBISS od leta 2002 evidentira Inštitut informacijskih znanosti (http://home.izum.si/cobiss/top_gradivo/). Ker je vzorec najbolj izposojanih naslovov po obsegu skromen, so dobljeni podatki, kjer je to mogoče, primerjani s statistiko na področju dejavnosti splošnih knjižnic, ki jo spremlja Center za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici.

V obravnavano bazo podatkov so vključene vse splošne knjižnice, ki sodelujejo v sistemu COBISS.SI in imajo avtomatizirano izposajo. Predstavljene so absolutne vrednosti letne izposoje. Podatki o najbolj izposojanih naslovih za posamezno knjižnico so dostopni le v primeru, če je knjižnica dovolila njihovo objavo, medtem ko so za vse knjižnice skupaj ti podatki javni. Obravnavanih je sto »najbolj branih« naslovov monografskih publikacij v obdobju od 2002 do 2007.

2 Tipologija »najbolj branih knjig«

Seznam »najbolj branih« knjig združuje literaturo, namenjeno različnim starostnim skupinam uporabnikov, različne literarne zvrsti in žanre. Predstavlja naslove, ki si jih uporabniki splošnih knjižnic najbolj izposojajo. Tako kaže prevladujočo

---

1 Na podlagi podatkov, zajetih v tej bazi, ni mogoče govoriti o najbolj branih knjigah v pravem pomenu besede, saj bralno kulturo sooblikujejo tudi »najbolj prodajani« naslovi, poleg tega pa izposojene knjige niso že tudi prebrane, zato naslov Izumove statistike – »Najbolj brane knjige« – ni povsem točen in je v prispevku vselej v navednicah.

paradigmo uporabnika in manj heterogenost potreb, ki jih uporabniki v splošnih knjižnicah uresničujejo. Npr. slika najbolj brane otroške in mladinske literature bi bila zagotovo celovitejša, če bi statistika zajemala le mladinska in otroška leposlovna dela, tako pa nam delež mladinske literature med sto najbolj izposojanimi naslovi pove prej, kakšno je razmerje med mladimi in odraslimi člani knjižnice, manj pa širše pojasnjuje vzgojno ali umetniško vrednost najbolj iskanih mladinskih naslovov. Tudi podatek, da med sto »najbolj branih« naslovi ne najdemo pesniške zbirke za odrasle v nobenem mesecu v vsem obdobju statističnega merjenja, ne pove ničesar o tem, katera poezija je med uporabniki splošnih knjižnic najbolj brana in koliko ti prebirajo slovenske pesnike. Podoben problem se pojavlja pri »strokovni literaturi«, kjer imajo, tako kot pri poeziji, posamezni naslovi manjše število potencialnih bralcev.

Rekli bi lahko, da je število obravnavanih naslovov preskromno, da bi na tej podlagi lahko poglobljeno analizirali bralno kulturo. Sklepamo lahko kvečjemu na številčno najbolj zastopane bralne interese uporabnikov splošnih knjižnic. Kljub vsemu pa nas seznam najbolj izposojanih knjig opozarja na določene značilnosti, ki se pojavljajo skozi celotno obdobje spremljanja izposoje, kot npr. ustaljena razmerja med posameznimi tipi literature, med popularno in kanonizirano literaturo, leposlovjem in neleposlovjem, literarnimi žanri itn., ki se med leti 2002 in 2007 niso bistveno spremenila.

Iz naslovov »najbolj branih« knjig, ki jih je mogoče povezati v nekaj sklopov – mladinsko literaturo, literaturo za odrasle, leposlovje, strokovno literaturo, romanopisje, klasično književnost, svetovno in domačo itn., je razvidno, da gre za različne skupine uporabnikov oz. različne motive za branje – bralci *Sapramiške* običajno niso tudi bralci *Zločina in kazni* in malo verjetno je, da so bralci *Romea in Julije* tudi zvesti bralci Nore Roberts, skoraj zagotovo pa slednji nimajo posebnih zaslug, da med »najbolj branih« knjigami najdemo tudi Schlinkovega *Bralca*.

Na seznamu »najbolj branih« naslovov se med leposlovjem za odrasle pojavljata predvsem dva tipa literature – na eni strani množična, popularna ali trivialna književnost in na drugi naslovi t. i. klasične ali kanonizirane književnosti, ki jih kot obvezno branje predpisuje naš šolski sistem. Literarnih del, ki bi nago-varjala širši krog bralcev, hkrati pa ohranjala vsaj relativno spoznavno in estetsko literarno vrednost ali bi predstavljala zahtevnejše različice svojega žanra, med najbolj izposojano literaturo skoraj ne srečamo. Zaradi izrazitega kvalitativnega razkoraka med obema tipoma leposlovja se zastavlja vprašanje, ali si literatura, s katero se srečujejo dijaki v okviru slovenskega jezika in književnosti, sploh še lahko izbori prostor v duhovnem obzorju sodobnega najstnika in vpliva na profil bodočega bralca.

Raziskave bralne kulture se običajno osredotočajo na kvantitativni vidik razmerja med knjigo in bralcem. Eden izmed razlogov za to je, da vrednotenje literarnih

del temelji na filozofsko-spekulativnih konceptih, ki segajo na področje interpretacije. Drugi argument proti takšnim pristopom pa je, da je v kontekstu zahodne demokracije težko opravičiti že pojma umetniške in trivialne literature, kaj šele odreči legitimnost potrebi po *lahki* literaturi ali branju kot razvedrilu.

Kljub temu pa dejavnosti, ki potekajo v knjižnicah v podporo bralni kulturi, projektni program, ki ga v ta namen podpira Ministrstvo za kulturo, ter priporočila nacionalnega programa za kulturo temeljijo na nekem določenem razumevanju pozitivnega stanja na področju bralnih navad oz. predpostavki kvalitetnega branja.

2.1 Leposlovje in strokovna literatura

Standard za splošne knjižnice navaja, da mora knjižnica »zagotavljati raznovrstno gradivo v različnih oblikah in ustreznem številu, da zadovolji potrebe in želje lokalne skupnosti. Zbirka knjižničnega gradiva odraža kulturo lokalne skupnosti in družbe.«²

V vsaki organizacijski enoti, ki ni namenjena posebni skupini uporabnikov, naj bi knjižnica vzdrževala določeno razmerje med strokovnim gradivom in leposlovjem, in sicer naj bi zagotavljala 60 odstotkov naslovov strokovnega gradiva in 40 odstotkov naslovov leposlovja ter 25–30 odstotkov naslovov gradiva za mladino, od tega 60 odstotkov naslovov strokovne literature ter 40 odstotkov naslovov leposlovja³.

Med sto najbolj izposojanimi naslovi v splošnih knjižnicah ne zasledimo strokovne literature v pravem pomenu besede, temveč le zelo majhen delež neleposlovnih del.⁴ Če te rezultate primerjamo s statistiko izposoje v splošnih knjižnicah, razmerje med izposojeno leposlovnimi in neleposlovnimi monografijami⁵ ni tako zaskrbljujoče (Preglednica 2), čeprav še zmeraj ne v skladu s priporočili za sestavo knjižnične zbirke. Seznam »najbolj branih« knjig torej ne ilustrira ustrezno razmerja med leposlovjem in neleposlovjem v izposoji, merodajnejši je lahko le na področju izposoje leposlovja.

---

2 *Standardi za splošne knjižnice*, str. 12.

3 *Prav tam*.

4 *Naslovi neleposlovnih del med sto »najbolj branih« knjigami»: Varna vožnja: priročnik za voznike, Leksikon imen: izvor imen na Slovenskem, Živali na kmetiji, Križ na prsih, Dinozavri.*

5 *Število strokovne literature v ožjem pomenu besede med neleposlovnimi monografijami ni dostopno.*

Preglednica 1: Število neleposlovnih del med sto najbolj izposojanimi naslovi v slovenskih splošnih knjižnicah.

leto	neleposlovna dela med 100 najbolj izposojanimi naslovi
2002	3
2003	3
2004	3
2005	2
2006	1
2007	3

Preglednica 2: Izposoja (na dom) leposlovnih in neleposlovnih monografskih publikacij v slovenskih splošnih knjižnicah. (Vir: <http://bibsist.nuk.uni-lj.si/statistika/index.php>)

leto	leposlovne monografske publikacije	neleposlovne monografske publikacije
2002	10.237.599	7.942.734
2003	10.202.622	8.091.060
2004	10.926.636	8.856.072
2005	10.277.881	7.139.814
2006	12.096.579	9.628.280
2007	12.440.807	9.775.322

2.2 Mladinska literatura in literatura za odrasle

Delež gradiva za mladino med sto najbolj izposojanimi naslovi, ki obsega vse tri starostne skupine, pogojuje odstotek mladoletnih članov knjižnice ter delež mladih med potencialnimi uporabniki splošne knjižnice⁶. V vseh splošnih knjižnicah skupaj delež gradiva za mladino skozi celotno obdobje merjenja izposoje znaša v povprečju 18,1 odstotka, medtem ko na seznamih »najbolj branih« knjig posameznih knjižnic, kot npr. Ljudske knjižnice Metlika ali Knjižnice Velenje, zasledimo več kot 50 odstotkov naslovov za otroke in mladino v posameznem letu; in tudi obratno, Knjižnica Mozirje v posameznih letih dosega komaj 15 odstotkov naslovov za otroke in mladino⁷. V primerjavi s statistiko izposoje (»izposoja leposlovja na dom«) pa lahko opazimo, da v posameznem

6 *Glede na to, da je zadovoljevanje potreb otrok in mladine med najpomembnejšimi nalogami splošne knjižnice, bi bila evidenca najbolj izposojanih mladinskih in otroških del zelo dobrodošla, saj bi vsaj za določeno starostno obdobje veliko bolje ponazarjala prevladujoče smernice v izposoji.*

7 *Najbolj brani naslovi otroške in mladinske književnosti: Viharno nebo, Harry Potter, Matilda, Lažniva Suzi, Muca copatarica, Sama doma, naslovi iz zbirke R. L. Stina.*

letu med številom izposoj odraslih in mladoletnih članov v splošnih knjižnicah skupaj ni velikih razhajanj (Preglednica 4), vendar to merjenje ne temelji na naslovih, temveč na statusu člana, zato je lahko primerjava z najbolj izposojanimi naslovi samo pogojna.

Preglednica 3: Število naslovov monografskih publikacij otroške in mladinske literature med 100 najbolj izposojanimi naslovi.

leto	število naslovov monografskih publikacij otroške in mladinske literature med 100 najbolj izposojanimi naslovi
2002	26
2003	23
2004	17
2005	18
2006	13
2007	12

Preglednica 4: Statistika izposoje leposlovja na dom za mladino in odrasle med letoma 2006 in 2007. (Vir: <http://bibsist.nuk.uni-lj.si/statistika/index.php>)

leto	izposoja na dom: odrasli	izposoja na dom: mladina
2006	6.502.070	5.594.509
2007	6.661.981	5.778.826

2.3 Prevladujoča literarna zvrst

Med »Najbolj brani knjigami« v splošnih knjižnicah med letoma 2002 in 2007 v leposlovju prevladujeta roman in krajša proza, zastopana je tudi dramatika, zaman pa bi iskali pesniško zbirko. Na seznamih najbolj izposojanih knjig za posamezne splošne knjižnice najdemo le pesmi za otroke, npr. Župančičeve *Mehurčke* ali Pavčkove *Majnice: fulaste pesmi*.

Ne glede na izhodiščno enakovrednost literarnih zvrsti, da se pojavljajo kot visoka ali trivialna književnost, odsotnost poezije s seznamov »najbolj branih« knjig do neke mere pojasnjuje dejstvo, da lirska poezija zaradi svoje specifične notranje forme, kjer je snovno-materialni svet zabrisan, neoprijemljiv, nudi manj možnosti za t. i. kratkočasno branje. Povedano drugače, pesniška zbirka nima enakega števila potencialnih bralcev kot nek popularni roman, zato bo tudi težje zasedla mesto med »najbolj branih« naslovi.

Sodeč po seznamu »najbolj branih« naslovov je literarna zvrst, ki danes najzvesteje streže potrebam povprečnega bralca, roman.

Preglednica 5: Število romanov med sto »Najbolj brani knjigami«.

leto	število romanov med 100 najbolj izposojanimi naslovi
2002	68
2003	73
2004	77
2005	78
2006	78
2007	75

Romani, ki se pojavljajo na seznamu »najbolj brani knjig«, in torej kažejo najbolj zastopan literarni okus med uporabniki splošnih knjižnic, sodijo, če iz vzamemo naslov ali dva in mladinsko književnost, med t. i. trivialno literaturo. S tem ne mislimo preprosto žanrsko literaturo, ki jo opredeljujejo določene vsebine s svojimi motivi, temami, idejami in ustaljena pripovedna struktura oz. uveljavljeni narativni vzorci, temveč pod trivialnostjo razumemo obrtniško spodletele literarne poskuse, ki niti na tehnični niti na idejno-duhovni ravni ne vzpostavljajo fiktivne pripovedne situacije v pravem pomenu besede. Takšne literature je

Najbolj brane knjige

COBISS.SI

leto: 2002   mesec: VSI   gradivo: monografske publikacije

knjižnice: splošne   status: izposoja   naj: 25

IZDELAJ SEZNAM

Število knjižnic, ki ustrezajo iskalnemu pogoju: **63**

	Naslov	Avtor	Izposoj.	COBISS/OPAC
1	Viharno nebo	Wooding, Chris	19676	COBISS.SI-ID
2	Gospodar prstanov	Tolkien, J. R. R.	9956	COBISS.SI-ID
3	Harry Potter, Jetnik iz Azkabana	Rowling, J. K.	9381	COBISS.SI-ID
4	Harry Potter, Dvorana skrivnosti	Rowling, J. K.	9145	COBISS.SI-ID
5	Resnična mladost		9057	COBISS.SI-ID
6	Harry Potter, Kamen modrosti	Rowling, J. K.	8758	COBISS.SI-ID
7	Harry Potter, Ognjeni kelih	Rowling, J. K.	8565	COBISS.SI-ID
8	Antigona	Sophocles	8048	COBISS.SI-ID
9	Zločin in kazen	Dostoevskij, Fedor Mihajlovič	7583	COBISS.SI-ID
10	Varna vožnja : priročnik za voznike		7270	COBISS.SI-ID
11	Romeo in Julija	Shakespeare, William	6672	COBISS.SI-ID
12	Matilda	Dahl, Roald	6644	COBISS.SI-ID
13	Prekrižani načrti	Sheldon, Sidney	6419	COBISS.SI-ID
14	Zaupaj mi svoje sanje	Sheldon, Sidney	6376	COBISS.SI-ID
15	Ljubica	Quick, Amanda	6316	COBISS.SI-ID
16	Skrivnostni napoj	Quick, Amanda	6263	COBISS.SI-ID
17	Pilotova žena	Shreve, Anita	6131	COBISS.SI-ID
18	Pet dni v Parizu	Steel, Danielle	6067	COBISS.SI-ID
19	Zapeljevanje	Quick, Amanda	6048	COBISS.SI-ID
20	Sladko in grenko	Steel, Danielle	5905	COBISS.SI-ID
21	Najlepše zgodbe Carla Barksa, [Racman Jaka] Barks, Carl		5861	COBISS.SI-ID
22	Afroditina prstana	Quick, Amanda	5827	COBISS.SI-ID
23	Ugrabljena	Andrews, V. C.	5790	COBISS.SI-ID
24	Prevara	Quick, Amanda	5768	COBISS.SI-ID
25	Poletni sestri : [roman]	Blume, Judy	5683	COBISS.SI-ID

Slika 1: »Najbolj brane knjige« v letu 2002.

največ med ljubezenskimi romani, ki so tudi najbolj izposojan romaneskni žanr, sledijo jim kriminalni in detektivski romani.

Opaziti je mogoče, da se na seznam vse pogosteje uvrščajo avtobiografski romani ali romansirani življenjepisi, spomini, dnevniki, izpovedi, skratka, *pripovedi* o resničnem življenju. Če popularni roman izhaja iz idealne in neproblematične slike sveta, ta tip romana temelji na navidezno verističnem razmerju do zunaj-literarne stvarnosti, upoveduje neko ekstremno, »avtentično« življenjsko izkustvo, kjer praviloma ženske junakinje, pripadajoče drugačnim religioznim modelom sveta (najpogosteje islamu) pričajo o izkustvu krivice, ki izvira iz neke, nam oddaljene kulturne, politične in verske tradicije, ki je še posebej diskriminatorska do ženske in njene vloge v njej⁸. Te romane običajno povezuje tudi življenjsko-nazorska perspektiva, da živimo v najboljšem izmed možnih svetov.

Najbolj brane knjige **COBISS.SI**

---

leto: 2004 mesec: VSI gradivo: monografske publikacije

knjižnice: splošne status: izposoja naj: 25

Število knjižnic, ki ustrezajo iskalnemu pogoju: **64**

Naslov	Avtor	Izposoj.	COBISS/OPAC
1 Viharno nebo	Wooding, Chris	12935	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
2 Varna vožnja : priročnik za voznike		9168	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
3 Harry Potter, Feniksov red	Rowling, J. K.	9163	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
4 Zapeljevanje	Quick, Amanda	7054	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
5 Parsifalov mozaik	Ludlum, Robert	6704	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
6 Romeo in Julija	Shakespeare, William	6589	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
7 Antigona	Sophocles	6545	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
8 Bournova premoč	Ludlum, Robert	6516	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
9 Harry Potter, Jetnik iz Azkabana	Rowling, J. K.	6347	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
10 Harry Potter, Ognjeni kelih	Rowling, J. K.	6189	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
11 Zločin in kazen	Dostoevskij, Fedor Mihajlovič	6161	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
12 Ljubica	Quick, Amanda	6067	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
13 Panika	Muck, Desa	5991	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
14 Pilotova žena	Shreve, Anita	5910	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
15 Od Ivana Preglja do Cirila Kosmača : izbor novel		5888	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
16 Harry Potter, Kamen modrosti	Rowling, J. K.	5814	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
17 Nebo se podira	Sheldon, Sidney	5813	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
18 Prevara	Quick, Amanda	5797	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
19 Skandal	Quick, Amanda	5766	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
20 Nevarnost	Quick, Amanda	5741	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
21 Skrivnostni napoj	Quick, Amanda	5719	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
22 Zaupaj mi svoje sanje	Sheldon, Sidney	5687	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
23 Poroka	Steel, Danielle	5626	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
24 Prekrižani načrti	Sheldon, Sidney	5555	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>
25 Ne pozabi	Bradford, Barbara Taylor	5499	<input type="button" value="COBISS.SI-ID"/>

© 1997-2008

Slika 2: »Najbolj brane knjige« v slovenskih splošnih knjižnicah v letu 2004.

⁸ Če naštejemo samo nekaj naslovov s seznama: Souad: Živa zažgana: izpoved žrtve zločina iz časti; Safiya Hussaini Tungar Tudu: Jaz, Safiya: obsojena na smrt s kamenjanjem; Mende Nazer: Sužnja: resnična zgodba o izgubljenem otroštvu in boju za preživetje; Leila: Poročena pod prisilo; Senait G. Mehari: Ognjeno srce.

Kolikor se ob romanih pojavljajo druge zvrsti, npr. tragedija, drama, komedija, povest, novela itn., gre za dela s seznamov beril domačega branja ali pa mladinsko literaturo, ki se pogosteje pojavlja v obliki krajših proznih zvrsti.

2.4 Zastopanost avtorjev

Nekateri avtorji, predvsem avtorji žanrskih romanov, so se na seznamu »najbolj branih knjig« med letoma 2002 in 2007 obdržali ves čas⁹. To so predvsem zelo plodoviti avtorji, katerih dela imajo že vnaprej zagotovljen krog bralcev, saj njihov uspeh jamči avtorjevo slavno ime. Uspešnost teh avtorjev pri bralcih, potrjuje tudi dejstvo, da se na seznamu pojavljajo z več naslovi, nekateri celo z več kot petimi deli.

Preglednica 6: Število avtorjev na sto naslovov »najbolj branih knjig«.

leto	število avtorjev na 100 naslovov
2002	42
2003	48
2004	51
2005	51
2006	54
2007	50

Dela slovenskih avtorjev med najbolj izposojanimi knjigami so maloštevilna¹⁰. Slovenski pisatelji so bolj zastopani med mladinsko literaturo. Desa Muck je npr. na samem vrhu izposojanih del z vsaj enim naslovom. Da ima slovenska mladinska književnost veliko zaslonbo pri bralcih, potrjuje tudi statistika izposoje, ki jo vodi Inštitut informacijskih znanosti za upravičence knjižničnega nadomestila¹¹, medtem ko podatek o dejanskem deležu izposoje slovenskih avtorjev v splošnih knjižnicah ni dosegljiv, čeprav je promocija slovenske knjige ena izmed prioritet nacionalne kulturne politike, ki jo ta tudi finančno podpira.

9 *Sidney Sheldon, Amanda Quick, Danielle Steel, Mary Higgins Clark, Barbara Taylor Bradford, Nora Roberts, James Patterson itn.*

10 *Slovenski avtorji, ki jih srečamo na seznamu: Desa Muck, Ela Peroci, Vid Pečjak, Frane Milčinski, Prežihov Voranc, Marjan Tomšič idr.*

11 *Dostopno na spletni strani: <http://home.izum.si/cobiss/nadomestilo/nadomestilo.asp?Leto=2007>*

Preglednica 7: Število monografskih publikacij slovenskih avtorjev med sto najbolj izposojanimi naslovi.

leto	število domačih monografskih publikacij med 100 najbolj izposojanimi naslovi
2002	14
2003	12
2004	15
2005	11
2006	10
2007	10

Preglednica 8: Primerjava med številom slovenskih in tujih avtorjev mladinskega leposlovja med sto najbolj izposojanimi naslovi.

leto	slovenski avtorji mladinskega leposlovja ¹²	tuji avtorji mladinskega leposlovja
2002	7	8
2003	7	7
2004	8	5
2005	8	5
2006	6	5
2007	6	4

2.5 Osrednja območna knjižnica

Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1) osrednjim območnim knjižnicam določa posebne naloge. Po zakonu morajo te dosledneje izvajati dejavnosti v javnem interesu, kar pomeni, da naj bi zagotavljale »najboljšo ponudbo knjižničnega gradiva vseh vrst, ponudbo informacij in storitev, ki so osredotočene na kulturne, izobraževalne, informacijske in socialne potrebe okolja«¹³ (v tem vrstnem redu) in zagotavljati večji delež zahtevnejše literature v knjižničnih fondih s poudarkom na slovenskih avtorjih (kar delno ureja že obvezni izvod).

Vendar sezname »najbolj branih knjig« območnih knjižnic¹⁴ bistveno ne odstopajo od tistih v drugih splošnih knjižnicah niti po deležu slovenskih avtorjev niti po

---

12 Avtorji, ki so zastopani večkrat, so šteti samo enkrat (*Desa Muck*), enako pri tujih avtorjih (R. L. Stine, J. K. Rowling).

13 Nacionalni program za kulturo 2008–2011, str. 24.

14 Podatki za Koroško osrednjo knjižnico dr. Franceta Sušnika, Ravne na Koroškem niso dostopni, ker knjižnica ni dovolila posamične objave podatkov.

številu naslovov kvalitetnejšega leposlovja in prav tako na njem ne najdemo znatno večjega števila neleposlovnih del.

Preglednica 9: »Najbolj brane knjige« v osrednjih območnih knjižnicah v letu 2002 po številu neleposlovja, mladinskih del, romanov, slovenskih avtorjev in domačega branja.

leto 2002	Pokrajinska študijska knjižnica, Murska Sobota	Mariborska knjižnica	Osrednja knjižnica Celje	Knjižnica Ivana Potrča Ptuj	Knjižnica Otoma Županciča, Ljubljana	Knjižnica Mirana Jarca, Novo Mesto	Osrednja knjižnica Srečka Vilharja, Koper	Goriška knjižnica Franceta Bevka, Nova Gorica	Osrednja knjižnica Kranj
neleposlovna dela	13	5	2	2	5	8	0	2	7
mladinska literatura	54	25	33	36	14	45	43	31	25
slovenski avtorji ¹⁶	34	14	18	27	9	35	15	14	11
romani	37	72	57	50	82	48	75	73	74
domače branje	13	8	10	5	9	15	6	5	9

Preglednica 10: »Najbolj brane knjige« v osrednjih območnih knjižnicah v letu 2007 po številu neleposlovja, mladinskih del, romanov, slovenskih avtorjev in domačega branja.

leto 2007	Pokrajinska študijska knjižnica, Murska Sobota	Mariborska knjižnica	Osrednja knjižnica Celje	Knjižnica Ivana Potrča Ptuj	Knjižnica Otoma Županciča, Ljubljana	Knjižnica Mirana Jarca, Novo Mesto	Osrednja knjižnica Srečka Vilharja, Koper ¹⁵	Goriška knjižnica Franceta Bevka, Nova Gorica	Osrednja knjižnica Kranj
neleposlovna dela	14	2	1	2	2	5	1	1	2
mladinska literatura	28	12	36	37	7	25	15	13	19
slovenski avtorji	28	5	13	27	6	12	10	9	8
romani	56	85	60	61	88	63	80	86	78
domače branje	4	4	8	5	5	9	4	3	3

15 *Biblioteca centrale Srečko Vilhar, Capodistria.*

16 *Nekateri avtorji so zastopani večkrat; npr. Desa Muck se na seznamu pojavi tudi desetkrat.*

Med najbolj izposojanimi avtorji je zelo malo domačih avtorjev, še posebej ker so nekateri z različnimi naslovi zastopani večkrat in poleg tega so med njimi tudi avtorji, predvideni za domače branje. Kljub temu so med posameznimi knjižnicami razlike, kar kaže na to, da je na določene težnje v izposoji do neke mere mogoče vplivati. Če razmerja med najbolj izposojanimi knjigami v osrednjih območnih knjižnicah ocenjujemo s priporočili standardov za sestavo knjižnične zbirke, ima najbolj pozitivne rezultate Pokrajinska študijska knjižnica, Murska Sobota, medtem ko največje neskladje z omenjenimi priporočili kaže statistika izposoje v Mariborski knjižnici in Knjižnici Otona Župančiča, Ljubljana¹⁷. Slednji pa imata med najbolj izposojanimi knjigami večje število književnih del, ki presegajo raven zastopane trivialne literature¹⁸.

Nacionalni programa za kulturo 2008–2011 za knjižnično dejavnost načrtuje posebno podporo razvoju bralne kulture, promociji kakovostnejšega knjižničnega gradiva, vključevanju določenega deleža subvencioniranih knjig v knjižnične zbirke splošnih knjižnic, z novo zakonodajo pa bo Ministrstvo za kulturo območnim knjižnicam zagotovilo tudi dodatna sredstva za nakup povečanega in zahtevnejšega izbora gradiva. A kolikor lahko sodimo po seznamu »najbolj branih knjig«¹⁹, kjer je v obdobju šestih let število slovenskih avtorjev, kvalitetnejšega leposlovja in neleposlovnih del ostalo skoraj nespremenjeno, kvalitetna knjižnična zbirka sama na sebi še ne ustvarja pozitivnih trendov v bralni kulturi. Kakšne rezultate so dali številni projekti za pospeševanje bralne kulture in promocijo kvalitetnejše (slovenske) književnosti v preteklosti, pa je težko raziskati, saj se tovrstna kvalitativna merjenja ne izvajajo.

3 Umetniško leposlovje med najbolj branih knjigami

Že v času, ko je v novem veku knjiga prvič postala dostopna širšim ljudskim množicam, kar je po izumu tiska povzročilo predvsem obvezno šolstvo oz. opismenjevanje revnejših razredov, se je pojavila t. i. ljudska knjiga oz. literatura za neuke in deprivilegirane množice. Sprva so to bila predvsem nabožna, moralična ali vzgojna dela, pa tudi viteške in druge junaške zgodbe, fantastični potopisi idr., medtem ko z 18. stoletjem postane temeljna trivialna književnost meščan-

---

17 Knjižnica Otona Župančiča, od junija 2008 Mestna knjižnica Ljubljana, ima na področju pospeševanja bralne kulture zelo veliko dejavnosti. Potrebno bi bilo podrobneje preučiti, koliko te neposredno vplivajo na statistiko izposoje.

18 Npr. dela Paasilinne, Schlinka, Viewegha, Chevalierove.

19 Vzorec sto monografskih publikacij je preskromen za tehtnejše posplošitve.

ski roman. Skratka, ob visoki, umetniški, elitni književnosti je ves čas nastajala in živela tudi zabavna, množična ali trivialna književnost.

Prav tako se že zgodaj s pojavom *literature za ljudstvo* formira vprašanje, ali je *okus ljudskih množic* družbeno dejstvo in psihološka konstanta ali pa je ta posledica pomanjkanja izobrazbe in nedostopnosti elitne literature. Če sam koncept vzgoje in izobraževanja izhaja iz slednjega, je na drugi strani množična proizvodnja literature utemeljena prav na obstoju uniformiranega okusa in je tudi vselej na sledi vsakokratni paradigmi tega okusa.

Ker nastanek in razvoj splošnih knjižnic korenini v *razsvetljenski* ideji, katere cilj ni samo po možnostih egalitarna (visoko razvita) družba, temveč neskončen napredek, je potemtakem bralno kulturo, informacijsko pismenost, izobraževanje itn. mogoče in nujno širiti oz. poglobljati. A koliko lahko danes v razvitem svetu še upravičeno sklepamo na nepretrgan kulturni razvoj? Ali nima ta, ravno nasprotno, v svetu neskončnih in predvsem enakovrednih možnosti zelo negotovo prihodnost?

Če se ozremo po seznamu »najbolj branih knjig«, med naslovi za odrasle prevladuje literatura, ki je tehnično pomanjkljiva, v pripovednih postopkih nedovršena, shematična, za katero je značilno ideološko poenostavljanje, katere arhitektura in vsebina sta podrejeni senzacionalizmu, ki operira s klišeji, z ukoreninjenimi predstavami, utrjuje neproblematičen pogled na svet, izhaja iz jasnega vrednostnega sistema in po definiciji ponuja spravljen in srečen konec. Gre za literaturo, ki budi sentimentalnost, se napaja v latentnih človekovih občutjih za kič in človeškem stremljenju po sreči, zadovoljuje predvsem željo po zabavi in pogosto nastopa v vlogi substituta za želeno, a ne doseženo realnost²⁰.

Preglednica 11: Število naslovov domačega branja med sto »najbolj branih knjigami«.

leto	število naslovov domačega branja med 100 najbolj izposojanimi knjigami
2002	10
2003	7
2004	7
2005	8
2006	6
2007	5
2008	10

20 Glej tudi Hladnik, Miran (1983). *Trivialna literatura*. (Zbirka Literarni leksikon 21.) Ljubljana: Cankarjeva založba.

Kvalitativno nasprotje prevladujočemu tipu književnosti na seznamu »najbolj branih knjig« zastopajo, če izvzamemo otroško leposlovje, skoraj izključno dela klasične književnosti, ki jih kot obvezno branje uvaja nacionalni izobraževalni sistem, zato jih ni mogoče razumeti kot ustrezen ekvilibrium številčno najbolj zastopanim težnjam v »bralni kulturi«, kot jo ponazarjajo najbolj izposojani naslovi v slovenskih splošnih knjižnicah.

4 Zaključek

»Najbolj brane knjige« v slovenskih splošnih knjižnicah ne morejo poglobljeno ponazoriti gibanj na področju bralne kulture, zagotovo pa dovolj dobro ponazarjajo zagato, pred katero stojijo splošne knjižnice – kako uskladiti povpraševanje uporabnikov s poslanstvom in nalogami splošnih knjižnic. Zadrega nikakor ni nova, le da so knjižnice in knjižničarji v preteklosti za to imeli na voljo drugačna sredstva, predvsem pa je knjižni trg ponujal veliko manj *lahke* literature kot danes.

V znamenitem delu Avgusta Pirjevca *Knjižnice in knjižničarsko delo*, ki je nastalo pred več kot pol stoletja, beremo, da je temeljna naloga splošne knjižnice, da vzgoji pravilen odnos med ljudstvom in knjigo. Za Pirjevca je to pomenilo, da si mora knjižničar prizadevati, da bi uporabnik dojel literaturo kot umetniško stvaritev. Pogoj za to je seveda dovezetnost in pripravljenost bralca na izobraževalne in vzgojne sile, ki jih vsebuje »kvalitetna« knjiga. Bralčevo osebnost pa je po Pirjevčevem prepričanju mogoče umsko in duhovno razviti le, če ta ne prihaja v stik s trivialno literaturo, saj »[z]lagana sentimentalnost, izkrivljena slika življenja in neresnična solzava čustvenost, nimajo v sebi tvornih sil in ne morejo služiti izobrazbi in vzgoji ljudskih množic v najširšem in najvišjem smislu«²¹. Zato bi Pirjevec brez zadržkov iz knjižnic izločil vse, kar bi lahko nasprotovalo »zdravemu in pravilnemu odnosu med bralcem in knjigo. V prvi vrsti in brezpogojno [...] izrazito plažo kakršne koli vrste«²².

Z današnjimi očmi je takšno stališče avtokratsko, v nasprotju z demokratičnimi normami in posledično tudi v nasprotju z etičnim kodeksom knjižničarjev, ki se morajo zavzemati za prost pretok gradiv in informacij ter delovati proti uvajanju cenzure.

Knjižnica danes ne more več vztrajati v elitističnem odnosu do *lahke* literature, saj se uveljavljanju cenenega populizma na področju knjige ni mogoče izogniti, vendar pa knjižnica ne bi smela popustiti v svojem temeljnem poslanstvu. Zato

---

21 Pirjevec, Avgust (1940). *Knjižnice in knjižničarsko delo*. Celje: Družba sv. Mohorja. str. 58.

22 *Prav tam*.

je eden izmed velikih izzivov, ki naslavlja prihodnost splošnih knjižnic, ne preprosto, kako zadovoljiti svoje uporabnike, temveč kako uravnati njihove potrebe s kulturnim poslanstvom knjižnice in »unovčiti« kvalitativni potencial knjižnične zbirke.

Viri in literatura:

1. Breznik, Maja (et al.) (2005). *Knjižna kultura*. Ljubljana: UMCo.
2. Dolar, Jaro (1982). *Spomin človeštva*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
3. Fischer, S. R. (2003). *A History of Reading*. London: Reaktion Books.
4. Hladnik, Miran (1983). *Trivialna literatura*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
5. Kos, Janko (1996). *Očrt literarne teorije*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
6. Nacionalni program za kulturo (2007). Ljubljana: Ministrstvo za kulturo. Pridobljeno 5. 7. 2008 s spletne strani http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Zakonodaja/Predlogi_zakonov/osnutek_NPK.pdf
7. Manguel, Alberto (1996). *Zgodovina branja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
8. Pirjevec, Avgust (1940). *Knjižnice in knjižničarsko delo*. Celje: Družba sv. Mohorja.
9. Quick, Amanda (2005). *Skrivnostni čar*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
10. Standardi za splošne knjižnice (2005). Ljubljana: Nacionalni svet za knjižnično dejavnost. Pridobljeno 6. 4. 2008 s spletne strani http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Podrocja/NSKD/standardi_spl_k_sprejeti.pdf
11. Steel, Daniel (2002). *Poroka*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
12. Wooding, Chris (1999). *Viharno nebo*. 1. zvezek. Ljubljana: Grlica.
13. Zakon o knjižničarstvu. Uradni list Republike Slovenije, št. 87/2001.

Mag. Petra Jager, bibliotekarka, je zaposlena kot sodelavka pri projektih v Centru za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici.

Naslov: Turjaška 1, Ljubljana

Naslov elektronske pošte: petra.jager@nuk.uni-lj.si

BIBLIOGRAFIJE

BIBLIOGRAPHIES

MAKS VESELKO: osebna bibliografija

Matjaž Hočevar

Bibliografija
UDK 012Veselko M.

Ključne besede: osebne bibliografije, bibliotekarstvo, Maks Veselko, 1926–

Bibliography
UDC 012Veselko M.

Key words: personal bibliographies, librarianship, Maks Veselko, 1926–

1 Knjižničarstvo

1.1 Samostojne publikacije

- 1 **SAVJETOVANJE o uvođenju Međunarodnog standardnog bibliografskog opisa za omeđene publikacije u bibliotečne kataloge (1975 ; Zagreb).** Savjetovanje o uvođenju Međunarodnog standardnog bibliografskog opisa za omeđene publikacije u bibliotečne kataloge, Zagreb, 20. i 21. ožujka 1975 / [organizator Hrvatsko bibliotekarsko društvo ; predavači Eva Verona, Maks Veselko ; građu uredile Branka Hergešić, Eva Verona]. – Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1975. – 223 str. : 222 ilustr. ; 25 cm. – (Izdanja Hrvatskog bibliotekarskog društva ; knj. 11)
Soavtor. – Predavanja Eve Verone in Maksa Veselka po področjih bibliografskega opisa z diskusijo in s Priporočili in zaključki na koncu knjige.
– Opisni elementi omeđenih publikacija : ilustrativni primjeri prikazani na Savjetovanju ... / priredila Eva Verona. – 1981. – 110 str. : faks. – (Izdanja Hrvatskog bibliotekarskog društva ; knj. 19)
- 2 **Bibliotekarski terminološki slovar :** poskusni snopič / [izdala] Narodna in univerzitetna knjižnica in Znanstvenoraziskovalni center Slovenske

akademije znanosti in umetnosti. – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1996. – 84 str. ; 24 cm

Soavtor.

1.2 Učbeniki

- 3 **Osnove bibliologije in bibliografije.** – [1. natis]. – Ljubljana : Zavod SR Slovenije za šolstvo, 1984. – 111 str. ; 25 cm. – (Srednje izobraževanje)
- 4 **Osnove knjižničarstva.** – 1. natis. – Ljubljana : Posebna izobraževalna skupnost za kulturo, 1987 (Srednje izobraževanje / PIS za kulturo)
Soavtor. – Iz vsebine: Strokovna obdelava knjižničnega gradiva: str. 99–164.

1.3 Prevodi mednarodnih standardov

- 5 **ISBD(M)** : mednarodni standardni bibliografski opis monografskih publikacij : slovenski prevod / Mednarodna zveza društev bibliotekarjev. – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1975
- 6 **ISBD(S)** : mednarodni standardni bibliografski opis serij : priporočilo skupne delovne komisije ... : slovenski prevod / Mednarodna zveza društev bibliotekarjev. – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1975
- 7 **ISBD(S)** : mednarodni standardni bibliografski opis tekočih publikacij / pripravila skupna delovna skupina za mednarodni Standardni opis tekočih publikacij, ki sta jo oblikovala odbor za tekoče publikacije Mednarodne zveze društev bibliotekarjev in ustanov. – 1. standardna izd. – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1981
- 8 **ISBD(M)** : mednarodni standardni bibliografski opis monografskih publikacij. – Predelana 1. standardna izd. – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1981
- 9 **ISBD(NBM)** : mednarodni standardni bibliografski opis neknjižnega gradiva : priporočilo delovne skupine za mednarodni standardni bibliografski opis neknjižnega gradiva, ki jo je oblikoval odbor IFLA za katalogizacijo. – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1983

1.4 Elaborati in ekspertize

- 10 *Računalniško oblikovani centralni katalog knjig.* – Ljubljana 1977. – 97 str.
Za RSS. – Soavtor.
- 11 *Terminološko gradivo* / [pripravila] Terminološka komisija – Bibliotekarska podkomisija. – Ljubljana : ZRC SAZU, NUK ZBDS, 1992. – 77, 138 f
Soavtor.
- 12 *Alfabetarij bibliotekarskih terminov* : delovno gradivo : [permutirano kazalo]. – Ljubljana : Bibliotekarska terminološka komisija, 1993. – I. del: A-M, II. II del. N-Ž (526 f.) ; 30 cm.
Soavtor.

- 13 *Delovno gradivo za Bibliotekarski terminološki slovar* : (1342 gesel). – Ljubljana : Bibliotekarska terminološka komisija, 1997. – 71 str.
Soavtor.
- 14 *Alfabetarij bibliotekarskih terminov* : delovno gradivo. – [2. izd.]. – Ljubljana : Bibliotekarska terminološka komisija, 1997. – 124 f. ; 29 cm
Soavtor.
- 15 *Bibliotekarsko terminološko gradivo* [Računalniška datoteka] : izpisovanje strokovnih besedil : delovno gradivo. – Ljubljana : Bibliotekarska terminološka komisija, cop. 1998. – 1 CD-R ; 12 cm
Soavtor.
- 16 *Bibliotekarski terminološki slovar* : delovno gradivo II. – Ljubljana, Bibliotekarska terminološka komisija, 1998. – 108 f. ; 30 cm
Soavtor.
- 17 *Večjezični slovar bibliotekarske terminologije. Angleško slovensko gradivo /in/ slovensko kazalo*. – Ljubljana : Bibliotekarska terminološka komisija, 1999. – 103 str. + 51 str. + Recenzija, 4 str.
Soavtor.
- 18 *Alfabetarij bibliotekarskih terminov* : [delovno gradivo]. – 3. dopolnjena izd. – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica : Bibliotekarska terminološka komisija, 1999. – 162 f. ; 30 cm
Soavtor.
- 19 *Bibliotekarski terminološki slovar* / [izdala] Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani in Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti. – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 2000–.
Soavtor.
Dosedanja vsebina: Zv. 1: A–F. – 2000.
- 20 *Ekscerpcija slovenskih strokovnih besedil* [Elektronski vir] : delovno gradivo / [pripravila Bibliotekarska terminološka komisija]. – Ljubljana : BTK, 2000. – Dostopno na naslovu: <http://www.cek.ef.unilj.si/terminologija/ekscerpcija/ekscerpcija.html>
Soavtor.
- 21 *Alfabetarij bibliotekarske terminologije* [Elektronski vir] : delovno gradivo / [pripravila Bibliotekarska terminološka komisija]. – Ljubljana : BTK, 2001. – Dostopno na naslovu: <http://www.cek.ef.unilj.si/terminologija/alfabetarij/alfabetarij.html>
Soavtor.
- 22 *Delovno gradivo IV za Bibliotekarski terminološki slovar (3121 gesel)*. – Ljubljana : Bibliotekarska terminološka komisija, 2001. – 191 str. ; 30 cm
Soavtor.

1.5 Prispevki v zbornikih in revijah

1.5.1 Strokovni prispevki

- 23 *Matične knjižnice : centri za razvoj knjižničarstva v občini.* – Knjižnica, 8, 1964, št. 3/4, str. 87–95.
- 24 *Knjižnice ljubljanske univerze.* – Knjižnica, 9, 1965, št. 1/4, str. 32–39.
- 25 *Centralna katalogizacija slovenskega tiska.* – Knjižnica, 12, 1968, št. 1/4, str. 53–55.
- 26 *Katalogizacija faksimiliranih izdaj : (ob primeru Dalmatinove biblije).* – Knjižnica, 13, 1969, št. 1/4, str. 76–79.
- 27 *O katalogizaciji : operna besedila in dodatni vpisi.* – Knjižnica, 14, 1970, št. 1/4, str. 111–114.
- 28 *Nekaj misli ob uvajanju univerzalne bibliografske kontrole pri nas.* – Knjižnica, 19, 1975, št. 1/4, str. 60–70.
- 29 *Univerzalna bibliografska kontrola in njeno uvajanje v jugoslovanske knjižnice.* – Obvestila republiške matične službe 1975, št. 12, str. 21–28.
- 30 *Izmenjava katalognih listkov med narodnimi knjižnicami Jugoslavije.* – Knjižnica, 22, 1978, št. 1/2, str. 90–92.
- 31 *Novi mednarodni standardi za opis knjižničnega gradiva.* – Obvestila republiške matične službe 1978, št. 16, str. 33–34.
- 32 *Delo z listki centralne katalogizacije slovenskega tiska.* – Obvestila republiške matične službe, 1979, št. 19, str. 23–28.
- 33 *Študij katalogizacije na Pedagoški akademiji v Ljubljani.* – Knjižnica, 26, 1982, št. 1/2, str. 47–52.
- 34 *Sadašnja organizacija studija bibliotekarstva na Pedagoški akademiji u Ljubljani.* – V: *Obrazovanje bibliotekara na dodiplomskoj razini.* – Zagreb : Filozofski fakultet, 1986. – 2 str.
- 35 *Centralna katalogizacija slovenskega tiska.* – V: *Enciklopedija Slovenije*, 2, 1988, str. 28.

1.5.2 Poljudni prispevki

- 36 *Založbe in knjižnice.* – Knjiga 1964, št. 3, str. 29–30.
- 37 *Težaven položaj knjižnic : po zborovanju slovenskih bibliotekarjev v Murski Soboti.* – Delo, 5. 20. X. 1964, št. 287, str. 5.
- 38 *Trideset let Društva bibliotekarjev Slovenije.* – Kulturni poročevalec, 9, 1978, št. 32, str. 5–7.
- 39 *Knjižnice in katalogi.* – Naši razgledi, 27. 10. III. 1978, št. 5, str. 146.

- 40 *Dosti možnosti* : po posvetovanju knjižničarjev treh dežel / zapisala Manja Anderle. – Dnevnik 20. V. 1978, št. 135, str. 5.

1.5.3 Poročila in ocene

- 41 *Pristni Goldoni* : ob predstavi italijanskega »Piccolo teatro di Milano« na ljubljanskem odru. – Ljubljanski dnevnik, 5. 20. IX. 1955, št. 221.
- 42 *Guido Manzini: Itinerario jugoslavo fra libri e biblioteche. Trieste 1957.* – Knjižnica, 1, 1957, št. 4, str. 13–14.
- 43 *Dve naši pokrajinski glasili.* – Knjižnica, 9, 1965, št. 1/4, str. 101–102.
- 44 *Tri dragocene pridobitve NUK.* – Knjižnica, 12, 1968, št. 1/2, str. 65–67.
O katalogih ameriške Kongresne knjižnice, knjižnice Britanskega muzeja in pariške nacionalke.
- 45 *Eva Verona: Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Provi dio: odrednice i redalice. Zagreb, 1970.* – Knjižnica, 15, 1971, št. 3/4, str. 178–180.
- 46 *Na kongresu italijanskih bibliotekarjev.* – Knjižnica, 18, 1974, št. 1/2, str. 67–70.
- 47 *Šesta skupščina Zveze društev bibliotekarjev Jugoslavije, Sarajevo 1975.* – Knjižnica, 20, 1976, št. 1/4, str. 206–209.
- 48 *Obisk predstavnikov Biblosa.* – Knjižnica, 20, 1976, št. 1/4, str. 214–215.
- 49 *Kongres Mednarodnega združenja bibliotekarskih društev, Lausanne 1976.* – Knjižnica, 21, 1977, št. 1/4, str. 137–140.
- 50 *Jubilejni kongres Mednarodne zveze bibliotekarskih društev in ustanov (IFLA) v Bruslju 1977.* – Knjižnica, 22, 1978, št. 1/2, str. 150–152.
- 51 *Sedma skupščina Zveze društev bibliotekarjev Jugoslavije v Hercegovnem 1977.* – Knjižnica, 22, 1978, št. 1/2, str. 152–154.
- 52 *Kulturno srečanje Alpe-Jadran 1978.* – Knjižnica, 22, 1978, št. 3/4, str. 235–236.
- 53 *Spomladanski plenum DBS na Ravnah 1978.* – Knjižnica, 22, 1978, št. 1/2, str. 117–124.
- 54 *Narodna in univerzitetna knjižnica ob koncu leta 1976.* – Zbornik Narodne in univerzitetne knjižnice, 2, 1978, str. 117–124.

1.5.4 Biografski prispevki

- 55 *Pavle Kalan – sedemdesetletnik.* – Delo, 16. I. 1970, št. 14, str. 5
S sliko. – Podpis M. V.
- 56 *Ob življenjskem jubileju Branka Berčiča.* – Jezik in slovstvo, 32, 1986/87, št. 5, str. 144–145.
Soavtor.
- 57 *Pavle, Kalan.* – V: Enciklopedija Slovenije, 4, 1990, str. 371

- 58 *Moja vzgojitelja dr. Mirko Rupel in profesor Pavle Kalan.* – V: Biti knjižničar : gradivo za zbornik slovenskih predračunalniških knjižničarjev. – Radovljica, Društvo bibliotekarjev Gorenjske, 1998. – Zv. 1, str. 40–43.

1.6 Uredništvo

- 59 **Zveza društev bibliotekarjev Jugoslavije. Skupščina (3 ; 1969 ; Pulj).** Bibliotekarstvo Jugoslavije : 1969 – 1971 : III. in IV. skupščina Zveze društev bibliotekarjev Jugoslavije. – Ljubljana : Zveza društev bibliotekarjev Jugoslavije, 1972. – 242 str. ; 24 cm
Sourednik.
- 60 **Narodna in univerzitetna knjižnica (Ljubljana).** Poročilo o delu v letu 1976. – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1977
- 61 **Pedagoška akademija (Ljubljana).** Bibliografije rednih učiteljev Pedagoške akademije 1977–1987. – Ljubljana : Pedagoška akademija, 1988. – 190 str. ; 24 cm
- 62 **Knjižnica.** – 1957; 1963–4; 1970–1.

1.7 Bibliografija

- 63 **Italijansko kulturno življenje v luči »Zvona« in »Ljubljanskega zvona« :** bibliografski popis. – Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1956. – V, 22 f.
Neobjavljeno. – Naloga za strokovni izpit št. 36

2 Prevajanje leposlovnih in družboslovnih del

2.1 Knjige

- 64 Amado, Jorge. *Dežela na koncu sveta* : roman. – V Ljubljani : Cankarjeva založba, 1956
- 65 Pratolini, Vasco. *Junak našega časa.* – Koper : Lipa, 1957
- 66 Soubiran, André. *Ljudje v belem.* – Koper : Lipa, 1959
Podpis M. V. – 1963; 1971
- 67 Rousseau, Jean-Jacques. *Družbena pogodba ali načela državnega prava.* – Ljubljana : Cankarjeva založba, 1960 (Mala filozofska knjižnica ; 6)
2. prirejena izd. 2001 (Temeljna dela)
- 68 Sagan, Françoise. *Imate radi Brahmsa.* – Koper : Lipa, 1961
Podpis M. V.
- 69 Dib, Mohammed. *Alžirija* : trilogija. – Koper : Lipa, 1962
Vsebina: Velika hiša ; Požar ; Statve

- 70 Golon, Anne, Serge Golon. *Angelika*. Knj. 1. – Koper : Lipa, 1963
Podpis S. O. – 1966; 1968; Angelska markiza 1971 (podpis Samo Oman);
1987
- 71 Golon, Anne, Serge Golon. *Angelika*. Knj. 2, Pot v Versailles. – Koper : Lipa,
1963
Podpis S. O. – 1966; 1968; 1971; 1987
- 72 Fanon, Frantz. *Upor prekletih*. – V Ljubljani : Cankarjeva založba, 1963
- 73 Soubiran, André. *Dnevnik žene v belem*. – Koper : Lipa, 1965
1967; 1971; 1972; 1976; 1980; 1982 (Petdeset najlepših po izboru bralcev)
Nekaj besed o piscu in njegovih »belih«
zgodbah (1982, knj. 2)
- 74 Chevallier, Gabriel. *Clochemerle-Babilon* : roman. – Koper : Lipa, 1967
- 75 Golon, Anne, Serge Golon. *Angelika*. Knj. 3, Agelika in kralj. – Koper : Lipa,
1963
Podpis Samo Oman. – 1972; 1987
- 76 Soubiran, André. *Otok norcev*. – Koper : Lipa, 1967
- 77 Buzzati, Dino. *Zgodba o ljubezni* : roman. – Koper : Lipa, 1968
- 78 Gatt, Giuseppe. *Gainsborough*. – Ljubljana : Državna založba Slovenije ;
Zagreb : Naprijed, 1969. – (Biseri umetnosti ; I, 5)
- 79 Ponente, Nello. *Modigliani*. – Ljubljana : Državna založba Slovenije ; Zagreb
: Naprijed, 1969. – (Biseri umetnosti ; I, 6)
- 80 Puppi, Lionello. *Rembrandt*. – Ljubljana : Državna založba Slovenije ; Zagreb
: Naprijed, 1969. – (Biseri umetnosti)
- 81 Fezzi, Elda. *Renoir*. – Ljubljana : Državna založba Slovenije ; Zagreb : Naprijed,
1969. – (Biseri umetnosti ; 3)
- 82 Sagan, Françoise. *Čudoviti oblaki* : roman. – Koper : Lipa, 1969
- 83 Palazzeschi, Aldo. *Bratje Cuccoli*. – Koper : Lipa, 1970
- 84 Jaffé, Hans L. *Pablo Picasso*. – Ljubljana : Državna založba Slovenije ; Zagreb
: Naprijed, 1970 (Mojstri dvajsetega stoletja)
- 85 Gramsci, Antonio. *Izbrana dela*. – V Ljubljani : Cankarjeva založba, 1974
Soprevajalec.
- 86 Moravia, Alberto. *Človek, ki gleda*. – Ljubljana : Borec, 1989 (Zbirka Kolibri)
- 87 Leonardo da Vinci. *Leonardo*. – Roma : Panda libri, 1990 (Le gemme dell'arte)
- 88 Rizzati, Maria Luisa. *Leonardo*. – Ljubljana : Mladinska knjiga, cop. 1990
(Geniji v umetnosti)
- 89 Imbert, Bertrand. *Izziv tečajev*. – Ljubljana : DZS, 1994 (Mejniki. Odkritja)

- 90 *VODNIK po slikarstvu* : [praktičen pregled umetnikov, njihovih del in umetnostnih gibanj od štirinajstega stoletja do danes] / sestavil Sandro Sproccati. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1994
1996
- 91 Léveque, Pierre. *Rojstvo Grčije* : od kraljev do mest. – Ljubljana : DZS, 1995 (Mejniki. Zgodovina)
- 92 Moatti, Claude. *Iskanje starega Rima*. – Ljubljana : DZS, 1996 (Mejniki. Arheologija)
- 93 Verdet, Jean-Pierre. *Nebo* : red in nered. – Ljubljana : DZS, 1996 (Mejniki. Izročilo)
- 94 Du Bouchet, Paul. *Veličastni Johann Sebastian Bach*. – Ljubljana : DZS, 1997 (Mejniki. Glasba)
- 95 Eulere, Christiane. *Kelti, prvi gospodarji Evrope*. – Ljubljana : DZS, 1997 (Mejniki. Zgodovina)
- 96 Kaplan, Michel. *Zlati Bizanc*. – Ljubljana : DZS, 1998 (Mejniki)
- 97 Béguin, Gilles. *Prepovedano mesto nebeških sinov*. – Ljubljana : DZS, 1999 (Mejniki. Zgodovina)
- 98 Briant, Pierre. *Aleksander Veliki*. – Ljubljana : DZS, 1999 (Mejniki)

2.2 Prispevki v revijah

- 99 Ruggeri, Giovanni. *Zrušil se je mit konformistične literature v Italiji*. – Bori jesen 1954, str. 116-129
Objavljeno tudi z naslovom: *Premene v italijanski literaturi v Naši razgledih* 24. III. 1956, št. 6; 7. IV. 1956, št. 7. – Podpis M. V.
- 100 Ruggeri, Giovanni. *Poti italijanske književnosti*. – Bori 1957, str. 54-58.
Podpis M. V.
- 101 Kosik, Karel. *Dialektika morale in morala dialektike*. – Teorija in praksa, 2, 1965, št. 2, str. 305-319.

2.3 Prispevek v zborniku

- 102 *Slovensko strokovno izrazje v gledališču, filmu in televiziji*. Dokumentacija. – V: Gledališki besednjak. – Ljubljana : Mestno gledališče ljubljansko, 1981 (Knjižnica Mestnega gledališča ljubljanskega ; 84). – Str. 457-499.

Matjaž Hočevar, bibliograf in bibliotekarski specialist, je zaposlen v Narodni in univerzitetni knjižnici v Oddelku Slovenska bibliografija.
Naslov: Leskoškova 12, 1000 Ljubljana
Naslov elektronske pošte: matjaz.hocevar@nuk.uni-lj.si

ZBDS

UNION OF ASSOCIATIONS OF
SLOVENE LIBRARIANS

**Upravni odbor Kalanovega sklada pri Zvezi bibliotekarskih
društev Slovenije**

razpisuje na podlagi veljavnega pravilnika

NATEČAJ ZA NAGRADE KALANOVEGA SKLADA

1. Nagrade Kalanovega sklada prejmejo knjižničarski delavci za tista pisna strokovna ali znanstvena dela, ki pomembno prispevajo k oblikovanju teorije bibliotekarstva in informacijske znanosti ter k praksi bibliotekarske in informacijske dejavnosti na slovenski ali mednarodni ravni.
2. Za nagrade Kalanovega sklada lahko kandidirajo:
  - a. strokovni ali znanstveni prispevki na temo »Knjižnice za dostop do znanja«. Gre za izbrano temo bodoče predsednice IFLE Ellen Tise.
  - b. drugi **strokovni ali znanstveni prispevki**, ki so bili objavljeni v časovnem obdobju med **15. 7. 2007 in 15. 7. 2009** v slovenskem ali tujem strokovnem ali znanstvenem tisku.
3. Avtorji predložijo strokovna ali znanstvena dela z razpisanih področij upravnemu odboru Kalanovega sklada.
4. Strokovne ali znanstvene prispevke, ki so bili objavljeni v navedenem časovnem obdobju, a se ne nanašajo na razpisano temo, lahko predlagajo za nagrado tudi posamezna bibliotekarska društva ali člani upravnega odbora Kalanovega sklada.
5. Strokovni prispevki, ki kandidirajo za nagrade Kalanovega sklada, morajo biti predloženi upravnemu odboru sklada do **15. 8. 2009**.
6. Predloge za nagrade morajo avtorji oziroma predlagatelji pisno predložiti na naslov:

Kalanov sklad
Zveza bibliotekarskih društev Slovenije
Turjaška 1, 1000 Ljubljana
7. Upravni odbor Kalanovega sklada si pridržuje pravico, da nagrade ne podeli, če predložena dela po njegovi presoji ne ustrezajo razpisanim pogojem. Predsednica Upravnega odbora Kalanovega sklada: Maja Žumer

NAVODILA AVTORJEM

GUIDELINES
FOR AUTHORS

NAVODILA AVTORJEM

Vrste objavljenih prispevkov. Revija Knjižnica objavlja znanstvene in strokovne članke, bibliografije, poročila, zapise in ocene, recenzije, izsledke visokošolskih strokovnih oziroma znanstvenih del, terminološke strokovne članke in razlage ter referate z znanstvenih in strokovnih bibliotekarskih posvetovanj. Kot glasilo ZBDS pa objavlja strokovne informativne prispevke, polemike, dokumente ZBDS, obvestila članstvu, spominske in podobne zapise ter razpise. Kategorijo prispevka predlaga avtor, končno odločitev pa sprejme urednik na osnovi predloga recenzenta. Pri določanju kategorije prispevka se upošteva *Tipologija dokumentov/del za vodenje bibliografij v okviru sistema COBISS*. Prispevki, ki so označeni s tipologijo »izvirni znanstveni članek«, predstavljajo samo prve objave originalnih raziskovalnih rezultatov, in sicer v takšni obliki, da se raziskava lahko ponovi, zaključki pa preverijo. Praviloma morajo biti organizirani po shemi »Uvod-Metode-Rezultati-Diskusija« (IMRAD) za eksperimentalne raziskave oz. na deskriptiven način, če gre za problematiko, pri kateri so opazovanja podana po enostavnem kronološkem redu.

Oblika in dolžina prispevka. Avtorji pošljejo na uredništvo revije dva izvoda izpisa prispevka na papirju in podpisan obrazec za registracijo prispevka. En izvod prispevka naj bo brez navedbe avtorja. Izpis naj bo enostranski, z razmikom 1.5 in dovolj širokimi robovi (2–3 cm). Besedilo naj bo v pisavi Arial, 11p in naj ne bo krajše od 5 strani oziroma naj praviloma ne presega ene avtorske pole, vključno s preglednicami, slikami in seznamom citiranih virov (referenc). Prispevki, ki ne sodijo v kategorijo znanstvenih oziroma strokovnih člankov, so lahko krajši od 5 strani. Avtor mora uredništvu poslati jezikovno pravilno besedilo. Tekste, ki ne bodo pripravljene v skladu z navodili, bo uredništvo avtorjem vrnilo, da jih bodo popravili in dopolnili.

Znanstveni in strokovni prispevki. Avtorji naj pošljejo za objavo prispevke, ki so izvirni, še neobjavljeni oz. predloženi v objavo drugi reviji. Avtorsko pravico do objavljenih člankov ima izdajatelj revije. Avtor v celoti odgovarja za vsebino prispevka.

Jezik prispevkov. Jezik objavljenih prispevkov je praviloma slovenski, v skladu z odločitvijo uredništva, pa tudi angleški. Angleški prispevki morajo imeti povzetek v slovenskem jeziku.

Naslov in podnaslov. Naslov prispevka naj bo napisan z velikimi tiskanimi črkami. Naslov mora biti kratek in jasen in naj natančno opredeli vsebino prispevka, dopolni se lahko s podnaslovom. Podnaslov mora biti tipografsko ali z ločilom (dvopičjem) ločen od naslova. Avtor naj v naslovu oziroma podnaslovu uporabi besede, ki bodo primerne za indeksiranje in iskanje. Naslov in morebitni podnaslov naj bosta napisana v slovenskem in angleškem jeziku.

Avtor. Pod naslovom naj bo naveden avtor prispevka. Ime avtorja naj bo vedno navedeno v polni obliki (ime in priimek). Če je avtorjev več, naj sami določijo vrstni red imen avtorjev. Poleg imena avtorja je treba navesti tudi sedež in-

stitucije, kjer avtor prispevka dela, ter naslov, na katerem je avtor dosegljiv uredništvu oziroma bralcem (naveden naj bo tudi naslov elektronske pošte).

Izvoleček (abstrakt). Z izvlečkom morajo biti opremljeni vsi strokovni in znanstveni članki. Izvoleček oblikuje avtor sam. Izvoleček naj bo na prvi strani članka, med naslovom in besedilom. Kadar je prispevek napisan v slovenskem jeziku, sledi izvlečku v slovenščini še izvleček v angleškem jeziku. Kadar je prispevek napisan v angleškem jeziku, bo slovenski izvleček objavljen za izvlečkom v angleškem jeziku. Izvoleček lahko vsebuje največ 200 besed. Razumljiv mora biti sam po sebi, brez branja celotnega besedila prispevka. Napisan naj bo v 3. osebi. Povzema naj bistvo prispevka, pojasni njegov namen in cilje, opiše uporabljene metode in tehnike raziskovalnega oziroma znanstvenega pristopa, rezultate ter glavne zaključke. Praviloma naj bo izvleček oblikovan v enem odstavku, izjemoma v večih. Pri pripravi izvlečka naj avtor upošteva priporočila standarda SIST ISO 214.

Vsebinska klasifikacijska oznaka. Izvolečku sledi klasifikacijska oznaka, to je UDK vrstilec in od 3 do 8 ključnih besed, ki označujejo vsebino dela. Za postavitvev klasifikacijskih oznak praviloma poskrbi uredništvo, lahko pa jih predlaga tudi avtor sam. Ključne besede naj bodo enostavni izrazi (besede, besedne zveze), zapisani v prvem sklonu ednine, v slovenskem in angleškem jeziku. Ključne besede morajo biti izbrane iz geslovnika Narodne in univerzitetne knjižnice in geslovnika LISA.

Oddelki in pododdelki. Prispevek naj ima jasno ločene oddelke (poglavja) – njihovi naslovi naj bodo poudarjeni (velikost črk naj bo 12p). Oddelki so lahko razdeljeni še na pododdelke (podpoglavja). Poglavja in podpoglavja naj bodo številčena dekadno po standardu SIST ISO 2145 in SIST ISO 690 (t. j. 1, 1.1, 1.1.1 itd.).

Opombe. Praviloma naj bodo zapisane pod črto in številčene z zaporednimi arabskimi številkami od začetka do konca teksta. Vsebujejo naj samo dodatno besedilo (avtorjeve komentarje), ne pa tudi bibliografskih referenc – nanje lahko avtor samo nakaže. Če nakažemo na opombo na koncu stavka, naj bo številka pred piko, ki zaključuje stavek. Opombe s tekoče strani se morajo končati na isti strani.

Zahvala. Pomoč drugih naj bo omenjena na koncu besedila. Navedena naj bodo imena in vrsta pomoči.

Citiranje. Citati v besedilu naj bodo opremljeni z navedbo vira. Citiramo le javnosti dostopne vire. Sekundarne vire citiramo v obliki »citirano v:« oziroma »cv:«. Podatki o viru (avtor, leto izdaje dokumenta, po potrebi tudi stran-i) naj bodo zapisani v oklepaju, priimek avtorja naj bo ločen z vejico od datuma izdaje vira (avtorsko citiranje). Če je več avtorjev, uporabimo pred zadnjim namesto vejice »in«. Navajamo največ tri avtorje, če jih je več, navedemo samo prvega in dodamo et al. Če navajamo več virov, jih ločimo s podpičjem. Podatki o citiranih virih naj bodo zapisani na koncu prispevka. Pri citiranju oziroma pisanju referenc

upoštevamo harvardski sistem, to je sistem Ameriškega psihološkega združenja – APA.

Primer citiranja v tekstu:

Vprašanje družbenega statusa knjižničarjev je bilo obravnavano večkrat (Novak, 1980; Petek, 1982, 1990a, 1990b; Kovač, Benko in Mlinar, 1987; Mohorko et al., 1990). Med novejšimi študijami bi omenili študijo Urbanije (1993), zanimivo pa je tudi izhodišče, ki ga zagovarja Tomšičeva (1996, str. 4–5). V tujih študijah zasledimo podatke o nizkem statusu knjižničarjev (Line, 1979; cv: Mihalič, 1984). Zakonsko problematika ni natančno opredeljena (Zakon o knjižničarstvu, 1982), lahko pa zasledimo nekatera stališča na spletni strani strokovnega bibliotekarkega združenja (<http://www.zbds-zveza.si>).

Spisek citiranih virov. Citirani viri naj bodo naštetni na koncu besedila v posebnem oddelku »Navedeni viri« (reference). V oddelek »Navedeni viri« sodijo le tisti viri, na katere se avtor sklicuje v samem besedilu in so publicirani oziroma javno dostopni. Urejeni naj bodo po abecednem redu priimka prvega avtorja in oštevilčeni. Če se isti avtor pojavi večkrat, navedemo dela po letu izdaje – najprej starejša in nato novejša dela. Če isti avtor nastopa enkrat samostojno, drugi pa kot avtor dela z več soavtorji, najprej navedemo njegova samostojna dela, nato (urejeno po abecedi priimkov drugega, tretjega ...) skupinska dela (z vedno več avtorji). Pri posamezni referenci morajo, z razliko od citiranja, biti navedeni vsi avtorji, ne glede na njihovo število.

Pri monografijah pišemo naslov dela v kurzivi (*poševnem tisku*), pri člankih pa ime in letnik oziroma volumen revije. Če vir nima avtorja ali je ta neznan, bo prvi podatek njegov naslov. Če navajamo delo, ki še ni publicirano (je še v tisku), navedemo vse predpisane podatke, namesto podatka o letnici izida pa zapišemo »v tisku«. Vsi podatki naj bodo v izvirnem jeziku, za tuje vire lahko navedemo naslov tudi v slovenskem jeziku, prevod mora biti v tem primeru v oglatih oklepajih takoj za originalnim naslovom. Vire, ki niso javno dostopni, na primer neobjavljena predavanja ali referati, osebni pogovori, elektronska sporočila in podobno ne vključimo v seznam referenc.

Primeri pravilnega navajanja citiranih virov:

Knjiga

Naslov naj bo napisan s poševnim tiskom. Imenom mest lahko za vejico sledi ime ali okrajšava država. Če je avtorjev več, uporabimo inverzijo pri vseh, priimku sledi začetnica imena.

Novak, M. (1980). *Osnovni problemi statusa knjižničarjev: Rezultati ankete*. Maribor: Univerzitetna založba.

Hurst, J. M., White, L. & Lines, L. M. (1990). *Basic facts about the library systems* (3rd ed.). Cambridge, MA: Harvard University Press.

Poglavje v knjigi

Tomšič, T. (1996). Knjižničar in uporabniki. V K. Mlinar (Ur.), *Kakovost storitev knjižnice* (str. 12–21). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo.

Članek v zborniku konference, simpozija ali kongresa

Amon, M. J. & Arko, K. (1998). Študij bibliotekarstva. V S. Borko, M. Vilar in J. Mihelič (Ur.), *Izobraževanje knjižničnih delavcev: Zbornik posvetovanja ZBDS* (str. 273–278). Ljubljana: NUK in ZBDS.

Članek v časopisu

Naslov in volumen (letnik) vira sta zapisana s poševnim tiskom ali podčrtana. Številke vira ni potrebno napisati, če ima vir datum izida.

Petek, J., Horvat, A., Stanič, M. & Jelen, A. B. (1982). Je knjižničar administrativni ali strokovni delavec? *Knjižnica*, 41 (2–3), 45–49.

Ball, K. P. & Abbott, C. G. (1996). What makes a good library is... *Library News*, 8 (3–4), 34–42.

Howard, N. (1998). How to report on library surveys. *Library News*, 29 (Suppl. 6), 5–11.

Pelko, J. (1997, 28. marec). Kakšne novogradnje za knjižnice? *Delo*, 50, str. 11.

Diplomsko, magistrsko ali doktorsko delo

Vogrin, Ž. (1993). *Bralne navade slovenskih knjižničarjev*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Primeri navajanja **elektronskih virov**: *Electronic reference formats recommended by the American Psychological Association*. (19. 11. 1999). Washington, DC: American Psychological Association. Pridobljeno 3. 5. 2000 s spletne strani <http://www.apa.org/journals/webref.html>

Slikovno gradivo. Prispevek lahko vsebuje poleg besedila tudi slike (fotografije, grafikone, zemljevide, skice, diagrame in podobno) in preglednice (tabele), ki naj bodo oštevilčene s tekočim številčenjem (od začetka do konca), vsaka mora imeti tudi naslov. Naslov preglednice mora biti napisan nad njo, naslov slike pa pod njo. Preglednici oziroma sliki morajo biti po potrebi dodana ustrezna pojasnila in legenda okrajšav. Če niso rezultat lastnega dela avtorja, je treba navesti vir oziroma v primeru reprodukcije pridobiti tudi soglasje izdajatelja. Grafikoni naj bodo izdelani v črno-beli tehniki.

Recenzentski postopek in lektoriranje. Sprejeti znanstveni in strokovni članki se recenzirajo, recenzijski postopek je anonimen. Recenzente izbira urednik. Tajnost vsebine prispevka je med postopkom recenziranja in priprave za tisk zagotovljena. Objavljeni so lahko samo članki, ki so bili pozitivno recenzirani.

Dokončno besedilo. Po opravljenem recenzijem postopku mora avtor poslati uredništvu dokončno besedilo prispevka na 3.5 palčni disketi, v MS Word formatu ter 1 natisnjen izvod, in sicer v roku, ki ga je določilo uredništvo. Poslanega gradiva uredništvo avtorjem ne vrača. Tekstu naj bodo priloženi podatki o avtorju (oziroma avtorjih), to je stalni naslov, številka žiro ali tekočega računa (oziroma izjava da le-ta ni potreben) in podatki o banki ter davčna številka in enotna matična številka občana. Obrazec je dostopen na spletni strani ZBDS.